

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

Khuddakanikāye

Therīgāthā-aṭṭhakathā

1. Ekakanipāto

1. Aññatarātherīgāthāvaṇṇanā

Idāni (..0001) therīgāthānaṃ atthasaṃvaṇṇanāya okāso anuppatto. Tattha yasmā bhikkhunīnaṃ ādito yathā pabbajjā upasampadā ca paṭiladdhā, taṃ pakāsetvā atthasaṃvaṇṇanāya kariyamānāya tattha tattha gāthānaṃ aṭṭhuppattiṃ vibhāvetuṃ sukarā hoti supākaṭā ca, tasmā taṃ pakāsetuṃ ādito paṭṭhāya saṅkhepato ayaṃ anupubbikathā-

Ayañhi lokanātho “manussattaṃ līngasampatti” tyādinā vuttāni aṭṭhaṅgāni samodhānetvā dīpaṅkarassa bhagavato pādamūle katamahābhinihāro samatiṃsapāramiyo pūrento catuvīsatiyā buddhānaṃ santike laddhabyākaraṇo anukkamena pāramiyo pūretvā ñātattacariyāya lokattacariyāya buddhattacariyāya ca koṭiṃ patvā tusitabhavane nibbattitvā tattha yāvatāyukaṃ ṭhatvā dasasahassacakkavāḷadevatāhi buddhabhāvāya-

“Kālo kho te mahāvīra, uppajja mātukucchiyaṃ;

sadevakaṃ tārayanto, bujjhassu amataṃ padan” ti. (bu. vaṃ. 1.67)-

Āyācitamanussūpapattiko (..0002) tāsāṃ devatānaṃ paṭiññaṃ datvā, katapañca-mahāvīlokano sakyaṃ sakyaṃ siddhodanamahārājassa gehe sato sampajāno mātukucchiṃ okkanto dasamāse sato sampajāno tattha ṭhatvā, sato sampajāno tato nikkhanto lumbinīvane laddhābhijātiko vividhā dhātiyo ādiṃ katvā mahatā parihārena sammadeva parihariyamāno anukkamena vuḍḍhippatto tisu pāsādesu vividhanāṭakajanaparivuto devo viya sampattiṃ anubhavanto jīṇṇabyādhimatada-ssanena jātasaṃvego ñāṇassa paripākataṃ gatattā, kāmesu ādīnavaṃ nekkhamme ca ānisaṃsaṃ disvā, rāhulakumārassa jātadivase channasahāyo kaṇḍakaṃ assarājaṃ āruyha, devatāhi vivaṭena dvārena aḍḍharattikasamaye mahābhiniikkhamaṃ nikkhamitvā, teneva rattāvasesena tīṇi rajjāni atikkamitvā anomānadītiraṃ patvā ghaṭikāramahābrahmunā ānīte arahattaddhaje gahetvā pabbajito, tāvadeva vassasaṭṭhikatthero viya ākappasampanno hutvā, pāsādikena iriyāpathena anukkamena rājagahaṃ patvā, tattha piṇḍāya caritvā paṇḍavapabba-

tapabbhāre piṇḍapātaṃ paribhuñjitvā, māgadharājena rajjena nimantiyamāno taṃ paṭikkhipitvā, bhaggavassārāmaṃ gantvā, tassa samayaṃ pariggaṇhitvā tato ālārudakānaṃ samayaṃ pariggaṇhitvā, taṃ sabbaṃ analaṅkaritvā anukkamena uruvelaṃ gantvā tattha chabbassāni dukkarakārikaṃ katvā, tāya ariyadhammapaṭivedhassābhāvaṃ ñatvā “nāyaṃ maggo bodhāyā”ti oḷārikaṃ āhāraṃ āharanto kati-pāhena balaṃ gāhetvā visākhāpuṇṇamadivase sujātāya dinnaṃ varabhojanaṃ bhuñjitvā, suvaṇṇapātiṃ nadiyā paṭisotaṃ khipitvā, “ajja buddho bhavissāmi”ti katasanniṭṭhāno sāyanhasamaye **kālena** nāgarājena abhitthutiguṇo bodhimaṇḍaṃ āruyha acalaṭṭhāne pācīnalokadhātu-abhimukho aparājita-pallaṅke nisinno caturaṅgasamannāgataṃ vīriyaṃ adhiṭṭhāya, sūriye anattaṅgateyeva mārabalaṃ vidhamitvā, paṭhamayāme pubbenivāsaṃ anussaritvā, majjhimayāme dibbacakkhuṃ visodhetvā, pacchimayāme paṭiccasamuppāde ñāṇaṃ otāretvā, anulomapaṭilomaṃ paccayākāraṃ sammāsanto vipassanaṃ vaḍḍhetvā sabbabuddhehi adhi-gataṃ anaññasādhāraṇaṃ sammāsambodhiṃ adhigantvā, nibbānārammaṇāya phalasaṃpattiyā tattheva sattāhaṃ (..0003) vītināmetvā, teneva nayena itarasa-ttāhepi bodhimaṇḍeyeva vītināmetvā, rājāyatanamūle madhupiṇḍikabhojanaṃ bhuñjitvā, puna ajapālanigrodhamūle nisinno dhammatāya dhammagambhīrataṃ paccavekkhitvā appossukkatāya citte namante mahābrahmunā āyācīto buddhac-kkhunā lokaṃ volokento tikkhindriyamudindriyādibhede satte disvā mahābra-hmunā dhammadesanāya katapaṭiñño “kassa nu kho ahaṃ paṭhamaṃ dhammaṃ deseyyan”ti āvajjento ālārudakānaṃ kālaṅkatabhāvaṃ ñatvā, “bahupakārā kho me pañcavaggiyā bhikkhū, ye maṃ padhānapahitattaṃ upaṭṭhahiṃsu, yaṃnū-nāhaṃ pañcavaggiyānaṃ bhikkhūnaṃ paṭhamaṃ dhammaṃ deseyyan”ti (mahāva. 10) cintetvā, āsāhipuṇṇamāyaṃ mahābodhito bārāṇasiṃ uddissa aṭṭhā-rasayojanaṃ maggaṃ paṭipanno antarāmagge upakena ājīvakena saddhiṃ mantetvā, anukkamena isipatanaṃ patvā tattha pañcavaggiye saññāpetvā “dveme, bhikkhave, antā pabbajitena na sevitabbā”ti-ādinā (mahāva. 13; saṃ. ni. 5.1081; paṭi. ma. 2.30) dhammacakkapavattanasuttantadesanāya aññāsikoṇḍañña-ppamukhā aṭṭhārasabrahmakotiyo dhammāmataṃ pāyetvā pāṭipade bhaddiya-ttheraṃ, pakkhassa dutiyāyaṃ vappattheraṃ, pakkhassa tatiyāyaṃ mahānāma-ttheraṃ, catutthiyaṃ assajittheraṃ, sotāpattiphale paṭiṭṭhāpetvā, pañcamiyaṃ pana pakkhassa anattalakkhaṇasuttantadesanāya (mahāva. 20; saṃ. ni. 3.59) sabbepi arahatte paṭiṭṭhāpetvā tato paraṃ yasadāra-kappamukhe pañcapanṇāsa-purise, kappāsikavanasaṇḍe tiṃsamatte bhaddavaggiye, gayāsīse piṭṭhipāsāṇe sahasamatte purāṇajaṭileti evaṃ mahājanaṃ ariyabhūmiṃ otāretvā bimbisāra-ppamukhāni ekādasanahutāni sotāpattiphale nahutaṃ saraṇattaye paṭiṭṭhāpetvā veḷuvanaṃ paṭiggahetvā tattha viharanto assajittherassa vāhasā adhigatapaṭha-mamagge sañcayaṃ āpucchitvā, saddhiṃ parisāya attano santikaṃ upagate sārī-puttamoggallāne aggaphalaṃ sacchikatvā sāvaka-pāramiyā matthakaṃ patte aggasāvakaṭṭhāne ṭhapetvā kāḷudāyittherassa abhiyācanāya kapilavatthuṃ gantvā, mānatthaddhe ñātake yamakapāṭihāriyena dametvā, pitaraṃ anāgāmi-phale, mahāpajāpatiṃ sotāpattiphale paṭiṭṭhāpetvā (..0004), nandakumāraṃ rāhu-

lakumārañca pabbājetvā, satthā punadeva rājagahaṃ paccāgacchi.

Athāparena samayena satthari vesāliṃ upanissāya kūṭāgārasālāyaṃ viharante suddhodanamahārājā setacchattassa heṭṭhāva arahattaṃ sacchikatvā parinibbāyi. Atha mahāpajāpatiyā gotamiyā pabbajjāya cittaṃ uppajji, tato rohinīnadītīre kalahavivādasuttantadesanāya (su. ni. 868 ādayo) pariyosāne nikkhamitvā, pabbajitānaṃ pañcannaṃ kumārasatānaṃ pādapariṇāyikā ekajjhāsayaṃ hutvā mahāpajāpatiyā santikaṃ gantvā, sabbāva “satthu santike pabbajissāmā”ti mahāpajāpatiṃ jeṭṭhikaṃ katvā satthu santikaṃ gantukāmā ahesuṃ. Ayañca mahāpajāpati pubbepe ekavāraṃ satthāraṃ pabbajjaṃ yācitvā nālattha, tasmā kappakaṃ pakkosāpetvā kese chindāpetvā kāsāyāni acchādetvā sabbā tā sākiyāniyo ādāya vesāliṃ gantvā ānandattherena dasabalaṃ yācāpetvā, aṭṭhagarudhammapaṭṭiggaḥaṇena pabbajjaṃ upasampadañca alattha. Itarā pana sabbāpi ekato upasampannā ahesuṃ. Ayamettha saṅkhepo. Vitthārato panetaṃ vatthu tattha tattha pāḷiyaṃ (cūḷava. 402) āgatameva.

Evam upasampannā pana mahāpajāpati satthāraṃ upasaṅkhamitvā abhivādetvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Athassā satthā dhammaṃ desesi. Sā satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā arahattaṃ pāpuṇi. Sesā ca pañcasatabhikkhuniyo nandakovādapariyosāne (ma. ni. 3.398) arahattaṃ pāpuṇiṃsu. Evam bhikkhunisaṅghe suppatiṭṭhite puthubhūte tattha tattha gāmanigamajanapadarājadhānīsu kulitthiyo kulasuṅhāyo kulakumārikāyo buddhasubuddhataṃ dhammasudhammataṃ saṅghasuppaṭṭipattitañca sutvā, sāsane abhippasannā saṃsāre ca jātasamvegā attano sāmike mātāpitāro ñātāke ca anujānāpetvā, sāsane uraṃ datvā pabbajjīsu. Pabbajitvā ca sīlācārasampannā satthuno ca tesam therānañca santike ovādaṃ labhitvā ghaṭentiyo vāyamantiyo nacirasseva arahattaṃ sacchākaṃsu. Tāhi udānādivasena tattha tattha bhāsītā (..0005) gāthā pacchā saṅgītikārakehi ekajjhaṃ katvā ekakanipātādivasena saṅgītiṃ āropayīsu “imā **therīgāthā** nāmā”ti. Tāsam nipātādivibhāgo heṭṭhā vuttoyeva. Tattha nipātesu ekakanipāto ādi. Tatthapi-

1. “Sukhaṃ supāhi therike, katvā coḷena pārutā;

upasanto hi te rāgo, sukkhaḍḍakaṃva kumbhiyaṃ”ti.-

Ayaṃ gāthā ādi. Tassā kā uppatti? Atīte kira aññatarā kuladhītā koṇāgamanassa bhagavato kāle sāsane abhippasannā hutvā satthāraṃ nimantetvā dutiyadivase sākhaṃmaṇḍapaṃ kāretvā vālikaṃ attharivā upari vitānaṃ bandhitvā gandhapupphādīhi pūjaṃ katvā satthu kālaṃ ārocāpesi. Satthā tattha gantvā paññatte āsane nisīdi. Sā bhagavantaṃ vanditvā paṇītena khādaniyena bhojanīyena parivisitvā, bhagavantaṃ bhuttāviṃ onītapattapāṇiṃ ticīvarena acchādesi. Tassā bhagavā anumodanaṃ katvā pakkāmi. Sā yāvatāyukaṃ puññāni katvā āyupariyosāne devaloke nibbattitvā ekaṃ buddhantaṃ sugatīsu eva saṃsaraṇtī kassa passa bhagavato kāle gahapatikule nibbattitvā viññutaṃ patvā, saṃsāre jātasamvegā sāsane pabbajitvā upasampajjitvā vīsativassahassāni bhikkhunīsīlaṃ pūretvā, puthujjanakālakiriyaṃ katvā, sagge nibbattā ekaṃ buddhantaṃ sagga-sampattiṃ anubhavitvā imasmīṃ buddhuppāde vesāliyaṃ khattiyamahāsālakule

nibbatti. Taṃ thirasantasārīratāya **therikā**ti vohariṃsu. Sā vayappattā kulappadesādinā samānajātikassa khattiyakumārassa mātāpitūhi dinnā patidevatā hutvā vasantī satthu vesāligamane sāsane paṭiladdhasaddhā upāsikā hutvā, aparabhāge mahāpajāpatigotamītheriyā santike dhammaṃ sutvā pabbajjāya ruciṃ uppādetvā “ahaṃ pabbajissāmi”ti sāmikassārocesi. Sāmiko nānujānāti. Sā pana katādhikāratāya yathāsutaṃ dhammaṃ paccavekkhitvā rūpārūpadhamme pari-ggahetvā vipassanaṃ anuyuttā viharati.

Athekadivasaṃ mahānase byañjane paccamāne mahatī aggijālā utṭhahi. Sā aggijālā sakalabhājanaṃ taṭataṭāyantaṃ jhāyati. Sā taṃ disvā tadevārammaṇaṃ (..0006) katvā suṭṭhutamaṃ aniccataṃ upaṭṭhahantaṃ upadhāretvā tato tattha dukkhāniccānattatañca āropetvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā anukkamena ussukkāpetvā maggapaṭipāṭiyā anāgāmiphale paṭiṭṭhahi. Sā tato paṭṭhāya ābharaṇaṃ vā alaṅkāraṃ vā na dhāreti. Sā sāmikena “kasmā tvaṃ, bhaddo, idāni pubbe viya ābharaṇaṃ vā alaṅkāraṃ vā na dhāresi”ti vuttā attano gihibhāve abhabbabhāvaṃ ārocetvā pabbajjaṃ anujānāpesi. So visākho upāsako viya dhammadinnaṃ mahatā parihārena mahāpajāpatigotamīyā santikaṃ netvā “imaṃ, ayye, pabbājethā”ti āha. Atha mahāpajāpatigotamī taṃ pabbājetvā upasampādetvā vihāraṃ netvā satthāraṃ dassesi. Satthāpissā pakatiyā diṭṭhārammaṇameva vibhāvento “**sukhaṃ supāhī**”ti gāthamāha.

Tattha **sukhanti** bhāvanapuṃsakaniddeso. **Supāhī**ti āṇattivacanaṃ. **Theriketi** āmantanavacanaṃ. **Katvā coḷena pārutā**ti appicchatāya niyojanaṃ. **Upasanto hi te rāgoti** paṭipattikittanaṃ. **Sukkhadākaṃvā**ti upasametabbassa kilesassa asārabhāvanidassanaṃ. **Kumbhiyanti** tadādhārassa aniccātucchādibhāvanidassanaṃ.

Sukhanti cetam itṭhādhivacanaṃ. Sukhena nidukkhā hutvāti attho. **Supāhī**ti nipa-jjanidassanañcetaṃ catunnaṃ iriyāpathānaṃ, tasmā cattāropi iriyāpathe sukhe-neva kappehi sukhaṃ viharāti attho. **Theriketi** idaṃ yadipi tassā nāmakittanaṃ, pacurena anvatthasaññābhāvato pana thire sāsane thirabhāvappatte, thirehi sīlādidhammehi samannāgateti attho. **Katvā coḷena pārutā**ti paṃsukūlacoḷehi cīvaraṃ katvā acchāditasārīrā taṃ nivatthā ceva pārutā ca. **Upasanto hi te rāgoti** hi-saddo hetvattho. Yasmā tava santāne uppajjanakakāmarāgo upasanto anāgāmimaggañāṇagginā daḍḍho, idāni tadavasesaṃ rāgaṃ aggamaḍḍhañāṇagginā dahetvā sukhaṃ supāhīti adhippāyo. **Sukkhadākaṃva kumbhiyanti** yathā taṃ pakke bhājane appakaṃ ḍākabyañjanaṃ mahatiyā aggijālāya paccamānaṃ jhāyitvā sussantaṃ vūpasammati, yathā vā udakamisse ḍākabyañjane uddhanaṃ āropetvā paccamāne uduke (..0007) vijjamāne taṃ ciccīṭāyati ciccīṭāyati, uduke pana chinne upasantameva hoti, evaṃ tava santāne kāmarāgo upasanto, itarampi vūpasametvā sukhaṃ supāhīti.

Therī indriyānaṃ paripākaṃ gatattā satthu desanāvīlāsena ca gāthāpariyosāne saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **apadāne** (apa. therī 2.1-30).

“Koṇāgamanabuddhassa, maṇḍapo kārito mayā;
dhuvaṃ ticīvaraṃ dāsīṃ, buddhassa lokabandhuno.

“Yaṃ yaṃ janapadaṃ yāmi, nigame rājadhāniyo;

sabbattha pūjito homi, puññakammassa phalaṃ.

“Kilesā jhāpitā mayhaṃ, bhavā sabbe samūhatā;

nāgīva bandhanaṃ chetvā, viharāmi anāsavā.

“Svāgataṃ vata me āsi, buddhassetthassa santike;

tisso vijjā anuppattā, kataṃ buddhassa sāsanaṃ.

“Paṭisambhidā catasso, vimokkhāpi ca aṭṭhime;

chaḷabhiññā sacchikatā, kataṃ buddhassa sāsanan” ti.

Arahattaṃ pana patvā therī udānenti tameva gāthaṃ abhāsi, tenāyaṃ gāthā tassā theriyā gāthā ahosi. Tattha theriyā vuttagāthāya anavaseso rāgo pariggahito aggamaggena tassa vūpasamassa adhippetattā. Rāgavūpasameneva cettha sabbesampi kilesānaṃ vūpasamo vuttoti daṭṭhabbaṃ tadekaṭṭhatāya sabbesaṃ kilesadhammānaṃ vūpasamasiddhito. Tathā hi vuccati-

“Uddhaccavicikicchāhi, yo moho sahajo mato;

pahānekaṭṭhabhāvena, rāgena saraṇo hi so” ti.

Yathā cettha sabbesaṃ saṃkilesānaṃ vūpasamo vutto, evaṃ sabbatthāpi tesāṃ vūpasamo vuttoti veditabbaṃ. Pubbabhāge tadaṅgavasena, samathavipassanākkhaṇe vikkhambhanavasena, maggakkhaṇe samucchavedavasena, phalakkhaṇe paṭippassaddhivasena vūpasamasiddhito. Tena catubbidhassāpi pahānassa siddhi veditabbā (..0008). Tattha tadaṅgappahānena sīlasampadāsiddhi, vikkhambhanapahānena samādhisampadāsiddhi, itarehi paññāsampadāsiddhi dassitā hoti pahānābhisamayopasijjhanato. Yathā bhāvanābhisamayaṃ sādheti tasmimā asati tadabhāvato, tathā sacchikiriyaṃbhisamayaṃ pariññābhisamayaṃca sādheti evāti. Caturābhisamayasiddhiyā tisso sikkhā, paṭipattiyā tividhakalyāṇatā, sattavisuddhiyo ca paripuṇṇā imāya gāthāya pakāsitā hontīti veditabbaṃ. **Aññatarātherī** apaññātā nāmagottādivasena apākaṭā, ekā therī lakkhaṇasampannā bhikkhunī imaṃ gāthaṃ abhāsīti adhippāyo.

Aññatarātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Muttātherīgāthāvaṇṇanā

2. “Mutte muccassu yogehi, cando rāhuggahā iva;
vippamuttana cittaṃ, anaṇā bhuñja piṇḍakan” ti.-

Ayaṃ muttāya nāma sikkhamānāya gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī vipassissa bhagavato kāle kulagehe nibbattitvā viññutaṃ patvā ekadivasaṃ satthāraṃ rathiyaṃ gacchantaṃ disvā pasannamānasā pañcapatiṭṭhitena vanditvā pīvegena satthu pādamaṭṭe avakujjā nipajji. Sā tena puññakamma devaloke nibbattitvā aparāparaṃ sugatīsuyeva saṃsarantī imasmimā buddhuppāde sāvattiyaṃ brāhmaṇamahāsālakule nibbatti, **muttā**tissā nāmaṃ ahosi. Sā upanissayasampannatāya vīsativassakāle mahāpajāpatigotamiyā santike pabbajitvā sikkhamānāva hutvā

kammaṭṭhānaṃ kathāpetvā vipassanāya kammaṃ karoti. Sā ekadivasaṃ bhattakiccaṃ katvā piṇḍapātaṭṭikkantā therīnaṃ bhikkhunīnaṃ vattaṃ dassetvā divāṭṭhānaṃ gantvā raho nisinnā vipassanāya manasikāraṃ ārabhi. Satthā surabhigandhakuṭiyā nisinnova obhāsaṃ vissajjetvā tassā purato nisinno viya attānaṃ dassetvā “**mutte muccassu yogehī**” ti imaṃ gāthamāha.

Tattha (..0009) **muttetī** tassā ālapanāṃ. **Muccassu yogehī**ti maggapaṭipāṭiyā kāmayogādīhi catūhi yogehi mucca, tehi vimuttacittā hohi. Yathā kiṃ? **Cando rāhuggahā ivāti** rāhusaṅkhāto gahato cando viya upakkilesato muccassu. **Vippamuttena cittenāti** ariyamaggena samucchavedavimuttiyā suṭṭhu vimuttana citta, itthaṃ bhūtalakkaṇe cetāṃ karaṇavacanaṃ. **Anaṇā bhuñja piṇḍakanti** kilesa-iṇaṃ pahāya anaṇā hutvā raṭṭhapiṇḍaṃ bhuñjeyyāsi. Yo hi kilesa appahāya satthārā anuññātapaccaye paribhuñjati, so sāṇo paribhuñjati nāma. Yathāha āyasmā bākulo- “sattāhameva kho ahaṃ, āvuso, sāṇo raṭṭhapiṇḍaṃ bhuñjin” ti (ma. ni. 3.211). Tasmā sāsane pabbajitena kāmacchandādi-iṇaṃ pahānāya anaṇena hutvā saddhādeyyaṃ paribhuñjitabbaṃ. **Piṇḍakanti** desanāsīsameva, cattāropi paccayeti attho. **Abhiṇhaṃ ovadatī**ti ariyamaggappattiyā upakkilese visodhento bahuso ovādaṃ deti.

Sā tasmīṃ ovāde ṭhatvā nacirasseva arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **apadāne** (apa. therī 2.1.31-36)-

“Vipassissa bhagavato, lokajetṭhassa tādino;
rathiyaṃ paṭipannassa, tārayantassa pāṇino.

“Gharato nikkhamitvāna, avakujjā nipajjahaṃ;
anukampako lokanātho, sirasi akkamī mama.

“Akkamitvāna sirasi, agamā lokanāyako;
tena cittappasādena, tusitaṃ agamāsahaṃ.

“kilesā jhāpitā mayhaṃ ...pe... kataṃ buddhassa sāsanaṃ” ti.

Arahattaṃ pana patvā sā tameva gāthaṃ udānesi. Paripuṇṇasikkhā upasampajjitvā aparabhāge parinibbānakālepi tameva gāthaṃ paccabhāsīti.

Muttātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Puṇṇātherīgāthāvaṇṇanā

Puṇṇe (..0010) **pūrassu dhammehī**ti puṇṇāya nāma sikkhamānāya gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī buddhasuññe loke candabhāgāya nadiyā tīre kinnarayoniyā nibbattā. Ekadivasaṃ tattha aññataraṃ paccekabuddhaṃ disvā pasannamānasā naḷamālāya taṃ pūjetvā añjaliṃ paggayha aṭṭhāsi. Sā tena puññakammaṃ sugaṭṭisuyeva saṃsaraṇāni imasmīṃ buddhuppāde sāvaththiyaṃ gahapatimahāsālakule nibbatti. **Puṇṇātissā** nāmaṃ ahosi. Sā upanissayasampannatāya vīsativassāni vasamānā mahāpajāpatigotamiyā santike dhammaṃ sutvā paṭiladdhasaddhā

pabbajitvā sikkhamānā eva hutvā vipassanaṃ ārabhi. Satthā tassā gandhaku-
ṭṭiyaṃ nisinno eva obhāsaṃ vissajjetvā-

3. “Puṇṇe pūrassu dhammehi, cando pannaraseriva;

paripuṇṇāya paññāya, tamokhandhaṃ padālayā” ti.- imaṃ gāthamāha;

Tattha **puṇṇeti** tassā ālapanam. **Pūrassu dhammehī**ti sattatiṃsabodhipakkhiya-
dhammehi paripuṇṇā hohi. **Cando pannaraserivā**ti ra-kāro padasandhikaro.
Pannarase puṇṇamāsiyaṃ sabbāhi kalāhi paripuṇṇo cando viya. **Paripuṇṇāya**
paññāyāti soḷasannaṃ kiccānaṃ pāripūriyā paripuṇṇāya arahattamaggapaññāya.
Tamokhandhaṃ padālayāti mohakkhandhaṃ anavasesato bhinda samucchinda.
Mohakkhandhapadālanena saheva sabbepi kilesā padālitā hontīti.

Sā taṃ gāthaṃ sutvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ
apadāne (apa. therī 2.1.37-45)-

“Candabhāgānadītīre, ahosiṃ kinnarī tadā;

addasaṃ virajaṃ buddhaṃ, sayambhuṃ aparājitaṃ.

“Pasannacittā sumanā, vedajātā katañjali;

naḷamālaṃ gahetvāna, sayambhuṃ abhipūjayiṃ.

“Tena (..0011) kammena sukatenā, cetanāpaṇidhīhi ca;

jahitvā kinnarīdehaṃ, agacchiṃ tidaṃ gatiṃ.

“Chattiṃsadevarājūnaṃ, mahesittamakārayiṃ;

dasannaṃ cakkavattīnaṃ, mahesittamakārayiṃ;

saṃvejetvāna me cittaṃ, pabbajiṃ anagāriyaṃ.

“Kilesā jhāpitā mayhaṃ, bhavā sabbe samūhatā;

sabbāsavaparikkhīṇā, natthi dāni punabbhavo.

“Catunnavutito kappe, yaṃ pupphamabhipūjayiṃ;

duggatiṃ nābhijānāmi, pupphapūjāyidaṃ phalaṃ.

“kilesā jhāpitā mayhaṃ ...pe... kataṃ buddhassa sāsanaṃ” ti.

Arahattaṃ pana patvā sā therī tameva gāthaṃ udānesi. Ayameva cassā aññā-
byākaraṇagāthā ahosīti.

Puṇṇātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Tissātherīgāthāvaṇṇanā

Tisse sikkhassu sikkhāyāti tissāya sikkhamānāya gāthā. Ayampi purimabu-
ddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinitvā
sambhatakusalapaccayā imasmiṃ buddhuppāde kapilavatthusmiṃ sakyarājakule
nibbattitvā vayappattā bodhisattassa orodhabhūtā pacchā mahāpajāpatigotamiyā
saddhiṃ nikkhamitvā pabbajitvā vipassanāya kammaṃ karoti. Tassā satthā
heṭṭhā vuttanayeneva obhāsaṃ vissajjetvā-

4. “Tisse sikkhassu sikkhāya, mā taṃ yogā upaccagaṃ;

sabbayogavisamṃyuttā, cara loke anāsavā” ti.- gāthaṃ abhāsi;

Tattha **tisseti** tassā ālapanam. **Sikkhassu sikkhāyāti** adhisīlasikkhādikāya tividhāya sikkhāya sikkha, maggasampayuttā tisso sikkhāyo (..0012) sampādehīti attho. Idāni tāsam sampādane kāraṇamāha “**mā taṃ yogā upaccagun**”ti manussattam, indriyāvekallam, buddhuppādo, saddhāpaṭilābhoti ime yogā समयā dullabhakkhaṇā taṃ mā atikkamuṃ. Kāmayogādayo eva vā cattāro **yogā** taṃ **mā upaccagum** mā abhibhaveyyuṃ. **Sabbayogavisamṃyuttā**ti sabbehi kāmayogādīhi yogehi vimuttā tato eva anāsavā hutvā loke cara, diṭṭhasukhavihārena viharāhīti attho.

Sā taṃ gātham sutvā vipassanam vaḍḍhetvā arahattam pāpuṇīti ādinayo heṭṭhā vuttanayeneva veditabbo.

Tissātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

5-10. Tissāditherīgāthāvaṇṇanā

Tisse yuñjassu dhammehīti tissāya theriyā gāthā. Tassā vatthu **tissā**sikkhamānāya vatthusadisam. Ayam pana therī hutvā arahattam pāpuṇi. Yathā ca ayam, evam ito param **dhīrā, vīrā, mittā, bhadrā, upasamā**ti pañcannaṃ therīnaṃ vatthu ekasadisameva. Sabbāpi imā kapilavatthuvāsiniyo bodhisattassa orodhabhūtā mahāpajāpatigotamiyā saddhiṃ nikkhantā obhāsagāthāya ca arahattam pattā ṭhapetvā sattamiṃ. Sā pana obhāsagāthāya vinā pageva satthu santike laddham ovādam nissāya vipassanaṃ ussukkāpetvā arahattam pāpuṇitvā udānavasena “vīrā vīrehi”ti gātham abhāsi. Itarāpi arahattam patvā-

5. “Tisse yuñjassu dhammehi, khaṇo taṃ mā upaccagā;
khaṇātītā hi socanti, nirayamhi samappitā.
6. “Dhīre nirodham phusehi, saññāvūpasamaṃ sukham;
ārādhayāhi nibbānaṃ, yogakkhemamanuttaram.
7. “Vīrā (..0013) vīrehi dhammehi, bhikkhunī bhāvitindriyā;
dhāreti antimaṃ deham, jetvā māraṃ savāhanaṃ.
8. “Saddhāya pabbajitvāna, mitte mittaratā bhava;
bhāvehi kusale dhamme, yogakkhemassa pattiyā.
9. “Saddhāya pabbajitvāna, bhadre bhadraratā bhava;
bhāvehi kusale dhamme, yogakkhemamanuttaram.
10. “Upasame tare ogham, maccudheyyam suduttaram;
dhārehi antimaṃ deham, jetvā māraṃ savāhanan”ti.- gāthāyo abhāsiṃsu;

Tattha **yuñjassu dhammehīti** samathavipassanādhammehi ariyehi bodhipakkhiyadhammehi ca yuñja yogaṃ karohi. **Khaṇo taṃ mā upaccagā**ti yo evam yogabhāvanaṃ na karoti, taṃ puggalaṃ patirūpadese uppattikkhaṇo, channaṃ āyatanānaṃ avekallakkhaṇo, buddhuppādakkhaṇo, saddhāya paṭiladdhakkhaṇo, sabbopi ayam khaṇo atikkamati nāma. So khaṇo taṃ mā atikkami. **Khaṇātītā**ti ye hi khaṇam atītā, ye ca puggale so khaṇo abhīto, te nirayamhi samappitā hutvā socanti, tattha nibbattitvā mahādukkham paccanubhavantīti attho.

Nirodham phusehīti kilesanirodham phussa paṭilabha. **Saññāvūpasamaṃ sukham, ārādhayāhi nibbānanti** kāmasaññādīnaṃ pāpasaññānaṃ upasamani-mittaṃ accantasukham nibbānaṃ ārādhehi.

Vīrā vīrehi dhammehīti vīriyapadhānatāya vīrehi tejussadehi ariyamaggadhammehi **bhāvitindriyā** vaḍḍhitasaddhādi-indriyā vīrā bhikkhunī vatthukāmehi savāhanaṃ kilesamāraṃ jinitvā āyatim punabbhavābhāvato antimaṃ deham dhāretīti therī aññaṃ viya katvā attānaṃ dasseti.

Mitteti taṃ ālapati. **Mittaratā**ti kalyāṇamittesu abhīratā. Tattha sakkārasammāna-karaṇatā hohi. **Bhāvehi kusale dhammeti** ariyamaggadhamme vaḍḍhehi. **Yoga-**

kkhemassāti arahattassa nibbānassa ca pattiyā adhigamāya.

Bhadreti (..0014) taṃ ālapati. **Bhadraratā**ti bhadresu silādidhammesu ratā abhiratā hohi. **Yogakkhemamanuttaranti** catūhi yogehi khemaṃ anupaddavaṃ anuttaraṃ nibbānaṃ, tassa pattiyā kusale bodhipakkhiyadhamme bhāvehīti attho.

Upasameti taṃ ālapati. **Tare oghaṃ maccudheyyaṃ suduttaranti** maccu ettha dhīyatīti maccudheyyaṃ, anupacitakusalasambhārehi suṭṭhu duttaranti suduttaraṃ, saṃsāramahoghaṃ **tare** ariyamaggaṇāvāya tareyyāsi. **Dhārehi antimāṃ dehanti** tassa taraṇeneva antimadehadharā hohīti attho.

Tissāditherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Niṭṭhitā paṭhamavaggaṇṇanā.

11. Muttātherīgāthāvaṇṇanā

Sumuttā sādhumuttāmhīti-ādikā muttātheriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava kusalaṃ upacinitvā imasmiṃ buddhuppāde kosajalanapade **oghātakassa** nāma daliddabrāhmaṇassa dhītā hutvā nibbatti, taṃ vayappattakāle mātāpitaro ekassa khujjabrāhmaṇassa adaṃsu. Sā tena gharāvāsaṃ arocantī taṃ anujānāpetvā pabbajitvā vipassanāya kammaṃ karoti. Tassā bahiddhārammaṇesu cittaṃ vidhāvati, sā taṃ niggaṇhantī “sumuttā sādhumuttāmhī”ti gāthaṃ vadantīyeva vipassanaṃ ussukkāpetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **apadāne**-

“Padumuttaro nāma jīno, sabbadhammesu cakkhumā;
pāṇine anugaṇhanto, piṇḍāya pāvisī puraṃ.

“Tassa āgacchato satthu, sabbe nagaravāsino;
haṭṭhatuṭṭhā samāgantvā, vālikā ākiriṃsu te.

“Vīthisammajjanaṃ katvā, kadalipuṇṇakaddhaje;
dhūmaṃ cuṇṇaṅca māsaṅca, sakkāraṃ kacca satthuno.

“Maṇḍapaṃ (..0015) paṭiyādetvā, nimantetvā vināyakaṃ;
mahādānaṃ daditvāna, sambodhiṃ abhipatthayi.

“Padumuttaro mahāvīro, hārako sabbapāṇinaṃ;
anumodaniyaṃ katvā, byākāsi aggapuggalo.

“Satasahasse atikkante, kappo hessati bhaddako;
bhavābhava sukhaṃ laddhā, pāpuṇissasi bodhiyaṃ.

“Hatthakammaṅca ye keci, katāvī naranāriyo;
anāgatamhi addhāne, sabbā hessanti sammukhā.

“Tena kammavipākena, cetanāpaṇidhīhi ca;
uppannadevabhavane, tuyhaṃ tā paricārikā.

“Dibbaṃ sukhamasaṅkhyeyaṃ, mānusaṅca asaṅkhiyaṃ;

anubhonti ciraṃ kālaṃ, saṃsarimha bhavābhava.

“Satasahassito kappe, yaṃ kammamakariṃ tadā;
sukhumālā manussesu, atho devapuresu ca.

“Rūpaṃ bhogaṃ yasaṃ āyuaṃ, atho kittisukhaṃ piyaṃ;
labhāmi satataṃ sabbaṃ, sukataṃ kammāsaṃpadaṃ.

“Pacchime bhava sampatte, jātāhaṃ brāhmaṇe kule;
sukhumālahatthapādā, ramaṇiye nivesane.

“Sabbakālampi pathavī, na passāmanalaṅkataṃ;
cikkhallabhūmiṃ asuciṃ, na passāmi kudācanaṃ.

“kilesā jhāpitā mayhaṃ ...pe... kataṃ buddhassa sāsanan” ti.

Arahattaṃ pana patvā udānenti-

11. “Sumuttā sādhumuttāmihi, tīhi khujjehi muttiyā;

udukkhalena musalena, patinā khujjakena ca;

muttāmihi jātimaraṇā, bhavanetti samūhatā” ti.- imaṃ gāthaṃ abhāsi;

Tattha (..0016) **sumuttā**ti suṭṭhu muttā. **Sādhumuttāmihi**ti sādhu sammadeva muttā amhi. Kuto pana sumuttā sādhumuttāti āha “**tīhi khujjehi muttiyā**” ti, tīhi vaṅkakehi parimuttiyāti attho. Idāni tāni sarūpato dassenti “**udukkhalena musalena, patinā khujjakena cā**” ti āha. Udukkhale hi dhaññaṃ pakkhipantiyā parivattentiya musalena koṭṭentiya ca piṭṭhi onāmetabbā hotīti khujjakaraṇahetutāya tadubhayaṃ “khujjan” ti vuttaṃ. Sāmiko panassā khujjo eva. Idāni yassā muttiyā nidaśsanavasena tīhi khujjehi mutti vuttā. Tameva dassenti “**muttāmihi jātimaraṇā**” ti vatvā tattha kāraṇamāha “**bhavanetti samūhatā**” ti. Tassattho- na kevalamaṃ tīhi khujjehi eva muttā, atha kho sabbasmā jātimaraṇāpi, yasmā sabbassāpi bhavassa netti nāyikā taṇhā aggamaḡgena mayā samugghāṭitāti.

Muttātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

12. Dhammadinnātherīgāthāvaṇṇanā

Chandajātā avasāyīti dhammadinnātheriyā gāthā. Sā kira padumuttarabuddhakāle haṃsavatīnagare parādhīnavuttikā hutvā jīvantī nirodhato vuṭṭhitassa aggasāvakaśsa pūjāsakkārapubbakaṃ dānaṃ datvā devaloke nibbattā. Tato cavitvā devamanussesu saṃsaranti **phussassa** bhagavato kāle satthu vemātikabhātikānaṃ kammikassa gehe vasamānā dānaṃ paṭicca “ekaṃ dehi” ti sāmikena vutte dve denti, bahuṃ puññaṃ katvā kassapabuddhakāle **kikissa** kāsikaraṇṇo gehe paṭisandhiṃ gahetvā sattannaṃ bhaginīnaṃ abhantarā hutvā vīsativassasahaśsāni brahmacariyaṃ caritvā ekaṃ buddhantaṃ devamanussesu saṃsaranti imasmiṃ buddhuppāde rājagahe kulagehe nibbattitvā vayappattā visākhassa seṭṭhino gehaṃ gatā.

Athekadivasāṃ visākho seṭṭhi satthu santike dhammaṃ sutvā anāgāmī hutvā gharaṃ gantvā pāsādaṃ abhiruhanto sopānamatthake ṭhitāya dhammadinnāya

pasāritahattham anālambitvāva pāsādam abhiruhitvā bhuñjamānopi (..0017) tuṅhībhūtova bhuñji. Dhammadinnā taṃ upadhāretvā, “ayyaputta, kasmā tvaṃ ajja mama hattham nālambi, bhuñjamānopi na kiñci kathesi, atthi nu kho koci mayham doso”ti āha. Visākho “dhammadinne, na te doso atthi, aham pana ajja paṭṭhāya itthisarīram phusituṃ āhāre ca lolabhāvaṃ kātuṃ anaraho, tādiso mayā dhammo paṭividdho. Tvaṃ pana sace icchasi, imasmimyeva gehe vasa. No ce icchasi, yattakena dhanena te attho, tattakam gahetvā kulagharam

gacchāhi”ti āha. “Nāhaṃ, ayyaputta, tayā vantavamaṇaṃ ācamissāmi, pabbajjaṃ me anujānāhi”ti. Visākho “sādhu, dhammadinne”ti taṃ suvaṇṇasivikāya bhikkhuni-upassayaṃ pesesi. Sā pabbajitvā kammaṭṭhānaṃ gahetvā katipāhaṃ tattha vasitvā vivekavāsaṃ vasitukāmā ācariyupajjhāyānaṃ santikaṃ gantvā, “ayyā, ākiṇṇaṭṭhāne mayhaṃ cittaṃ na ramati, gāmakāvāsaṃ gacchāmi”ti āha. Bhikkhuniyo taṃ gāmakāvāsaṃ nayiṃsu. Sā tattha vasantī atīte madditasaṅkhāratāya na cirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **apadāne** (apātherī 2.3.95-130)–

“Padumuttaro nāma jino, sabbadhammāna pāragū;
ito satahassamhi, kappe uppajji nāyako.

“Tadāhaṃ haṃsavatiyaṃ, kule aññatare ahuṃ;
parakammakārī āsiṃ, nipakā sīlasaṃvutā.

“Padumuttarabuddhassa, sujāto aggasāvako;
vihārā abhinikkhamma, piṇḍapātāya gacchati.

“Ghaṭaṃ gahetvā gacchantī, tadā udakahārikā;
taṃ disvā adadaṃ pūpaṃ, pasannā sehi pāṇibhi.

“Paṭiggahetvā tattheva, nisinno paribhuñji so;
tato netvāna taṃ gehaṃ, adāsiṃ tassa bhojanaṃ.

“Tato me ayyako tuṭṭho, akarī suṇisaṃ sakaṃ;
sassuyā saha gantvāna, sambuddhaṃ abhivādayiṃ.

“Tadā (..0018) so dhammakathikaṃ, bhikkhuniṃ parikittayaṃ;
ṭhapesi etadaggamhi, taṃ sutvā muditā ahaṃ.

“Nimantayitvā sugataṃ, sasaṅghaṃ lokanāyakaṃ;
mahādānaṃ daditvāna, taṃ ṭhānamabhipatthayiṃ.

“Tato maṃ sugato āha, ghananinnādasussaro;
mamupaṭṭhānanirate, sasaṅghaparivesike.

“Saddhammassavane yutte, guṇavaddhitamānase;
bhadde bhavassu muditā, lacchase paṇidhīphalaṃ.

“Satahassito kappe, okkākakulasambhavo;
gotamo nāma gottena, satthā loke bhavissati.

“Tassa dhammesu dāyādā, orasā dhammanimmitā;
dhammadinnāti nāmena, hessati satthu sāvikā.

“Taṃ sutvā muditā hutvā, yāvajīvaṃ mahāmunīṃ;
mettacittā paricariṃ, paccayehi vināyakaṃ.

“Tena kammena sukatena, cetanāpaṇidhīhi ca;
jahitvā mānusaṃ dehaṃ, tāvatīṃsamagacchahaṃ.

“Imamhi bhaddake kappe, brahmabandhu mahāyaso;
kassapo nāma gottena, uppajji vadataṃ varo.

“Upaṭṭhāko mahesissa, tadā āsi narissaro;
kāsirājā kikī nāma, bārāṇasipuruttame.

“Chaṭṭhā tassāsahaṃ dhītā, sudhammā iti vissutā;
dhammaṃ sutvā jinaggassa, pabbajjaṃ samarocayiṃ.

“Anujāni na no tāto, agāreva tadā mayaṃ;
 vīsavassasahassāni, vicarimha atanditā.
 “Komāribrahmacariyaṃ, rājakaññā sukhedhitā;
 buddhopaṭṭhānaniratā, muditā satta dhītarō.
 “Samaṇī (..0019) samaṇaguttā ca, bhikkhunī bhikkhudāyikā;
 dhammā ceva sudhammā ca, sattamī saṅghadāyikā.
 “Khemā uppalavaṇṇā ca, paṭācārā ca kuṇḍalā;
 gotamī ca ahañceva, visākhā hoti sattamī.
 “Tehi kammehi sukatehi, cetanāpaṇidhīhi ca;
 jahitvā mānusaṃ dehaṃ, tāvatimsamagacchahaṃ.
 “Pacchime ca bhava dāni, giribbajapuruttame;
 jātā seṭṭhikule phīte, sabbakāmasamiddhine.
 “Yadā rūpaguṇūpetā, paṭhame yobbane ṭhitā;
 tadā parakulaṃ gantvā, vasiṃ sukhasamappitā.
 “Upetvā lokasaraṇaṃ, suṇitvā dhammadesanaṃ;
 anāgāmiphalaṃ patto, sāmiko me subuddhimā.
 “Tadāhaṃ anujānetvā, pabbajiṃ anagāriyaṃ;
 nacireneva kālena, arahattamapāpuṇiṃ.
 “Tadā upāsako so maṃ, upagantvā apucchatha;
 gambhīre nipuṇe pañhe, te sabbe byākariṃ ahaṃ.
 “Jino tasmīṃ guṇe tuṭṭho, etadagge ṭhapesi maṃ;
 bhikkhuniṃ dhammakathikaṃ, nāññaṃ passāmi edisiṃ.
 “Dhammadinnā yathā dhīrā, evaṃ dhāretha bhikkhavo;
 evāhaṃ paṇḍitā homi, nāyakenānukampitā.
 “Pariciṇṇo mayā satthā, kataṃ buddhassa sāsanaṃ;
 ohito garuko bhāro, bhavanetti samūhatā.
 “Yassatthāya pabbajitā, agārasmānagāriyaṃ;
 so me attho anuppatto, sabbasaṃyojanakkhayo.
 “Iddhīsu ca vasī homi, dibbāya sotadhātuyā;
 paracittāni jānāmi, satthusāsanaṃkārikā.
 “Pubbenivāsaṃ (..0020) jānāmi, dibbacakkhu visodhitāṃ;
 khepetvā āsave sabbe, visuddhāsiṃ sunimmalā.
 “kilesā jhāpitā mayhaṃ ...pe... kataṃ buddhassa sāsanaṃ”ti. (apa. therī 2.3. 95-130);

Arahattaṃ pana patvā “mayhaṃ manaṃ matthakaṃ pattaṃ, idāni idha vasitvā kiṃ karissāmi, rājagahameva gantvā satthārañca vandissāmi, bahū ca me ñātakā puññāni karissanti”ti bhikkhunihi saddhiṃ rājagahameva paccāgatā. Visākho tassā āgatabhāvaṃ sutvā tassā adhigamaṃ vīmaṃsanto pañcakkhandhādiva-sena pañhaṃ pucchi. Dhammadinnā sunisitena satthena kumudanāḷe chindanti viya pucchitaṃ pucchitaṃ pañhaṃ vissajjesi. Visākho sabbaṃ pucchāvissajjanayaṃ satthu ārocesi. Satthā “paṇḍitā, visākha, dhammadinnā bhikkhuni”ti-ādinā taṃ pasamsanto sabbaññutaññāṇena saddhiṃ saṃsandetvā byākatabhāvaṃ

pavedetvā tameva cūḷavedallasuttaṃ (ma. ni. 1.460) aṭṭhuppattiṃ katvā taṃ dhammakathikānaṃ bhikkhuniṃnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesi. Yadā pana sā tasmīṃ gāmakāvāse vasantī heṭṭhimamagge adhigantvā aggamaggatthāya vipassanaṃ paṭṭhapesi, tadā-

12. “Chandajātā avasāyī, manasā ca phuṭā siyā;
kāmesu appaṭibaddhacittā, uddhaṃsotāti vuccatī”ti.-

Imaṃ gāthaṃ abhāsi.

Tattha **chandajātā**ti aggaphalatthaṃ jātacchandā. **Avasāyī**ti avasāyo vuccati avasānaṃ niṭṭhānaṃ, tampi kāmesu appaṭibaddhacittatāya “uddhaṃsotā”ti vakkhamānattā samaṇakiccassa niṭṭhānaṃ veditabbaṃ, na yassa kassaci, tasmā padadvayenāpi appattamānasā anuttaraṃ yogakkhemaṃ patthayamānāti aya- mattho vutto hoti. **Manasā ca phuṭā siyā**ti heṭṭhimehi tīhi maggacittehi nibbānaṃ phuṭā phusitā bhavya. **Kāmesu appaṭibaddhacittā**ti anāgāmimaggavasena kāmesu na paṭibaddhacittā. **Uddhaṃsotāti** uddhameva maggasoto saṃsārasoto ca etissāti uddhaṃsotā. Anāgāmīno hi yathā aggamaggo uppajjati, na añño, evaṃ avihādīsu uppanna yāva akaniṭṭhā uddhameva uppatti hotīti.

Dhammadinnātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

13. Visākhātherīgāthāvaṇṇanā

Karotha (..0021) **buddhasāsananti** visākhāya theriyā gāthā. Tassā vatthu dhīrā-theriyāvattusadisameva. Sā arahattaṃ patvā vimuttisukhena vītināmentī-

13. “Karotha buddhasāsanam, yaṃ katvā nānutappati;
khippaṃ pādāni dhovivā, ekamante nisīdathā”ti.-

Imāya gāthāya aññaṃ byākāsi.

Tattha **karotha buddhasāsananti** buddhasāsanam ovāda-anusiṭṭhiṃ karotha, yathānusiṭṭhaṃ paṭipajjathāti attho. **Yaṃ katvā nānutappatī**ti anusiṭṭhiṃ katvā kara-ṇahetu na anutappati takkarassa sammadeva adhippāyānaṃ samijjhanato. **Khippaṃ pādāni dhovivā, ekamante nisīdathāti** idam yasmā sayam pacchā- bhattam

piṇḍapātapaṭikkantā ācariyupajjhāyānaṃ vattaṃ dassetvā attano divāṭṭhāne pāde dhovivā raho nisinnā sadatthaṃ matthakaṃ pāpesi, tasmā tattha aññepi niyojenti avoca.

Visākhātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

14. Sumanātherīgāthāvaṇṇanā

Dhātuyo dukkhato disvāti sumanāya theriyā gāthā. Tassā vatthu tissātheriyā vatthusadisam. Imissāpi hi satthā obhāsam vissajjetvā purato nisinno viya attānaṃ dassetvā-

14. “Dhātuyo dukkhato disvā, mā jātiṃ punarāgami;
bhava chandaṃ virājetvā, upasantā carissasi” ti.-

Imaṃ gāthamāha. Sā gāthāpariyosāne arahattaṃ pāpuṇi.

Tattha **dhātuyo dukkhato disvā**ti sasantatipariyāpannā cakkhādiddhātuyo itarāpi ca udayabbayapaṭipīḷanādinā “dukkhā”ti ñāṇacakkhunā disvā. **Mā jātiṃ punarāgamī**ti puna jātiṃ āyatim punabbhavaṃ mā upagacchi (..0022). **Bhave chandaṃ virājetvā**ti kāmabhavādike sabbasmiṃ bhava taṇhāchandaṃ virāgasāṅkhātena maggena pajahitvā. **Upasantā carissasi**ti sabbaso pahīnakilesatāya nibbutā viharissasi.

Ettha ca “dhātuyo dukkhato disvā”ti iminā dukkhānupassanāmukhena vipassanā dassitā. “Bhave chandaṃ virājetvā”ti iminā maggo, “upasantā carissasi”ti iminā sa-upādisesā nibbānadhātu, “mā jātiṃ punarāgamī”ti iminā anupādisesā nibbānadhātu dassitāti daṭṭhabbaṃ.

Sumanātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

15. Uttarātherīgāthāvaṇṇanā

Kāyena saṃvutā āsinti uttarāya theriyā gāthā. Tassāpi vatthu tissātheriyā vatthusadisam. Sāpi hi sakyakulappasutā bodhisattassa orodhabhūtā mahāpajāpatigotamiyā saddhiṃ nikkhantā obhāsaḡāthāya arahattaṃ patvā pana-

15. “Kāyena saṃvutā āsiṃ, vācāya uda cetasā;
samūlaṃ taṇhamabbuyha, sītibhūtāmi nibbutā” ti.-

Udānavasena tameva gātham abhāsi.

Tattha **kāyena saṃvutā āsinti** kāyikena saṃvarena saṃvutā ahosiṃ. **Vācāyā**ti vācasikena saṃvarena saṃvutā āsinti yojanā, padadvayenāpi silasaṃvaramāha. **Udā**ti atha. **Cetasā**ti samādhicittena, etena vipassanābhāvanamāha. **Samūlaṃ taṇhamabbuyhā**ti sānusayaṃ, saha vā avijjāya taṇhaṃ uddharitvā. Avijjāya hi paṭicchāditādīnave bhavattaye taṇhā uppajjati.

Aparo nayo- **kāyena saṃvutā**ti sammākammantena sabbaso micchākamma-
ntassa pahānā maggasaṃvareneva kāyena saṃvutā āsiṃ. **Vācāyā**ti sammāvā-
cāya sabbaso micchāvācāya pahānā maggasaṃvareneva vācāya saṃvutā āsinti
attho. **Cetasā**ti samādhinā. Cetosīsenā (..0023) hettha sammāsamādhī vutto,
sammāsamādhiggahaṇeneva maggalakkhaṇena ekalakkhaṇā sammādiṭṭhi-ādayo
maggadhammā gahitāva hontīti, maggasaṃvarena abhijjhādikassa asaṃvarassa
anavasesato pahānaṃ dassitaṃ hoti. Tenevāha “samūlaṃ taṇhamabbuyhā”ti. **Sīti-
bhūtā**mhi **nibbutā**ti sabbaso kilesapariḷāhābhāvena sītibhāvappattā anupādise-
sāya nibbānadhātuyā nibbutā amhīti.

Uttarātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

16. Vuḍḍhapabbajitasumanātherīgāthāvaṇṇanā

Sukhaṃ tvaṃ vuḍḍhike sehiti sumanāya vuḍḍhapabbajitāya gāthā. Ayampi
purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava kusalaṃ upacinitvā imasmīṃ
buddhuppāde sāvattiyāṃ mahākosalarañño bhaginī hutvā nibbatti. Sā satthārā
rañño pasenadissa kosalassa “cattāro kho me, mahārāja, daharāti na uññātabbā”-
ti-ādinā (saṃ. ni. 1.112) desitaṃ dhammaṃ sutvā laddhappasādā saraṇesu ca
sīlesu ca paṭiṭṭhāya pabbajitukāmāpi “ayyikaṃ paṭijaggissāmī”ti cirakālaṃ vītinā-
metvā aparabhāge ayyikāya kālaṅkatāya raññā saddhiṃ mahagghāni attharaṇa-
pāvuraṇāni gāhāpetvā vihāraṃ gantvā saṅghassa dāpetvā satthu santike
dhammaṃ sutvā anāgāmiphale paṭiṭṭhitā pabbajjaṃ yāci. Satthā tassā ñāṇapari-
pākaṃ disvā-

16. “Sukhaṃ tvaṃ vuḍḍhike sehi, katvā coḷena pārutā;

upasanto hi te rāgo, sītibhūtāsi nibbutā”ti.-

Imaṃ gāthaṃ abhāsi. Sā gāthāpariyosāne saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā
udānavasena tameva gāthaṃ abhāsi. Idameva cassā aññābyākaraṇaṃ ahosi, sā
tāvadeva pabbaji. Gāthāya pana **vuḍḍhiketi** vuḍḍhe, vayovuḍḍheti attho. Ayaṃ
pana sīlādiguṇehipi vuḍḍhā, theriyā vuttagāthāya catutthapāde sītibhūtāsi nibbu-
tāti yojetabbaṃ. Sesāṃ vuttanayameva.

Vuḍḍhapabbajitasumanātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

17. Dhammātherīgāthāvaṇṇanā

Piṇḍapātaṃ (..0024) **caritvānā**ti dhammāya theriyā gāthā. Ayampi purimabu-
ddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinitvā
sambhatapuññasambhārā imasmīṃ buddhuppāde sāvattiyāṃ kulaghare nibba-
ttitvā vayappattā patirūpassa sāmikassa gehaṃ gantvā sāsane paṭiladdhasaddhā

pabbajitukāmā hutvā sāmikena ananuññātā pacchā sāmike kālaṅkate pabbajitvā vipassanāya kammaṃ karontī ekadivasam bhikkhāya caritvā vihāram āgacchantī paripatitvā tameva ārammaṇam katvā vipassanam vaḍḍhetvā saha paṭisambhīdāhi arahattam patvā-

17. “Piṇḍapātam caritvāna, daṇḍamolubbha dubbalā;
vedhamānehi gattehi, tattheva nipatiṃ chamā;
disvā ādīnavam kāye, atha cittaṃ vimucci me”ti.-

Udānavasena imaṃ gātham abhāsi.

Tattha **piṇḍapātam caritvāna, daṇḍamolubbhāti** piṇḍapātathāya yaṭṭhiṃ upatthambhena nagare vicaritvā bhikkhāya āhiṇḍitvā. **Chamāti** chamāyaṃ bhūmiyaṃ, pādānaṃ avasena bhūmiyaṃ nipatinti attho. **Disvā ādīnavam kāyeti** asubhānicca-dukkhānattatādīhi nānappakārehi sarīre dosaṃ paññācakkhunā disvā. **Atha cittaṃ vimucci meti** ādīnavānupassanāya parato pavattehi nibbidānupassanādīhi vikkhambhanavasena mama cittaṃ kilesehi vimuccitvā puna maggaphalehi yathākkamaṃ samucchadavasena ceva paṭippassaddhivasena ca sabbaso vimucci vimuttam, na dānissā vimocetabbam atthīti. Idameva cassā aññābyākaraṇam aho-sīti.

Dhammātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

18. Saṅghātherīgāthāvaṇṇanā

Hitvā ghare pabbajitvāti saṅghāya theriyā gāthā. Tassā vatthu dhīrātheriyā vatthusadisam. Gāthā pana-

18. “Hitvā (..0025) ghare pabbajitvā, hitvā puttam pasum piyam;
hitvā rāgañca dosañca, avijjañca virājiya;
samūlam taṇhamabbuyha, upasantāmi nibbutā”ti.- gātham abhāsi;

Tattha **hitvāti** chaḍḍetvā. **Gharetī** geham. Gharasaddo hi ekasmimpi abhidheyye kadāci bahūsu bījam viya rūḷhivasena voharīyati. **Hitvā puttam pasum piyanti** piyāyitabbe putte ceva gomahiṃsādike pasū ca tappaṭibaddhachandarāga-ppahānena pahāya. **Hitvā rāgañca dosañcāti** rajjanasabhāvam rāgam, dussanasabhāvam dosañca ariyamaggena samucchinditvā. **Avijjañca virājiyāti** sabbākusalesu pubbaṅgamaṃ mohañca virājetvā maggena samugghāṭetvā icceva attho. Sesam vuttanayameva.

Saṅghātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Ekakanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Dukanipāto

1. Abhirūpanandātherīgāthāvaṇṇanā

Dukanipāte (..0026) āturaṃ asuciṃ pūtinti-ādikā abhirūpanandāya sikkhamā-nāya gāthā. Ayaṃ kira vipassissa bhagavato kāle bandhumatīnagare gahapatimā-hāsālassa dhītā hutvā satthu santike dhammaṃ sutvā saraṇesu ca sīlesu ca pati-ṭṭhitā satthari parinibbute dhātucetiyaṃ ratanapaṭimaṇḍitena suvaṇṇacchattena pūjaṃ katvā, kālaṅkatvā sagge nibbattitvā aparāparaṃ sugatīsuyeva saṃsaranti imasmiṃ buddhuppāde kapilavatthunagare khemakassa sakkassa aggamahesiyā kucchismiṃ nibbatti. **Nandā**tissā nāmaṃ ahosi. Sā attabhāvassa ativiya rūpasobhaggappattiyā abhirūpā dassaniyā pāsādikā abhirūpanandātveva paññāyittha. Tassā vayappattāya vāreyyadivaseyeva varabhūto sakyakumāro kālamakāsi. Atha naṃ mātāpitaro akāmaṃ pabbājesuṃ.

Sā pabbajitvāpi rūpaṃ nissāya uppannamadā “satthā rūpaṃ vivaṇṇeti garahati anekapariyāyena rūpe ādīnavaṃ dasseti”ti buddhupaṭṭhānaṃ na gacchati. Bhagavā tassā ñāṇaparipākaṃ ñatvā mahāpajāpatiṃ āṇāpesi “sabbāpi bhikkhuniyo paṭipāṭiyā ovādaṃ āgacchantū”ti. Sā attano vāre sampatte aññaṃ pesesi. Bhagavā “vāre sampatte attanāva āgantabbaṃ, na añña pesetabbā”ti āha. Sā satthu āṇaṃ laṅghituṃ asakkonti bhikkhunihi saddhiṃ buddhupaṭṭhānaṃ agamāsi. Bhagavā iddhiyā ekaṃ abhirūpaṃ itthirūpaṃ māpetvā puna jarājiṇṇaṃ dassetvā saṃvegaṃ uppādetvā-

19. “Āturaṃ asuciṃ pūtiṃ, passa nande samussayaṃ;
asubhāya cittaṃ bhāvehi, ekaggaṃ susamāhitaṃ.

20. “Animittañca bhāvehi, mānānusayamujjaha;
tato mānābhisamayā, upasantā carissasi”ti.-

Imā (..0027) dve gāthā abhāsi. Tāsaṃ attho heṭṭhā vuttanayo eva. Gāthāpariyosāne abhirūpanandā arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **apadāne**-

“Nagare bandhumatiyā, bandhumā nāma khattiyo;
tassa rañño ahuṃ bhariyā, ekajjhaṃ cārayāmahaṃ.

“Rahogatā nisīditvā, evaṃ cintesahaṃ tadā;
ādāya gamanīyañhi, kusalaṃ natthi me kataṃ.
“Mahābhitāpaṃ kaṭukaṃ, ghorarūpaṃ sudāruṇaṃ;
nirayaṃ nūna gacchāmi, ettha me natthi saṃsayo.
“Evāhaṃ cintayitvāna, paḥaṃsetvāna mānasaṃ;
rājānaṃ upagantvāna, idaṃ vacanamabraviṃ.
“Itthī nāma mayaṃ deva, purisānugatā sadā;
ekaṃ me samaṇaṃ dehi, bhojayissāmi khattiya.
“Adāsi me mahārājā, samaṇaṃ bhāvitindriyaṃ;
tassa pattaṃ gahetvāna, paramannena pūrayiṃ.
“Pūrayitvā paramannaṃ, saḥassagghanakenahaṃ;
vatthayugena chādetvā, adāsiṃ tuṭṭhamānasā.
“Tena kammaṃ sukatenā, cetanāpaṇidhīhi ca;
jahitvā mānusaṃ dehaṃ, tāvatimsamagacchahaṃ.
“Sahaṃsaṃ devarājūnaṃ, mahesittamakārayiṃ;
sahaṃsaṃ cakkavattīnaṃ, mahesittamakārayiṃ.
“Padesarajjaṃ vipulaṃ, gaṇanāto asaṅkhiyaṃ;
nānāvidhaṃ bahuṃ puññaṃ, tassa kammaphalā tato.
“Uppalasseva me vaṇṇā, abhirūpā sudassanā;
itthī sabbaṅgasampannā, abhijātā jutindharā.
“Pacchime (..0028) bhavasampatte, ajāyiṃ sākiye kule;
nārīsaḥassapāmokkhā, suddhodanasutassahaṃ.
“Nibbinditvā agārehaṃ, pabbajiṃ anagāriyaṃ;
sattamiṃ rattiṃ sampatvā, catusaccaṃ apāpuṇiṃ.
“Cīvarapiṇḍapātāñca, paccayañca senāsanaṃ;
parimetuṃ na sakkomi, piṇḍapātassidaṃ phalaṃ.
“Yaṃ mayhaṃ purimaṃ kammaṃ, kusalaṃ janitaṃ muni;
tuyhatthāya mahāvīra, pariciṇṇaṃ bahuṃ mayā.
“Ekatiṃse ito kappe, yaṃ dānamadadiṃ tadā;
duggatiṃ nābhijānāmi, piṇḍapātassidaṃ phalaṃ.
“Duve gatī pajānāmi, devattaṃ atha mānusaṃ;
aññaṃ gatiṃ na jānāmi, piṇḍapātassidaṃ phalaṃ.
“Ucche kule pajānāmi, tayo sāle mahādhane;
aññaṃ kulaṃ na jānāmi, piṇḍapātassidaṃ phalaṃ.
“Bhavābhava saṃsaritvā, sukkamūlena coditā;
amanāpaṃ na passāmi, somanassakataṃ phalaṃ.
“Iddhīsu ca vasī homi, dibbāya sotadhātuyā;
cetopariyaññaṃ, vasī homi mahāmune.
“Pubbenivāsaṃ jānāmi, dibbacakkhu visodhitaṃ;
sabbāsavaparikkhīṇā, natthi dāni punabbhavo.
“Atthadhammaniruttīsu, paṭibhāne tattheva ca;
ññaṃ mama mahāvīra, uppannaṃ tava santike.

“Kilesā jhāpitā mayhaṃ ...pe... kataṃ buddhassa sāsanan”ti.

Arahattaṃ patvā pana sā sayampi udānavasena tāyeva gāthā abhāsi, idameva cassā aññābyākaraṇaṃ ahoṣīti.

Abhirūpanandātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Jentātherīgāthāvaṇṇanā

Ye (..0029) **ime satta bojjaṅgā**ti-ādikā jentāya theriyā gāthā. Tassā atītaṃ paccuppannañca vatthu abhirūpanandāvattusadisamaṃ. Ayaṃ pana vesāliyaṃ licchavirājakule nibbattīti ayameva viseso. Sathārā desitaṃ dhammaṃ sutvā desanāpariyosāne arahattaṃ patvā attanā adhigataṃ visesaṃ paccavekkhitvā pītivasena-

21. “Ye ime satta bojjaṅgā, maggā nibbānapattiyā;
bhāvitā te mayā sabbe, yathā buddhena desitā.

22. “Diṭṭho hi me so bhagavā, antimoyaṃ samussayo;
vikkhīṇo jātisaṃsāro, natthi dāni punabbhavo”ti.-

Imā dve gāthā abhāsi.

Tattha **ye ime satta bojjaṅgā**ti ye ime satidhammavicayavīriyapītipassaddhisamādhi-upekkhāsaṅkhātā bodhiyā yathāvuttāya dhammasāmaggiyā, bodhissa vā bujjanakassa taṃsamaṅgino puggalassa aṅgabhūtattā “bojjaṅgā”ti laddhanāmā satta dhammā. **Maggā nibbānapattiyā**ti nibbānādhigamassa upāyabhūtā. **Bhāvitā te mayā sabbe, yathā buddhena desitā**ti te sattatiṃsa bodhipakkhiyadhammā sabbepi mayā yathā buddhena bhagavatā desitā, tathā mayā uppāditā ca vaḍḍhitā ca.

Diṭṭho hi me so bhagavāti hi-saddo hetu-attho. Yasmā so bhagavā dhammakāyo sammāsambuddho attanā adhigata-ariyadhammadassanena diṭṭho, tasmā antimoyaṃ samussayoti yojanā. Ariyadhammadassanena hi buddhā bhagavanto aññe ca ariyā diṭṭhā nāma honti, na rūpakāyadassanamattena. Yathāha- “yo kho, vakkali, dhammaṃ passati, so maṃ passati”ti (saṃ. ni. 3.87) ca “sutavā ca kho, bhikkhave, ariyasāvako ariyānaṃ dassāvī”ti (ma. ni. 1.20; saṃ. ni. 3.1) ca ādi. Sesamaṃ vuttanayameva.

Jentātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Sumaṅgalamātutherīgāthāvaṇṇanā

Sumuttikāti-ādikā (..0030) sumaṅgalamātāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava kusalaṃ upacinitvā imasmiṃ buddhuppāde sāvattiyaṃ daliddakule nibbattitvā vayappattā aññatarassa naḷakārassa

dinnā paṭhamagabbhēyeva pacchimabhavikaṃ puttaṃ labhi. Tassa **sumaṅgaloti** nāmaṃ ahosi. Tato paṭṭhāya sā **sumaṅgalamātā**ti paññāyittha. Yasmā panassā nāmagottaṃ na pākaṭaṃ, tasmā “aññatarā therī bhikkhunī apaññātā”ti pāḷiyaṃ vuttaṃ. Sopissā putto viññutaṃ patto pabbajitvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā **sumaṅgalattheroti** pākaṭo ahosi. Tassa mātā bhikkhunīsu pabbajitvā vipassanāya kammaṃ karontī ekadivasaṃ gihikāle attanā laddhadukkaṃ paccavekkhitvā saṃvegajātā vipassanaṃ vadḍhetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā udānenti-

23. “Sumuttikā sumuttikā, sādhumuttikāmi musalassa;
ahiriko me chattaṃ vāpi, ukkhalikā me deḍḍubhaṃ vāti.

24. “Rāgañca ahaṃ dosañca, ciccīti ciccīṭi vihanāmi;
sā rukkhamūlamupagamma, ‘aho sukhaṃ’ti sukhatō jhāyāmi”ti.-

Imā dve gāthā abhāsi.

Tattha **sumuttikā**ti sumuttā. Ka-kāro padapūraṇamattaṃ, suṭṭhu muttā vatāti attho. Sā sāsane attanā paṭiladdhasampattiṃ disvā pasādavasena, tassā vā pasamsāvasena āmantetvā vuttaṃ “sumuttikā sumuttikā”ti. Yaṃ pana gihikāle visesato jigucchati, tato vimuttiṃ dassenti “**sādhumuttikāmi**”ti-ādimāha. Tattha **sādhumuttikāmi**ti sammadeva muttā vata amhi. **Musalassā**ti musalato. Ayaṃ kira daliddabhāvena gihikāle sayameva musalakammaṃ karoti, tasmā evamāha. **Ahiriko meti** mama sāmiko ahiriko nillajjo, so mama na rucati vacanaseso. Pakatiyāva kāmesu virattacittatāya kāmādhimuttānaṃ pavattiṃ jigucchanti vadati. **Chattaṃ vāpi**ti jīvitahetukena kariyāmaṇaṃ chattaṃ me na rucati attho. Vā-saddo avuttasamuccayattho, tena (..0031) peḷācaṅkoṭakādiṃ saṅgaṇhāti. Veḷudaṇḍādīni gahetvā divase divase chattaṃ karaṇavasena dukkhajīvitāṃ jigucchanti vadati. “Ahitako me vāto vāti”ti keci vatvā ahitako jarāvaho gihikāle mama sarīre vāto vāyati atthaṃ vadanti. Apare pana “ahitako paresaṃ duggandhataro ca mama sarīrato vāto vāyati”ti atthaṃ vadanti. **Ukkhalikā me deḍḍubhaṃ vāti**ti me mama bhattapacanabhājanaṃ cirapārivāsikabhāvena aparissuddhatāya udakasappagandhaṃ vāyati, tato ahaṃ sādhumuttikāmi yojanā.

Rāgañca ahaṃ dosañca, ciccīti ciccīṭi vihanāmiti ahaṃ kilesajetṭhakaṃ rāgañca dosañca ciccīti ciccīṭi iminā saddena saddhiṃ vihanāmi vināsemi, pajahāmi attho. Sā kira attano sāmikaṃ jigucchanti tena divase divase phāliyamānānaṃ sukkhānaṃ veḷudaṇḍādīnaṃ saddaṃ garahanti tassa pahānaṃ rāgadosa-pahānena samaṃ katvā avoca. **Sā rukkhamūlamupagammā**ti sā ahaṃ sumaṅgalamātā vivittaṃ rukkhamūlaṃ upasaṅkamitvā. **Sukhatō jhāyāmi**ti sukhami jhāyāmi, kālena kālaṃ samāpajanti phalasukhaṃ nibbānasukhañca paṭisaṃvediyamānā phalajjhānena jhāyāmi attho. **Aho sukhami**ti idāṃ panassā samāpattito pacchā pavattamanasikāravasena vuttaṃ, pubbābhogavasenātipi yujjateva.

Sumaṅgalamātuttherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Aḍḍhakāsitherīgāthāvaṇṇanā

dasabalassa kāle kulagehe nibbattivā viññutaṃ patvā bhikkhunīnaṃ santikaṃ
Yāva kāsijanapadoti-ādikā aḍḍhakāsiyā theriyā gāthā. Ayaṃ kira kassapassa
dasabalassa kāle kulagehe nibbattivā viññutaṃ patvā bhikkhunīnaṃ santikaṃ
gantvā dhammaṃ sutvā paṭiladdhasaddhā pabbajitvā bhikkhunīsīle ṭhitaṃ añña-
taraṃ paṭisambhidāppattaṃ khīṇāsavattheriṃ gaṇikāvādena akkositvā, tato cutā
niraye paccitvā imasmiṃ buddhuppāde kāsikaraṭṭhe uḷāravibhave seṭṭhikule nibba-
ttitvā vuddhippattā pubbe katassa vacīduccaritassa nissandena ṭhānato pari-
bhaṭṭhā gaṇikā ahosi. Nāmena **aḍḍhakāsī** (..0032) nāma. Tassā pabbajjā ca
dūtena upasampadā ca **khandhake** āgatāyeva. Vuttañhetam-

Tena kho pana samayena aḍḍhakāsī gaṇikā bhikkhunīsu pabbajitā hoti. Sā
ca sāvattiṃ gantukāmā hoti “bhagavato santike upasampajjissāmī”ti. Assosum
kho dhuttā- “aḍḍhakāsī kira gaṇikā sāvattiṃ gantukāmā”ti. Te magge pariyu-
ṭṭhiṃsu. Assosi kho aḍḍhakāsī gaṇikā “dhuttā kira magge pariyuṭṭhitā”ti. Bha-
gavato santike dūtaṃ pāhesi- “ahañhi upasampajjitukāmā, kathaṃ nu kho mayā
paṭipajjitabban”ti? Atha kho bhagavā etasmiṃ nidāne etasmiṃ pakaraṇe
dhammiṃ kathaṃ katvā bhikkhū āmantesi- “anujānāmi, bhikkhave, dūtenapi
upasampādetun”ti (cūḷava. 430).

Evaṃ laddhūpasampadā pana vipassanāya kammaṃ karontī na cirasseva
saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **apadāne** (apa. therī 2.4.168-
183)-

“Imamhi bhaddake kappe, brahmabandhu mahāyaso;
kassapo nāma gottena, uppajji vadataṃ varo.

“Tadāhaṃ pabbajitvāna, tassa buddhassa sāsane;
saṃvutā pātimokkhamhi, indriyesu ca pañcasu.

“Mattaññunī ca asane, yuttā jāgariyepi ca;
vasantī yuttayogāhaṃ, bhikkhuniṃ vigatāsavaṃ.

“Akkosiṃ duṭṭhacittāhaṃ, gaṇiketi bhaṇiṃ tadā;
tena pāpena kammena, nirayamhi apaccisaṃ.

“Tena kammāvasesena, ajāyiṃ gaṇikākule;
bahusova parādhīnā, pacchimāya ca jātiyaṃ.

“Kāsīsu seṭṭhikulajā, brahmacāribalenahaṃ;
accharā viya devesu, ahosiṃ rūpasampadā.

“Disvāna dassaniyaṃ maṃ, giribbajapuruttame;
gaṇikatte nivesesum, akkosanabalena me.

“Sāhaṃ (..0033) sutvāna saddhammaṃ, buddhaseṭṭhena desitaṃ;
pubbavāsanasampannā, pabbajiṃ anagāriyaṃ.

“Tadūpasampadatthāya, gacchantī jinasantikaṃ;
magge dhutte ṭhite sutvā, labhiṃ dūtopasampadaṃ.

“Sabbakammaṃ parikkhīṇaṃ, puññaṃ pāpaṃ tatheva ca;
sabbasaṃsāramuttiṇṇā, gaṇikattañca khepitaṃ.

“Iddhīsu ca vasī homi, dibbāya sotadhātuyā;

cetopariyañāṇassa, vasī homi mahāmune.

“Pubbenivāsaṃ jānāmi, dibbacakkhu visodhitam;

sabbāsavaparikkhīṇā, natthi dāni punabbhavo.

“Atthadhammaniruttīsu, paṭibhāne tattheva ca;

ñāṇaṃ mama mahāvīra, uppannaṃ tava santike.

“Kilesā jhāpitā mayhaṃ ...pe... kataṃ buddhassa sāsanan”ti. (apa. therī 2.4.

168-183);

Arahattaṃ pana patvā udānavasena-

25. “Yāva kāsijanapado, suṅko me tattako ahu;

taṃ katvā negamo agghaṃ, aḍḍhenagghaṃ ṭhapesi maṃ.

26. “Atha nibbindahaṃ rūpe, nibbindaṅca virajjahaṃ;

mā puna jātiṣaṃsāraṃ, sandhāveyyaṃ punappunaṃ;

tisso vijjā sacchikatā, kataṃ buddhassa sāsanan”ti.-

Imā gāthā abhāsi.

Tattha **yāva kāsijanapado, suṅko me tattako ahū**ti kāsīsu janapadesu bhavo suṅko kāsijanapado, so yāva yattako, tattako mayhaṃ suṅko ahu ahosi. Kittako pana soti? Sahassamatto. Kāsiraṭṭhe kira tadā suṅkavasena ekadivasaṃ rañño uppajjanaka-āyo ahosi sahassamatto, imāyapi purisānaṃ hatthato ekadivasaṃ laddhadhanaṃ tattakaṃ. Tena vuttaṃ- “yāva kāsijanapado, suṅko (..0034) me tattako ahū”ti. Sā pana kāsīsuṅkaparimāṇatāya **kāsī**ti samaññaṃ labhi. Tattha yebhuyyena manussā sahassaṃ dātuṃ asakkontā tato upaḍḍhaṃ datvā divasa-bhāgameva ramitvā gacchanti, tesaṃ vasenāyaṃ **aḍḍhakāsī**ti paññāyittha. Tena vuttaṃ- “**taṃ katvā negamo agghaṃ, aḍḍhenagghaṃ ṭhapesi man**”ti. Taṃ pañca-satamattaṃ dhanaṃ agghaṃ katvā negamo nigamavāsijano itthiratanabhāvena anagghampi samānaṃ aḍḍhena agghaṃ nimittaṃ aḍḍhakāsīti samaññāvasena maṃ ṭhapesi, tathā maṃ voharīti attho.

Atha nibbindahaṃ rūpeti evaṃ rūpūpajivinī hutvā ṭhitā. Atha pacchā sāsanaṃ nissāya rūpe ahaṃ nibbindiṃ “itipi rūpaṃ aniccaṃ, itipidaṃ rūpaṃ dukkhaṃ, asubhan”ti passantī tattha ukkaṅṭhiṃ. **Nibbindaṅca virajjanti** nibbindanti cāhaṃ tato paraṃ virāgaṃ āpajjiṃ. Nibbindaggahaṇena cettha taruṇavipassanaṃ dasseti, virāgaggahaṇena balavavipassanaṃ. “Nibbindanto virajjati virāgā vimuccati”ti hi vuttaṃ. **Mā puna jātiṣaṃsāraṃ, sandhāveyyaṃ punappunanti** iminā nibbindanavirajjanākāre nidasseti. **Tisso vijjā**ti-ādinā tesaṃ matthakappattiṃ, taṃ vuttanaya-meva.

Aḍḍhakāsitherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Cittātherīgāthāvaṇṇanā

Kiñcāpi khomhi kisikāti-ādikā cittāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinanti ito catunna-

vutikappe candabhāgāya nadiyā tīre kinnarayoniyaṃ nibbatti. Sā ekadivasam ekaṃ paccekabuddham rukkhamaññe nisinnam disvā pasannamānasā naḷapphehi pūjam katvā vanditvā añjaliṃ paggahetvā padakkhiṇam katvā pakkāmi. Sā tena puññakamma devamanussesu saṃsaraṇṭi imasmiṃ buddhuppāde rājagahe gahapatimahāsālakule nibbattitvā viññutaṃ patvā satthu rājagahappavesane paṭiladdhasaddhā pacchā mahāpajāpatigotamiyā santike pabbajitvā mahallikākāle gijjhakūṭapabbataṃ abhiruhitvā samaṇadhammaṃ karontī vipassanaṃ vadḍhetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **apadāne-**

“Candabhāgānadītīre (..0035), ahoṣiṃ kinnarī tadā;
addasaṃ virajaṃ buddhaṃ, sayambhuṃ aparājitaṃ.

“Pasannacittā sumanā, vedajātā katañjali;
naḷamaññaṃ gahetvāna, sayambhuṃ abhipūjayiṃ.

“Tena kamma sukateṇa, cetanāpaṇidhīhi ca;
jahitvā kinnarīdehaṃ, agacchiṃ tidaṣaṃ gatiṃ.

“Chattiṃsadevarājūnaṃ, mahesittamakārayiṃ;
dasannaṃ cakkavattīnaṃ, mahesittamakārayiṃ;
saṃvejetvāna me cittaṃ, pabbajiṃ anagāriyaṃ.

“Kilesā jhāpitā mayhaṃ, bhavā sabbe samūhatā;
sabbāsavaparikkhīṇā, natthi dāni punabbhavo.

“Catunnavutito kappe, yaṃ pupphamabhipūjayiṃ;
duggatiṃ nābhijānāmi, pupphapūjāyidaṃ phalaṃ.

“Kilesā jhāpitā mayhaṃ ...pe... kataṃ buddhassa sāsanaṃ” ti.

Sā pana arahattaṃ patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā-

27. “Kiñcāpi khomhi kisikā, gilānā bāḷhadubbālā;
daṇḍamolubbha gacchāmi, pabbataṃ abhirūhiya.

28. “Saṅghāṭiṃ nikkhipitvāna, pattakañca nikuḷjiya;
sele khambhesimattānaṃ, tamokhandhaṃ padāliya” ti.-

Imā dve gāthā abhāsi.

Tattha **kiñcāpi khomhi kisikā**ti yadipi ahaṃ jarājiṇṇā appamaṃsalohitabhāvena kisasarīrā amhi. **Gilānā bāḷhadubbālā**ti dhātvādivikārena gilānā, teneva gelaññaṇa ativiya dubbālā. **Daṇḍamolubbha gacchāmi**ti yattha katthaci gacchantī kattara-yaṭṭhiṃ ālambitvāva gacchāmi. **Pabbataṃ abhirūhiyā**ti evaṃ bhūtāpi vivekakāmatāya gijjhakūṭapabbataṃ abhiruhitvā.

Saṅghāṭiṃ (..0036) **nikkhipitvānā**ti santaruttarā eva hutvā yathāsaṃhataṃ aṃse ṭhapitaṃ saṅghāṭiṃ hatthapāse ṭhapetvā. **Pattakañca nikuḷjiyā**ti mayhaṃ valañjanamattikāpattaṃ adhomukhaṃ katvā ekamante ṭhapetvā. **Sele khambhesimattānaṃ, tamokhandhaṃ padāliya**ti pabbate nisinnā iminā dīghena addhunā apadālitapubbaṃ mohakkhandhaṃ padāletvā, teneva ca mohakkhandhapadālanena attānaṃ attabhāvaṃ khambhesiṃ, mama santānaṃ āyatiṃ anuppattidhammatāpādanena vikkhambhesinti attho.

Cittātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Mettikātherīgāthāvaṇṇanā

Kiñcāpi khomhi dukkhitā-ādikā mettikāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ puññaṃ upacinantī siddhatthassa bhagavato kāle gahapatikule nibbattitvā viññutaṃ patvā satthu cetiye ratanena paṭimaṇḍitāya mekhalāya pūjaṃ akāsi. Sā tena puññakammena devamanussesu saṃsarantī imasmiṃ buddhuppāde rājagahe brāhmaṇamahāsālakule nibbatti. Sesam anantare vuttasadisam. Ayaṃ pana paṭibhāgakūṭaṃ abhiruhitvā samaṇadhammaṃ karontī vipassanaṃ vaḍḍhetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **apadāne** (apa. therī 2.1.20-25)-

“Siddhatthassa bhagavato, thūpakārāpikā ahum; mekhalikā mayā dinnā, navakammāya satthuno.

“Niṭṭhite ca mahāthūpe, mekhalam punadāsaham; lokanāthassa munino, pasannā sehi pāṇibhi.

“Catunnavutito kappe, yaṃ mekhalamadaṃ tadā; duggatiṃ nābhijānāmi, thūpakārassidaṃ phalaṃ.

“Kilesā jhāpitā mayham ...pe... kataṃ buddhassa sāsanan”ti.

Arahattaṃ (..0037) pana patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānavasena-

29. “Kiñcāpi khomhi dukkhitā, dubbalā gatayobbanā; daṇḍamolubbha gacchāmi, pabbataṃ abhirūhiya.

30. “Nikkhipitvāna saṅghāṭiṃ, pattakañca nikuḍḍiya; nisinnā camhi selamhi, atha cittaṃ vimucci me; tisso vijjā anuppattā, kataṃ buddhassa sāsanan”ti.-

Imā dve gāthā abhāsi.

Tattha **dukkhitā**ti rogābhibhavena dukkhitā sañjātadukkhā dukkhappattā. **Dubbalā**ti tāya ceva dukkhappattiyā, jarājiṇṇatāya ca balavirahitā. Tenāha “**gatayobbanā**”-ti, addhagatāti attho.

Atha cittaṃ vimucci meti selamhi pāsāṇe nisinnā camhi, atha tadanantaram vīriyasamatāya sammadeva yojitattā maggapaṭipāṭiyā sabbehipi āsavehi mama cittaṃ vimucci. Sesam vuttanayameva.

Mettikātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Mittātherīgāthāvaṇṇanā

Cātuddasiṃ pañcadasinti-ādikā aparāya mittāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalam upacinantī vipassissa bhagavato kāle khattiyakule nibbattitvā viññutaṃ patvā bandhumassa rañño antepurikā hutvā vipassissa bhagavato sāvikaṃ ekaṃ khīṇāsavattheriṃ disvā pasannamānasā hutvā tassā hatthato pattaṃ gahetvā paṇitassa khādanīya-bhojanīyassa pūretvā mahagghena sātākayugena saddhiṃ adāsi. Sā tena puññakammena devamanussesu saṃsarantī imasmiṃ buddhuppāde kapilavatthusmiṃ sakyarājakule nibbattitvā viññutaṃ patvā satthu santike dhammaṃ sutvā paṭila-

ddhasaddhā upāsikā ahosi. Sā aparabhāge mahāpajāpatigotamiyā santike pabbajitvā (..0038) katapubbakiccā vipassanāya kammaṃ karontī na cirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **apadāne** (apa. therī 2.1.46-59)-

“Nagare bandhumatiyā, bandhumā nāma khattiyo;
tassa rañño ahuṃ bhariyā, ekajjhaṃ cārayāmahaṃ.

“Rahogatā nisīditvā, evaṃ cintesahaṃ tadā;
ādāya gamaniyāñhi, kusalaṃ natthi me kataṃ.

“Mahābhitāpaṃ kaṭukaṃ, ghorarūpaṃ sudāruṇaṃ;
nirayaṃ nūna gacchāmi, ettha me natthi saṃsayo.

“Rājānaṃ upasaṅkamma, idaṃ vacanamabraviṃ;
ekaṃ me samaṇaṃ dehi, bhojayissāmi khattiya.

“Adāsi me mahārājā, samaṇaṃ bhāvitindriyaṃ;
tassa pattaṃ gahetvāna, paramannena pūrayiṃ.

“Pūrayitvā paramannaṃ, gandhālepaṃ akāsahaṃ;
jālena pidahitvāna, vatthayugena chādayiṃ.

“Āramaṇaṃ mamaṃ etaṃ, sarāmi yāvajīvitāṃ;
tattha cittaṃ pasādetvā, tāvatimsamagacchahaṃ.

“Tiṃsānaṃ devarājūnaṃ, mahesittamakārayiṃ;
manasā patthitaṃ mayhaṃ, nibbattati yathicchitaṃ.

“Visānaṃ cakkavattīnaṃ, mahesittamakārayiṃ;
ocitattāva hutvāna, saṃsarāmi bhavesvahaṃ.

“Sabbabandhanamuttāhaṃ, apetā me upādikā;
sabbāsavaparikkhīṇā, natthi dāni punabbhavo.

“Ekanavutito kappe, yaṃ dānamadadiṃ tadā;
duggatiṃ nābhijānāmi, piṇḍapātassidaṃ phalaṃ.

“Kilesā jhāpitā mayhaṃ ...pe... kataṃ buddhassa sāsanan”ti. (apa. therī 2.1.46-59);

Arahattaṃ (..0039) pana patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā pītisomanassa-jātā udānavasena-

31. “Cātuddasiṃ pañcadasiṃ, yā ca pakkhassa aṭṭhamī;
pāṭihāriyapakkhañca, aṭṭhaṅgasusamāgataṃ.

32. “Uposathaṃ upāgacchiṃ, devakāyābhinandinī;
sājja ekena bhattena, muṇḍā saṅghāṭipārutā;

devakāyaṃ na patthehaṃ, vineyya hadaye daran”ti.- imā dve gāthā abhāsi;

Tattha **cātuddasiṃ pañcadasinti** catuddasannaṃ pūraṇi cātuddasī, pañcadasannaṃ pūraṇi pañcadasī, taṃ cātuddasiṃ pañcadasīñca, pakkhassāti sambandho. Accantasamyoge cetaṃ upayogavacanaṃ. **Yā ca pakkhassa aṭṭhamī**, tañcāti yojanā. **Pāṭihāriyapakkhañcāti** pariharaṇakapakkhañca cātuddasīpañcadasī-aṭṭhamīnaṃ yathākkamaṃ ādito antato vā pavesaniggamavasena uposathasīlassa pariharitabbapakkhañca terasīpāṭipadasattamīnavamīsu cāti attho. **Aṭṭhaṅgasusamāgatanti** pāṇātipātā veramaṇi-ādīhi aṭṭhahi aṅgehi suṭṭhu samannāgataṃ. **Uposathaṃ upāgacchinti** upavāsaṃ upagamim, upavasinti attho. Yaṃ sandhāya

vuttaṃ-

“Pāṇaṃ na hane na cādinnaṃ mādiye, musā na bhāse na ca majjapo siyā;
abrahmacariyā virameyya methunā, rattiṃ na bhuñjeyya vikālabhojanaṃ.

“Mālaṃ na dhāre na ca gandhamācare, mañce chamāyaṃ va sayetha
santhate;

etañhi aṭṭhaṅgikamāhuposathaṃ, buddhena dukkhantaṅgā pakāsitaṃ”ti.
(su. ni. 402-403);

Devakāyābhinandinīti tatrūpapatti-ākaṅkhāvasena cātumahārājikādiṃ deva-
kāyaṃ abhipatthentī uposathaṃ upāgacchinti yojanā. **Sāja ekena** (..0040) **bhatte-**
nāti sā ahaṃ ajja imasmiṃyeva divase ekena bhattabhojanakkhaṇena. **Muṇḍā**
saṅghātipārutāti muṇḍitakesā saṅghātipārutasarīrā ca hutvā pabbajitāti attho. **Deva-**
kāyaṃ na patthehanti aggamaggassa adhigatattā kañci devanikāyaṃ ahaṃ na
patthaye. Tenevāha- “**vineyya hadaye daran**”ti, cittagataṃ kilesadarathaṃ samu-
cchedavasena vinetvāti attho. Idameva cassā aññābyākaraṇaṃ ahosi.

Mittātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Abhayamātutherīgāthāvaṇṇanā

Uddhaṃ pādatalāti-ādikā abhayamātāya theriyā gāthā. Ayampi purimabu-
ddhesu katādhikārā tattha tattha bhava puññāni upacinantī tissassa bhagavato
kāle kulagehe nibbattitvā viññutaṃ patvā ekadivasaṃ satthāraṃ piṇḍāya
carantaṃ disvā pasannaṃ mānasā pattaṃ gahetvā kaṭacchumattaṃ bhikkhaṃ
adāsi. Sā tena puññakammaṃ devamanussesu saṃsarantī imasmiṃ buddhu-
ppāde tādisena kammanissandena ujjeniyaṃ padumavatī nāma nagarasobhiṇī
ahosi. Rājā bimbisāro tassā rūpasampatti-ādike guṇe sutvā purohitassa ācikkhi-
“ujjeniyaṃ kira padumavatī nāma gaṇikā ahosi, tamahaṃ daṭṭhukāmomhi”ti. Puro-
hito “sādhu, devā”ti mantabalena **kumbhīraṃ** nāma yakkaṃ āvahetvā yakkhānu-
bhāvena rājānaṃ tāvadeva ujjeniṇāgamaṃ nesi. Rājā tāya saddhiṃ ekarattiṃ
saṃvāsaṃ kappesi. Sā tena gabbhaṃ gaṇhi. Rañño ca ārocesi- “mama
kucchiyaṃ gabbho patiṭṭhahī”ti. Taṃ sutvā rājā naṃ “sace putto bhavye,
vaḍḍhetvā mamaṃ dassehi”ti vatvā nāmamuddikaṃ datvā agamāsi. Sā dasamā-
saccayena puttaṃ vijāyitvā nāmaggaṇādivase **abhayoti** nāmaṃ akāsi. Puttañca
sattavassikakāle “tava pitā bimbisāramahārājā”ti rañño santikaṃ paṇhi. Rājā taṃ
puttaṃ passitvā puttasiṇhaṃ paṭilabhivā kumārakaparihārena vaḍḍhesi. Tassa
saddhāpaṭilābho pabbajjā visesādhigamo ca heṭṭhā āgatoyeva. Tassa mātā apara-
bhāge puttassa abhayattherassa santike dhammaṃ sutvā paṭiladdhasaddhā
bhikkhunīsu pabbajitvā vipassanāya (..0041) kammaṃ karontī nacirasseva saha
paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **apadāne** (apa. therī 2.1.60-70)-

“Piṇḍacāraṃ carantassa, tissanāmassa satthuno;

kaṭacchubhikkhaṃ paggayha, buddhasaṭṭhassadāsahaṃ.

“Paṭiggahetvā sambuddho, tisso lokagganāyako;
vīthiyā saṅghito satthā, akā me anumodanaṃ.

“Kaṭacchubbhikkhaṃ datvāna, tāvatimsaṃ gamissasi;
chattimsadevarājūnaṃ, mahesittaṃ karissasi.

“Paññāsaṃ cakkavattīnaṃ, mahesittaṃ karissasi;
manasā patthitaṃ sabbaṃ, paṭilacchasi sabbadā.

“Sampattiṃ anubhotvāna, pabbajissasi kiñcana;
sabbāsava pariññāya, nibbāyissasināsavā.

“Idaṃ vatvāna sambuddho, tisso lokagganāyako;
nabhaṃ abbhuggamī vīro, haṃsarājāva ambare.

“Sudinnaṃ me dānavaraṃ, suyitṭhā yāgasampadā;
kaṭacchubbhikkhaṃ datvāna, pattāhaṃ acalaṃ padaṃ.

“Dvenavute ito kappe, yaṃ dānamadadiṃ tadā;
duggatiṃ nābhijānāmi, bhikkhādānassidaṃ phalaṃ.

“Kilesā jhāpitā mayhaṃ ...pe... kataṃ buddhassa sāsanaṃ”ti.

Arahattaṃ pana patvā attano puttena abhayattherena dhammaṃ kathentena ovādasena yā gāthā bhāsītā, udānavasena sayampi tā eva paccudāharantī-

33. “Uddhaṃ pādatalā amma, adho ve kesamatthakā;
paccavekkhassumaṃ kāyaṃ, asuciṃ pūtigandhikaṃ.

34. “Evaṃ viharamānāya, sabbo rāgo samūhato;
pariḷāho samucchinno, sītibhūtāmi nibbutā”ti.- āha;

Tattha (..0042) paṭhamagāthāya tāva ayaṃ saṅkhepattho- **amma** padumavati, pādatalato uddhaṃ kesamatthakato adho nānappakāra-asucipūritāya **asuciṃ** sabbakālaṃ pūtigandhavāyanato **pūtigandhikaṃ**, imaṃ kucchitānaṃ āyatanatāya **kāyaṃ** sarīraṃ ñāṇacakkhunā paccavekkhassūti. Ayañhi tassā puttena ovādadānavasena bhāsītā gāthā.

Sā taṃ sutvā arahattaṃ patvā udānentī ācariyapūjāvasena tameva gāthaṃ paṭhamaṃ vatvā attano paṭipattiṃ kathenti “**evaṃ viharamānāyā**”ti dutiyaṃ gāthamāha.

Tattha **evaṃ viharamānāyā**ti evaṃ mama puttena abhayattherena “uddhaṃ pādatalā”ti-ādinā dinne ovāde ṭhatvā sabbakāyaṃ asubhato disvā ekaggacittā tattha bhūtupādāyabhede rūpadhamme tappaṭibaddhe vedanādike arūpadhamme pariggahetvā tattha tilakkhaṇaṃ āropetvā aniccānupassanādivasena viharamānāya. **Sabbo rāgo samūhatoti** vuṭṭhānagāminivipassanāya maggena ghaṭitāya maggapaṭipāṭiyā aggamaggena sabbo rāgo mayā samūhato samugghāṭito. **Pariḷāho samucchinnoti** tato eva sabbo kilesapariḷāho sammadeva ucchinno, tassa ca samucchinattā eva **sītibhūtā** sa-upādisesāya nibbānadhātuyā nibbutā amhiti.

Abhayamāttherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Abhayātherīgāthāvaṇṇanā

Abhaye bhiduro kāyoti-ādikā abhayattheriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ puññaṃ upacinantī sikhissa bhagavato kāle khattiyamahāsālakule nibbattivā viññutaṃ patvā **aruṇarañño** aggamaheṣī ahosi. Rājā tassā ekadivasaṃ gandhasampannāni satta uppalāni adāsi. Sā tāni gahetvā “kiṃ me imehi piḷandhantehi. Yaṃnūnāhaṃ imehi bhagavantaṃ pūjessāmi”ti cintetvā nisīdi. Bhagavā ca bhikkhācāraavelāyaṃ rājanive-sanaṃ pāvīsi (..0043). Sā bhagavantaṃ disvā pasannamānasā paccuggantvā tehi pupphehi pūjetvā pañcapatiṭṭhitena vandi. Sā tena puññakammena devama-nussesu saṃsarantī imasmiṃ buddhuppāde ujjeniyaṃ kulagehe nibbattivā viññutaṃ patvā abhayamātusahāyikā hutvā tāya pabbajitāya tassā sinehena sayampi pabbajitvā tāya saddhiṃ rājagahe vasamānā ekadivasaṃ asubhadassa-natthaṃ sītavanaṃ agamāsi. Satthā gandhakuṭiyaṃ nisinnova tassā anubhūta-pubbaṃ ārammaṇaṃ purato katvā tassā uddhumātakādibhāvaṃ pakāsesi. Taṃ disvā saṃvegamānasā aṭṭhāsi. Satthā obhāsaṃ pharivā purato nisinnaṃ viya attānaṃ dassetvā-

35. “Abhaye bhiduro kāyo, yattha sattā puthujjanā;
nikkhipissāmiṃ dehaṃ, sampajānā satīmatī.

36. “Bahūhi dukkhadhammehi, appamādaratāya me;
taṇhakkhayo anuppatto, kataṃ buddhassa sāsanaṃ”ti.-

Imā gāthā abhāsi. Sā gāthāpariyosāne arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **apadāne** (apa. therī 2.1.71-90)-

“Nagare aruṇavatiyā, aruṇo nāma khattiyo;
tassa rañño ahuṃ bhariyā, vāritaṃ vārayāmahaṃ.

“Sattamālaṃ gahetvāna, uppalā devagandhikā;
nisajja pāsādavare, evaṃ cintesi tāvade.

“Kiṃ me imāhi mālāhi, sirasāropitāhi me;
varaṃ me buddhaseṭṭhassa, ñāṇamhi abhiropitaṃ.

“Sambuddhaṃ paṭimānentī, dvārāsanne nisīdahaṃ;
yadā ehiti sambuddho, pūjayissaṃ mahāmuniṃ.

“Kakudho vilasantova, migarājāva kesarī;
bhikkhusaṅghena sahito, āgacchi vithiyā jino.

“Buddhassa raṃsiṃ disvāna, haṭṭhā saṃviggamānasā;
dvāraṃ avāpuritvāna, buddhaseṭṭhamapūjayiṃ.

“Satta (..0044) uppalapupphāni, parikiṇṇāni ambare;
chadiṃ karonto buddhassa, matthake dhārayanti te.

“Udaggacittā sumanā, vedajātā katañjali;
tattha cittaṃ pasādetvā, tāvatimsamagacchahaṃ.

“Mahānelassa chādanaṃ, dhārenti mama muddhani;
dibbagandhaṃ pavāyāmi, sattuppalassidaṃ phalaṃ.

“Kadāci nīyamānāya, ñātisaṅghena me tadā;
yāvatā parisā mayhaṃ, mahānelaṃ dharīyati.

“Sattati devarājūnaṃ, mahesittamakārayiṃ;
sabbattha issarā hutvā, saṃsarāmi bhavābhava.

“Tesaṭṭhi cakkavattīnaṃ, mahesittamakārayiṃ;
sabbe mamanuvattanti, ādeyyavacanā ahuṃ.

“Uppalasseva me vaṇṇo, gandho ceva pavāyati;
dubbaṇṇiyaṃ na jānāmi, buddhapūjāyidaṃ phalaṃ.

“Iddhipādesu kusalā, bojhaṅgabhāvanāratā;
abhiññāpāramippattā, buddhapūjāyidaṃ phalaṃ.

“Satipaṭṭhānakusalā, samādhijhānagocarā;
sammappadhānamanuyuttā, buddhapūjāyidaṃ phalaṃ.

“Vīriyaṃ me dhuradhorayaṃ, yogakkhemādhivāhanaṃ;
sabbāsavaparikkhīṇā, natthi dāni punabbhavo.

“Ekatiṃse ito kappe, yaṃ pupphamabhipūjayiṃ;
duggatiṃ nābhijānāmi, buddhapūjāyidaṃ phalaṃ.

“Kilesā jhāpitā mayhaṃ ...pe... kataṃ buddhassa sāsanan” ti. (apa. therī 2.1. 71-90);

Arahattaṃ pana patvā udānenti tā eva gāthā parivattitvā abhāsi.

Tattha **abhayeti** attānameva ālapati. **Bhiduroti** bhijjanasabhāvo, aniccoti attho.

Yattha sattā puthujjanāti yasmīṃ khaṇena bhijjanasīle asuciduggandhahajeguccha-
paṭikkūlasabhāve (..0045) kāye ime andhaputhujjanā sattā laggā laggitā. **Nikkhipi-
ssāmimaṃ dehanti** ahaṃ pana imaṃ dehaṃ pūtikāyaṃ puna anādānena nira-
pekkhā khipissāmi chaḍḍessāmi. Tattha kāraṇamāha “**sampajānā satīmatī**” ti.

Bahūhi dukkhadhammehīti jātijarādīhi anekehi dukkhadhammehi phuṭṭhāyāti
adhippāyo. **Appamādaratāyāti** tāya eva dukkhotiṇṇatāya paṭiladdhasaṃvegattā
sati-avippavāsasaṅkhāte appamāde ratāya. Sesam vuttanayameva. Ettha ca
satthārā desitanīyāmena-

“Nikkhipāhi imaṃ dehaṃ, appamādaratāya te;

taṇhakkhayaṃ pāpuṇāhi, karohi buddhasāsanan” ti.-

Pāṭho, theriyā vuttanīyāmeneva pana saṃgītiṃ āropitattā. **Appamādaratāya teti**
appamādaratāya tayā bhavitabbanti attho.

Abhayātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Sāmātherīgāthāvaṇṇanā

Catukkhattum pañcakkhattunti-ādikā sāmāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinitvā sugatīsyeva saṃsarantī imasmim buddhuppāde kosambiyam gahapatimahāsālakule nibbattivā **sāmātissā nāmaṃ ahosi.** Sā viññutaṃ pattā sāmāvatīyā upāsīkāya piyasaḥāyikā hutvā tāya kālaṅkatāya sañjātasamvegā pabbajī. Pabbajitvā ca sāmāvatikaṃ ārabha uppannasokaṃ vinodetum asakkontī ariyamaggaṃ gaṇhitum nāsakki. Aparabhāge āsanasālāya nisinnassa ānandattherassa ovādaṃ sutvā vipassanaṃ paṭṭhapetvā tato sattame divase saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi.

Arahattaṃ (..0046) pana patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā taṃ pakāsentī-

37. “Catukkhattum pañcakkhattum, vihārā upanikkhamiṃ;

aladdhā cetaso santiṃ, citte avasavattinī;

tassā me aṭṭhamī ratti, yato taṇhā samūhatā.

38. “Bahūhi dukkhadhammehi, appamādaratāya me;

taṇhakkhayo anupatto, kataṃ buddhassa sāsanan” ti.-

Udānavasena imā dve gāthā abhāsi.

Tattha **catukkhattum pañcakkhattum, vihārā upanikkhaminti** “mama vasanaka-vihāre vipassanāmanasikārena nisinnā samaṇakiccaṃ matthakaṃ pāpetum asakkontī utusappāyābhāvena nanu kho mayhaṃ vipassanā maggena ghaṭṭeti” ti cintetvā cattāro pañca cāti nava vāre vihārā upassayato bahi nikkhamiṃ. Tenāha **“aladdhā cetaso santiṃ, citte avasavattinī”** ti. Tattha **cetaso santinti** ariyamaggasamādhim sandhāyāha. **Citte avasavattinī**ti vīriyasamatāya abhāvena mama bhāvanācette na vasavattinī. Sā kira ativiya paggaḥitavīriyā ahosi. **Tassā me aṭṭhamī rattī**ti yato paṭṭhāya ānandattherassa santike ovādaṃ paṭilabhiṃ, tato paṭṭhāya rattindivamatanditā vipassanāya kammaṃ karontī rattiyam catukkhattum pañcakkhattum vihārato nikkhamitvā manasikāraṃ pavattenti visesaṃ anadhigantvā aṭṭhamiyam rattiyam vīriyasamataṃ labhitvā maggapaṭipāṭiyā kilese khepesinti attho. Tena vuttaṃ- “tassā me aṭṭhamī ratti, yato taṇhā samūhatā” ti. Sesam vuttanayameva.

Sāmātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Dukanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Tikanipāto

1. Aparāsāmātherīgāthāvaṇṇanā

Tikanipāte (..0047) **paṇṇavīsativassānīti**-ādikā aparāya sāmāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī vipassissa bhagavato kāle candabhāgāya nadiyā tīre kinnarayoniyam nibbatti. Sā tattha kinnarehi saddhiṃ kīlāpasutā vicarati. Athekadivasam satthā tassā kusalabījaropanattham tattha gantvā nadītīre caṅkami. Sā bhagavantam disvā haṭṭhatuṭṭhā saḷalapupphāni ādāya satthu santikaṃ gantvā vanditvā tehi pupphehi bhagavantam pūjesi. Sā tena puñṇakammena devamanussesu saṃsarantī imasmiṃ buddhuppāde kosambiyam kulaghare nibbattitvā vayappattā sāmāvatiyā sahāyikā hutvā tassā matakāle saṃvegajātā pabbajitvā pañcavīsati vassāni cittasamādhānam alabhitvā mahallikākāle sugatovādam labhitvā vipassanam vaḍḍhetvā saha paṭisambhidāhi arahattam pāpuṇi. Tena vuttam **apadāne** (apa. therī 2.2.22-29)-

“Candabhāgānadītīre, ahosiṃ kinnarī tadā;
addasāham devadevam, caṅkamantaṃ narāsabham.

“Ocinitvāna saḷalam, buddhaseṭṭhassadāsaham;
upasiṅghi mahāvīro, saḷalam devagandhikam.

“Paṭiggahetvā sambuddho, vipassī lokanāyako;
upasiṅghi mahāvīro, pekkhamānāya me tadā.

“Añjalim paggahetvāna, vanditvā dvipaduttamam;
sakam cittaṃ pasādetvā, tato pabbatamāruhiṃ.

“Ekanavutito kappe, yam pupphamadadiṃ tadā;
duggatiṃ nābhijānāmi, buddhapūjāyidaṃ phalam.

“Kilesā jhāpitā mayham ...pe... kataṃ buddhassa sāsanan”ti.

Arahattam (..0048) pana patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānavasena-

39. “Paṇṇavīsati vassāni, yato pabbajitāya me;
nābhijānāmi cittassa, samam laddham kudācanam.

40. “Aladdhā cetaso santiṃ, citte avasavattinī;
tato saṃvegamāpādiṃ, saritvā jinasāsanam.

41. “Bahūhi dukkhadhammehi, appamādaratāya me;
taṇhakkhayo anuppatto, kataṃ buddhassa sāsanam;
ajja me sattamī ratti, yato taṇhā visositā”ti.-

Imā gāthā abhāsi.

Tattha **cittassa samanti** cittassa vūpasamam, cetosamathamaggaphalasangādhīti attho.

Tatoti tasmā cittavasam vattetuṃ asamatthabhāvato. **Saṃvegamāpādinti** satthari dharantepi pabbajitakiccaṃ matthakam pāpetuṃ asakkontī pacchā katham pāpayissāmīti saṃvegam ñāṇutrāsam āpajjīṃ. **Saritvā jinasāsananti** kāṇakacchapopamādisatthu-ovādam (saṃ. ni. 5.1117; ma. ni. 3.252) anussarivā. Sesam vuttanayameva.

Aparāsāmātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Uttamātherīgāthāvaṇṇanā

Catukkhattum pañcakkhattunti-ādikā uttamāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī vipassissa bhagavato kāle bandhumatīnagare aññatarassa kuṭumbikassa gehe gharadāsī hutvā nibbatti. Sā vayappattā attano ayyakānaṃ veyyāvaccamaṃ karontī jīvati. Tena ca samayena bandhumarājā puṇṇamīdivase uposathiko hutvā purebhattaṃ dānāni datvā pacchābhattaṃ gantvā dhammaṃ suṇāti. Atha mahājanā yathā rājā paṭipajjati, tatheva puṇṇamīdivase (..0049) uposathaṅgāni samādāya vattanti. Athassā dāsiyā etadahosi- “etarahi kho mahārājā mahājanā ca uposathaṅgāni samādāya vattanti, yaṃnūnāhaṃ uposathadivasesu uposathasīlaṃ samādāya vatteyyan”ti. Sā tathā karontī suparisuddhaṃ uposathasīlaṃ rakkhivā tāvatiṃsesu nibbattā aparāparaṃ sugatīsuveva saṃsarantī imasmiṃ buddhuppāde sāvattiyā seṭṭhikule nibbattivā viññutaṃ patvā paṭācārāya theriyā santike dhammaṃ sutvā pabbajitvā vipassanaṃ paṭṭhapetvā taṃ matthakaṃ pāpetuṃ nāsakkhi. Paṭācārā therī tassā cittācāraṃ ñatvā ovādamadāsī. Sā tassā ovāde ṭhatvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **apadāne** (apa. therī 2. 2.1-21)-

“Nagare bandhumatiyā, bandhumā nāma khattiyō;
divase puṇṇamāya so, upavasi uposathaṃ.

“Ahaṃ tena samayena, kumbhadāsī ahaṃ tahiṃ;
disvā sarājakamaṃ senaṃ, evāhaṃ cintayiṃ tadā.

“Rājāpi rajjaṃ chaḍḍetvā, upavasi uposathaṃ;
saphalaṃ nūna taṃ kammaṃ, janakāyo pamodito.

“Yoniso paccavekkhitvā, duggaccañca daliddataṃ;
mānasaṃ sampahaṃsitvā, upavasiṃ uposathaṃ.

“Ahaṃ uposathaṃ katvā, sammāsambuddhasāsane;
tena kammena sukatenā, tāvatiṃsamagacchahaṃ.

“Tattha me sukataṃ byamaṃ, ubbhayojanamuggataṃ;
kūṭāgāravarūpetamaṃ, mahāsanasubhūsitamaṃ.

“Accharā satahassā, upatiṭṭhanti maṃ sadā;
aññe deve atikkamma, atirocāmi sabbadā.

“Catusaṭṭhidevarājūnaṃ, mahesittamakārayiṃ;
tesaṭṭhiccakkavattīnaṃ, mahesittamakārayiṃ.

“Suvaṇṇavaṇṇā hutvāna, bhavesu saṃsarāmahaṃ;
sabbattha pavarā homi, uposathassidaṃ phalaṃ.

“Hatthiyānaṃ (..0050) assayānaṃ, rathayānañca sīvikaṃ;
labhāmi sabbamevetamaṃ, uposathassidaṃ phalaṃ.

“Soṇṇamayaṃ rūpimayaṃ, athopi phalikāmayaṃ;

lohitaᅅgamayaᅅceva, sabbaᅅ paᅅilabhāmaᅅ.

“Koseyyakambaliyāni, khomakappāsikāni ca;
mahagghāni ca vatthāni, sabbaᅅ paᅅilabhāmaᅅ.

“Annaᅅ pānaᅅ khādanīyaᅅ, vatthasenāsanāni ca;
sabbameᅅ paᅅilabhe, uposathassidaᅅ phalaᅅ.

“Varagandhaᅅca mālaᅅca, cuᅅᅅakaᅅca vilepanaᅅ;

sabbametaṃ paṭilabhe, uposathassidaṃ phalaṃ.

“Kūṭāgārañca pāsādaṃ, maṇḍapaṃ hammiyaṃ guhaṃ;

sabbametaṃ paṭilabhe, uposathassidaṃ phalaṃ.

“Jātiyā sattavassāhaṃ, pabbajīṃ anagāriyaṃ;

aḍḍhamāse asampatte, arahattamaṃ puṇiṃ.

“Kilesā jhāpitā mayhaṃ, bhavā sabbe samūhatā;

sabbāsavaparikkhīṇā, natthi dāni punabbhavo.

“Ekanavutito kappe, yaṃ kammamakariṃ tadā;

duggatiṃ nābhijānāmi, uposathassidaṃ phalaṃ.

“Kilesā jhāpitā mayhaṃ ...pe... kataṃ buddhassa sāsanan”ti.

Arahattaṃ pana patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānavasena-

42. “Catukkhattuṃ pañcakkhattuṃ, vihārā upanikkhamiṃ;
aladdhā cetaso santiṃ, citte avasavattinī.

43. “Sā bhikkhuniṃ upāgacchiṃ, yā me saddhāyikā ahu;
sā me dhammadesesi, khandhāyatanadhātuyo.

44. “Tassā (..0051) dhammaṃ suṇitvāna, yathā maṃ anusāsi sā;
sattāhaṃ ekapallaṅkena, nisīdiṃ pītisukhasamappitā;
aṭṭhamiyā pāde pasāresiṃ, tamokhandhaṃ padāliyā”ti.-

Imā gāthā abhāsi.

Tattha **sā bhikkhuniṃ upāgacchiṃ, yā me saddhāyikā ahūti** yā mayā saddhātabbā saddheyyavacanā ahosi, taṃ bhikkhuniṃ sāhaṃ upagacchiṃ upasaṅkamiṃ, paṭācārātheriṃ saddhāya vadati. “Sā bhikkhuniṃ upagacchi, yā me sādhaṃyikā”tipi pāṭho. Sā paṭācārā bhikkhuniṃ anukampāya maṃ upagacchi, yā mayhaṃ sadattassa sādhaṃkāti attho. **Sā me dhammadesesi, khandhāyatanadhātuyoti** sā paṭācārā therī “ime pañcakkhandhā, imāni dvādasāyatanāni, imā aṭṭhārasa dhātuyo”ti khandhādike vibhajitvā dassenti mayhaṃ dhammaṃ desesi.

Tassā dhammaṃ suṇitvānāti tassā paṭisambhidāppattāya theriyā santike khandhādivibhāgapubbaṅgamaṃ ariyamaggaṃ pāpetvā desitasaṅhasukhumavipassanādhammaṃ sutvā. **Yathā maṃ anusāsi sāti** sā therī yathā maṃ anusāsi ovadi, tathā paṭipajjanti paṭipattiṃ matthakaṃ pāpetvāpi sattāhaṃ ekapallaṅkena nisīdiṃ. Kathaṃ? **Pītisukhasamappitāti** jhānamayena pītisukhena samaṅgībhūtā. **Aṭṭhamiyā pāde pasāresiṃ, tamokhandhaṃ padāliyāti** anavasesaṃ mohakkhandhaṃ aggamaggena padāletvā aṭṭhame divase pallaṅkaṃ bhindanti pāde pasāresiṃ. Idameva cassā aññābyākaraṇaṃ ahosi.

Uttamātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Aparā uttamātherīgāthāvaṇṇanā

Ye ime satta bojjaṅgāti-ādikā aparāya uttamāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī

vipassissa bhagavato kāle bandhumatīnagare kuladāsī hutvā nibbatti. Sā ekadivasaṃ satthu sāvakaṃ ekaṃ khīṇāsavattheraṃ piṇḍāya carantaṃ disvā pasanna-mānasā tīṇi modakāni adāsī. Sā (..0052) tena puññakammena devamanussesu saṃsarantī imasmiṃ buddhuppāde kosalajanapade aññatarasmiṃ brāhmaṇama-hāsālakule nibbattitvā viññutaṃ pattā janapadacārikaṃ carantassa satthu santike dhammaṃ sutvā paṭiladdhasaddhā pabbajitvā nacirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **apadāne** (apa. therī 2.2.30-36)-

“Nagare bandhumatiyā, kumbhadāsī ahosahaṃ;
mama bhāgaṃ gahetvāna, gacchaṃ udakahārikā.

“Panthamhi samaṇaṃ disvā, santacittaṃ samāhitaṃ;
pasannacittā sumanā, modake tīṇidāsahaṃ.

“Tena kammaena sukatenā, cetanāpaṇidhīhi ca;
ekanavutikappāni, vinipātaṃ na gacchahaṃ.

“Sampatti taṃ karitvāna, sabbaṃ anubhaviṃ ahaṃ;
modake tīṇi datvāna, pattāhaṃ acalaṃ padaṃ.

“Kilesā jhāpitā mayhaṃ ...pe... kataṃ buddhassa sāsanaṃ” ti.

Arahattaṃ pana patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānavasena-

45. “Ye ime satta bojjaṅgā, maggā nibbānapattiyā;
bhāvitā te mayā sabbe, yathā buddhena desitā.

46. “Suññatassānimittassa, lābhinihaṃ yadicchakaṃ;
orasā dhītā buddhassa, nibbānābhiratā sadā.

47. “Sabbe kāmā samucchinnā, ye dibbā ye ca mānusā;
vikkhīṇo jātiṃsaṃsāro, natthi dāni punabbhavo” ti.-

Imā gāthā abhāsi.

Tattha **suññatassānimittassa, lābhinihaṃ yadicchakanti** suññatasamāpattiyā ca animittasamāpattiyā ca ahaṃ yadicchakaṃ lābhini, tattha yaṃ yaṃ samāpajjituṃ icchāmi yattha yattha yadā yadā, taṃ taṃ tattha tattha tadā tadā samāpajjitvā (..0053) viharāmiti attho. Yadipi hi suññatāppaṇihitādināmakassa yassa kassacipi maggassa suññatādibhedāṃ tividhampi phalaṃ sambhavati. Ayaṃ pana therī suññatānimittasamāpattiyova samāpajjati. Tena vuttaṃ- “suññatassānimittassa, lābhinihaṃ yadicchakan” ti. Yebhuyyavasena vā etaṃ vuttaṃ. Nidassanamattame-tanti apare.

Ye dibbā ye ca mānusā ti ye devalokapariyāpannā ye ca manussalokapariyā-pannā vatthukāmā, te sabbepi tappaṭibaddhachandarāgappahānena mayā sammadeva ucchinnā, aparibhogārahā katā. Vuttañhi- “abhabbo, āvuso, khīṇā-savo bhikkhu kāme paribhuñjituṃ. Seyyathāpi pubbe agāriyabhūto” ti. Sesāṃ vuttanayameva.

Aparā uttamātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Dantikātherīgāthāvaṇṇanā

Divāvihārā nikkhammāti-ādikā dantikāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī buddhasuññakāle candabhāgāya nadiyā tīre kinnarayoniyam nibbatti. Sā ekadivasaṃ kinnarehi saddhiṃ kiḷantī vicaramānā addasa aññataram paccekabuddham aññatarasmim rukkhamūle divāvihāram nisinnam. Disvāna pasannamānasā upasaṅkamitvā sālappupphehi pūjam katvā vanditvā pakkāmi. Sā tena puññakammaena devamanussesu saṃsarantī imasmim buddhuppāde sāvattiyam kosalarāñño purohitabrāhmaṇassa gehe nibbattitvā viññutam patvā jetavanapaṭiggahaṇe paṭiladdhasaddhā upāsikā hutvā pacchā mahāpajāpatigotamiyā santike pabbajitvā rājagahe vasamānā ekadivasaṃ pacchābhattam gijjhakūṭam abhiruhitvā divāvihāram nisinnā hatthārohakassa abhiruhanatthāya pādam pasārentam hatthim disvā tadeva ārammaṇam katvā vipassanam vaḍḍhetvā saha paṭisambhidāhi arahattam pāpuṇi. Tena vuttam **apadāne** (apa. therī 2.2.86-96)-

“Candabhāgānadītīre (..0054), ahosiṃ kinnarī tadā;
addasaṃ virajaṃ buddham, sayambhum aparājitam.

“Pasannacittā sumanā, vedajātā katañjali;
sālamālam gahetvāna, sayambhum abhipūjayim.

“Tena kammaena sukatena, cetanāpaṇidhīhi ca;
jahitvā kinnarīdeham, tāvatimsamagacchaham.

“Chattimsadevarājūnam, mahesittamakārayim;
manasā patthitam mayham, nibbattati yathicchitam.

“Dasanam cakkavattīnam, mahesittamakārayim;
ocitattāva hutvāna, saṃsarāmi bhavesvaham.

“Kusalam vijjate mayham, pabbajim anagāriyam;
pūjārahā aham ajja, sakyaputtassa sāsane.

“Visuddhamanasā ajja, apetamanapāpikā;
sabbāsavaparikkhīṇā, natthi dāni punabbhavo.

“Catunnavutito kappe, yam buddhamabhipūjayim;
duggatim nābhijānāmi, sālamālāyidaṃ phalam.

“Kilesā jhāpitā mayham ...pe... kataṃ buddhassa sāsanan”ti.

Arahattam pana patvā attano paṭipattim paccavekkhitvā pītisomanassajātā udānavasena-

48. “Divāvihārā nikkhamma, gijjhakūṭamhi pabbate;
nāgam ogāhamuttiṇṇam, nadītīramhi addasaṃ.

49. “Puriso aṅkusamādāya, ‘dehi pādan’ti yācati;
nāgo pasārayī pādam, puriso nāgamāruhi.

50. “Disvā adantaṃ damitam, manussānam vasaṃ gataṃ;
tato cittaṃ samādhesiṃ, khalu tāya vanaṃ gatā”ti.

- imā gāthā abhāsi;

Tattha (..0055) **nāgam ogāhamuttiṇṇanti** hatthināgam nadiyaṃ ogāhaṃ katvā ogayha tato uttiṇṇaṃ. “Ogayha muttiṇṇaṃ”ti vā pāṭho. Ma-kāro padasandhikaro. **Naditiramhi addasanti** candabhāgāya nadiyā tīre apassiṃ.

Kim karontanti cetaṃ dassetuṃ vuttaṃ “**puriso**”ti-ādi. Tattha ‘**dehi pādan’**ti **yācatīti** “pādaṃ dehi”iti piṭṭhi-ārohanatthaṃ pādaṃ pasāretuṃ saññaṃ deti, yathāparicitañhi saññaṃ dento idha yācatīti vutto.

Disvā adantaṃ damitanti pakatiyā pubbe adantaṃ idāni hatthācariyena hatthisikkhāya damitadamathaṃ upagamitaṃ. Kīdisaṃ damitaṃ? **Manussānaṃ vasaṃ gataṃ** yaṃ yaṃ manussā āṇāpentī, taṃ taṃ disvāti yojanā. **Tato cittaṃ samādhesiṃ, khalu tāya vanaṃ gatāti khalūti** avadhāraṇatthe nipāto. **Tato** hatthidassanato pacchā, **tāya** hatthino kiriyāya hetubhūtāya, **vanaṃ** araññaṃ gatā cittaṃ samādhesiṃyeva. Kathaṃ? “Ayampi nāma tiracchānagato hatthī hatthidamakassa vasena damathaṃ gato, kasmā manussabhūtāya cittaṃ purisadamakassa satthu vasena damathaṃ na gamissati”ti saṃvegajātā vipassanaṃ vaḍḍhetvā aggamaggasamādhinā mama cittaṃ samādhesiṃ accantasamādhānena sabbaso kilese khepesinti attho.

Dantikātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Ubbiritherīgāthāvaṇṇanā

Amma, jīvāti-ādikā ubbiriyaṃ theriyaṃ gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī padumuttarassa bhagavato kāle haṃsavatīnagare kulagehe nibbattivā viññutaṃ pattā ekadivasaṃ mātāpitūsu maṅgalaṃ anubhavituṃ gehantaragatesu adutiyaṃ sayaṃ gehe ohinā upakaṭṭhāya velāya bhagavato sāvakaṃ ekaṃ khīṇāsavatttheraṃ gehadvārasamīpena gacchantaṃ disvā bhikkhaṃ dātukāmā, “bhante, idha pavisathā”ti vatvā there gehaṃ pavitṭhe pañcapatiṭṭhitena therāṃ vanditvā gonakādīhi āsanaṃ paññāpetvā adāsi. Nisīdi therō paññatte (..0056) āsane. Sā pattāṃ gahetvā piṇḍapātassa pūretvā therassa hatthe ṭhapesi. Thero anumodanaṃ katvā pakkāmi. Sā tena puññakammaṃ tāvatimṣesu nibbattivā tattha yāvatāyukaṃ uḷāradibbasampattiṃ anubhavitvā tato cutā sugatīsuyeva saṃsarantī imasmiṃ buddhuppāde sāvattthiyaṃ gahapatimahāsālakule nibbattivā **ubbirīti** laddhanāmā abhirūpā dassaniyā pāsādikā ahosi. Sā vayappattakāle kosalaraññā attano gehaṃ nītā, katipayasaṃvaccharātikkamena ekaṃ dhītaraṃ labhi. Tassā **jīvantīti** nāmaṃ akaṃsu. Rājā tassā dhītaraṃ disvā tuṭṭhamānaso ubbiriyaṃ abhisekaṃ adāsi. Dhītā panassā ādhāvitvā paridhāvitvā vicaraṇakāle kālamakāsi. Mātā yattha tassā sarīranikkhepo kato, taṃ susānaṃ gantvā divase divase paridevati. Ekadivasaṃ satthu santikaṃ gantvā vanditvā thokaṃ nisīditvā gatā aciravatīnadiyā tīre ṭhatvā dhītaraṃ ārabha paridevati. Taṃ disvā satthā gandhakuṭiyaṃ yathānisinnova

attānaṃ dassetvā “kasmā vippalapasi”ti pucchi. “Mama dhītaraṃ ārabbhā vippala-
pāmi, bhagavā”ti. “Imasmiṃ susāne jhāpitā tava dhītaro caturāsītisahassamattā,
tāsaṃ katara sandhāya vippalapasi”ti. Tāsaṃ taṃ taṃ ālāhanaṭṭhānaṃ dassetvā-

51. “Amma jīvāti vanamhi kandasi, attānaṃ adhigaccha ubbiri;

cullāsītisahassāni, sabbā jīvasanāmikā;

etamhālāhane daḍḍhā, tāsaṃ kamanusocasī”ti.- sa-upaḍḍhagāthamāha;

Tattha, **amma, jīvāti** mātupacāranāmena dhītuyā ālapanāṃ, idañcassā vippala-
panākāradassanaṃ. **Vanamhi kandasīti** vanamajjhe paridevasi. **Attānaṃ adhi-
gaccha ubbirīti** ubbiri tava attānameva tāva bujjhassu yāthāvato jānāhi. **Cullāsītisa-
hassānīti** caturāsītisahassāni. **Sabbā jīvasanāmikāti** tā sabbāpi jīvanti, yā samāna-
nāmikā. **Etamhālāhane daḍḍhāti** etamhi susāne jhāpitā. **Tāsaṃ kamanusocasīti**
tāsu jīvantīnāmāsu caturāsītisahassamattāsu kaṃ sandhāya tvaṃ anusocasi anu-
sokaṃ āpajjasīti evaṃ satthārā dhamme desite desanānusārena ñāṇaṃ (..0057)
pesetvā vipassanaṃ ārabhitvā satthu desanāvilāsenā attano ca hetusampattiyā
yathāṭṭhātāva vipassanaṃ ussukkāpetvā maggapaṭipāṭiyā aggaphale arahatte
patiṭṭhāsi. Tena vuttaṃ **apadāne** (apa. therī 2.2.37-60)-

“Nagare haṃsavatiyā, ahoṣiṃ bālikā tadā;

mātā ca me pitā ceva, kammantaṃ agamaṃsu te.

“Majjhanhikamhi sūriye, addasaṃ samaṇaṃ ahaṃ;

vīthiyā anugacchantāṃ, āsanaṃ paññapesahaṃ.

“Gonakāvikatikāhi, paññapetvā mamāsanāṃ;

pasannacittā sumanā, idaṃ vacanamabraviṃ.

“Santattā kuthitā bhūmi, sūro majjhanhike ṭhito;

mālutā ca na vāyanti, kālo cevettha mehi.

“Paññattamāsanamidaṃ, tavatthāya mahāmuni;

anukampaṃ upādāya, nisīda mama āsane.

“Nisīdi tattha samaṇo, sudanto suddhamānaso;

tassa pattaṃ gahetvāna, yathārandhaṃ adāsahaṃ.

“Tena kammena sukatenā, cetanāpaṇidhīhi ca;

jāhitvā mānusaṃ dehaṃ, tāvatīṃsamagacchahaṃ.

“Tattha me sukataṃ byamaṃ, āsanena sunimmitaṃ;

saṭṭhiyojanamubbedhaṃ, tiṃsayojanavitthataṃ.

“Soṇṇamayā maṇimayā, athopi phalikāmayā;

lohitaṅgamayā ceva, pallaṅkā vividhā mama.

“Tūlikāvikatikāhi, kaṭṭissacittakāhi ca;

uddha-ekantalomī ca, pallaṅkā me susaṅṭhitā.

“Yadā icchāmi gamanaṃ, hāsakhiḍḍasamappitā;

saha pallaṅkasetṭhena, gacchāmi mama patthitaṃ.

“Asītidevarājūnaṃ, mahesittamakārayiṃ;

sattaticakkavattīnaṃ, mahesittamakārayiṃ.

“Bhavābhava (..0058) saṃsarantī, mahābhogaṃ labhāmahaṃ;

bhoge me ūnatā natthi, ekāsanassidaṃ phalaṃ.

“Duve bhava saṃsarāmi, devatte atha mānuse;
aññe bhava na jānāmi, ekāsanassidaṃ phalaṃ.

“Duve kule pajāyāmi, khattiye cāpi brāhmaṇe;
uccākulīnā sabbattha, ekāsanassidaṃ phalaṃ.

“Domanassaṃ na jānāmi, cittasantāpanaṃ mama;
vevaṇṇiyaṃ na jānāmi, ekāsanassidaṃ phalaṃ.

“Dhātiyo maṃ upaṭṭhanti, khujjā celāpikā bahū;
aṅkena aṅkaṃ gacchāmi, ekāsanassidaṃ phalaṃ.

“Aññā nhāpenti bhojenti, aññā ramenti maṃ sadā;
aññā gandhaṃ vilimpanti, ekāsanassidaṃ phalaṃ.

“Maṇḍape rukkhamaññāya, suññāgāre vasantiyā;
mama saṅkappamaññāya, pallaṅko upatiṭṭhati.

“Ayaṃ pacchimako mayhaṃ, carimo vattate bhavo;
ajjāpi rajjaṃ chaḍḍetvā, pabbajiṃ anagāriyaṃ.

“Satasahassito kappe, yaṃ dānamadadiṃ tadā;
duggatiṃ nābhijānāmi, ekāsanassidaṃ phalaṃ.

“Kilesā jhāpitā mayhaṃ ...pe... kataṃ buddhassa sāsanan”ti.

Arahatte pana patiṭṭhāya attanā adhigatavisesaṃ pakāsentī-

52. “Abbahī tava me sallamaṃ, duddasaṃ hadayassitaṃ;
yaṃ me sokaparetāya, dhītusokaṃ byapānudi.

53. “Sājja abbūḷhasallāhaṃ, nicchātā parinibbutā;
buddhaṃ dhammañca saṅghañca, upemi saraṇaṃ munin”ti.-

Imā dve gāthā abhāsi.

Tattha (..0059) **abbahī vata me sallamaṃ, duddasaṃ hadayassitanti** anupacitaku-
salasambhārehi yāthāvato duddasaṃ mama cittasannissitaṃ piḷājananato dunnī-
haraṇato anto tudanato ca “sallan”ti laddhanāmaṃ sokaṃ taṇhañca **abbahī** vata
nīhari vata. **Yaṃ me sokaparetāyāti** yasmā sokena abhibhūtāya mayhaṃ dhītu-
sokaṃ **byapānudi** anavasesato nīhari, tasmā abbahī vata me sallanti yojanā.

Sājja abbūḷhasallāhanti sā ahaṃ ajja sabbaso uddhaṭataṇhāsallā tato eva
nicchātā parinibbutā. **Muninti** sabbaññubuddhaṃ tadupadesitamaggaphalanibbā-
napabhedamaṃ navavidhalokuttara**dhammañca**, tattha patiṭṭhitaṃ aṭṭha-ariyapugga-
lasamūhasaṅkhātaṃ **saṅghañca**, anuttarehi tehi yojanato sakalavaṭṭadukkhavinā-
sanato ca **saraṇaṃ** tāṇaṃ leṇaṃ parāyaṇanti, **upemi** upagacchāmi bujjhāmi
sevāmi cāti attho.

Ubbiritherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Sukkātherīgāthāvaṇṇanā

Kiṃme katā rājagaheti-ādikā sukkāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī vipassissa bhagavato kāle bandhumatīnagare kulagehe nibbattitvā viññutaṃ pattā upāsikāhi saddhiṃ vihāraṃ gantvā satthu santike dhammaṃ sutvā paṭiladdhasaddhā pabbajitvā bahussutā dhammadharā paṭibhānavatī ahosi. Sā tattha bahūni vassasahasāni brahmacariyaṃ caritvā puthujjanakālakiriyameva katvā tusite nibbatti. Tathā sikhissa bhagavato, vessabhussa bhagavato kāleti evaṃ tiṇṇaṃ sammāsambuddhānaṃ sāsane sīlaṃ rakkhitvā bahussutā dhammadharā ahosi, tathā kakusandhassa, koṇāgamanassa, kassapassa ca bhagavato sāsane pabbajitvā visuddhasīlā bahussutā dhammakathikā ahosi.

Evaṃ sā tattha tattha bahuṃ puññaṃ upacinitvā sugatīsuyeva saṃsarantī imasmiṃ buddhuppāde rājagahanagare gahapatimahāsālakule nibbatti, **sukkā-**tissā nāmaṃ ahosi. Sā viññutaṃ pattā satthu rājagahapavesane laddhappasādā (..0060) upāsikā hutvā aparabhāge dhammadinnāya theriyā santike dhammaṃ sutvā sañjātasamvegā tassā eva santike pabbajitvā vipassanāya kammaṃ karontī nacirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **apadāne** (apa. therī 2.4.111-142)–

“Ekanavutito kappe, vipassī nāma nāyako;

uppajji cārudassano, sabbadhammavipassako.

“Tadāhaṃ bandhumatiyaṃ, jātā aññatare kule;

dhammaṃ sutvāna munino, pabbajiṃ anagāriyaṃ.

“Bahussutā dhammadharā, paṭibhānavatī tathā;

vicittakathikā cāpi, jinasāsanakārikā.

“Tadā dhammakathaṃ katvā, hitāya janataṃ bahuṃ;

tato cutāhaṃ tusitaṃ, upapannā yasassinī.

“Ekattiṃse ito kappe, sikhī viya sikhī jino;

tapanto yasasā loke, uppajji vadataṃ varo.

“Tadāpi pabbajitvāna, buddhasāsanakovidā;

jotetvā jinavākyāni, tatopi tidivaṃ gatā.

“Ekattiṃseva kappamhi, vessabhū nāma nāyako;

uppajjittha mahāñāṇī, tadāpi ca tathevahaṃ.

“Pabbajitvā dhammadharā, jotayiṃ jinasāsanaṃ;

gantvā marupuraṃ rammaṃ, anubhosiṃ mahāsukhaṃ.

“Imamhi bhaddake kappe, kakusandho jinuttamo;

uppajji narasaraṇo, tadāpi ca tathevahaṃ.

“Pabbajitvā munimataṃ, jotayitvā yathāyukaṃ;

tato cutāhaṃ tidivaṃ, agaṃ sabhavanaṃ yathā.

“Imasmiṃyeva kappamhi, koṇāgamanānāyako;

uppajji lokasaraṇo, araṇo amataṅgato.

“Tadāpi (..0061) pabbajitvāna, sāsane tassa tādino;

bahussutā dhammadharā, jotayiṃ jinasāsanaṃ.

“Imasmiṃyeva kappamhi, kassapo munimuttamo;

uppajji lokasaraṇo, araṇo maraṇantagū.

“Tassāpi naravīrassa, pabbajitvāna sāsane;
pariyāpuṭasaddhammā, paripucchā visāradā.

“Susīlā lajjinī ceva, tīsu sikkhāsu kovidā;

bahuṃ dhammakathaṃ katvā, yāvajīvaṃ mahāmune.

“Tena kammavipākena, cetanāpaṇidhīhi ca;

jahitvā mānusaṃ dehaṃ, tāvatimṣamagacchahaṃ.

“Pacchime ca bhava dāni, giribbajapuruttame;

jātā seṭṭhikule phīte, mahāratanasañcaye.

“Yadā bhikkhusahassena, parivuto lokanāyako;

upāgami rājagahaṃ, sahasakkhena vaṇṇito.

“Danto dantehi saha purāṇajaṭilehi, vipparamutto vipparamuttehi;

siṅgīnikkhasavaṇṇo, rājagahaṃ pāvisi bhagavā.

“Disvā buddhānubhāvaṃ taṃ, sutvāva guṇasañcayaṃ;

buddhe cittaṃ pasādetvā, pūjayiṃ taṃ yathābalaṃ.

“Aparena ca kālena, dhammadinnāya santike;

agārā nikkhamitvāna, pabbajiṃ anagāriyaṃ.

“Kesesu chijjamānesu, kilese jhāpayiṃ ahaṃ;

uggahiṃ sāsanaṃ sabbaṃ, pabbajitvā cirenaṃ.

“Tato dhammadesesim, mahājanasamāgame;

dhamme desiyamānamhi, dhammābhisamayo ahu.

“Nekapāṇasahassānaṃ, taṃ veditvātivimhito;

abhippasanno me yakkho, bhamitvāna giribbajaṃ.

“Kiṃme (.0062) katā rājagahe manussā, madhuṃ pītāva acchare;

ye sukkaṃ na upāsanti, desentiṃ amataṃ padaṃ.

“Tañca appaṭivānīyaṃ, asecanakamojavaṃ;

pivanti maññe sappaññā, valāhakamivaddhagū.

“Iddhīsu ca vasī homi, dibbāya sotadhātuyā;

cetopariyaññassa, vasī homi mahāmune.

“Pubbenivāsaṃ jānāmi, dibbacakkhu visodhitaṃ;

sabbāsavaparikkhīṇā, natthi dāni punabbhavo.

“Atthadhammaniruttīsu, paṭibhāne tatheva ca;

ñāṇaṃ mama mahāvīra, uppannaṃ tava santike.

“Kilesā jhāpitā mayhaṃ ...pe... kataṃ buddhassa sāsanan”ti.

Arahattaṃ pana patvā pañcasatabhikkhuniparivārā mahādhammakathikā
ahosi. Sā ekadivasaṃ rājagahe piṇḍāya caritvā katabhattakiccā bhikkhunupa-
ssayaṃ pavisitvā sannisinnāya mahatīyā parisāya madhubhaṇḍaṃ piḷetvā suma-
dhuraṃ pāyenti viya amatena abhisiñcantī viya dhammaṃ deseti. Parisā cassā
dhammakathaṃ ohitasotā avikkhittacittā sakkaccaṃ suṇāti. Tasmim khaṇe
theriyā caṅkamanakoṭiyaṃ rukkhe adhivatthā devatā dhammadesanāya pasannā
rājagahaṃ pavisitvā rathiyāya rathiyaṃ siṅghāṭakena siṅghāṭakaṃ vicaritvā tassā
guṇaṃ vibhāventī-

54. “Kiṃme katā rājagahe manussā, madhuṃ pītāva acchare;
ye sukkaṃ na upāsanti, desentiṃ buddhasāsaṃ.

55. “Tañca appaṭivānīyaṃ, asecanakamojavaṃ;
pivanti maññe sappaññā, valāhakamivaddhagū”ti.-

Imā dve gāthā abhāsi.

Tattha **kiṃme katā rājagahe manussā**ti ime rājagahe manussā kiṃ katā, kismiṃ nāma kicce byāvaṭā. **Madhuṃ pītāva acchare**ti yathā bhaṇḍamadhuṃ gahetvā madhuṃ pītavanto visaññino hutvā sīsaṃ ukkhipituṃ na sakkonti (..0063), evaṃ imepi dhammasaññāya visaññino hutvā maññe sīsaṃ ukkhipituṃ na sakkonti, kevalaṃ acchantiyevāti attho. **Ye sukkaṃ na upāsanti, desentiṃ buddhasāsa-**
nanti buddhassa bhagavato sāsanaṃ yāthāvato desentiṃ pakāsentiṃ sukkaṃ theriṃ ye na upāsanti na payirupāsanti. Te ime rājagahe manussā kiṃ katāti yojanā.

Tañca appaṭivānīyanti tañca pana dhammaṃ anivattitabhāvāvahaṃ niyyānikaṃ, abhikkantatāya vā yathā sotujanāsavanamanoharabhāvena anapanīyaṃ, **aseca-**
nakaṃ anāsittakaṃ pakatīyāva mahārasaṃ tato eva ojavantaṃ. “Osadhan”tipi pāḷi. Vaṭṭadukkhabyaḍhitikicchāya osadhabhūtaṃ. **Pivanti maññe sappaññā, valā-**
hakamivaddhagūti valāhakantarato nikkhantaṃ udakaṃ nirudakakantāre pathagā viya taṃ dhammaṃ sappaññā paṇḍitapurisā pivanti maññe pivantā viya suṇanti.

Manussā taṃ sutvā pasannamānasā theriyā santikaṃ upasaṅkamitvā sakkaccaṃ dhammaṃ suṇiṃsu. Aparabhāge theriyā āyupariyosāne parinibbāna-kāle sāsanaṃ niyyānikabhāvavibhāvanatthaṃ aññaṃ byākaronti-

56. “Sukkā sukkehi dhammehi, vītarāgā samāhitā;

dhāreti antimāṃ dehaṃ, jetvā māraṃ savāhanan”ti.- imaṃ gāthaṃ abhāsi;

Tattha **sukkā**ti sukkātherī attānameva paraṃ viya dasseti. **Sukkehi dhammehi**ti suparisuddhehi lokuttaradhammehi. **Vītarāgā samāhitā**ti aggamaggena sabbaso vītarāgā arahattaphalasamādhinā samāhitā. Sesāṃ vuttanayameva.

Sukkātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Selātherīgāthāvaṇṇanā

Natthi (..0064) **nissaraṇaṃ loketi-ādikā** selāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivatṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī haṃsavatīnagare kulagehe nibbattivā viññutaṃ pattā mātāpitūhi samānajāti-kassa kulaputtassa dinnā, tena saddhiṃ bahūni vassasatāni sukhasaṃvāsaṃ vasitvā tasmim̐ kālaṅkate sayampi addhagatā vayo-anuppattā saṃvegajātā kiṃkusalagavesinī kālena kālaṃ ārāmena ārāmaṃ vihārena vihāraṃ anuvicarati “samaṇabrāhmaṇānaṃ santike dhammaṃ sossāmī”ti. Sā ekadivasaṃ satthu bodhirukkhaṃ upasaṅkamtivā “yadi buddho bhagavā asamo asamasamo appaṭipuggalo, dassetu me ayaṃ bodhi pāṭihāriyan”ti nisīdi. Tassā tathā cittuppādasamanantarameva bodhi pajjali, sabbasoṇṇamayā sākhā utṭhahiṃsu, sabbā disā virocīṃsu. Sā taṃ pāṭihāriyaṃ disvā pasannamānasā garucittikāraṃ upaṭṭhapetvā sirasi añjaliṃ paggayha sattarattindivaṃ tattheva nisīdi. Sattame divase uḷāraṃ pūjāsakkāraṃ akāsi. Sā tena puñṇakammena devamanussesu saṃsarantī imasmiṃ buddhuppāde āḷaviraṭṭhe āḷavikassa rañño dhītā hutvā nibbatti. **Selā**-tissā nāmaṃ ahosi. Āḷavikassa pana rañño dhītāti katvā **āḷavikā**tipi naṃ voharanti. Sā viññutaṃ pattā satthari āḷavakaṃ dametvā tassa hatthe pattacīvaraṃ datvā tena saddhiṃ āḷavīnagaraṃ upagate dārikā hutvā raññā saddhiṃ satthu santikaṃ upagantvā dhammaṃ sutvā paṭiladdhasaddhā upāsikā ahosi. Sā aparabhāge sañjātasamvegā bhikkhunīsu pabbajitvā katapubbakiccā vipassanaṃ paṭṭhapetvā saṅkhāre sammasantī upanissayasampannattā paripakkaññā nacirasseva arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **apadāne** (apa. therī 2.2.61-85)-

“Nagare haṃsavatīyā, cārikī āsahaṃ tadā;

ārāmena ca ārāmaṃ, carāmi kusalatthikā.

“Kāḷapakkhamhi divase, addasaṃ bodhimuttamaṃ;
tattha cittaṃ pasādetvā, bodhimūle nisīdahaṃ.

“Garucittaṃ (..0065) upaṭṭhetvā, sire katvāna añjaliṃ;
somanassaṃ pavedetvā, evaṃ cintesi tāvade.

“Yadi buddho amitaguṇo, asamappaṭipuggalo;
dassetu pāṭihāraṃ me, bodhi obhāsatu ayaṃ.

“Saha āvajjite mayhaṃ, bodhi pajjali tāvade;
sabbasoṇṇamayā āsi, disā sabbā virocāti.

“Sattarattindivaṃ tattha, bodhimūle nisīdahaṃ;
sattame divase patte, dīpapūjaṃ akāsahaṃ.

“Āsanaṃ parivāretvā, pañcadīpāni pajjalum̐;
yāva udeti sūriyo, dīpā me pajjalum̐ tadā.

“Tena kammaṃ sukatenā, cetanāpaṇidhīhi ca;
jahitvā mānusaṃ dehaṃ, tāvatīṃsamagacchahaṃ.

“Tattha me sukataṃ byamaṃ, pañcadīpāti vuccati;
saṭṭhiyojanamubbedhaṃ, tiṃsayojanavitthataṃ.

“Asaṅkhiyāni dīpāni, parivāre jalīṃsu me;
yāvatā devabhavanaṃ, dīpālokena jotati.

“Parammukhā nisīditvā, yadi icchāmi passitum̐;

uddhaṃ adho ca tiriyaṃ, sabbaṃ passāmi cakkhunā.

“Yāvataḥ abhikaṅkhāmi, daṭṭhuṃ sugataduggate;

tattha āvaraṇaṃ natthi, rukkhesu pabbatesu vā.

“Asitidevarājūnaṃ, mahesittamakārayiṃ;

satānaṃ cakkavattīnaṃ, mahesittamakārayiṃ.

“Yaṃ yaṃ yonupapajjāmi, devattaṃ atha mānusaṃ;

dīpasatasahassāni, parivāre jalanti me.

“Devalokā cavitvāna, uppajjiṃ mātukucchiyaṃ;

mātukucchigatā santī, akkhi me na nimīlati.

“Dīpasatasahassāni, puññakammasamaṅgitā;

jalanti sūtikāgehe, pañcadīpānidaṃ phalaṃ.

“Pacchime (..0066) bhava sampatte, mānasaṃ vinivattayiṃ;

ajarāmataṃ sītibhāvaṃ, nibbānaṃ phassayiṃ ahaṃ.

“Jātiyā sattavassāhaṃ, arahattamaṃ pāpuṇiṃ;

upasampādayī buddho, guṇamaññāya gotamo.

“Maṇḍape rukkhamaṇḍale vā, suññāgāre vasantiyā;

tadā pajjalate dīpaṃ, pañcadīpānidaṃ phalaṃ.

“Dibbacakkhuvisuddhaṃ me, samādhikusalā ahaṃ;

abhiññāpāramippattā, pañcadīpānidaṃ phalaṃ.

“Sabbavositavosānā, katakiccā anāsavā;

pañcadīpā mahāvīra, pāde vandāmi cakkhuma.

“Satasahassito kappe, yaṃ dīpamadadiṃ tadā;

duggatiṃ nābhijānāmi, pañcadīpānidaṃ phalaṃ.

“Kilesā jhāpitā mayhaṃ ...pe... kataṃ buddhassa sāsanaṃ”ti.

Arahattaṃ pana patvā therī sāvattthiyaṃ viharanti ekadivasaṃ pacchābhattaṃ sāvattthito nikkhamitvā divāvihāratthāya andhavanaṃ pavisitvā aññatarasmiṃ rukkhamaṇḍale nisīdi. Atha naṃ māro vivekato vicchedetukāmo aññātakarūpena upagantvā-

57. “Natthi nissaraṇaṃ loke, kiṃ vivekena kāhasi;

bhuñjāhi kāmaratiyo, māhu pacchānutāpinī”ti.- gāthamāha;

Tassattho- imasmiṃ loke sabbasamayesuṃ upaparikkhīyamānesu **nissaraṇaṃ** nibbānaṃ nāma natthi tesaṃ tesaṃ samaṇabrāhmaṇānaṃ chandaso paṭiññāyamānaṃ vohāramattamevetamaṃ, tasmā **kiṃ vivekena kāhasi** evarūpe sampannapaṭhamavaye ṭhitā iminā kāyavivekena kiṃ karissasi? Atha kho **bhuñjāhi kāmaratiyo** vatthukāmakilesakāmasannissitā khiḍḍāratiyo (..0067) paccanubhoḥi. Kasmā? **Māhu pacchānutāpinī** “yadatthaṃ brahmacariyaṃ carāmi, tadeva nibbānaṃ natthi, tenevetamaṃ nādhigataṃ, kāmabhogā ca parihīnā, anatto vata mayhaṃ”ti pacchā vippaṭisārini mā ahoṣīti adhippāyo.

Taṃ sutvā therī “bālo vatāyaṃ māro, yo mama paccakkhabhūtaṃ nibbānaṃ paṭikkhipati. Kāmesu ca maṃ pavāreti, mama khīṇāsavabhāvaṃ na jānāti. Handa naṃ taṃ jānāpetvā tājessāmi”ti cintetvā-

58. “Sattisūlūpamā kāmā, khandhāsaṃ adhikuṭṭanā;

yaṃ tvaṃ kāmaratiṃ brūsi, aratī dāni sā mama.

59. “Sabbattha vihatā nandī, tamokkhandho padālito;

evaṃ jānāhi pāpima, nihato tvamasi antakā”ti.- imaṃ gāthādvayamāha;

Tattha **sattisūlūpamā kāmāti** kāmā nāma yena adhiṭṭhitā, tassa sattassa vinivijjanato nisitasatti viya sūlaṃ viya ca daṭṭhabbā. **Khandhāti** upādānakkhandhā. **Āsanti** tesam. **Adhikuṭṭanāti** chindanādhiṭṭhānā, accādānaṭṭhānanti attho. Yato khandhe accādāya sattā kāmehi chejjabhejjaṃ pāpuṇanti. **Yaṃ tvaṃ kāmaratiṃ brūsi, aratī dāni sā mamāti**, pāpima, tvaṃ yaṃ kāmaratiṃ ramitabbaṃ sevitabbaṃ katvā vadasi, sā dāni mama niratijātikattā mīlhasadisā, na tāya mama koci attho atthīti.

Tattha kāraṇamāha “**sabbattha vihatā nandī**”ti-ādinā. Tattha **evaṃ jānāhīti** “sabbaso pahīnataṇhāvijjā”ti maṃ jānāhi, tato eva balavidhamanavisayātikkamanehi **antaka** lāmakācāra, māra, tvaṃ mayā **nihato** bādhitō asi, na panāhaṃ tayā bādhitabbāti attho.

Evaṃ theriyā māro santajjito tatthevantaradhāyi. Therīpi phalasangāhāpattisu-khena andhavane divasabhāgaṃ vītināmetvā sāyanhe vasanaṭṭhānameva gatā.

Selātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Somātherīgāthāvaṇṇanā

Yaṃ (..0068) **taṃ isīhi patabbanti**-ādikā somāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī sikhissa bhagavato kāle khattiyamahāsālakule nibbattitvā viññutaṃ patvā aruṇarañño aggamaheśi ahoṣīti sabbaṃ atītavatthu abhayattheriyā vatthusadisam. Paccuppannavatthu pana ayaṃ therī tattha tattha devamanussesu saṃsarantī imasmiṃ buddhuppāde rājagahe bimbisārassa rañño purohitassa dhītā hutvā nibbatti. Tassā **somāti** nāmaṃ ahoṣi. Sā viññutaṃ pattā satthu rājagahapavesane paṭiladdhasaddhā upāsikā hutvā aparabhāge sañjātasamvegā bhikkhunīsu pabbajitvā katapubbakiccā vipassanāya kammaṃ karontī na cirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **apadāne** (apa. therī 2.1.71, 80-90)-

“Nagare aruṇavatiyā, aruṇo nāma khattiyo;

tassa rañño ahuṃ bhariyā, vāritaṃ vārayāmaṃ.

“Yāvatā ...pe... kataṃ buddhassa sāsanan”ti.-

Sabbaṃ abhayattheriyā apadānasadisam.

Arahattaṃ pana patvā vimuttisukhena sāvattiyaṃ viharantī

ekadivasam divāvihāratthāya andhavanaṃ pavisitvā aññatarasmim rukkhamūle nisīdi. Atha naṃ māro vivekato vicchedetukāmo adissamānurūpo upagantvā ākāse ṭhatvā-

60. “Yaṃ taṃ isihi pattabbaṃ, ṭhānaṃ durabhisambhavaṃ;

na taṃ dvaṅgulapaññāya, sakkā pappotumitthiyā”ti.- imaṃ gāthamāha;

Tassattho- sīlakkhandhādīnaṃ esanaṭṭhena “isi”ti laddhanāmehi buddhādīhi mahāpaññehi pattabbaṃ, taṃ aññehi pana **durabhisambhavaṃ** dunnipphādanīyaṃ. Yaṃ taṃ arahattasaṅkhātaṃ paramassāsaṭṭhānaṃ, na taṃ dvaṅgulapaññāya nihīnapaññāya itthiyā pāpuṇitum sakkā. Itthiyo hi sattaṭṭhavassakālato paṭṭhāya sabbakālaṃ odanaṃ pacantiyo pakkuthite udake taṇḍule pakkhipitvā “ettāvata (..0069) odanaṃ pakkan”ti na jānanti, pakkuthiyamāne pana taṇḍule dabbiyā uddharitvā dvīhi aṅgulīhi piḷetvā jānanti, tasmā **dvaṅgulipaññāyā**ti vuttā.

Taṃ sutvā therī māraṃ apasādentī-

61. “Itthibhāvo no kiṃ kayirā, cittamhi susamāhite;

ñāṇamhi vattamānamhi, sammā dhammaṃ vipassato.

62. “Sabbattha vihatā nandī, tamokkhandho padālito;

evaṃ jānāhi pāpima, nihato tvamasi antakā”ti.-

Itarā dve gāthā abhāsi.

Tattha **itthibhāvo no kiṃ kayirā**ti mātugāma bhāvo amhākaṃ kiṃ kareyya, arahattappattiyā kīdisaṃ vibandhaṃ uppādeyya. **Cittamhi susamāhite**ti citte aggama-ggasamādhinā suṭṭhu samāhite. **Ñāṇamhi vattamānamhī**ti tato arahattamagga-ñāṇe pavattamāne. **Sammā dhammaṃ vipassato**ti catusaccadhammaṃ pariññādividhinā sammadeva passato. Ayañhettha saṅkhepo- pāpima, itthī vā hotu puriso vā, aggamagge adhigate arahattaṃ hatthagatamevāti.

Idāni tassa attanā adhigatabhāvaṃ ujukameva dassenti “**sabbattha vihatā nandī**”-ti gāthamāha. Sā vuttatthāyeva.

Somātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Tikanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Catukkanipāto

1. Bhaddākāpilānītherīgāthāvaṇṇanā

Catukkanipāte (..0070) **putto buddhassa dāyādoti**-ādikā bhaddāya kāpilāniyā theriyā gāthā. Sā kira padumuttarassa bhagavato kāle haṃsavatīnagare kulagehe nibbattitvā viññutaṃ patvā satthu santike dhammaṃ suṇanti satthāraṃ ekaṃ bhikkhunim pubbenivāsaṃ anussarantīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikāra-

kammaṃ katvā sayampi taṃ ṭhānantaraṃ patthetvā yāvajīvaṃ puññāni katvā tato cutā devamanussesu saṃsarantī anuppanne buddhe bārāṇasiyaṃ kulagehe nibbattitvā patikulaṃ gantvā, ekadivasaṃ attano nanandāya saddhiṃ kalahaṃ karontī tāya paccekabuddhassa piṇḍapāte dinne “ayaṃ imassa dānaṃ datvā uḷārasampattiṃ labhissatī”ti paccekabuddhassa hatthato pattaṃ gahetvā bhattaṃ chaḍḍetvā kalalassa pūretvā adāsi. Mahājano garahi- “bāle, paccekabuddho te kiṃ aparajjhī”ti? Sā tesam vacanena lajjamānā puna pattaṃ gahetvā kalalaṃ nīharitvā dhovitvā gandhacuṇṇena ubbaṭṭetvā catumadhurassa pūretvā upari āsittena padumagabbhavaṇṇena sappinā vijjotamānaṃ paccekabuddhassa hatthe ṭhapetvā “yathā ayaṃ piṇḍapāto obhāsajāto, evaṃ obhāsajātaṃ me sarīraṃ hotū”-ti patthanaṃ paṭṭhapesi. Sā tato cavitvā sugatīsuveva saṃsarantī kassapabuddhakāle bārāṇasiyaṃ mahāvibhavassa seṭṭhino dhītā hutvā nibbatti. Pubbakamma-phalena duggandhasarīrā manussehi jigucchitabbā hutvā saṃvegajātā attano ābharaṇehi suvaṇṇiṭṭhakaṃ kāretvā bhagavato cetiye patiṭṭhapesi, uppalahattena ca pūjaṃ akāsi. Tenassā sarīraṃ tasmimyeva bhavaṃ sugandhaṃ manoharaṃ jātaṃ. Sā patino piyā manāpā hutvā yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā tato cutā sagge nibbatti. Tatthāpi yāvajīvaṃ dibbasukhaṃ anubhavitvā, tato cutā bārāṇasirañño dhītā hutvā tattha devasampattisadisam sampattiṃ anubhavanti cirakālaṃ paccekabuddhe upaṭṭhahitvā, tesu parinibbutesu saṃvegajātā tāpasapabbajjāya pabbajitvā uyyāne vasantī jhānāni bhāvetvā brahmaloke nibbattitvā tato cutā sāgalanagare kosiyagottassa (..0071) brāhmaṇakulassa gehe nibbattitvā mahatā parihārena vadḍhitvā vayappattā mahātitthagāme pipphalikumārassa gehaṃ nītā. Tasmim pabbajitum nikkhante mahantaṃ bhogakkhandhaṃ mahantañca ñātipari-vaṭṭaṃ pahāya pabbajjathāya nikkhamitvā pañca vassāni titthiyārāme pavisitvā aparabhāge mahāpajāpatigotamiyā santike pabbajjaṃ upasampadañca labhitvā vipassanaṃ paṭṭhapetvā na cirasseva arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **apadāne** (apa. therī 2.3.244-313)-

“Padumuttaro nāma jino, sabbadhammāna pāragū;

ito satasahassamhi, kappe uppajji nāyako.

“Tadāhu haṃsavatiyaṃ, videho nāma nāmato;
seṭṭhī pahūtaratano, tassa jāyā ahosahaṃ.

“Kadāci so narādiccaṃ, upecca saparijjano;
dhammamassosi buddhassa, sabbadukkhahayappahaṃ.

“Sāvakaṃ dhutavādānaṃ, aggamaṃ kittesi nāyako;
sutvā sattāhikaṃ dānaṃ, datvā buddhassa tādino.

“Nipacca sirasā pāde, taṃ ṭhānamabhipatthayim;
sa hāsayaṃto parisamaṃ, tadā hi narapuṅgavo.

“Seṭṭhino anukampāya, imā gāthā abhāsatha;
lacchase patthitaṃ ṭhānaṃ, nibbuto hohi puttaka.

“Satasahassito kappe, okkākakulasambhavo;
gotamo nāma gottena, satthā loke bhavissati.

“Tassa dhammesu dāyādo, oraso dhammanimitto;

kassapo nāma gottena, hessati satthu sāvako.
“Taṃ sutvā mudito hutvā, yāvajīvaṃ tadā jinaṃ;
mettacitto paricari, paccayehi vināyakaṃ.
“Sāsanam jotayitvāna, so madditvā kutitthiye;
veneyyaṃ vinayitvā ca, nibbuto so sasāvako.
“Nibbuta (..0072) tamhi lokagge, pūjanatthāya satthuno;
ñātimitte samānetvā, saha tehi akārayi.
“Sattayojanikaṃ thūpaṃ, ubbidham ratanāmayam;
jalantaṃ sataraṃsiṃva, sālārājaṃva phullitaṃ.
“Sattasatasahassāni, pātiyo tattha kārayi;
naḷaggī viya jotantī, rataneheva sattahi.
“Gandhatelena pūretvā, dīpānujjalayī tahiṃ;
pūjanatthāya mahesissa, sabbabhūtānukampino.
“Sattasatasahassāni, puṇṇakumbhāni kārayi;
rataneheva puṇṇāni, pūjanatthāya mahesino.
“Majjhe aṭṭhaṭṭhakumbhīnaṃ, ussitā kañcanagghiyo;
atirocanti vaṇṇena, saradeva divākaro.
“Catudvāresu sobhanti, toraṇā ratanāmayā;
ussitā phalakā rammā, sobhanti ratanāmayā.
“Virocanti parikkhittā, avaṭaṃsā sunimmitā;
ussitāni paṭākāni, ratanāni virocare.
“Surattaṃ sukataṃ cittaṃ, cetiyaṃ ratanāmayam;
atirocati vaṇṇena, sasañjhova divākaro.
“Thūpassa vediyo tisso, haritālena pūrayi;
ekaṃ manosilāyekaṃ, añjanena ca ekikaṃ.
“Pūjaṃ etādisaṃ rammaṃ, kāretvā varavādino;
adāsi dānaṃ saṅghassa, yāvajīvaṃ yathābalaṃ.
“Sahāva seṭṭhinā tena, tāni puññāni sabbaso;
yāvajīvaṃ karitvāna, sahāva sugatiṃ gatā.
“Sampattiyonubhotvāna, devatte atha mānuse;
chāyā viya sarīrena, saha teneva saṃsarim.
“Ekanavutito (..0073) kappe, vipassī nāma nāyako;
uppajji cārudassano, sabbadhammavipassako.
“Tadāyaṃ bandhupatiyaṃ, brāhmaṇo sādhusammato;
aḍḍho santo guṇenāpi, dhanena ca suduggato.
“Tadāpi tassāhaṃ āsim, brāhmaṇī samacetasā;
kadāci so dijavaro, saṅgamesi mahāmuniṃ.
“Nisinnaṃ janakāyamhi, desentaṃ amataṃ padaṃ;
suttvā dhammaṃ pamudito, adāsi ekasāṭakaṃ.
“Gharamekena vatthena, gantvānetam sa mabravi;

anumoda mahāpuññaṃ, dinnaṃ buddhassa sāṭakaṃ.
“Tadāhaṃ añjaliṃ katvā, anumodiṃ supiṇitā;
sudinno sāṭako sāmi, buddhaseṭṭhassa tādino.
“Sukhito sajjito hutvā, saṃsaranto bhavābhava;
bārāṇasipure ramme, rājā āsi mahīpati.
“Tadā tassa mahesīhaṃ, itthigumbassa uttamā;
tassāti dayitā āsiṃ, pubbasnehena bhattuno.
“Piṇḍāya vicarante te, aṭṭha paccekānāyake;
disvā pamudito hutvā, datvā piṇḍaṃ mahārahaṃ.
“Puno nimantayitvāna, katvā ratanamaṇḍapaṃ;
kammārehi kataṃ pattaṃ, sovaṇṇaṃ vata tattakaṃ.
“Samānetvāna te sabbe, tesāṃ dānamadāsi so;
soṇṇāsane pavitṭhānaṃ, pasanno sehi pāṇibhi.
“Tampi dānaṃ sahādāsiṃ, kāsirājenahaṃ tadā;
punāhaṃ bārāṇasiyaṃ, jātā kāsikagāmake.
“Kuṭumbikakule phite, sukhito so sabhātuko;
jeṭṭhassa bhātuno jāyā, ahoṣiṃ supatibbatā.
“Paccekabuddhaṃ (..0074) disvāna, kaniyassa mama bhattuno;
bhāgannaṃ tassa datvāna, āgate tamhi pāvadiṃ.
“Nābhinandittha so dānaṃ, tato tassa adāsahaṃ;
ukhā āniya taṃ annaṃ, puno tasseva so adā.
“Tadannaṃ chaḍḍayitvāna, duṭṭhā buddhassahaṃ tadā;
pattaṃ kalalapuṇṇaṃ taṃ, adāsiṃ tassa tādino.
“Dāne ca gahaṇe ceva, apace padusepi ca;
samacittamukhaṃ disvā, tadāhaṃ saṃvijīṃ bhusaṃ.
“Puno pattaṃ gahetvāna, sodhayitvā sugandhinā,
pasannacittā pūretvā, saghataṃ sakkaraṃ adaṃ.
“Yattha yatthūpapajjāmi, surūpā homi dānato;
buddhassa apakārena, duggandhā vadanena ca.
“Puna kassapavīrassa, nidhāyantamhi cetiye;
sovaṇṇaṃ iṭṭhakaṃ varaṃ, adāsiṃ muditā ahaṃ.
“Catujjātena gandhena, nicayitvā tamitṭhakaṃ;
muttā duggandhadosamhā, sabbaṅgasusamāgatā.
“Satta pātisahassāni, rataneheva sattahi;
kāretvā ghatapūrāni, vaṭṭīni ca sahasaso.
“Pakkhipitvā padīpetvā, ṭhapayiṃ sattapantiyo;
pūjanatthaṃ lokanāthassa, vipprasanna cetasā.
“Tadāpi tamhi puññaṃhi, bhāginīyi visesato;
puna kāsīsu sañjāto, sumittā iti vissuto.
“Tassāhaṃ bhariyā āsiṃ, sukhitā sajjitā piyā;
tadā paccekamunino, adāsiṃ ghanaveṭhanaṃ.
“Tassāpi bhāginī āsiṃ, moditvā dānamuttamaṃ;

punāpi kāsiraṭṭhamhi, jāto koliyajātiyā.

“Tadā (..0075) koliyaputtānaṃ, satehi saha pañcahi;
pañca paccekabuddhānaṃ, satāni samupaṭṭhahi.

“Temāsaṃ tappayitvāna, adāsi ca ticīvare;
jāyā tassa tadā āsiṃ, puññakammaṃ pathānugā.

“Tato cuto ahu rājā, nando nāma mahāyaso;
tassāpi mahesī āsiṃ, sabbakāmasamiddhinī.

“Tadā rājā bhavitvāna, brahmadatto mahīpati;
padumavatīputtānaṃ, paccekamuninaṃ tadā.

“Satāni pañcanūnāni, yāvajīvaṃ upaṭṭhahiṃ;
rājuyyāne nivāsetvā, nibbutāni ca pūjayiṃ.

“Cetiyanī ca kāretvā, pabbajitvā ubho mayaṃ;
bhāvetvā appamaññāyo, brahmalokaṃ agamhase.

“Tato cuto mahātitthe, sujāto pipphalāyano;
mātā sumanadevīti, kosigotto dijo pitā.

“Ahaṃ madde janapade, sākalāya puruttame;
kappilassa dijassāsiṃ, dhītā mātā sucīmati.

“Gharakañcanabimbena, nimminivāna maṃ pitā;
adā kassapadhīrassa, kāmehi vajjitassamaṃ.

“Kadāci so kāruṇiko, gantvā kammantapekkhako;
kākadikehi khajjante, pāṇe disvāna saṃviji.

“Gharevāhaṃ tile jāte, disvānātapatāpane;
kimī kākehi khajjante, saṃvegamaṃ labhiṃ tadā.

“Tadā so pabbajī dhīro, ahaṃ tamanupabbajiṃ;
pañca vassāni nivasīṃ, paribbājavate ahaṃ.

“Yadā pabbajitā āsi, gotamī jinaposikā;
tadāhaṃ tamupagantvā, buddhena anusāsītā.

“Na (..0076) cireneva kālena, arahattamaṃ pāpuṇiṃ;
aho kalyāṇamittattaṃ, kassapassa sirīmato.

“Suto buddhassa dāyādo, kassapo susamāhito;
pubbenivāsaṃ yo vedi, saggāpāyañca passati.

“Atha jātikkhayaṃ patto, abhiññāvosi muni;
etāhi tīhi vijjāhi, tevijjo hoti brāhmaṇo.

“Tatheva bhaddākāpilānī, tevijjā maccuhāyini;
dhāreti antimaṃ dehaṃ, jitvā māraṃ savāhanaṃ.

“Disvā ādīnavaṃ loke, ubho pabbajitā mayaṃ;
tyamha khīṇāsavā dantā, sītibhūtāma nibbutā.

“Kilesā jhāpitā mayhaṃ ...pe... kataṃ buddhassa sāsanan”ti. (apa. therī 2.3. 244-313);

Arahattaṃ pana patvā pubbenivāsañāṇe ciṇṇavasī ahoṣi. Tattha sātisaṃyaṃ katādhikārattā aparabhāge taṃ satthā jetavane ariyagaṇamaṃ jhe nisinnō bhikkhu- niyo paṭipāṭiyā ṭhānantaresu ṭhapento pubbenivāsaṃ anussarantīnaṃ aggaṭṭhāne

ṭhapesi. Sā ekadivasaṃ mahākassapattherassa guṇābhitthavanapubbakaṃ
attano katakiccatādivibhāvanamukhena udānaṃ udānenti-

63. “Putto buddhassa dāyādo, kassapo susamāhito;
pubbenivāsaṃ yovedi, saggāpāyañca passati.

64. “Atho jātikkhayaṃ patto, abhiññāvosito muni;
etāhi tīhi vijjāhi, tevijjo hoti brāhmaṇo.

65. “Tatheva bhaddākāpilānī, tevijjā maccuhāyinī;
dhāreti antimāṃ dehaṃ, jetvā māraṃ savāhanaṃ.

66. “Disvā ādīnavaṃ loke, ubho pabbajitā mayaṃ;
tyamha khīṇāsavā dantā, sītibhūtāma nibbutā” ti.-

Imā gāthā abhāsi.

Tattha (..0077) **putto buddhassa dāyādoti** buddhānubuddhabhāvato sammāsa-
mbuddhassa anujātasuto tato eva tassa dāyabhūtassa navalokuttaradhammassa
ādānena dāyādo kassapo lokiyalokuttarehi samādhīhi suṭṭhu samāhitacittatāya
susamāhito. Pubbenivāsaṃ yovedīti yo mahākassapatthero pubbenivāsaṃ attano
paresaṅca nivutthakkhandhasantānaṃ pubbenivāsānussatiñāṇena pākaṭaṃ
katvā avedi aññāsi paṭivijjhi. **Saggāpāyañca passatīti** chabbīsativalevalokabhedaṃ
saggaṃ catubbidhaṃ apāyañca dibbacakkhunā hatthatale āmalakaṃ viya
passati.

ññāya abhivisiṭṭhena ñāṇena abhiññeyyaṃ dhammaṃ abhijānitvā pariññeyyaṃ
Atho jātikkhayaṃ pattoti tato paraṃ jātikkhayasāṅkhātaṃ arahattaṃ patto. **Abhi-**
ññāya abhivisiṭṭhena ñāṇena abhiññeyyaṃ dhammaṃ abhijānitvā pariññeyyaṃ
parijānitvā, pahātabbaṃ pahāya, sacchikātabbaṃ sacchikatvā **vosito** niṭṭhaṃ
patto katakicco. Āsavakkhayapaññāsāṅkhātaṃ monaṃ pattattā **muni**.

Tatheva bhaddākāpilānīti yathā mahākassapo etāhi yathāvuttāhi tīhi vijjāhi
tevijjo maccuhāyī ca, tatheva bhaddākāpilānī tevijjā maccuhāyinīti. Tato eva
dhāreti antimam deham, jetvā māraṃ savāhananti attānameva paraṃ viya katvā
dasseti.

Idāni yathā therassa paṭipatti ādimajjhapariyosānakalyāṇā, evaṃ mamaṃpīti
dassenti **“disvā ādīnavan”** ti osānagāthamāha. Tattha **tyamha khiṇāsavā dantā** ti te
mayam mahākassapatthero ahañca uttamena damena dantā sabbaso khiṇāsavā
ca amha. **Sītibhūtāmma nibbutā** ti tato eva kilesapariḷhābhāvato sītibhūtā sa-upā-
disesāya nibbānadhātuyā nibbutā ca amha bhavāmāti attho.

Bhaddākāpilānītherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Catukkanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Pañcakanipāto

1. Aññatarātherīgāthāvaṇṇanā

Pañcakanipāte (..0078) **pañṇavīsati vassānīti**-ādikā aññatarāya theriyā gāthā.
Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ
kusalaṃ upacinantī imasmim buddhuppāde devadahanagare mahāpajāpatigota-
miyā dhātī hutvā vaḍḍhesi. Nāmagottato pana apaññātā ahosi. Sā mahāpajāpati-
gotamiyā pabbajitakāle sayampi pabbajitvā pañcavīsati saṃvaccharāni kāmarā-
gena upaddutā accharāsaṅghātamattampi kālaṃ cittekaggataṃ alabhanti bāhā
paggayha kandamānā dhammadinnātheriyā santike dhammaṃ sutvā kāmehi vini-
vattitamānasā kammaṭṭhānaṃ gahetvā bhāvanamanuyañjanti na cirasseva chaḷa-
bhiññā hutvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānavasena-

67. “Pañṇavīsati vassāni, yato pabbajitā ahaṃ;
nāccharāsaṅghātamattampi, cittassūpasamajjhagaṃ.
68. “Aladdhā cetaso santiṃ, kāmarāgenavassutā;
bāhā paggayha kandanti, vihāraṃ pāvisiṃ ahaṃ.
69. “Sā bhikkhuniṃ upāgacchiṃ, yā me saddhāyikā ahu;
sā me dhammamadesesi, khandhāyatanadhātuyo.

70. “Tassā dhammaṃ suṇitvāna, ekamante upāvisiṃ;
pubbenivāsaṃ jānāmi, dibbacakkhu visodhitaṃ.

71. “Cetopariccañāṇaṅca, sotadhātu visodhitā;
iddhīpi me sacchikatā, patto me āsavakkhayo;
chaḷabhiññā sacchikatā, kataṃ buddhassa sāsanan” ti.-

Imā gāthā abhāsi.

Tattha (..0079) **nāccharāsaṅghātamattampī**ti accharāghaṭitamattampi khaṇaṃ aṅguliphoṭanamattampi kālanti attho. **Cittassūpasamajjhaganti** cittassa upasamaṃ cittekaggaṃ na ajjhaganti yojanā, na paṭilabhinti attho.

Kāmarāgenavassutāti kāmaguṇasaṅkhātesu vatthukāmesu daḷhatarābhinivesitāya bahalena chandarāgena tintacittā.

Bhikkhuninti dhammadinnattheriṃ sandhāya vadati.

Cetopariccañāṇaṅcāti cetopariyañāṇaṅca visodhitanti sambandho, adhigatanti attho. Sesam vuttanayameva.

Aññatarātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Vimalātherīgāthāvaṇṇanā

Mattā vaṇṇena rūpenāti-ādikā vimalāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinitvā imasmiṃ buddhuppāde vesāliyaṃ aññatarāya rūpūpajiviniyā itthiyā dhītā hutvā nibbatti.

Vimalātissā nāmaṃ ahosi. Sā vayappattā tatheva jīvikam kappentī ekadivasaṃ āyasmantaṃ mahāmoggallānaṃ vesāliyaṃ piṇḍāya carantaṃ disvā paṭibaddha-cittā hutvā therassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā theram uddissa palobhanakammaṃ kātum ārabhi. “Titthiyehi uyyojitā tathā akāsī” ti keci vadanti. Thero tassā asubhavibhāvanamukhena santajjanaṃ katvā ovādamadāsi. Tam heṭṭhā theragāthāya āgatameva, tathā pana therena ovāde dinne sā saṃvegajātā hirottappaṃ paccupaṭṭhapetvā sāsane paṭiladdhasaddhā upāsikā hutvā aparabhāge bhikkhunīsu pabbajitvā ghaṭentī vāyamantī hetusampannatāya na cirasseva arahattaṃ patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānavasena-

72. “Mattā vaṇṇena rūpena, sobhaggena yasena ca;
yobbanena cupatthaddhā, aññāsamatimaññihaṃ.

73. “Vibhūsetvā (..0080) imaṃ kāyaṃ, sucittaṃ bālalāpanaṃ;
aṭṭhāsiṃ vesidvāramhi, luddo pāsamivoḍḍiya.

74. “Piḷandhanaṃ vidaṃsentī, guyhaṃ pakāsikaṃ bahuṃ;
akāsīṃ vividhaṃ māyaṃ, ujjhagghantī bahuṃ janaṃ.

75. “Sājja piṇḍaṃ caritvāna, muṇḍā saṅghāṭipārutā;
nisinnā rukkhamaṃlamhi, avitakkassa lābhinī.

76. “Sabbe yogā samucchinnā, ye dibbā ye ca mānusā;
khepetvā āsave sabbe, sitibhūtāmi nibbutā” ti.-

Imā gāthā abhāsi.

Tattha **mattā vaṇṇena rūpenāti** guṇavaṇṇena ceva rūpasampattiyā ca. **Sobhaggenāti** subhagabhāvena. **Yasenāti** parivārasampattiyā. **Mattā** vaṇṇamadarūpamadasobhaggamadaparivāramadavasena madam āpannāti attho. **Yobbanena cupatthaddhāti** yobbanamadena uparūpari thaddhā yobbananimittena ahaṅkārena upatthaddhacittā anupasantamānasā. **Aññāsamatimaññihanti** aññā itthiyo attano vaṇṇādiguṇehi sabbathāpi atikkamitvā maññim ahaṃ. Aññāsam vā itthīnaṃ vaṇṇādiguṇe atimaññim atikkamitvā amaññim avamānaṃ akāsim.

Vibhūsitvā imam kāyaṃ, sucittam bālalāpananti imam nānāvidha-asucibharitam jeguccham ahaṃ mamāti bālānaṃ lāpanato vācanato bālalāpanaṃ mama kāyaṃ chavirāgakaraṇakesaṭṭhapanādinā sucittam vatthābharaṇehi vibhūsitvā sumaṇḍi-tapasāditaṃ katvā. **Aṭṭhāsim vesidvāramhi, luddo pāsamivoḍḍiyāti** migaluddo viya migānaṃ bandhanatthāya daṇḍavākuraḍḍimigapāsaṃ, māssa pāsabhūtaṃ yathāvuttaṃ mama kāyaṃ vesidvāramhi vesiyā gharadvāre oḍḍiyitvā aṭṭhāsim.

Piḷandhanaṃ vidamṣenti, guyhaṃ pakāsikaṃ bahunti ūrujaghanathanadassanā-dikaṃ guyhañceva pādajāṇusirādikaṃ pakāsañcāti guyhaṃ pakāsikañca bahuṃ nānappakāraṃ piḷandhanaṃ ābharaṇaṃ dassenti. **Akāsim vividhaṃ māyaṃ, ujha-gghantī bahuṃ** (..0081) **jananti** yobbanamadammattam bahuṃ bālajanaṃ vippalambhetum hasanti gandhamālāvattābharaṇādīhi sarīrasabhāvapaṭicchādanena hasavilāsabhāvādīhi tehi ca vividham nānappakāraṃ vañcanaṃ akāsim.

Sāja piṇḍaṃ caritvāna ...pe... avitakkassa lābhinīti sā ahaṃ evaṃ pamādavihārinī samānā ajja idāni ayyassa mahāmogallānattherassa ovāde ṭhatvā sāsane pabbajitvā muṇḍā saṅghāṭipārutā hutvā piṇḍaṃ caritvāna bhikkhāhāraṃ bhujjivā **nisinnā** rukkhamaḷamhi rukkhamaḷe vivittāsane nisinnā dutiyajjhānapādakassa aggapalassa adhigamena avitakkassa lābhinī amhīti yojanā.

Sabbe yogāti kāmayogādayo cattāropi yogā. **Samucchinnāti** paṭhamamaggādinā yathārahaṃ sammadeva ucchinnā pahīnā. Sesam vuttanayameva.

Vimalātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Sīhātherīgāthāvaṇṇanā

Ayoniso manasikārāti ādikā sīhāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinitvā imasmim buddhuppāde vesāliyaṃ sīhasenāpatino bhaginiyā dhītā hutvā nibbatti. Tassā “mātulassa nāmaṃ karomā”ti **sīhāti** nāmaṃ akaṃsu. Sā viññutaṃ patvā ekadivasam sathārā sīhassa senāpatino dhamme desiyamāne taṃ dhammaṃ sutvā paṭiladdhasaddhā mātāpitaro anujānāpetvā pabbaji. Pabbajitvā ca vipassanaṃ ārabhitvāpi bahiddhā puthuttārammaṇe vidhāvantaṃ cittaṃ nivattetaṃ asakkonti satta samvaccharāni micchāvitakkehi bādhiyamānā cittassādaṃ alabhanti “kiṃ me iminā pāpajīvitena, ubbandhitvā marissāmi”ti pāsam gahetvā rukkhasākhāyaṃ

laggitvā taṃ attano kaṇṭhe paṭimuñcantī pubbāciṇṇavasena vipassanāya cittaṃ abhinīhari, antimabhavikatāya pāsassa bandhanaṃ gīvaṭṭhāne ahosi, ñāṇassa paripākaṃ gatattā sā tāvadeva vipassanaṃ vaḍḍhetvā saha (..0082) paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Arahattaṃ pattasamakālemeva ca pāsabandho gīvato mucchitvā vinivatti. Sā arahatte paṭiṭṭhitā udānavasena-

77. “Ayoniso manasikārā, kāmarāgena aṭṭitā;
ahosiṃ uddhatā pubbe, citte avasavattinī.
78. “Pariyuṭṭhitā klesehi, subhasaññānuvattinī;
samaṃ cittassa na labhiṃ, rāgacittavasānugā.
79. “Kisā paṇḍu vivaṇṇā ca, satta vassāni cārihaṃ;
nāhaṃ divā vā rattiṃ vā, sukhaṃ vindiṃ sudukkhitā.
80. “Tato rajjuṃ gahetvāna, pāvisiṃ vanamantaraṃ;
varaṃ me idha ubbandhaṃ, yañca hīnaṃ punācare.
81. “Daḷhapāsaṃ karitvāna, rukkhasākhāya bandhiya;
pakkhipiṃ pāsaṃ gīvāyaṃ, atha cittaṃ vimucci me”ti.

Imā gāthā abhāsi.

Tattha **ayoniso manasikārā**ti anupāyamanasikārena, asubhe subhanti vipallāsa-ggāhena. **Kāmarāgena aṭṭitā**ti kāmaguṇesu chandarāgena piḷitā. **Ahosim uddhatā pubbe, citte avasavattinī**ti pubbe mama citte mayhaṃ vase avattamāne uddhatā nānārammaṇe vikkhittacittā asamāhitā ahosiṃ.

Pariyuṭṭhitā klesehi, subhasaññānuvattinīti pariyuṭṭhānapattehi kāmarāgādikilesehi abhibhūtā rūpādīsu subhanti pavattāya kāmasaññāya anuvattanasīlā. **Samaṃ cittassa na labhiṃ, rāgacittavasānugā**ti kāmarāgasampayuttacittassa vasaṃ anugacchantī īsakampi cittassa samaṃ cetosamathaṃ cittekaggataṃ na labhiṃ.

Kisā paṇḍu vivaṇṇā cāti evaṃ ukkaṇṭhitabhāvena kisā dhamanisanthatagattā uppaṇḍuppaṇḍukajātā tato eva vivaṇṇā vigatachavivaṇṇā ca hutvā. **Satta vassānī**ti satta saṃvaccharāni. **Cārihanti cariṃ ahaṃ. Nāhaṃ divā vā** (..0083) **rattiṃ vā, sukhaṃ vindiṃ sudukkhitā**ti evamahaṃ sattasu saṃvaccharesu kilesadukkhena dukkhitā ekadāpi divā vā rattiṃ vā samaṇasukhaṃ na paṭilabhiṃ.

Tatoti kilesapariyuṭṭhānena samaṇasukhālābhabhāvato. **Rajjuṃ gahetvāna pāvisiṃ, vanamantaranti** pāsarajjuṃ ādāya vanantaraṃ pāvisiṃ. Kimatthaṃ pāvisīti ce āha- “**varam me idha ubbandhaṃ, yañca hīnaṃ punācare**”ti yadahaṃ samaṇadhammaṃ kātuṃ asakkontī hīnaṃ gihibhāvaṃ puna ācare ācareyyaṃ anutiṭṭheyyaṃ, tato sataguṇena sahasaguṇena imasmiṃ vanantare ubbandhaṃ bandhitvā maraṇaṃ me varam seṭṭhanti attho. **Atha cittaṃ vimucci meti** yadā rukhasākhāya bandhapāsaṃ gīvāyaṃ pakkhipi, atha tadanantarameva vuṭṭhānagāminivipassanāmaggena ghaṭitattā maggapaṭipāṭiyā sabbāsavehi mama cittaṃ vimucci vimuttaṃ ahosīti.

Sīhātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Sundarīnandātherīgāthāvaṇṇanā

Āturaṃ asucinti-ādikā sundarīnandāya theriyā gāthā. Ayampi kira padumuttarassa bhagavato kāle haṃsavatīnagare kulagehe nibbattivā viññutaṃ patvā, satthu santike dhammaṃ suṇantī sathhāraṃ ekaṃ bhikkhuniṃ jhāyinīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthetvā kusalaṃ upacinantī kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsarantī imasmiṃ buddhuppāde sakyarājakule nibbatti. **Nandātissā** nāmaṃ akaṃsu. Aparabhāge rūpasampattiyā sundarīnandā, janapadakalyāṇīti ca paññāyittha. Sā amhākaṃ bhagavati sabbaññutaṃ patvā anupubbena kapilavatthuṃ gantvā nandakumārañca rāhulakumārañca pabbājetvā gate suddhodanamahārāje ca parinibbute mahāpajāpatigotamiyā rāhulamātāya ca pabbajitāya cintesi- “mayhaṃ jeṭṭhabhātā cakkavattirajjaṃ pahāya pabbajitvā loke aggapuggalo buddho jāto, putto pissa rāhulakumāro pabbaji, bhattāpi me nandarājā, mātāpi (..0084) mahāpajāpa-

tigotamī, bhaginīpi rāhulamātā pabbajitā, idānāhaṃ gehe kiṃ karissāmi, pabbajissāmi”ti bhikkhunupassayaṃ gantvā ñātisinehena pabbaji, no saddhāya. Tasmā pabbajitvāpi rūpaṃ nissāya uppannamadā. “Satthā rūpaṃ vivaṇṇeti garahati, anekapariyāyena rūpe ādīnavam dasseti”ti buddhupaṭṭhānaṃ na gacchatīti-ādi sabbam heṭṭhā abhirūpanandāya vatthusmiṃ vuttanayeneva veditabbaṃ. Ayaṃ pana viseso- satthārā nimmitaṃ itthirūpaṃ anukkamena jarābhibhūtaṃ disvā aniccato dukkhato anattato manasikarontiyā theriyā kammaṭṭhānābhimukhaṃ cittaṃ ahosi. Taṃ disvā satthā tassā sappāyavasena dhammaṃ desento-

82. “Āturaṃ asuciṃ pūtiṃ, passa nande samussayaṃ;
asubhāya cittaṃ bhāvehi, ekaggaṃ susamāhitaṃ.

83. “Yathā idaṃ tathā etaṃ, yathā etaṃ tathā idaṃ;
duggandhaṃ pūtikaṃ vāti, bālānaṃ abhinanditaṃ.

84. “Evametaṃ avekkhantī, rattindivamatanditā;
tato sakāya paññāya, abhinibbijja dakkhisan”ti.-

Imā tisso gāthā abhāsi.

Sā desanānusārena ñāṇaṃ pesetvā sotāpatti-phale patitṭhahi. Tassā uparimaggaṭṭhāya kammaṭṭhānaṃ ācikkhanto “nande, imasmiṃ sarīre appamattakopi sāro natthi, maṃsalohitalepano jarādīnaṃ vāsabhūto, aṭṭhipuñjamatto evāyan”ti dassetuṃ-

“Aṭṭhinaṃ nagaraṃ kataṃ, maṃsalohitalepanaṃ;
yattha jarā ca maccu ca, māno makkho ca ohito”ti. (dha. pa. 150)-

Dhammapade imaṃ gāthamāha.

Sā desanāvasāne arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **apadāne** (apa. therī 2.3.-219)-

“Padumuttaro nāma jino, sabbadhammāna pāragū;
ito satahassamhi, kappe uppajji nāyako.

“Ovādako (..0085) viññāpako, tāraṃ sabbapāṇinaṃ;
desanākusalo buddho, tāresi janataṃ bahuṃ.

“Anukampako kāruṇiko, hitesī sabbapāṇinaṃ;
sampatte titthiye sabbe, pañcasīle patitṭhapi.

“Evaṃ nirākulaṃ āsi, suññataṃ titthiyehi ca;
vicittaṃ arahantehi, vasībhūtehi tādihi.

“Ratanānaṭṭhapaññāsaṃ, uggatova mahāmuni;
kañcanagghiyasaṅkāso, bāttiṃsavaralakkhaṇo.

“Vassasatahassāni, āyu vijjati tāvade;
tāvatā tiṭṭhamāno so, tāresi janataṃ bahuṃ.

“Tadāhaṃ haṃsavatiyaṃ, jātā seṭṭhikule ahuṃ;
nānāratana-pajjote, mahāsukhasamappitā.

“Upetvā taṃ mahāvīraṃ, assosiṃ dhammadesanaṃ;
amataṃ paramassādaṃ, paramatthanivedakaṃ.

“Tadā nimantayitvāna, sasaṅghaṃ lokanāyakaṃ;
datvā tassa mahādānaṃ, pasannā sehi pāṇihi.

“Jhāyinīnaṃ bhikkhunīnaṃ, aggaṭṭhānamapatthayaṃ;
nipacca siraṣā dhīraṃ, sasaṅghaṃ lokanāyakaṃ.
“Tadā adantadamako, tilokasaraṇo pabhū;
byākāsi naraṣārathi, lacchase taṃ supatthitaṃ.
“Satasahassito kappe, okkākakulasambhavo;
gotamo nāma gottena, satthā loke bhavissati.
“Tassa dhammesu dāyādā, orasā dhammanimmitā;
nandāti nāma nāmena, hessati satthu sāvīkā.
“Taṃ sutvā muditā hutvā, yāvajīvaṃ tadā jinaṃ;
mettacittā paricariṃ, paccayehi vināyakaṃ.
“Tena (..0086) kammaṇa sukateṇa, cetanāpaṇidhīhi ca;
jahitvā mānusaṃ dehaṃ, tāvatiṃsamagacchahaṃ.
“Tato cutā yāmaṃ gaṃ, tatohaṃ tusitaṃ gatā;
tato ca nimmānaratiṃ, vasavattipuraṃ tato.
“Yattha yatthūpapajjāmi, tassa kammaṇa vāhasā;
tattha tattheva rājūnaṃ, mahesittamakārayiṃ.
“Tato cutā manussatte, rājānaṃ cakkavattiṃ;
maṇḍalīnaṃ rājūnaṃ, mahesittamakārayiṃ.
“Sampattiṃ anubhotvāna, deveṣu manujesu ca;
sabbattha sukhitā hutvā, nekakappesu saṃsariṃ.
“Pacchime bhava sampatte, suramme kapilavhaye;
raṇṇo suddhodanassāhaṃ, dhītā āsiṃ aninditā.
“Siriya rūpiṇiṃ disvā, nanditaṃ āsi taṃ kulaṃ;
teṇa nandāti me nāmaṃ, sundaraṃ pavaraṃ ahu.
“Yuvatīnaṃ sabbāsaṃ, kalyāṇīti ca vissutā;
tasmiṃpi nagare ramme, ṭhapetvā taṃ yasodharaṃ.
“Jeṭṭho bhātā tilokaggo, pacchimo arahā tathā;
ekākinī gahaṭṭhāhaṃ, mātarā paricoditā.
“Sākiyaṃhi kule jātā, putte buddhānujā tuvaṃ;
nandenapi vinā bhūtā, agāre kinnu acchasi.
“Jarāvasānaṃ yobbaṇṇaṃ, rūpaṃ asucisammataṃ;
rogantamapicārogyaṃ, jīvitaṃ maraṇantikaṃ.
“Idampi te subhaṃ rūpaṃ, sasīkantaṃ manoharaṃ;
bhūsaṇānaṃ alaṅkāraṃ, sirisaṅghāṭasaṃnibhaṃ.
“Puṇḍitaṃ lokasāraṃva, nayanānaṃ rasāyanaṃ;

puññānaṃ kittijānaṃ, ukkākakulanandaṃ.

“Na (..0087) cireneva kālena, jarā samadhisessati;
vihāya gehaṃ kāruññe, cara dhammamanindite.

“Sutvāhaṃ mātu vacanaṃ, pabbajimā anagāriyaṃ;
dehena natu cittaṃ, rūpayobbanalāḍḍitā.

“Mahatā ca payattena, jhānājjhena paraṃ mama;
kātuñca vadate mātā, na cāhaṃ tattha ussukā.

“Tato mahākāruṇiko, disvā maṃ kāmalālasaṃ;
nibbandanattaṃ rūpasmimā, mama cakkhupathe jino.

“Sakena ānubhāvena, itthimā māpesi sobhinimā;
dassanīyaṃ suruciraṃ, mamatopi surūpinimā.

“Tamahaṃ vimhitā disvā, ativimhitadehinimā;
cintayimā saphalaṃ meti, nettalābhañca mānusaṃ.

“Tamahaṃ ehi subhage, yenattho taṃ vadehi me;
kulaṃ te nāmagottañca, vada me yadi te piyaṃ.

“Na vañcakālo subhage, ucchaṅge maṃ nivāsaya;
sīdantīva mamaṅgāni, pasuppayamuhuttakaṃ.

“Tato sīsaṃ mamaṅge sā, katvā sayi sulocanā;
tassā nalāṭṭe patitā, luddhā paramadāruṇā.

“Saha tassā nipātena, piḷakā upapajjatha;
paggharimāsu pabhinnā ca, kuṇapā pubbalohitā.

“Pabhinnaṃ vadanañcāpi, kuṇapaṃ pūtigandhanaṃ;
uddhumātāṃ vinilañca, pubbañcāpi sarīrakaṃ.

“Sā paveditasabbaṅgī, nissasantī muhuṃ muhuṃ;
vedayantī sakaṃ dukkhaṃ, karuṇaṃ paridevayī.

“Dukkheṇa dukkhitā homi, phusayanti ca vedanā;
mahādukkhe nimuggamhi, saraṇaṃ hohi me sakhī.

“Kuhimā (..0088) vadanasotaṃ te, kuhimā te tuṅganāsikā;
tambabimbavaroṭṭhante, vadanaṃ te kuhimā gataṃ.

“Kuhimā sasīnibhaṃ vaṇṇaṃ, kambugīvā kuhimā gatā;
doḷā lolāva te kaṇṇā, vevaṇṇaṃ samupāgatā.

“Makuḷakhārakākārā, kalikāva payodharā;
pabhinnā pūtikūṇapā, duṭṭhagandhittamāgatā.

“Vedimājjhāva sussoṇī, sūnāva nītakibbisā;
jātā amājjhabharitā, aho rūpamasassataṃ.

“Sappaṃ sarīrasañjātaṃ, pūtigandhaṃ bhayānakaṃ;
susānamiva bībhaccaṃ, ramante yattha bālisā.

“Tadā mahākāruṇiko, bhātā me lokanāyako;
disvā saṃviggacittaṃ maṃ, imā gāthā abhāsatha.

“Āturaṃ kuṇapaṃ pūtimā, passa nande samussayaṃ;
asubhāya cittaṃ bhāvehi, ekaggaṃ susamāhitaṃ.

“Yathā idaṃ tathā etaṃ, yathā etaṃ tathā idaṃ;

duggandhaṃ pūtikaṃ vāti, bālānaṃ abhinanditaṃ.

“Evametaṃ avekkhantī, rattindivamatanditā;

tato sakāya paññāya, abhinibbijha dakkhisaṃ.

“Tatohaṃ atisaṃviggā, sutvā gāthā subhāsītā;

tatraṭṭhitāvahaṃ santī, arahattamaṃ puṇiṃ.

“Yattha yattha nisinnāhaṃ, sadā jhānaparāyaṇā;

jino tasmaṃ guṇe tuṭṭho, etadagge ṭhapesi maṃ.

“Kilesā jhāpitā mayhaṃ ...pe... kataṃ buddhassa sāsanaṃ”ti.

Arahattaṃ pana patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānavasena “**āturaṃ**

asucin”ti-ādinā satthārā desitāhi tīhi gāthāhi saddhiṃ-

85. “Tassā (..0089) me appamattāya, vicinantiyā yoniso;

yathābhūtaṃ ayaṃ kāyo, diṭṭho santarabāhiro.

86. “Atha nibbindahaṃ kāye, ajjhattañca virajjahaṃ;

appamattā viṣaṃyuttā, upasantāmi nibbutā”ti.-

Imā dve gāthā abhāsi.

Tattha **evametaṃ avekkhantī ...pe... dakkhisanti** etaṃ āturādisabhāvaṃ kāyaṃ evaṃ “yathā idaṃ tathā etan”ti-ādinā vuttappakārena **rattindivaṃ** sabbakālaṃ atanditā hutvā parato ghosahetukaṃ sutamayaññaṃ muñcivā, **tato** taṃnimittaṃ attani sambhūtattā **sakāya** bhāvanāmayāya **paññāya** yāthāvato ghanavinibbhoga-karaṇena abhinibbijha, kathaṃ nu kho **dakkhisaṃ** passissanti ābhogapurecāri-kena pubbabhāgaññacakkhunā **avekkhantī** vicinantīti attho.

Tenāha “**tassā me appamattāya**”ti-ādi. Tassattho- tassā me sati-avippavāseṇa **appamattāya yoniso** upāyena aniccādivasena vipassanāpaññāya **vicinantiyā** vīmaṃsantiyā, **ayaṃ** khandhapañcakasaṅkhāto **kāyo** sasantānaparasantānavi-bhāgato **santarabāhiro** yathābhūtaṃ diṭṭho.

Atha tathā dassanato pacchā **nibbindahaṃ kāye** vipassanāpaññāsahitāya maggapaññāya atabhāve nibbindiṃ, visesatova ajjhattasantāne **virajji** virāgaṃ āpajjiṃ, ahaṃ yathābhūtāya appamādapāṭipattiyā matthakappattiyā **appamattā** sabbaso saṃyojanānaṃ samucchinnattā **viṣaṃyuttā** upasantā ca nibbutā ca amhīti.

Sundarīnandātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Nanduttarātherīgāthāvaṇṇanā

Aggiṃ candañcāti-ādikā nanduttarāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinitvā imasmiṃ buddhuppāde kururaṭṭhe kammāsadhammanigame brāhmaṇakule nibbattivā (..0090) ekaccāni vijjāṭṭhānāni sippāyatanāni ca uggahetvā nigaṇṭhapabbajjaṃ upagantvā, vādappasutā jambusākhā gahetvā bhaddākuṇḍalakesā viya jambudīpatale vicarantī mahāmoggallānattheraṃ upasaṅkamtivā pañhaṃ pucchivā parājayaṃ pattā

therassa ovāde ṭhatvā sāsane pabbajitvā samaṇadhammaṃ karontī na cirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānavasena-

87. “ Aggim candañca sūriyañca, devatā ca namassihamaṃ;
naditthāni gantvāna, udakamaṃ oruhāmihaṃ.
88. “ Bahūvatasamādānā, aḍḍhamaṃ sīsassa olikhimaṃ;
chamāya seyyamaṃ kappemi, rattiṃ bhattamaṃ na bhuñjahaṃ.
89. “ Vibhūsāmaṇḍanaratā, nhāpanucchādanehi ca;
upakāsiṃ imaṃ kāyamaṃ, kāmarāgena aṭṭitā.
90. “ Tato saddhamaṃ labhitvāna, pabbajimaṃ anagāriyamaṃ;
disvā kāyamaṃ yathābhūtaṃ, kāmarāgo samūhato.
91. “ Sabbe bhavā samucchinnā, icchā ca patthanāpi ca;
sabbayogavisamaṃyuttā, santiṃ pāpuṇi cetaso”ti.-

Imā pañca gāthā abhāsi.

Tattha **aggim candañca sūriyañca, devatā ca namassihanti** aggippamukhā devāti indānaṃ devānaṃ ārādhanaṭṭhamaṃ āhutiṃ paggahevā aggīna, māse māse sukkapakkhassa dutiyāya candañca, divase divase sāyamaṃ pātaṃ sūriyañca, aññā ca bāhirā hiraññagabbhādayo devatā ca, visuddhimaggaṃ gavesanti namassihamaṃ namakkāramaṃ ahaṃ akāsiṃ. **Naditthāni gantvāna, udakamaṃ oruhāmihanti** gaṅgādīnaṃ nadīnaṃ pūjātithāni upagantvā sāyamaṃ pātaṃ udakamaṃ otarāmi uduke nimujjitvā aṅgasiñcanaṃ karomi.

Bahūvatasamādānāti pañcātapatappanādi bahuvidhavatasamādānā. Gāthāsu-khatthamaṃ bahūti dīghakaraṇamaṃ. **Aḍḍhamaṃ sīsassa olikhinti** mayhamaṃ sīsassa aḍḍhameva (..0091) muḍḍemi. Keci “aḍḍhamaṃ sīsassa olikhinti kesakalāpassa aḍḍhamaṃ jaṭābandhanavasena bandhitvā aḍḍhamaṃ vissajjesin”ti atthamaṃ vadanti. **Chamāya seyyamaṃ kappemīti** thaṇḍilasāyini hutvā anantarahitāya bhūmiyā sayāmi. **Rattiṃ bhattamaṃ na bhuñjanti** rattūparatā hutvā rattiyaṃ bhojanaṃ na bhuñjimaṃ.

Vibhūsāmaṇḍanaratāti cirakālaṃ attakilamathānuyogena kilantakāyā “evaṃ sarīrassa kilamanena natthi paññāsuuddhi. Sace pana indriyānaṃ tosanavasena sarīrassa tappanena suuddhi siyā”ti mantvā imaṃ kāyamaṃ anuggaṇhanti vibhūsāyamaṃ maṇḍane ca ratā vatthālaṅkārehi alaṅkaraṇe gandhamālādīhi maṇḍane ca abhiratā.

Nhāpanucchādanehi cāti sambāhanādīni kāretvā nhāpanena ucchādanena ca. **Upakāsiṃ imaṃ kāyanti** imaṃ mama kāyaṃ anuggaṇhiṃ santappesiṃ. **Kāmarāgena aṭṭitāti** evaṃ kāyadaḥhibahulā hutvā ayonisomanasikārapaccayā pariyuṭṭhi-tena kāmarāgena aṭṭitā abhiṇhaṃ upaddutā ahoṣiṃ.

Tato saddhaṃ labhitvānāti evaṃ samādinnavatāni bhinditvā kāyadaḥhibahulā vādappasutā hutvā tattha tattha vicarantī tato pacchā aparabhāge mahāmoggallānattherassa santike laddhovādānusāsanā saddhaṃ paṭilabhitvā. **Disvā kāyaṃ yathābhūtaṃ** saha vipassanāya maggapaññāya imaṃ mama kāyaṃ yathābhūtaṃ disvā anāgāmimaggena sabbaso kāmarāgo samūhato. Tato paraṃ aggama-ggena **sabbe bhavā samucchinā, icchā ca patthanāpi cāti** paccuppannavisayā-bhilāsasaṅkhātā icchā ca āyatibhavābhilāsasaṅkhātā patthanāpi sabbe bhavāpi samucchināti yojanā. **Santiṃ pāpuṇi cetasoti** accantaṃ santiṃ arahattaphalaṃ pāpuṇiṃ adhigacchinti attho.

Nanduttarātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Mittākāḷītherīgāthāvaṇṇanā

Saddhāya (..0092) **pabbajitvānāti**-ādikā mittākāḷiyā theriyā gāthā. Ayampi puri-mabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upaci-nantī imasmiṃ buddhuppāde kururaṭṭhe kammāsadhammanigame brāhmaṇakule nibbattitvā viññutaṃ pattā mahāsatipaṭṭhānadesanāya paṭiladdhasaddhā bhikkhu-nīsu pabbajitvā satta saṃvaccharāni lābhasakkāragiddhikā hutvā samaṇa-dhammaṃ karontī tattha tattha vicaritvā aparabhāge yoniso ummujjantī saṃvega-jātā hutvā vipassanaṃ paṭṭhapetvā na cirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānavasena-

92. “Saddhāya pabbajitvāna, agārasmānagāriyaṃ;
vicariṃhaṃ tena tena, lābhasakkāra-ussukā.

93. “Riñcitvā paramaṃ atthaṃ, hīnamatthaṃ asevihaṃ;
kilesānaṃ vasaṃ gantvā, sāmāññatthaṃ na bujjhihaṃ.

94. “Tassā me ahu saṃvego, nisinnāya vihārake;
ummaggaṭipannāmi, taṇhāya vasamāgatā.

95. “Appakaṃ jīvitaṃ mayhaṃ, jarā byādhi ca maddati;
purāyaṃ bhijjati kāyo, na me kālo pamajjituṃ.

96. “Yathābhūtamavekkhantī, khandhānaṃ udayabbayaṃ;
vimuttacittā uṭṭhāsiṃ, kataṃ buddhassa sāsanaṃ” ti.- imā gāthā abhāsi;

Tattha **vicariṃhaṃ tena tena, lābhasakkāra-ussukā**ti lābhe ca sakkāre ca ussukā yuttappayuttā hutvā tena tena bāhusaccadhammakathādinā lābhuppāda-hetunā vicariṃhaṃ.

Riñcitvā paramaṃ atthanti jhānavipassanāmaggaphalādiṃ uttamaṃ atthaṃ jahitvā chaḍḍetvā. **Hīnamatthaṃ asevihanti** catupaccayasaṅkhāta-āmisabhāvato

hīnaṃ lāmaḃaṃ atthaṃ ayoniṣo pariyeṣanāya paṭiṣeviṃ ahaṃ. **Kilesānaṃ vaṣaṃ gantvā**ti mānaṃadattaṇhādīnaṃ kilesānaṃ vaṣaṃ upagantvā **sāmaññaṭṭhaṃ** samaṇakiccaṃ **na bujjiṃ** na jāniṃ ahaṃ.

Nisinnāya (..0093) **viḥāraketi** mama vaṣanaka-ovarake nisinnāya ahu saṃvego. Kathanti ce, āha “**ummaggapaṭipannāmhī**”ti. Tattha **ummaggapaṭipannāmhī**ti yāvadeva anupādāya parinibbānatthamidaṃ sāsanaṃ, tattha sāsane pabbajitvā kammaṭṭhānaṃ amanasikarontī tassa ummaggapaṭipannā amhīti. **Taṇhāya vaṣa-māgatā**ti paccayuppādanataṇhāya vaṣaṃ upagatā.

Appakaṃ jīviṃ mayhanti paricchinnakālā vajjitato bahūpaddavato ca mama jīviṃ appakaṃ parittaṃ lahuḃaṃ. **Jarā byādhī ca maddatī**ti tañca samantato āpa-titvā nipphoṭṭhā pabbatā viya jarā byādhī ca maddati nimmathati. “Maddare”tipi pāṭho. **Purāyaṃ bhijjati kāyoti** ayaṃ kāyo bhijjati purā. Yasmā tassa ekaṃsiko bhedo, tasmā **na me kālo pamajjitum** ayaṃ kālo aṭṭhakkhaṇavajjito navamo khaṇo, so pamajjitum na yuttoti tassāhuṃ saṃvegoti yojanā.

Yathābhūtamavekkhantīti evaṃ jātasaṃvegā vipassanaṃ paṭṭhapetvā aniccā-dimanasikārena yathābhūtamavekkhantī. Kiṃ avekkhantīti āha “**khandhānaṃ udayabbayan**”ti. “Avijjāsamudayā rūpasamudayo”ti-ādinā (paṭi. ma. 1.50) samapa-ññāsappabhedānaṃ pañcannaṃ upādānakkhandhānaṃ uppādanirodhañca udayabbayānupassanāya avekkhantī vipassanaṃ ussukkāpetvā maggapaṭipāṭiyā sabbaso kilesehi ca bhavēhi ca vimuttacittā uṭṭhāsiṃ, ubhato uṭṭhānena maggena bhavattayato cāti vuṭṭhitā ahoṣiṃ. Sesāṃ vuttanayameva.

Mittākālītherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Sakulātherīgāthāvaṇṇanā

Agārasmiṃ vasantīti-ādikā sakulāya theriyā gāthā. Ayaṃ kira padumuttarassa bhagavato kāle haṃsavatīnagare ānandassa rañño dhītā hutvā nibbattā, satthu vemātikabhaginī **nandā**ti nāmena. Sā viññutaṃ patvā ekadivasaṃ satthu santike dhammaṃ suṇantī satthārā ekaṃ bhikkhuniṃ dibbacakkhukānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā ussāhajātā adhikāraḃakammaṃ katvā sayampi taṃ ṭhānantaraṃ patthentī paṇidhānamakāsi. Sā tattha yāvajīvaṃ (..0094) baḃuṃ uḷāraṃ kusala-kammaṃ katvā devaloke nibbattitvā aparāparaṃ sugatīṣuyeva saṃsarantī kassa-passa bhagavato kāle brāhmaṇakule nibbattitvā paribbājakapabbajjaṃ pabbajitvā ekacārinī vicarantī ekadivasaṃ telabhikkhāya āhiṇḍitvā telaṃ labhitvā tena telena satthu cetiye sabbarattīṃ dīpapūjaṃ akāsi. Sā tato cutā tāvatīṃse nibbattitvā suvi-suddhadibbacakkhukā hutvā ekaṃ buddhantaraṃ devesuyeva saṃsaritvā imasmiṃ buddhuppāde sāvattīyaṃ brāhmaṇakule nibbatti. **Sakulātissā** nāmaṃ ahoṣi. Sā viññutaṃ pattā satthu jetavanapaṭiggahaṇe paṭiladdhasaddhā upāsikā hutvā aparabhāge aññatarassa khīṇāsavattherassa santike dhammaṃ sutvā sañjātasāṃvegā pabbajitvā vipassanaṃ paṭṭhapetvā ghaṭentī vāyamantī na cira-

sseva arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **apadāne** (apa. therī 2.3.131-165)-

“Padumuttaro nāma jino, sabbadhammāna pāragū;
ito satahassamhi, kappe uppajji nāyako.

“Hitāya sabbasattānaṃ, sukhāya vadataṃ varo;
atthāya purisājañño, paṭipanno sadevake.

“Yasaggapatto sirimā, kittivaṇṇagato jino;
pūjito sabbalokassa, disā sabbāsu vissuto.

“Uttiṇṇavicikiccho so, vītivattakathaṃkatho;
sampuṇṇamanasaṅkappo, patto sambodhimuttamaṃ.

“Anuppannassa maggassa, uppādetā naruttamo;
anakkhātāñca akkhāsi, asaṅjātāñca saṅjanī.

“Maggāññū ca maggavidū, maggakkhāyī narāsabho;
maggassa kusalo satthā, sārathīnaṃ varuttamo.

“Mahākāruṇiko satthā, dhammaṃ deseti nāyako;
nimugge kāmapaṅkamhi, samuddharati pāṇine.

“Tadāhaṃ haṃsavatiyaṃ, jātā khattiyanandanā;
surūpā sadhanā cāpi, dayitā ca sirīmatī.

“Ānandassa (..0095) mahārañño, dhītā paramasobhanā;
vemātā bhaginī cāpi, padumuttaranāmino.

“Rājakaññāhi sahitā, sabbābharaṇabhūsitā;
upāgama mahāvīraṃ, assosiṃ dhammadesanaṃ.

“Tadā hi so lokagaru, bhikkhuniṃ dibbacakkhukaṃ;
kittayaṃ parisāmajjhe, aggaṭṭhāne ṭhapesi taṃ.

“Suṇitvā tamahaṃ haṭṭhā, dānaṃ datvāna satthuno;
pūjivāna ca sambuddhaṃ, dibbacakkhuṃ apatthayiṃ.

“Tato avoca maṃ satthā, nande lacchasi patthitaṃ;
padīpadhammadānānaṃ, phalametaṃ sunicchitaṃ.

“Satahassito kappe, okkākakulasambhavo;
gotamo nāma gottena, satthā loke bhavissati.

“Tassa dhammesu dāyādā, orasā dhammanimmitā;
sakulā nāma nāmena, hessati satthu sāvīkā.

“Tena kammena sukatenā, cetanāpaṇidhīhi ca;
jahitvā mānusaṃ dehaṃ, tāvatīṃsamagacchahaṃ.

“Imamhi bhaddake kappe, brahmabandhu mahāyaso;
kassapo nāma gottena, uppajji vadataṃ varo.

“Paribbājakinī āsiṃ, tadāhaṃ ekacārīnī;
bhikkhāya vicarivāna, alabhiṃ telamattakaṃ.

“Tena dīpaṃ padīpetvā, upaṭṭhiṃ sabbasaṃvarīṃ;
cetiyaṃ dvipadaggassa, vippasannena cetasā.

“Tena kammena sukatenā, cetanāpaṇidhīhi ca;
jahitvā mānusaṃ dehaṃ, tāvatīṃsamagacchahaṃ.

“Yattha yatthūpapajjāmi, tassa kammaṃ vāhasā;

pajjalanti mahādīpā, tattha tattha gatāya me.
“Tirokuṭṭaṃ (..0096) tiroselamaṃ, samatiggayha pabbataṃ;

passāmahaṃ yadicchāmi, dīpadānassidaṃ phalaṃ.

“Visuddhanayanā homi, yasaṃ ca jalāmaṃ;
saddhāpaññāvati ceva, dīpadānassidaṃ phalaṃ.

“Pacchime ca bhava dāni, jātā vippakule ahaṃ;
pahūtadhanadhaññaṃhi, mudite rājapūjite.

“Ahaṃ sabbaṅgasampannā, sabbābharaṇabhūsitā;
purappavese sugataṃ, vātapāne t̥hitā ahaṃ.

“Disvā jalantaṃ yasaṃ, devamanussasakkataṃ;
anubyañjanasampannaṃ, lakkhaṇehi vibhūsitāṃ.

“Udaggacittā sumanā, pabbajjaṃ samarocayiṃ;
na cireneva kālena, arahattamapāpuṇiṃ.

“Iddhīsu ca vasī homi, dibbāya sotadhātuyā;
paracittāni jānāmi, satthusāsanakārikā.

“Pubbenivāsaṃ jānāmi, dibbacakkhu visodhitaṃ;
khepetvā āsave sabbe, visuddhāsiṃ sunimballā.

“Pariciṇṇo mayā satthā, kataṃ buddhassa sāsanaṃ;
ohito garuko bhāro, bhavanettisamūhatā.

“Yassatthāya pabbajitā, agārasmānagāriyaṃ;
so me attho anupatto, sabbasaṃyojanakkhaya.

“Tato mahākāruṇiko, etadagge t̥hapesi maṃ;
dibbacakkhukānaṃ aggā, sakulāti naruttamo.

“Kilesā jhāpitā mayhaṃ ...pe... kataṃ buddhassa sāsanaṃ”ti.

Arahattaṃ pana patvā katādhikāratāya dibbacakkhuññaṃ ciṇṇavasī ahosi. Tena
naṃ satthā dibbacakkhukānaṃ bhikkhunīnaṃ aggaṭṭhāne t̥hapesi. Sā attano paṭi-
pattiṃ paccavekkhitvā pītisomanassajātā udānavasena-

97. “Agārasmiṃ (..0097) vasantīhaṃ, dhammaṃ sutvāna bhikkhuno;
addasaṃ virajaṃ dhammaṃ, nibbānaṃ padamaccutaṃ.

98. “Sāhaṃ puttaṃ dhītarañca, dhanadhaññañca chaḍḍiya;
kese chedāpayitvāna, pabbajiṃ anagāriyaṃ.

99. “Sikkhamānā ahaṃ santi, bhāventi maggamañjasam;
pahāsiṃ rāgadosañca, tadekaṭṭhe ca āsave.

100. “Bhikkhunī upasampajja, pubbajātimanussariṃ;
dibbacakkhu visodhitaṃ, vimalaṃ sādhubhāvitaṃ.

101. “Saṅkhāre parato disvā, hetujāte palokite;
pahāsiṃ āsave sabbe, sītibhūtāmi nibbutā”ti.-

Imā gāthā abhāsi.

Tattha **agārasmiṃ vasantīhaṃ, dhammaṃ sutvāna bhikkhunoti** ahaṃ pubbe
agāramajjhe vasamānā aññatarassa bhinnakilesassa bhikkhuno santike catusa-
ccagabbhaṃ dhammakathaṃ sutvā. **Addasaṃ virajaṃ dhammaṃ, nibbānaṃ**
padamaccutanti rāgarajādīnaṃ abhāvena virajaṃ, vānato nikkhantattā nibbānaṃ,
cavanābhāvato adhigatānaṃ accutihetutāya ca nibbānaṃ accutaṃ, padanti ca
laddhanāmaṃ asaṅkhatadhammaṃ, sahasanayapaṭimaṇḍitena dassanasaṅkhā-

tena dhammacakkhunā addasaṃ passiṃ.

Sāhanti sā ahaṃ vuttappakārena sotāpannā homi.

Sikkhamānā ahaṃ santīti ahaṃ sikkhamānāva samānā pabbajitvā vasse apari-
puṇṇe eva. **Bhāventī maggamañjasanti** majjhimaṃ paṭipattibhāvato añjasam upari-
maggam uppādentī. **Tadekaṭṭhe ca āsaveti** rāgādosehi sahajekaṭṭhe pahāne-
kaṭṭhe ca tatiyamaggavajjhe āsave **pahāsiṃ** samucchindiṃ.

Bhikkhunī upasampajjāti vasse paripuṇṇe upasampajjitvā bhikkhunī hutvā. **Vima-
lanti** avijjādīhi upakkilesehi vimuttatāya vigatamalam, **sādhu** sakkacca samma-
deva (..0098) **bhāvitam**, sādhuhi vā buddhādīhi **bhāvitam** uppāditaṃ dibbacakkhu
visodhitanti sambandho.

Saṅkhāreti tebhūmakasaṅkhāre. **Paratoti** anattato. **Hetujātetī** paccayuppanne.
Palokitetī palujjanasabhāve pabhaṅgune paññācakkhunā disvā. **Pahāsiṃ āsave**
sabbeti aggamaggena avasiṭṭhe sabbepi āsave pajahiṃ, khepesinti attho. Sesam
vuttanayameva.

Sakulātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Soṇātherīgāthāvaṇṇanā

Dasa putte vijāyitvāti-ādikā soṇāya theriyā gāthā. Ayampi padumuttarassa
bhagavato kāle haṃsavatīnagare kulagehe nibbattitvā viññutaṃ patvā ekadivasam
satthu santike dhammam suṇantī satthāram ekaṃ bhikkhuniṃ āraddhavīriyānaṃ
bhikkhunīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā, adhikārakammaṃ katvā sayampi taṃ
ṭhānantaram patthetvā yāvajīvam puññāni katvā, tato cutā kappasatasahassam
devamanussesu saṃsaritvā imasmiṃ buddhuppāde sāvattiyam kulagehe nibba-
ttitvā vayappattā patikulaṃ gatā dasa puttadhītaro labhitvā **bahuputtikāti** paññā-
yittha. Sā sāmike pabbajite vayappatte puttadhītaro gharāvāse patiṭṭhāpetvā
sabbaṃ dhanam puttānaṃ vibhajitvā adāsi, na kiñci attano ṭhapesi. Taṃ puttā ca
dhītaro ca katipāhameva upaṭṭhahitvā paribhavam akaṃsu. Sā “kiṃ mayham
imehi paribhavāya ghare vasantiyā”ti bhikkhuniyo upasaṅkamitvā pabbajam yāci.
Taṃ bhikkhuniyo pabbājesuṃ. Sā laddhūpasampadā “ahaṃ mahallikākāle pabba-
jivitvā appamattāya bhavitabban”ti bhikkhunīnaṃ vattapaṭivattaṃ karontī “sabba-
rattim samaṇadhammam karissāmi”ti heṭṭhāpāsāde ekathambham hatthena
gahetvā taṃ avijahamānā samaṇadhammam karontī caṅkamamānāpi “andha-
kāre ṭhāne rukkhādīsu yattha katthaci me sīsam paṭihaññeyyā”ti rukkham
hatthena gahetvā taṃ avijahamānāva samaṇadhammam karoti. Tato paṭṭhāya sā
āraddhavīriyatāya pākaṭā ahosi. Satthā tassā ñāṇaparipākaṃ disvā (..0099)
gandhakuṭiyam nisinnova obhāsam pharitvā sammukhe nisinno viya attānaṃ
dassetvā-

“Yo ca vassasataṃ jīve, apassaṃ dhammamuttamaṃ;

ekāham jīvitam seyyo, passato dhammamuttaman”ti. (dha. pa. 115)-

Gātham abhāsi. Sā gāthāpariyosāne arahattam pāpuṇi. Tena vuttam apadāne (apa. therī 2.3.220-243)–

“Padumuttaro nāma jino, sabbadhammāna pāragū;
ito satahassamhi, kappe uppajji nāyako.

“Tadā seṭṭhikule jātā, sukhitā pūjitā piyā;
upetvā taṃ munivaram, assosiṃ madhuram vacaṃ.

“Āraddhavīriyānaggaṃ, vaṇṇesi bhikkhuniṃ jino;
taṃ sutvā muditā hutvā, kāram katvāna satthuno.

“Abhivādiya sambuddham, ṭhānam taṃ patthayiṃ tadā;
anumodi mahāvīro, sijjataṃ paṇidhī tava.

“Satahassito kappe, okkākakulasambhavo;
gotamo nāma gottena, satthā loke bhavissati.

“Tassa dhammesu dāyādā, orasā dhammanimmitā;
soṇāti nāma nāmena, hessati satthu sāvīkā.

“Taṃ sutvā muditā hutvā, yāvajīvam tadā jinaṃ;
mettacittā paricariṃ, paccayehi vināyakaṃ.

“Tena kammena sukatenā, cetanāpaṇidhīhi ca;
jahitvā mānusaṃ dehaṃ, tāvatīṃsamagacchahaṃ.

“Pacchime ca bhava dāni, jātā seṭṭhikule ahaṃ;
sāvattiyam puravare, iddhe phīte mahaddhane.

“Yadā ca yobbanappattā, gantvā patikulaṃ ahaṃ;
dasa puttāni ajaniṃ, surūpāni visesato.

“Sukhedhitā (..0100) ca te sabbe, jananettamanoharā;
amittānampi rucitā, mama pageva te siyā.

“Tato mayham akāmāya, dasaputtapurakkhato;
pabbajittha sa me bhattā, devadevassa sāsane.

“Tadekikā vicintesiṃ, jīvitenaḷamatthu me;
cattāya patiputtehi, vuḍḍhāya ca varākiyā.

“Ahampi tattha gacchissaṃ, sampatto yattha me pati;
evāham cintayitvāna, pabbajiṃ anagāriyaṃ.

“Tato ca maṃ bhikkhuniyo, ekaṃ bhikkhunupassaye;
vihāya gacchumvādaṃ, tāpehi udakaṃ iti.

“Tadā udakamāhitvā, okiritvāna kumbhiyā;

culle ʒhapetvā āsīnā, tato cittaṃ samādahim.

“Khandhe aniccato disvā, dukkhato ca anattato;

khepetvā āsave sabbe, arahattamapāpuṇim.

“Tadāgantvā bhikkhuniyo, uṇhodakamapucchisum;

tejodhātumadhiṭṭhāya, khippaṃ santāpayim jalaṃ.

“Vimhitā tā jinavaram, etamatthamasāvayum;

taṃ sutvā mudito nātho, imaṃ gāthaṃ abhāsatha.

“Yo ca vassasataṃ jīve, kusīto hīnavīriyo;

ekāhaṃ jīvitaṃ seyyo, vīriyamārabhato daḷhaṃ.

“Ārādhito mahāvīro, mayā suppaṭṭipattiyā;

āraddhavīriyānaggaṃ, mamāha sa mahāmuni.

“Kilesā jhāpitā mayhaṃ ...pe... kataṃ buddhassa sāsanan”ti.

Atha naṃ bhagavā bhikkhuniyo paṭipāṭiyā ʒhānantare ʒhapento āraddhavīriyānaṃ aggaṭṭhāne ʒhapesi. Sā ekadivasaṃ attano paṭipattim paccavekkhitvā udānavasena-

102. “Dasa (..0101) putte vijāyitvā, asmim rūpasamussaye;
tatohaṃ dubbalā jiṇṇā, bhikkhunim upasaṅkamim.

103. “Sā me dhammadesesi, khandhāyatanadhātuyo;
tassā dhammaṃ suṇitvāna, kese chetvāna pabbajim.

104. “Tassā me sikkhamānāya, dibbacakkhu visodhitaṃ;
pubbenivāsaṃ jānāmi, yattha me vusitaṃ pure.

105. “Animittaṅca bhāvēmi, ekaggā susamāhitā;
anantarāvimokkhāsim, anupādāya nibbutā.

106. “Pañcakkhandhā pariññātā, tiṭṭhanti chinnaṃulakā;
dhi tavatthu jare jamme, natthi dāni punabbhavo”ti.- imā gāthā abhāsi;

Tattha **rūpasamussayeti** rūpasaṅkhāte samussaye. Ayañhi rūpasaddo “cakkhuṅca paṭicca rūpe ca uppajjati cakkhuviññāṇan”ti-ādīsu (saṃ. ni. 4.60) rūpāyatane āgato. “Yaṃkiñci rūpaṃ atītānāgatapaccuppannan”ti-ādīsu (a. ni. 4.181) rūpakkhandhe. “Piyarūpe sātārūpe rajjati”ti-ādīsu (ma. ni. 1.409) sabhāve. “Bahiddhā rūpāni passati”ti-ādīsu (dī. ni. 3.338; a. ni. 1.427-434) kasiṇāyatane. “Rūpī rūpāni passati”ti-ādīsu (dī. ni. 3.339; a. ni. 1.435-442) rūpajhāne. “Aṭṭhiṅca paṭicca nhāruṅca paṭicca maṃsaṅca paṭicca cammaṅca paṭicca ākāso parivārito rūpantveva saṅkhaṃ gacchatī”ti-ādīsu (ma. ni. 1.306) rūpakāye. Idhāpi rūpakāyeva daṭṭhabbo. **Samussayasaddopi** aṭṭhinaṃ sarīrassa pariyāyo. “Satanti samussayā”ti-ādīsu aṭṭhisarīrapariyāye. “Āturaṃ asuciṃ pūtim, passa nande samussayan”ti-ādīsu (theragā. 19) sarīre. Idhāpi sarīre eva daṭṭhabbo. Tena vuttaṃ- “rūpasamussaye”ti, rūpasaṅkhāte samussaye sarīreti attho. ʒhatvāti vacanaseso. Asmim rūpasamussayeti hi imasmim rūpasamussaye ʒhatvā imaṃ rūpakāyaṃ nissāya dasa putte vijāyitvāti yojanā. **Tatoti** tasmā dasaputtavijāyanahetu. Sā hi paṭhamavayaṃ atikkamitvā puttake (..0102) vijāyantī anukkamena dubbalasarīrā jarājiṇṇā ca ahosi. Tena vuttaṃ **“tatohaṃ dubbalā jiṇṇā”** ti.

Tassāti tato, **tassāti** vā tassā santike. Puna tassāti karaṇe sāmivacanaṃ, tāyāti

attho. **Sikkhamānāyā**ti tissopi sikkhā sikkhamānā.

Anantarāvimokkhāsinti aggamaggassa anantarā uppannavimokkhā āsiṃ. Rūpī rūpāni passatīti-ādayo hi aṭṭhapi vimokkhā anantarāvimokkhā nāma na honti. Maggānantaraṃ anuppattā hi phalavimokkhā phalasaṃpattikāle pavattamānāpi paṭhamamaggānantarameva samuppattito taṃ upādāya anantarāvimokkhā nāma, yathā maggasamādhī ānantarikasamādhīti vuccati. **Anupādāya nibbutā**ti rūpādīsu kiñcīpi aggahe tvā kilesaparīnibbānena nibbutā āsiṃ.

Evaṃ vijjāttayaṃ vibhāvetvā arahattaphalena kūṭaṃ gaṇhantī udānetvā, idāni jarāya cirakālaṃ upaddutasarīraṃ vīgārahantī saha vatthunā tassa samatikkantabhāvaṃ vibhāvetuṃ “**pañcakkhandhā pariññātā**”ti osānagāthamāha. Tattha **dhi tavatthu jare jammeti** aṅgānaṃ sīhlabhāvakaṇḍādinā jare jamme lāmake hīne tava tuyhaṃ dhi atthu dhikāro hotu. **Natthi dāni punabbhavoti** tasmā tvaṃ mayā atikkantā abhibhūtāsīti adhippāyo.

Soṇātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Bhaddākuṇḍalakesātherīgāthāvaṇṇanā

Lūnakesīti-ādīkā bhaddāya kuṇḍalakesāya theriyā gāthā. Ayampi padumuttarassa bhagavato kāle haṃsavatīnagare kulagehe nibbattitvā viññutaṃ patvā ekadivasaṃ satthu santike dhammaṃ suṇantī satthāraṃ ekaṃ bhikkhuniṃ khippābhiññānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā, adhi kārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthetvā yāvajīvaṃ puññāni katvā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsāritvā kassapabuddhakāle **kikissa** kāsirañño gehe sattannaṃ (..0103) bhaginīnaṃ abhantarā hutvā, vīsati vassasahassāni dasa sīlāni saṃdāya komāribrahmacariyaṃ carantī saṅghassa vasaṇapariveṇaṃ kāretvā, ekaṃ buddhantaṃ sugatīsuveva saṃsāritvā imasmiṃ buddhuppāde rājagahe seṭṭhikule nibbatti. **Bhaddātissā** nāmaṃ ahoṣi. Sā mahatā parivārena vaḍḍhamānā vayappattā, tasmīyeva nagare purohitassa puttāṃ sattukaṃ nāma coraṃ sahoḍḍhaṃ gahetvā rājāṇāya nagaraguttikena māretuṃ āghātaṃ niyyamānaṃ, sīhapañjarena oloketī disvā paṭibaddhacittā hutvā sace taṃ labhāmi, jīvissāmi; no ce, marissāmiṃti sayane adhomukhī nipajji.

Athassā pitā taṃ pavattīṃ sutvā ekadhītutāya balavasineho saḥassalañjaṃ datvā upāyeneva coraṃ vissajjāpetvā gandhōdakena nhāpetvā sabbābharaṇapaṭimaṇḍitaṃ kāretvā pāsādaṃ pesesi. Bhaddāpi paripuṇṇamanorathā atirekālaṅkārena alaṅkaritvā taṃ paricarati. Sattuko katipāhaṃ vītināmetvā tassā ābharaṇesu uppannalobho bhaddo, ahaṃ nagaraguttikena gahitamattova corapapāte adhivattāya devatāya “sacāhaṃ jīvitāṃ labhāmi, tuyhaṃ balikammaṃ upasaṃharissāmi”ti patthanaṃ āyāciṃ, tasmā balikammaṃ sajjāpehīti. Sā “tassa manaṃ pūressāmi”ti balikammaṃ sajjāpetvā sabbābharaṇavibhūsitā sāmikena saddhiṃ ekaṃ yānaṃ abhiruyha “devatāya balikammaṃ karissāmi”ti corapapātaṃ abhiruhitūṃ

āraddhā.

Sattuko cintesi- “sabbesu abhiruhantesu imissā ābharaṇaṃ gahetuṃ na sakkā”-
ti parivārajanam tattheva ṭhapetvā tameva balibhājanam gāhāpetvā pabbataṃ
abhiruhanto tāya saddhiṃ piyakatham na kathesi. Sā iṅgiteneva tassādhippāyaṃ
aññāsi. Sattuko, “bhadde, tava uttarasāṭakam omuñcitvā kāyārūḷhapasādhanam
bhaṇḍikam karohi”ti. Sā, “sāmi, mayham ko aparādho”ti? “Kiṃ nu maṃ, bāle, ‘bali-
kammattam āgato’ti saññaṃ karosi? Balikammāpadesena pana tava ābharaṇam
gahetuṃ āgato”ti. “Kassa pana, ayya, pasādhanam, kassa ahan”ti? “Nāham etaṃ
vibhāgam jānāmi”ti. “Hotu, ayya, ekaṃ pana me adhippāyaṃ pūrehi, alaṅkataniyā-
mena (..0104) ca āliṅgituṃ dehi”ti. So “sādhū”ti sampaṭicchī. Sā tena sampaṭi-
cchitabhāvaṃ ṇatvā purato āliṅgitvā pacchato āliṅgantī viya pabbatapapāte
pātesi. So pativā cuṇṇavicuṇṇam ahosi. Tāya kataṃ acchariyaṃ disvā pabbate
adhivatthā devatā kosallam vibhāventī imā gāthā abhāsi-

“Na hi sabbesu ṭhānesu, puriso hoti paṇḍito;

itthīpi paṇḍitā hoti, tattha tattha vicakkhaṇā.

“Na hi sabbesu ṭhānesu, puriso hoti paṇḍito;

itthīpi paṇḍitā hoti, lahuṃ atthavicintikā”ti. (apa. therī. 2.3.31-32);

Tato bhaddā cintesi- “na sakkā mayā iminā niyāmena geham gantuṃ, itova
gantvā ekaṃ pabbajjam pabbajissāmi”ti nigaṇṭhārāmaṃ gantvā nigaṇṭhe
pabbajjam yāci. Atha nam te āhaṃsu- “kena niyāmena pabbajjā hotū”ti? “Yaṃ
tumhākaṃ pabbajjāya uttamaṃ, tadeva karoṭhā”ti. Te “sādhū”ti tassā tālatṭhinā
kese luñcitvā pabbājesuṃ. Puna kesā vaḍḍhantā kuṇḍalāvaṭṭā hutvā vaḍḍhesuṃ.
Tato paṭṭhāya sā **kuṇḍalakesā**ti nāma jātā. Sā tattha uggahetabbaṃ samayaṃ
vādamaggaṅca uggahetvā “ettakaṃ nāma ime jānanti, ito uttari viseso natthi”ti
ṇatvā tato apakkamitvā yattha yattha paṇḍitā atthi, tattha tattha gantvā tesam jāna-
nasippam uggahetvā attanā saddhiṃ kathetuṃ samattham adisvā yaṃ yaṃ
gāmaṃ vā nigamaṃ vā pavisati, tassa dvāre vālukārāsiṃ katvā tattha jambu-
sākham ṭhapetvā “yo mama vādam āropetuṃ sakkoti, so imaṃ sākham maddatū”-
ti samīpe ṭhitadārakānam saññaṃ datvā vasanaṭṭhānam gacchati. Sattāhampi
jambusākhāya tattheva ṭhitāya taṃ gahetvā pakkamati.

Tena ca samayena amhākaṃ bhagavā loke uppajjitvā pavattitavaradhamma-
cakko anupubbena sāvattiṃ upanissāya jetavane viharati. Kuṇḍalakesāpi vutta-
nayena gāmanigamarājadhānīsu vicarantī sāvattiṃ patvā nagaradvāre vālukārā-
simhi jambusākhāya ṭhapetvā dārakānam saññaṃ datvā sāvattiṃ pavisi.

Athāyasmā (..0105) dhammasenāpati ekakova nagaram pavisanto taṃ sākham
disvā taṃ dametukāmo dārake pucchi- “kasmāyaṃ sākha evaṃ ṭhapitā”ti?
Dārakā tamattham ārocesuṃ. Thero “yadi evaṃ imaṃ sākham maddathā”ti āha.
Dārakā taṃ maddiṃsu. Kuṇḍalakesā katabhattakiccā nagarato nikkhamantī taṃ
sākham madditaṃ disvā “kenidaṃ madditan”ti pucchitvā therena maddāpita-
bhāvaṃ ṇatvā “apakkhiko vādo na sobhati”ti sāvattiṃ pavisitvā vīthito vīthiṃ vica-
rantī “passeyyātha samaṇehi sakyaputtiyehi saddhiṃ mayham vādan”ti uggho-
setvā mahājanaparivutā aññatarasmīṃ rukkhamaṃle nisinnaṃ dhammasenāpatiṃ

upasaṅkavitvā paṭisanthāraṃ katvā ekamantaṃ ṭhitā “kiṃ tumhehi mama jambu-
sākhā maddāpitā”ti pucchi. “Āma, mayā maddāpitā”ti. “Evaṃ sante tumhehi
saddhiṃ mayhaṃ vādo hotū”ti. “Hotu, bhadde”ti. “Kassa pucchā, kassa vissajjanā”-
ti? “Pucchā nāma amhākaṃ pattā, tvaṃ yaṃ attano jānanakaṃ pucchā”ti. Sā
sabbameva attano jānanakaṃ vādaṃ pucchi. Thero taṃ sabbaṃ vissajjesi. Sā
upari pucchitabbaṃ ajānantī tuṅhī ahosi. Atha naṃ thero āha- “tayā bahuṃ
pucchitaṃ, mayampi taṃ ekaṃ pañhaṃ pucchāmā”ti. “Pucchatha, bhante”ti.
Thero “ekaṃ nāma kin”ti imaṃ pañhaṃ pucchi. Kuṇḍalakesā neva antaṃ na koṭiṃ
passantī andhakāraṃ pavitṭhā viya hutvā “na jānāmi, bhante”ti āha. “Tvaṃ etta-
kampi ajānantī aññaṃ kiṃ jānissasī”ti vatvā dhammaṃ desesi. Sā therassa
pādesu pativā,

“bhante, tumhe saraṇaṃ gacchāmi”ti āha. “Mā maṃ tvaṃ, bhadde, saraṇaṃ gaccha, sadevake loke aggapuggalaṃ bhagavantameva saraṇaṃ gacchā”ti. “Evaṃ karissāmi, bhante”ti sā sāyanhasamaye dhammadesanāvelāyaṃ satthu santikaṃ gantvā pañcapatiṭṭhitena vanditvā ekamantaṃ atṭhāsi. Satthā tassā ñāṇaparipākaṃ ñatvā-

“Sahassamapi ce gāthā, anatthapadasaṃhitā;
ekaṃ gāthāpadaṃ seyyo, yaṃ sutvā supasammatī”ti.-

Imaṃ gāthamāha. Gāthāpariyosāne yathāṭṭhitāva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **apadāne** (apa. therī 2.3.1-54)-

“Padumuttaro (..0106) nāma jino, sabbadhammāna pāragū;
ito satahassamhi, kappe uppajji nāyako.

“Tadāhaṃ haṃsavatiyaṃ, jātā seṭṭhikule ahuṃ;
nānāratanaṃpajjote, mahāsukhasamappitā.

“Upetvā taṃ mahāvīraṃ, assosiṃ dhammadesanaṃ;
tato jātappasādāhaṃ, upesiṃ saraṇaṃ jinaṃ.

“Tadā mahākāruṇiko, padumuttaranāmako;
khippābhiññānamagganti, ṭhapesi bhikkhuniṃ subhaṃ.

“Taṃ sutvā muditā hutvā, dānaṃ datvā mahesino;
nipacca sirasā pāde, taṃ ṭhānamabhipatthayiṃ.

“Anumodi mahāvīro, bhadde yaṃ tebhipatthitaṃ;
samijjhissati taṃ sabbaṃ, sukhinī hohi nibbutā.

“Satahassito kappe, okkākakulasambhavo;
gotamo nāma gottena, satthā loke bhavissati.

“Tassa dhammesu dāyādā, orasā dhammanimmitā;
bhaddākuṇḍalakesāti, hessati satthu sāvikā.

“Tena kammena sukatenā, cetanāpaṇidhīhi ca;
jahitvā mānusaṃ dehaṃ, tāvatimaṃsamagacchahaṃ.

“Tato cutā yāmagamaṃ, tatohaṃ tusitaṃ gatā;
tato ca nimmānaraṭṭhiṃ, vasavattipuraṃ tato.

“Yattha yatthūpapajjāmi, tassa kammaṃ vāhasā;
tattha tattheva rājūnaṃ, mahesittamakārayiṃ.

“Tato cutā manussesu, rājūnaṃ cakkavattinaṃ;
maṇḍalīnañca rājūnaṃ, mahesittamakārayiṃ.

“Sampattiṃ anubhotvāna, devesu mānusesu ca;
sabbattha sukhitā hutvā, nekakappesu saṃsariṃ.

“Imamhi (..0107) bhaddake kappe, brahmabandhu mahāyaso;
kassapo nāma gottena, uppajji vadantaṃ varo.

“Upaṭṭhāko mahesissa, tadā āsi narissaro;
kāsirājā kiki nāma, bārāṇasipuruttame.

“Tassa dhītā catutthāsiṃ, bhikkhudāyīti vissutā;
dhammaṃ sutvā jinaggassa, pabbajjaṃ samarocayiṃ.

“Anujāni na no tāto, agāreva tadā mayaṃ;

vīsavassasahassāni, vicarimha atanditā.

“Komāribrahmacariyaṃ, rājakaññā sukhedhitā;
buddhopaṭṭhānaniratā, muditā satta dhītarō.

“Samaṇī samaṇaguttā ca, bhikkhunī bhikkhudāyikā;
dhammā ceva sudhammā ca, sattamī saṅghadāyikā.

“Khemā uppalavaṇṇā ca, paṭācārā ahaṃ tadā;
kisāgotamī dhammadinnā, visākhā hoti sattamī.

“Tehi kammehi sukatehi, cetanāpaṇidhīhi ca;
jahitvā mānusaṃ dehaṃ, tāvatimsamagacchahaṃ.

“Pacchime ca bhavē dāni, giribbajapuruttame;
jātā seṭṭhikule phīte, yadāhaṃ yobbane ṭhitā.

“Corāṃ vadhatthaṃ nīyantaṃ, disvā rattā tahiṃ ahaṃ;
pitā me taṃ sahasena, mocayitvā vadhā tato.

“Adāsi tassa maṃ tātō, viditvāna manaṃ mama;
tassāhamāsiṃ visaṭṭhā, atīva dayitā hitā.

“So me bhūsanalobhena, balimajjhāsayo diso;
corappapātāṃ netvāna, pabbataṃ cetayī vadhaṃ.

“Tadāhaṃ paṇamitvāna, sattukaṃ sukatañjali;
rakkhantī attano pāṇaṃ, idaṃ vacanamabravim.

“Idaṃ (..0108) suvaṇṇakeyūraṃ, muttā veḷuriyā bahū;
sabbāṃ harassu bhaddante, mañca dāsīti sāvaya.

“Oropayassu kalyāṇī, mā bāḷhaṃ paridevasi;
na cāhaṃ abhijānāmi, ahantvā dhanamābhataṃ.

“Yato sarāmi attānaṃ, yato pattosmi viññutaṃ;
na cāhaṃ abhijānāmi, aññaṃ piyataraṃ tayā.

“Ehi taṃ upagūhissaṃ, katvāna taṃ padakkhiṇaṃ;
na ca dāni puno atthi, mama tuyhañca saṅgamo.

“Na hi sabbesu ṭhānesu, puriso hoti paṇḍito;
itthīpi paṇḍitā hoti, tattha tattha vicakkhaṇā.

“Na hi sabbesu ṭhānesu, puriso hoti paṇḍito;
itthīpi paṇḍitā hoti, lahuṃ atthavicintikā.

“Lahuñca vata khippañca, nikaṭṭhe samacetayim;
migaṃ uṇṇā yathā evaṃ, tadāhaṃ sattukaṃ vadhim.

“Yo ca uppatitaṃ atthaṃ, na khippamanubujjhati;
so haññate mandamati, corova girigabbhāre.

“Yo ca uppatitaṃ atthaṃ, khippameva nibodhati;
muccate sattusambādā, tadāhaṃ sattukā yathā.

“Tadāhaṃ pātayitvāna, giriduggamhi sattukaṃ;
santikaṃ setavatthānaṃ, upetvā pabbajim ahaṃ.

“Saṇḍāsena ca kese me, luñcitvā sabbaso tadā;
pabbajitvāna samayaṃ, ācikkhimsu nirantaraṃ.

“Tato (..0109) taṃ uggahetvāhaṃ, nisīditvāna ekikā;

samayaṃ taṃ vicintesiṃ, suvāno mānusaṃ karaṃ.
“Chinnaṃ gayha samīpe me, pātayitvā apakkami;
disvā nimittamalabhiṃ, hatthaṃ taṃ puḷavākulaṃ.
“Tato uṭṭhāya saṃviggā, apucchiṃ sahadhammike;
te avocuṃ vijānanti, taṃ atthaṃ sakyabhikkhavo.
“Sāhaṃ tamatthaṃ pucchissaṃ, upetvā buddhasāvake;
te mamādāya gacchiṃsu, buddhaseṭṭhassa santikaṃ.
“So me dhammamadesesi, khandhāyatanadhātuyo;
asubhāniccadukkhāti, anattāti ca nāyako.
“Tassa dhammaṃ suṇitvāhaṃ, dhammacakkhuṃ visodhayiṃ;
tato viññātasaddhammā, pabbajjaṃ upasampadaṃ.
“Āyācito tadā āha, ehi bhaddeti nāyako;
tadāhaṃ upasampannā, parittaṃ toyamaddasaṃ.
“Pādapakkhālanenāhaṃ, ñatvā sa-udayabbayaṃ;
tathā sabbepi saṅkhāre, īdisaṃ cintayiṃ tadā.
“Tato cittaṃ vimucci me, anupādāya sabbaso;

khippābhiññānamaggaṃ me, tadā paññāpayī jino.

“Iddhīsu ca vasī homi, dibbāya sotadhātuyā;

paracittāni jānāmi, satthusāsanakārikā.

“Pubbenivāsaṃ jānāmi, dibbacakkhu visodhitam;

khepetvā āsave sabbe, visuddhāsiṃ sunimmalā.

“Pariciṇṇo mayā satthā, kataṃ buddhassa sāsanaṃ;

ohito garuko bhāro, bhavanetti samūhatā.

“Yassatthāya pabbajitā, agārasmānagāriyaṃ;

so me attho anupatto, sabbasaṃyojanakkhayo.

“Atthadhammaniruttīsu, paṭibhāne tatheva ca;

ñāṇaṃ me vimalaṃ suddhaṃ, buddhaseṭṭhassa sāsane.

“Kilesā jhāpitā mayhaṃ ...pe... kataṃ buddhassa sāsanan”ti.

Arahattaṃ pana patvā tāvadeva pabbajjaṃ yāci. Satthā tassā pabbajjaṃ anu-
jāni. Sā bhikkhunupassayaṃ gantvāna pabbajitvā phalasukhena nibbānasukhena
ca vītināmentī attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānavasena-

107. “Lūnakesī (..0110) paṅkadharī, ekasāṭī pure carim;

avajje vajjamatinī, vajje cāvajjadassinī.

108. “Divāvihārā nikkhamma, gijjhakūṭamhi pabbate;

addasaṃ virajaṃ buddhaṃ, bhikkhusaṅghapurakkhataṃ.

109. “Nihacca jāṇuṃ vanditvā, sammukhā añjaliṃ akaṃ;

ehi bhaddeti maṃ avaca, sā me āsūpasampadā.

110. “Ciṇṇā aṅgā ca magadhā, vajji kāsī ca kosalā;

anakā paṇṇāsa vassāni, raṭṭhapiṇḍaṃ abhuñjahaṃ.

111. “Puññaṃ vata pasavi bahuṃ, sappañño vatāyaṃ upāsako;

yo bhaddāya cīvaraṃ adāsi, vipparamuttāya sabbaganthehi”ti.-

Imā gāthā abhāsi.

Tattha **lūnakesī**ti lūnā luñcitā kesā mayhanti lūnakesī, nigaṇṭhesu pabbajjāya
tālaṭṭhinā luñcitakesā, taṃ sandhāya vadati. **Paṅkadharī**ti dantakaṭṭhassa akhāda-
nena dantesu malapaṅkadhāraṇato paṅkadharī. **Ekasāṭī**ti nigaṇṭhacārittavasena
ekasāṭikā. **Pure carinti** pubbe nigaṇṭhī hutvā evaṃ vicarim. **Avajje vajjamatinī**
nhānucchādanadantakaṭṭhakhādanādike anavajje sāvajjasaññī. **Vajje cāvajjadassi-**
nīti mānamakkhapalāsavipallāsādike sāvajje anavajjaditṭhī.

Divāvihārā nikkhammāti attano divāvihāraṭṭhānato nikkhamitvā. Ayampi ṭhitama-
jjhanhikavelāyaṃ therena samāgatā tassa pañhassa vissajjanena dhammadesa-
nāya ca nihataṃānadabbā pasannamānasā hutvā satthu santikaṃ upasaṅkamu-
kāmāva attano vasanaṭṭhānaṃ gantvā divāṭṭhāne nisīditvā sāyanhasamaye satthu
santikaṃ upasaṅkamitvā.

Nihacca jāṇuṃ vanditvāti jāṇudvayaṃ pathaviyaṃ nihantvā patiṭṭhapetvā pañca-
patiṭṭhitena vanditvā. **Sammukhā añjaliṃ akanti** satthu sammukhā dasanakhasa-
modhānasamujjalaṃ añjaliṃ akāsiṃ. **Ehi, bhaddeti maṃ avaca, sā me āsūpasa-**
mpadāti yaṃ maṃ bhagavā arahattaṃ patvā pabbajjañca upasampadañca
yācitvā ṭhitaṃ (..0111) “ehi, bhaddē, bhikkhunupassayaṃ gantvā bhikkhunīnaṃ

santike pabbaja upasampajjassū”ti avaca āṇāpesi. Sā satthu āṇā mayhaṃ upasampadāya kāraṇattā upasampadā āsi ahosi.

Ciṇṇāti-ādikā dve gāthā aññābyākaraṇagāthā. Tattha **ciṇṇā aṅgā ca magadhāti** ye ime aṅgā ca magadhā ca vajjī ca kāsī ca kosalā ca janapadā pubbe sāṇāya mayā raṭṭhapiṇḍaṃ bhuñjantiyā ciṇṇā caritā, tesuyeva satthārā samāgamato paṭṭhāya anaṇā niddosā apagatakilesā hutvā paññāsa saṃvaccharāni raṭṭhapiṇḍaṃ abhuñjiṃ ahaṃ.

Yena abhippasannamānasena upāsakena attano cīvaraṃ dinnam, tassa puññavisesakittanamukhena aññaṃ byākarontī “**puññaṃ vata pasavī bahun**” ti osānagāthamāha. Sā suviññeyyāva.

Bhaddākuṇḍalakesātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Paṭācārātherīgāthāvaṇṇanā

Naṅgalehi kasaṃ khattanti-ādikā paṭācārāya theriyā gāthā. Ayampi padumuttarassa bhagavato kāle haṃsavatīnagare kulagehe nibbattitvā viññutaṃ patvā, ekadivasaṃ satthu santike dhammaṃ suṇantī satthāraṃ ekaṃ bhikkhuniṃ vinayadhārānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā, adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsarantī kassapabuddhakāle kikissa kāsirañño gehe paṭisandhiṃ gahetvā sattannaṃ bhaginīnaṃ abhantarā hutvā vīsati vassasahassāni brahmacariyaṃ caritvā bhikkhusaṅghassa pariveṇaṃ akāsi. Sā tato cutā devaloke nibbattā, ekaṃ buddhantaraṃ dibbasampattiṃ anubhavitvā imasmiṃ buddhuppāde sāvattiyam seṭṭhigehe nibbattitvā vayappattā attano gehe ekena kammakārena saddhiṃ kilesasanthavaṃ akāsi. Taṃ mātāpitaro samajātikassa kumārassa dātuṃ divasaṃ saṅṭhapesuṃ. Taṃ ṇatvā sā hatthasāraṃ gahetvā tena katasanthavena purisena saddhiṃ aggadvārena nikkhamitvā ekasmiṃ gāmake vasantī gabbhinī ahosi. Sā (..0112) paripakke gabbhe “kiṃ idha anāthavāsena, kulagehaṃ gacchāma, sāmī”ti vatvā tasmim “ajja gacchāma, sve gacchāmā”ti kālakkhepaṃ karonte “nāyaṃ bālo maṃ nessatī”ti tasmim bahi gate gehe paṭisāmetabbaṃ paṭisāmetvā “kulagharaṃ gatāti mayhaṃ sāmikassa kathethā”ti paṭivissakagharavāsīnaṃ ācikkhitvā “ekikāva kulagharaṃ gamissāmī”ti maggaṃ paṭipajji. So āgantvā gehe taṃ apassanto paṭivissake pucchitvā “kulagharaṃ gatā”ti sutvā “maṃ nissāya kuladhītā anāthā jātā”ti padānupadaṃ gantvā sampāpuṇi. Tassā antarāmagge eva gabbhavuṭṭhānaṃ ahosi. Sā pasutakālato paṭṭhāya paṭippassaddhagamansukkā sāmikaṃ gahetvā nivatti. Dutiyavārampi gabbhinī ahosīti-ādi sabbaṃ purimanayeneva vitthāretabbaṃ.

Ayaṃ pana viseso- yadā tassā antarāmagge kammajavātā calimsu, tadā mahā-akālamegho udapādi. Samantato vijjulātāhi ādittaṃ viya meghathanitehi bhijjamānaṃ viya ca udakadhārānipātanirantaraṃ nabhaṃ ahosi. Sā taṃ disvā,

“sāmi, me anovassakaṃ ṭhānaṃ jānāhi”ti āha. So ito cito ca olokeno ekaṃ tiṇasa-
 ñchannaṃ gumbaṃ disvā tattha gantvā hatthagatāya vāsiyā tasmim̄ gumble
 daṇḍake chinditukāmo tiṇehi sañchāditavammikasīsante uṭṭhitarukkhadaṇḍakaṃ
 chindi. Tāvadeva ca naṃ tato vammikato nikkhamitvā ghoraviso āsiviso ḍaṃsi.
 So tattheva pativā kālamakāsi. Sā mahādukkhaṃ anubhavanti tassa āgamaṃ
 olokenā dvepi dārake vātavutṭhiṃ asahamāne viravante urantare katvā, dvīhi jāṇu-
 kehi dvīhi hatthehi ca bhūmiṃ uppīletvā yathāṭhitāva rattiṃ vītināmetvā vibhātāya
 rattiyā maṃsapesivaṇṇaṃ ekaṃ puttaṃ pilotikacumbaṭake nipajjāpetvā hatthehi
 urehi ca pariggahetvā, itaraṃ “ehi, tāta, pitā te ito gato”ti vatvā sāmikena gatama-
 ggena gacchanti taṃ vammikasamīpe kālaṅkataṃ nisinnaṃ disvā “maṃ nissāya
 mama sāmiko mato”ti rodanti paridevanti sakalarattiṃ devena vuṭṭhattā jaṇṇuka-
 ppamāṇaṃ thanappamāṇaṃ udakaṃ savantiṃ antarāmagge nadiṃ patvā, attano
 mandabuddhitāya dubbalatāya ca dvīhi dārakehi saddhiṃ udakaṃ otarituṃ avisa-
 hanti jeṭṭhaputtaṃ orimatīre ṭhapetvā itaraṃ (..0113) ādāya paratīraṃ gantvā
 sākḥābhaṅgaṃ attharivā tattha pilotikacumbaṭake nipajjāpetvā “itarassa santikaṃ
 gamissāmi”ti bālaputtakaṃ pahātuṃ asakkonti punappunaṃ nivattitvā olokaya-
 mānā nadiṃ otarati.

Athassā nadimajjhaṃ gatakāle eko seno taṃ dārakaṃ disvā “maṃsapesi”ti
 saññāya ākāsaṭo bhassi. Sā taṃ disvā ubho hatthe ukkhipitvā “sūsū”ti tikkhattuṃ
 mahāsaddaṃ nicchāresi. Seno dūrabhāvena taṃ anādiyanto kumāraṃ gahetvā
 vehāsaṃ uppati. Orimatīre ṭhito putto ubho hatthe ukkhipitvā mahāsaddaṃ nicchā-
 rayamānaṃ disvā “maṃ sandhāya vadati”ti saññāya vegena uduke pati. Iti bālapu-
 ttako senena, jeṭṭhaputtako udakena hatto. Sā “eko me putto senena gahito, eko
 udakena vūḷho, panthe me pati mato”ti rodanti paridevanti gacchanti sāvattḥito
 āgacchantaṃ ekaṃ purisaṃ disvā pucchi- “kattha vāsikosi, tātā”ti? “Sāvattḥivāsi-
 komhi, amma”ti. “Sāvattḥiyaṃ asukavīthiyaṃ asukakulaṃ nāma atthi, taṃ jānāsi,
 tātā”ti? “Jānāmi, amma, taṃ pana mā pucchi, aññaṃ pucchā”ti. “Aññaṃ me payo-
 janaṃ natthi, tadeva pucchāmi, tātā”ti. “Amma, tvaṃ attano anācikkhituṃ na desi,
 ajja te sabbarattiṃ devo vassanto diṭṭho”ti? “Diṭṭho me, tāta, mayhameva so
 sabbarattiṃ vuṭṭho, taṃ kāraṇaṃ pacchā kathessāmi, etasmim̄ tāva me seṭṭhi-
 gehe pavattiṃ kathehi”ti. “Amma, ajja rattiyaṃ seṭṭhi ca bhariyā ca seṭṭhiputto cāti
 tayopi jane avattharamānaṃ gehaṃ pati, te ekacitakāyaṃ jhāyanti, svāyaṃ
 dhūmo paññāyati, amma”ti. Sā tasmim̄ khaṇe nivattḥavattḥampi patamānaṃ na
 sañjāni. Sokummattattaṃ patvā jātarūpeneva-

“Ubho puttā kālaṅkatā, panthe mayhaṃ patī mato;

mātā pitā ca bhātā ca, ekacitamhi ḍayhare”ti. (apa. therī 2.2.498)-

Vilapanti paribbhamati.

Tato (..0114) paṭṭhāya tassā nivāsanamattenapi paṭena acaraṇato patitācārattā
paṭācārātveva samaññā ahoṣi. Taṃ disvā manussā “gaccha, ummattike”ti keci
 kacavaraṃ matthake khipanti, aññaṃ paṃsuṃ okiranti, apare leḍḍuṃ khipanti.
 Satthā jetavane mahāparisāmajjhe nisīditvā dhammaṃ desento taṃ tathā pari-
 bbhamantiṃ disvā ñāṇaparipākaṅca oloketvā yathā vihārābhimukhī āgacchati,

tathā akāsi. Parisā taṃ disvā “imissā ummattikāya ito āgantum mādatthā”ti āha. “Bhagavā mā naṃ vārayitthā”ti vatvā avidūraṭṭhānaṃ āgatakāle “satim paṭilabha bhagini”ti āha. Sā tāvadeva buddhānubhāvena satim paṭilabhitvā nivatthavattassa patitabhāvaṃ sallakkhetvā hirottappaṃ paccupaṭṭhapetvā ukkuṭikaṃ upanisajjāya nisīdi. Eko puriso uttarasāṭakaṃ khiṇi. Sā taṃ nivāsetvā satthāraṃ upasaṅkamitvā pañcapaṭiṭṭhitena vanditvā, “bhante, avassayo me hotha, ekaṃ me puttaṃ seno gaṇhi, eko udakena vūḷho, panthe pati mato, mātāpitaro bhātā ca gehena avatthaṭṭā matā ekacitakasmim jhāyanti”ti sā sokakāraṇaṃ ācikkhi. Satthā “paṭācāre, mā cintayi, tava avassayo bhavitum samatthasseva santikaṃ āgatāsi. Yathā hi tvaṃ idāni puttādīnaṃ maraṇanimittaṃ assūni pavattesi, evaṃ anama-tagge saṃsāre puttādīnaṃ maraṇahetu pavattitaṃ assu catunnaṃ mahāsamuddānaṃ udakato bahutaran”ti dassento-

“Catūsu samuddesu jalaṃ parittakaṃ, tato bahuṃ assujalaṃ anappakaṃ; dukkhena phuṭṭhassa narassa socanā, kiṃ kāraṇā amma tvaṃ pamajjasi”ti. (dha. pa. aṭṭha. 1.112 paṭācārātherīvatthu)-

Gātham abhāsi.

Evam satthari anamataggapariyāyakatham (sam. ni. 2.125-126) kathente tassā soko tanutarabhāvaṃ agamāsi. Atha naṃ tanubhūtasokaṃ ñatvā “paṭācāre, puttādayo (..0115) nāma paralokaṃ gacchantassa tāṇaṃ vā leṇaṃ vā saraṇaṃ vā bhavituṃ na sakkonti”ti vijjamānāpi te na santi eva, tasmā paṇḍitena attano sīlaṃ visodhetvā nibbānagāmiṃ maggoyeva sādhetabboti dassento-

“Na santi puttā tāṇāya, na pitā nāpi bandhavā;
antakenādhīpannassa, natthi ñātisu tāṇatā.

“Etamatthavasam ñatvā, paṇḍito sīlasamvuto;

nibbānagamanaṃ maggaṃ, khippameva visodhaye”ti. (dha. pa. 288-289)-

Imāhi gāthāhi dhammaṃ desesi. Desanāvasāne paṭācārā sotāpattiphale patiṭṭha-hitvā satthāraṃ pabbajjaṃ yāci. Satthā taṃ bhikkhunīnaṃ santikaṃ netvā pabbājesi. Sā laddhūpasampadā uparimaggatthāya vipassanāya kammaṃ karonti ekadivasaṃ ghaṭena udakaṃ ādāya pāde dhovanti udakaṃ āsiñci. Taṃ thokaṃ ṭhānaṃ gantvā pacchijji, dutiyavāraṃ āsittaṃ tato dūraṃ agamāsi, tatiyavāraṃ āsittaṃ tatopi dūratarāṃ agamāsi. Sā tadeva āramaṇaṃ gahetvā tayo vaye paricchinditvā “mayā paṭhamaṃ āsitta-udakaṃ viya ime sattā paṭhamavayepi maranti, tato dūraṃ gataṃ dutiyavāraṃ āsittaṃ udakaṃ viya majjhimavayepi, tato dūratarāṃ gataṃ tatiyavāraṃ āsittaṃ udakaṃ viya pacchimavayepi marantiyevā”-ti cintesi. Satthā gandhakuṭiyaṃ nisinnova obhāsaṃ pharitvā tassā sammukhe ṭhatvā kathento viya “evametaṃ, paṭācāre, sabbepime sattā maraṇadhammā, tasmā pañcannaṃ khandhānaṃ udayabbayaṃ apassantassa vassasataṃ jīvato taṃ passantassa ekāhampi ekakkhaṇampi jīvitaṃ seyyo”ti imamatthaṃ dassento-

“Yo ca vassasataṃ jīve, apassaṃ udayabbayaṃ;

ekāhaṃ jīvitaṃ seyyo, passato udayabbayaṃ”ti. (dha. pa. 113)-

Gāthamāha. Gāthāpariyosāne paṭācārā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **apadāne** (apa. therī 2.2.468-511)-

“Padumuttaro (..0116) nāma jino, sabbadhammāna pāragū;

ito satahassamhi, kappe uppajji nāyako.

“Tadāhaṃ haṃsavatiyaṃ, jātā seṭṭhikule ahuṃ;

nānāratanaṃ pappajjote, mahāsukhasamappitā.

“Upetvā taṃ mahāvīraṃ, assosiṃ dhammadesanaṃ;

tato jātapasādāhaṃ, upesiṃ saraṇaṃ jinaṃ.

“Tato vinayadhārīnaṃ, aggamaṃ vaṇṇesi nāyako;

bhikkhuniṃ lajjiniṃ tādiṃ, kappākappavisāraṃ.

“Tadā muditacittāhaṃ, taṃ ṭhānamabhikaṅkhinī;

nimantetvā dasabalaṃ, sasaṅghaṃ lokanāyakaṃ.

“Bhojayitvāna sattāhaṃ, daditvāva ticīvaraṃ;

nipacca siraṣā pāde, idaṃ vacanamabravim.

“Yā tayā vaṇṇitā vīra, ito aṭṭhamake muni;

tādisāhaṃ bhavissāmi, yadi sijjhati nāyaka.

“Tadā avoca maṃ satthā, bhadda mā bhāyi assasa;

anāgatamhi addhāne, lacchase taṃ manoratham.

“Satasahassito kappe, okkākakulasambhavo;

gotamo nāma gottena, satthā loke bhavissati.

“Tassa dhammesu dāyādā, orasā dhammanimmitā;

paṭācārāti nāmena, hessati satthu sāvikā.

“Tadāhaṃ muditā hutvā, yāvajīvaṃ tadā jinaṃ;

mettacittā paricariṃ, sasaṅghaṃ lokanāyakaṃ.

“Tena kammaena sukatenā, cetanāpaṇidhīhi ca;

jahitvā mānusaṃ dehaṃ, tāvatimṣamagacchahaṃ.

“Imamhi bhaddake kappe, brahmabandhu mahāyaso;

kassapo nāma gottena, uppajji vadataṃ varo.

“Upaṭṭhāko (..0117) mahesissa, tadā āsi narissaro;

kāsirājā kiki nāma, bārāṇasipuruttame.

“Tassāsiṃ tatiyā dhītā, bhikkhunī iti vissutā;

dhammaṃ sutvā jinaggassa, pabbajjaṃ samarocayiṃ.

“Anujāni na no tāto, agāreva tadā mayaṃ;

vīsavassasahassāni, vicarimha atanditā.

“Komāribrahmacariyaṃ, rājakaññā sukhedhitā;

buddhopaṭṭhānaniratā, muditā sattadhītaro.

“Samaṇi samaṇaguttā ca, bhikkhunī bhikkhudāyikā;

dhammā ceva sudhammā ca, sattamī saṅghadāyikā.

“Ahaṃ uppalavaṇṇā ca, khemā bhaddā ca bhikkhunī;

kisāgotamī dhammadinnā, visākhā hoti sattamī.

“Tehi kammehi sukatehi, cetanāpaṇidhīhi ca;

jahitvā mānusaṃ dehaṃ, tāvatimṣamagacchahaṃ.

“Pacchime ca bhava dāni, jātā seṭṭhikule ahaṃ;

sāvattiyāṃ puravare, iddhe phīte mahaddhane.

“Yadā ca yobbanūpetā, vitakkavasagā ahaṃ;

naraṃ jārapatiṃ disvā, tena saddhiṃ agacchahaṃ.

“Ekaputtapasūtāhaṃ, dutiyo kucchiyā mama;

tadāhaṃ mātāpitaro, okkhāmīti sunicchitā.

“Nārocesim patim mayhaṃ, tadā tamhi pavāsīte;

ekikā niggatā gehā, gantuṃ sāvattimuttamaṃ.

“Tato me sāmī āgantvā, sambhāvesi pathe mamaṃ;

tadā me kammajā vātā, uppannā atidāruṇā.

“Uṭṭhito ca mahāmegho, pasūtisamaye mama;

dabbatthāya tadā gantvā, sāmī sappena mārito.

“Tadā (..0118) vijātadukkhena, anāthā kapaṇā ahaṃ;

kunnadiṃ pūritaṃ disvā, gacchantī sakulālayaṃ.

“Bālaṃ ādāya atariṃ, pārakūle ca ekakaṃ;

sāyetvā bālakaṃ puttaṃ, itaraṃ taraṇāyahaṃ.

“Nivattā ukkuso hāsi, taruṇaṃ vilapantakaṃ;

itarañca vahī soto, sāhaṃ sokasamappitā.
“Sāvattihinagaraṃ gantvā, assosiṃ sajane mate;
tadā avocaṃ sokaṭṭā, mahāsokasamappitā.
“Ubho puttā kālaṅkatā, panthe mayhaṃ patī mato;
mātā pitā ca bhātā ca, ekacitamhi ḍayhare.
“Tadā kisā ca paṇḍu ca, anāthā dīnamānasā;
ito tato bhamantīhaṃ, addasaṃ naraśārathīṃ.
“Tato avoca maṃ satthā, putte mā soci assasa;
attānaṃ te gavesassu, kiṃ niratthaṃ vihaññasi.
“Na santi puttā tāṇāya, na ñātī nāpi bandhavā;
antakenādhīpannessa, natthi ñātīsu tāṇatā.
“Taṃ sutvā munino vākyaṃ, paṭhamaṃ phalamajjhagaṃ;
pabbajitvāna naciraṃ, arahattamaṃ puṇiṃ.
“Iddhīsu ca vasī homi, dibbāya sotadhātuyā;
paracittāni jānāmi, satthusāsanakārikā.
“Pubbenivāsaṃ jānāmi, dibbacakkhu visodhitāṃ;
khepetvā āsave sabbe, visuddhāsiṃ sunimmalā.
“Tatohaṃ vinayaṃ sabbaṃ, santike sabbadassino;
uggahiṃ sabbavitthāraṃ, byāhariñca yathātathaṃ.
“Jino tasmīṃ guṇe tuṭṭho, etadagge ṭhapesi maṃ;

aggā vinayadhārīnaṃ, paṭācārāva ekikā.

“Pariciṅṅo (..0119) mayā satthā, kataṃ buddhassa sāsanaṃ;
ohito garuko bhāro, bhavanetti samūhatā.

“Yassatthāya pabbajitā, agārasmānagāriyaṃ;
so me attho anuppatto, sabbasaṃyojanakkhaya.

“Kilesā jhāpitā mayhaṃ ...pe... kataṃ buddhassa sāsanan”ti.

Arahattaṃ pana patvā sekkhakāle attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā uparivise-
sassa nibbattitākāraṃ vibhāventī udānavasena-

112. “Naṅgalehi kasaṃ khettaṃ, bijāni pavapaṃ chamā;
puttadārāni posentā, dhanaṃ vindanti māṇavā.

113. “Kimahaṃ silasampannā, satthusāsanakārikā;
nibbānaṃ nādhigacchāmi, akusitā anuddhatā.

114. “Pāde pakkhālayitvāna, udakesu karomahaṃ;
pādodakañca disvāna, thalato ninnamāgataṃ.

115. “Tato cittaṃ samādhesiṃ, assaṃ bhadravaṃ vajāniyaṃ;
tato dīpaṃ gahetvāna, vihāraṃ pāvisiṃ ahaṃ;
seyyaṃ olokayitvāna, mañcakamhi upāvisiṃ.

116. “Tato sūciṃ gahetvāna, vaṭṭiṃ okassayā mahaṃ;
padīpasseva nibbānaṃ, vimokkho ahu cetaso”ti.- imā gāthā abhāsi;

Tattha **kasanti** kasantā kasikammaṃ karontā. Bahutthe hi idaṃ ekavacanaṃ.
Pavapanti bijāni vapantā. **Chamāti** chamāyaṃ. Bhummatthe hi idaṃ paccattava-
canaṃ. Ayañhettha saṅkhepattho- ime māṇavā sattā naṅgalehi phālehi khettaṃ
kasantā yathādhippāyaṃ khettabhūmiyaṃ pubbaṅṅāparaṅṅabhedāni bijāni
vapantā taṃhetu taṃnimittaṃ attānaṃ puttadārādīni posentā hutvā dhanaṃ (..0120)
paṭilabhanti. Evaṃ imasmiṃ loke yoniso payutto paccattapurisakāro nāma
saphalo sa-udayo.

Tattha **kimahaṃ silasampannā, satthusāsanakārikā. Nibbānaṃ nādhiga-
cchāmi, akusitā anuddhatā**ti ahaṃ suvisuddhasilā āradhaviṇṇiyatāya akusitā
ajjhattaṃ susamāhitacittatāya anuddhatā ca hutvā catusaccakammaṃ ṭhānabhāva-
nāsaṅkhātaṃ satthu sāsanaṃ karontī kasmā nibbānaṃ nādhigacchāmi, adhiga-
missāmi evāti.

Evaṃ pana cintetvā vipassanāya kammaṃ karontī ekadivasaṃ pādadhovana-u-
dake nimittaṃ gaṇhi. Tenāha “**pāde pakkhālayitvānā**”ti-ādi. Tassattho- ahaṃ
pāde dhovantī pādapakkhālanahetu tikkhattuṃ āsittesu udakesu thalato ninnamā-
gataṃ pādodakaṃ disvā nimittaṃ karomi.

“Yathā idaṃ udakaṃ khayadhammaṃ vayadhammaṃ, evaṃ sattānaṃ āyusa-
ṅkhārā”ti evaṃ aniccalakkhaṇaṃ, tadanusārena dukkhalakkhaṇaṃ, anattalakkha-
ṇaṃ upadhāretvā vipassanaṃ vaḍḍhentī **tato cittaṃ samādhesiṃ, assaṃ
bhadravaṃ vajāniyanti** yathā assaṃ bhadravaṃ ājāniyaṃ kusalo sārathi sukhena
sāreti, evaṃ mayhaṃ cittaṃ sukheneva samādhesiṃ, vipassanāsamādhinā samā-
hitā akāsiṃ. Evaṃ pana vipassanaṃ vaḍḍhentī utusappāyanijigisāya ovarakaṃ
pavisanti andhakāraavidhamanattaṃ dīpaṃ gahetvā gabbhaṃ pavisitvā dīpaṃ

ṭhapetvā mañcake nisinnamattāva dīpaṃ vijjhāpetuṃ aggaḷasūciyā dīpavaṭṭiṃ ākaḍḍhiṃ, tāvadeva utusappāyalābhena tassā cittaṃ samāhitaṃ ahosi, vipassanāvīthiṃ otari, maggena ghaṭṭesi. Tato maggapaṭipāṭiyā sabbaso āsavānaṃ khayō ahosi. Tena vuttaṃ- “**tato dīpaṃ gahetvāna ...pe... vimokkho ahu cetaso**” ti. Tattha **seyyaṃ olokayitvānāti** dīpālokena seyyaṃ passitvā.

Sūcinti aggaḷasūciṃ. **Vaṭṭiṃ okassayāmi**ti dīpaṃ vijjhāpetuṃ telābhimukhaṃ dīpavaṭṭiṃ ākaḍḍhemi. **Vimokkhoti** kilesehi vimokkho. So pana yasmā paramatthato cittassa santati, tasmā vuttaṃ “**cetaso**” ti. Yathā pana vaṭṭitelādike paccaye sati uppajjanāraho padīpo tadabhāve anuppajjanato (..0121) nibbutoti vuccati, evaṃ kilesādipaccaye sati uppajjanārahaṃ cittaṃ tadabhāve anuppajjanato vimuttanti vuccatīti āha- “padīpasseva nibbānaṃ, vimokkho ahu cetaso” ti.

Paṭācārātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

11. Tīṃsamattātherīgāthāvaṇṇanā

Musalāni gahetvānāti-ādikā tīṃsamattānaṃ therīnaṃ gāthā. Tāpi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantīyo anukkamena upacitavimokkhasambhārā imasmiṃ buddhuppāde sakakammasaṅcoditā tattha tattha kulagehe nibbattitvā viññutaṃ patvā paṭācārāya theriyā santike dhammaṃ sutvā paṭiladdhasaddhā pabbajitvā parisuddhasīlā vattapaṭivattaṃ paripūrentīyo viharanti. Athekadivasāṃ paṭācārātherī tāsāṃ ovādaṃ denti-

117. “Musalāni gahetvāna, dhaññaṃ koṭṭenti māṇavā;
puttadārāni posentā, dhanaṃ vindanti māṇavā.

118. “Karotha buddhasāsaṇaṃ, yaṃ katvā nānutappati;
khippaṃ pādāni dhovivā, ekamante nisīdatha;
cetosaṃmathamanuyuttā, karotha buddhasāsaṇaṃ” ti.- imā dve gāthā abhāsī;

Tatthāyaṃ saṅkhepattho- ime sattā jīvitahetu musalāni gahetvā paresāṃ dhaññaṃ koṭṭenti, udukkhalakammaṃ karonti. Aññaṃpi edisaṃ nihīnakammaṃ katvā puttadāraṃ posentā yathārahaṃ dhanampi saṃharanti. Taṃ pana nesaṃ kammaṃ nihīnaṃ gammaṃ pothujjanikaṃ dukkhaṃ anattasañhitañca. Tasmā edisaṃ saṃkilesikapapañcaṃ vajjetvā **karotha buddhasāsaṇaṃ** sikkhattayasaṅkhātāṃ sammāsambuddhasāsaṇaṃ karotha sampādeṭṭha attano santāne nibbatteṭṭha. Tattha kāraṇamāha- “**yaṃ katvā nānutappati**” ti, yassa kāraṇahetu etarāhi āyatiñca (..0122) anutāpaṃ nāpajjati. Idāni tassa kāraṇe pubbakiccaṃ anuyogaviḍhiñca dassetuṃ, “**khippaṃ pādāni dhovivā**” ti-ādi vuttaṃ. Tattha yasmā adhovita-pādassa avikkhālitamukhassa ca nisajjasukhaṃ utusappāyalābhō ca na hoti, pāde pana dhovivā mukhañca vikkhāletvā ekamante nisinnassa tadubhayaṃ labhati, tasmā **khippaṃ** imaṃ yathāladham khaṇaṃ avirādhentiyo **pādāni** attano pāde dhovivā **ekamante** vivitte okāse **nisīdatha** nisajjatha. Aṭṭhatīṃsāya ārammaṇesu yattha katthaci cittarucike ārammaṇe attano cittaṃ upanibandhitvā **cetosama-**

thamanuyuttā samāhitena cittena catusaccakammaṭṭhānabhāvanāvasena buddhassa bhagavato sāsanaṃ ovādaṃ anusitṭhiṃ **karotha** sampādetthāti.

Atha tā bhikkhuniyo tassā theriyā ovāde ṭhatvā vipassanaṃ paṭṭhapetvā bhāvanāya kammaṃ karontiyo ñāṇassa paripākāṃ gatattā hetusampannatāya ca saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā ovādagāthāhi saddhiṃ-

119. “Tassā tā vacanaṃ sutvā, paṭācārāya sāsanaṃ;
pāde pakkhālayitvāna, ekamantaṃ upāvisuṃ;
cetosamathamanuyuttā, akaṃsu buddhasāsanaṃ.

120. “Rattiyā purime yāme, pubbjātimanussaruṃ;
rattiyā majjhime yāme, dibbacakkhuṃ visodhayuṃ;
rattiyā pacchime yāme, tamokhandhaṃ padālayuṃ.

121. “Uṭṭhāya pāde vandimsu, katā te anusāsanī;
indaṃva devā tidasā, saṅgāme aparājitaṃ;
purakkhatvā vihassāma, tevijjāma anāsavā” ti.-

Imā gāthā abhāsimsu.

Tattha **tassā tā vacanaṃ sutvā, paṭācārāya sāsanaṃ** tassā paṭācārāya theriyā kilesapaṭisattusāsanaṭṭhena sāsanaabhūtaṃ ovādavacanaṃ, **tā** tiṃsamattā bhikkhuniyo sutvā paṭissutvā sirasā sampaṭicchitvā.

Uṭṭhāya (..0123) **pāde vandimsu, katā te anusāsanī**ti yathāsampaṭicchitaṃ tassā sāsanaṃ aṭṭhiṃ katvā manasi katvā yathāphāsukaṭṭhāne nisīditvā bhāventiyo bhāvanaṃ matthakaṃ pāpetvā attanā adhigatavisesaṃ ārocetuṃ nisinnāsanaṭṭhāya tassā santikaṃ gantvā “mahātheri tavānusāsanī yathānusitṭhaṃ amhehi katā”ti vatvā tassā pāde pañcapaṭiṭṭhitena vandimsu. **Indaṃva devā tidasā, saṅgāme aparājitaṃ**ti devāsurasāṅgāme aparājitaṃ vijitāviṃ indaṃ tāva tiṃsā devā viya mahātheri, mayaṃ taṃ purakkhatvā viharissāma aññassa katta-bbassa abhāvato. Tasmā “tevijjāma anāsavā”ti attano kataññubhāvaṃ pavedentī idameva tāsā aññābyākaraṇaṃ ahosi. Yaṃ panettha atthato avibhattaṃ, taṃ heṭṭhā vuttanayameva.

Tiṃsamattātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

12. Candātherīgāthāvaṇṇanā

Duggatāhaṃ pure āsinti-ādikā candāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhāve vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī anukkamaṇa sambhatavimokkhasambhārā paripakkaññā imasmiṃ buddhuppāde aññatarasmiṃ brāhmaṇagāme apaññātassa brāhmaṇassa gehe paṭisandhiṃ gaṇhi. Tassā nibbattito paṭṭhāyaṃ taṃ kulaṃ bhogehi parikkhayaṃ gataṃ. Sā anukkamaṇa viññutaṃ patvā dukkhena jīvati. Atha tasmīṃ gehe ahivātarogo uppajji. Tenassā sabbepi ñātakā maraṇabyasanaṃ pāpuṇimsu. Sā ñātikkhaye jāte

aññattha jīvitum asakkontī kapālahatthā kule kule vicarivā laddhaladdhena bhikkhāhārena yāpentī ekadivasam paṭācārāya theriyā bhattavissaggaṭṭhānaṃ agamāsi. Bhikkhuniyo taṃ dukkhitam khuddābhibhūtam disvāna sañjātakāruññā piyasamudācārena saṅgahetvā tattha vijjamānena upacāramanoharena āhārena santappesum. Sā tāsam ācārasīle pasīditvā theriyā santikaṃ upasaṅkamtivā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Tassā therī dhammaṃ kathesi. Sā taṃ dhammaṃ sutvā sāsane abhippasannā saṃsāre ca sañjātasamvegā pabbaji (..0124). Pabbajitvā ca theriyā ovāde ṭhatvā vipassanaṃ paṭṭhapetvā bhāvanaṃ anuyuñjantī katādhikāratāya ñāṇassa ca paripākaṃ gatattā na cirasseva saha paṭisambhidāhi arattaṃ patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā-

122. “Duggatāhaṃ pure āsiṃ, vidhavā ca aputtikā;
vinā mittehi ñātīhi, bhattacoḷassa nādhigaṃ.

123. “Pattaṃ daṇḍaṅca gaṇhitvā, bhikkhamānā kulā kulaṃ;
sītuṇhena ca ḍayhantī, satta vassāni cārihaṃ.

124. “Bhikkhuniṃ puna disvāna, annapānassa lābhiniṃ;
upasaṅkammaṃ avocaṃ, pabbajjaṃ anagāriyaṃ.

125. “Sā ca maṃ anukampāya, pabbājesi paṭācārā;
tato maṃ ovaditvāna, paramatthe niyojayi.

126. “Tassāhaṃ vacanaṃ sutvā, akāsiṃ anusāsaniṃ;
amogho ayyāyovādo, tevijjāmihi anāsavā” ti.-

Udānavasena imā gāthā abhāsi.

Tattha **duggatā**ti daliddā. **Pureti** pabbajitato pubbe. Pabbajitakālato paṭṭhāya hi idha puggalo bhogehi aḍḍho vā daliddo vāti na vattabbo. Guṇehi pana ayaṃ therī aḍḍhāyeva. Tenāha “duggatāhaṃ pure āsin” ti. **Vidhavā**ti dhavo vuccati sāmiko, tadabhāvā vidhavā, matapatikāti attho. **Aputtikā**ti puttarahitā. **Vinā mittehī**ti mittehi bandhavehi ca parihīnā rahitā. **Bhattacoḷassa nādhiganti** bhattassa coḷassa ca pāripūriṃ nādhigacchiṃ, kevalaṃ pana bhikkhāpiṇḍassa pilotikākhaṇḍassa ca vasena ghāsacchādanamattameva alatthanti adhippāyo. Tenāha “**pattaṃ daṇḍaṅca gaṇhitvā**” ti-ādi.

Tattha (..0125) **pattanti** mattikābhājanaṃ. **Daṇḍanti** goṇasunakhādipariharaṇa-daṇḍakaṃ. **Kulā kulanti** kulato kulaṃ. **Sītuṇhena ca ḍayhantī**ti vasanagehābhāvato sītena ca uṇhena ca pīḷiyamānā.

Bhikkhuninti paṭācārātheriṃ sandhāya vadati. **Punā**ti pacchā, sattasaṃvaccharato aparabhāge.

Paramattheti parame uttame atthe, nibbānagāminiyā paṭipadāya nibbāne ca. **Niyojayī**ti kammaṭṭhānaṃ ācikkhantī niyojesi. Sesāṃ vuttanayameva.

Candātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Pañcakanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Chakkanipāto

1. Pañcasatamattātherīgāthāvaṇṇanā

Chakkanipāte (..0126) **yassa maggaṃ na jānāsī**ti-ādikā pañcasatamattānaṃ therīnaṃ gāthā. Imāpi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantiyo anukkamena upacitavimokkhasambhārā hutvā imasmiṃ buddhuppāde tattha tattha kulagehe nibbattitvā vayappattā mātāpitūhi patikulaṃ ānītā tattha tattha putte labhitvā gharāvāsaṃ vasantiyo samānajāti-kassa tādisassa kammaṃ katattā sabbāva mataputtā hutvā, puttasokena abhi-

bhūtā paṭācārāya theriyā santikaṃ upasaṅkamtivā vanditvā nisinnā attano sokakāraṇaṃ ārocesuṃ. Therī tāsamaṃ sokaṃ vinodenti-

127. “Yassa maggaṃ na jānāsi, āgatassa gatassa vā;
taṃ kuto cāgataṃ sattaṃ, mama puttoti rodasi.

128. “Maggañca khossa jānāsi, āgatassa gatassa vā;
na naṃ samanusocesi, evaṃdhammā hi pāṇino.

129. “Ayācito tatāgacchi, nānuññāto ito gato;
kutoci nūna āgantvā, vasitvā katipāhakaṃ;
itopi aññena gato, tatopaññena gacchati.

130. “Peto manussarūpena, saṃsaranto gamissati;
yathāgato tathā gato, kā tattha paridevanā” ti.-

Imāhi catūhi gāthāhi dhammaṃ desesi.

Tā tassā dhammaṃ sutvā sañjātasamaṃvegā theriyā santike pabbajiṃsu. Pabbajitvā vipassanāya kammaṃ karontiyo vimuttiparipācanīyānaṃ dhammānaṃ paripākaṃ gatattā na cirasseva saha paṭisambhidāhi arahatte patiṭṭhahiṃsu. Atha tā adhigatārahattā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānavasena “**yassa maggaṃ na jānāsi**” ti-ādikāhi ovādagāthāhi saddhiṃ-

131. “Abbahī (..0127) vata me sallamaṃ, duddasaṃ hadayassitaṃ;
yā me sokaparetāya, puttasokaṃ byapānudi.

132. “Sājja abbūḷhasallāhaṃ, nicchātā parinibbutā;
buddhaṃ dhammañca saṅghañca, upemi saraṇaṃ munin” ti.-

Imā gāthā visuṃ visuṃ abhāsiṃsu.

Tattha **yassa maggaṃ na jānāsi, āgatassa gatassa vā**ti yassa sattassa idha āgatassa āgatamaggaṃ vā ito gatassa gatamaggaṃ vā tvaṃ na jānāsi. Anantarā atītānāgatabhavūpapattiyo sandhāya vadati. **Taṃ kuto cāgataṃ sattaṃ** taṃ evaṃ aviññātāgatagatamaggaṃ kutoci gatito āgatamaggaṃ āgacchantena antarāmagge sabbena sabbaṃ akataparicayasamāgatapurisasadisamaṃ sattaṃ kevalaṃ mamattaṃ uppādetvā mama puttoti kuto kena kāraṇena rodasi. Appaṭikārato mama puttassa ca akātabbato na ettha rodanakāraṇaṃ atthīti adhippāyo.

Maggañca khossa jānāsīti assa tava puttābhimatassa sattassa āgatassa āgatamaggañca gatassa gatamaggañca atha jāneyyāsi. **Na naṃ samanusocesi**ti evampi naṃ na samanusocesi. Kasmā? **Evaṃdhammā hi pāṇino**, diṭṭhadhammepi hi sattānaṃ sabbehi piyehi manāpehi nānābhāvā vinābhāvā tattha vasavattitāya abhāvato, pageva abhisamparāyaṃ.

Ayācito tatāgacchīti tato paralokato kenaci ayācito idha āgacchi. “Āgato”tipi pāḷi, so evattho. **Nānuññāto ito gatoti** idhalokato kenaci ananuññāto paralokaṃ gato. **Kutocīti** nirayādito yato kutoci gatito. **Nūnāti** parisaṅkāyaṃ. **Vasitvā katipāhakaṃ** katipayadivasamattaṃ idha vasitvā. **Itopi aññena gatoti** itopi bhavato aññena gato, ito aññampi bhavaṃ paṭisandhivasena upagato. **Tatopaññena gacchati**ti tatopi bhavato aññena gamissati, aññameva bhavaṃ upagamissati.

Petoti (..0128) apeto taṃ taṃ bhavaṃ upapajjitvā tato apagato. **Manussarūpenāti** nidassanamattametaṃ, manussabhāvena tiracchānādibhāvena cāti attho.

Saṃsarantoti aparāparam upapattivaseṇa saṃsaranto. **Yathāgato tathā gatoti** yathā aviññātagatito ca anāmantetvā āgato tathā aviññātagatiko ananuññātova gato. **Kā tatha paridevanā**ti tatha tādise avasavattini yathākāmāvacare kā nāma paridevanā, kiṃ paridevitena payojananti attho. Sesam vuttanayameva.

Ettha ca ādito catasso gāthā paṭācārāya theriyā tesam pañcamattānaṃ itthisa-
tānaṃ sokavinodanavasena visum visum bhāsītā. Tassā ovāde ṭhatvā pabbajitvā
adhigatavisesāhi tāhi pañcasatamattāhi bhikkhunīhi chapi gāthā paccekam bhāsi-
tāti daṭṭhabbā.

Pañcasatā paṭācārāti paṭācārāya theriyā santike laddha-ovādatāya paṭācārāya
vuttaṃ avedisunti katvā “paṭācārā”ti laddhanāmā pañcasatā bhikkhuniyo.

Pañcasatamattātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Vāseṭṭhītherīgāthāvaṇṇanā

Puttasokenaṃ aṭṭāti-ādikā vāseṭṭhiyā theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu
katādhikārā tatha tatha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalam upacinantī anukka-
mena sambhatavimokkhasambhārā devamanussesu saṃsarantī imasmiṃ
buddhuppāde vesāliyaṃ kulagehe nibbattitvā vayappattā mātāpitūhi samānajāti-
kassa kulaputtassa dinnā patikulaṃ gantvā tena saddhiṃ sukhasamvāsaṃ
vasantī ekaṃ puttaṃ labhitvā tasmīṃ ādhāvitvā paridhāvitvā vicaraṇakāle kālaṃ
kate puttasokena aṭṭitā ummattikā ahoṣi. Sā ñātakesu sāmike ca tikicchaṃ karo-
ntesu tesam ajānantānaṃyeva palāyitvā yato tato paribbhamantī mithilānagaraṃ
sappattā tathaddasa bhagavantaṃ antaravithiyaṃ gacchantaṃ dantaṃ guttaṃ
saṃyatindriyaṃ (..0129) nāgaṃ. Disvāna saha dassanena buddhānubhāvato apa-
gatummādā pakaticittaṃ paṭilabhi. Athassā sathā saṃkhittena dhammaṃ desesi.
Sā taṃ dhammaṃ sutvā paṭiladdhasamvegā sathāraṃ pabbajjaṃ yācitvā satthu
āṇāya bhikkhunīsu pabbajitvā katapubbakiccā vipassanaṃ paṭṭhapetvā ghaṭenti
vāyamantī paripakkañāṇatāya na cirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā
attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānavasena-

133. “Puttasokenaṃ aṭṭā, khittacittā visaññini;
naggā pakiṇṇakesī ca, tena tena vicārihaṃ.

134. “Vithisaṅkārakūṭesu, susāne rathiyāsu ca;
acarim tīṇi vassāni, khuppipāsā samappitā.

135. “Athaddasāsiṃ sugataṃ, nagaraṃ mithilaṃ pati;
adantānaṃ dametāraṃ, sambuddhamakutobhayaṃ.

136. “Sacittaṃ paṭiladdhāna, vanditvāna upāvisim;
so me dhammadesesi, anukampāya gotamo.

137. “Tassa dhammaṃ suṇitvāna, pabbajim anagāriyaṃ;
yuñjanti satthuvacane, sacchākāsiṃ padaṃ sivaṃ.

138. “Sabbe sokā samucchinnā, pahīnā etadantikā;

pariññātā hi me vatthū, yato sokāna sambhavo” ti.-

Imā gāthā abhāsi.

Tattha **aṭṭā**ti aṭṭitā. Ayameva vā pāṭho, aṭṭitā pīḷitāti attho. **Khittacittā**ti sokummādena khittahadayā. Tato eva pakatisaññāya vigamena **visaññinī**. Hirottappābhāvato apagatavatthatāya **naggā**. Vidhutakesatāya **pakiṇṇakesī**. **Tena tenā**ti gāmena gāmaṃ nagarena nagaraṃ vīthiyā vīthiṃ vicariṃ ahaṃ.

Athāti pacchā ummādasamvattaniyassa kammassa parikkhaye.

Sugatanti sobhanagamanattā sundaraṃ ṭhānaṃ gatattā sammā gadattā sammā ca gatattā sugataṃ (..0130) bhagavantaṃ. **Mithilaṃ patīti** mithilābhimukhaṃ, mithilānagarābhimukhaṃ gacchantanti attho.

Sacittaṃ paṭiladdhānāti buddhānubhāvena ummādaṃ pahāya attano pakati-cittaṃ paṭilabhitvā.

Yuñjantī satthuvacaneti satthu sammāsambuddhassa sāsane yogaṃ karontī bhāvanaṃ anuyuñjantī. **Sacchākāsiṃ padaṃ sivanti** sivaṃ khemaṃ catūhi yogehi anupaddutaṃ nibbānaṃ padaṃ sacchi-akāsiṃ.

Etadantikāti etaṃ idāni mayā adhigataṃ arahattaṃ anto pariyosānaṃ etesanti etadantikā, sokā. Na dāni tesam sambhavo atthīti attho. **Yato sokāna sambhavoti** yato antonijjhānalakkhaṇānaṃ sokānaṃ sambhavo, tesam sokānaṃ pañcupādā-nakkhandhasaṅkhātā vatthū adhiṭṭhānāni ñātatiraṇapahānapariññāhi pariññātā. Tasmā sokā etadantikāti yojanā.

Vāseṭṭhītherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Khemātherīgāthāvaṇṇanā

Daharā tvaṃ rūpavatīti-ādikā khemāya theriyā gāthā. Ayaṃ kira padumuttarassa bhagavato kāle haṃsavatīnagare parādhīnavuttikā paresaṃ dāsī ahosi. Sā paresaṃ veyyāvaccakaraṇena jīvikaṃ kappentī ekadivasaṃ padumuttarassa sammāsambuddhassa aggasāvakaṃ sujātatheraṃ piṇḍāya carantaṃ disvā tayo modake datvā taṃdivasameva attano kese vissajjetvā therassa dānaṃ datvā “anā-gate mahāpaññā buddhassa sāvikā bhavyeyan”ti patthanaṃ katvā yāvajivaṃ kusalakamme appamattā hutvā devamanussesu saṃsarantī anukkamena chakā-masagge, tesam tesam devarājūnaṃ mahesibhāvena upapannā, manussalokepi anekavāraṃ cakkavattīnaṃ maṇḍalarājūnañca mahesibhāvaṃ upagatā mahāsa-mpattiyo anubhavitvā vipassissa bhagavato kāle manussaloke uppajjitvā viññutaṃ patvā, satthu santike dhammaṃ sutvā paṭiladdhasaṃvegā pabbajitvā dasavassa-sahassāni (..0131) brahmacariyaṃ carantī bahussutā dhammakathikā hutvā bahu-jaṇassa dhammakathanādinā paññāsaṃvattaniyakammaṃ katvā tato cavitvā sugatīsuyeva saṃsarantī imasmiṃ kappe bhagavato ca kakusandhassa bhaga-vato ca koṇāgamanassa kāle vibhavasampanne kule nibbattitvā viññutaṃ patvā mahantaṃ saṅghārāmaṃ kāretvā buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa niyyā-desi.

Bhagavato pana kassapadasabalassa kāle kikissa kāsirañño sabbajetṭhikā samaṇī nāma dhītā hutvā, satthu santike dhammaṃ sutvā paṭiladdhasaṃvegā agāreyeva ṭhitā, vīsati vassasahassāni komāribrahmacariyaṃ carantī samaṇagu-ttādīhi attano bhaginīhi saddhiṃ ramaṇiyaṃ pariveṇaṃ kāretvā buddhappamu-khassa bhikkhusaṅghassa niyyādesi. Evameva tattha tattha bhava āyatanagataṃ uḷāraṃ puññakammaṃ katvā sugatīsuyeva saṃsaritvā imasmiṃ buddhuppāde

maddaraṭṭhe sākalanagare rājakule nibbatti. **Khemātissā** nāmaṃ ahosi, suvaṇṇa-vaṇṇā kañcanasannibhattacā. Sā vayappattā bimbisārarañño gehaṃ gatā. Satthari veḷuvane viharante rūpamattā hutvā “rūpe dosaṃ dasseti”ti satthu dassa-nāya na gacchati.

Rājā manussehi veḷuvanassa vaṇṇe pakāsāpetvā deviyā vihāradassanāya cittaṃ uppādesi. Atha devī “vihāraṃ passissāmī”ti rājānaṃ paṭipucchi. Rājā “vihāraṃ gantvā satthāraṃ adisvā āgantuṃ na labhissasī”ti vatvā purisānaṃ saññaṃ adāsi- “balakkārenapi deviṃ dasabalaṃ dassethā”ti. Devī vihāraṃ gantvā divasabhāgaṃ khepetvā nivattenti satthāraṃ adisvāva gantuṃ āradhā. Atha naṃ rājapurisā anicchantimpi satthu santikaṃ nayiṃsu. Satthā taṃ āga-cchantiṃ disvā iddhiyā devaccharāsadisam itthiṃ nimminivā tālapaṇṇaṃ gahetvā bījayamānaṃ akāsi. Khemā devī taṃ disvā cintesi- “evarūpā nāma deva-ccharapaṭibhāgā itthiyo bhagavato avidūre tiṭṭhanti, ahaṃ etāsaṃ paricārikatā-yapi nappahomi, manampi nikkāraṇā pāpacittassa vasena naṭṭhā”ti nimittaṃ gahetvā tameva itthiṃ olokayamānā aṭṭhāsī. Athassā passantiyāva satthu adhiṭṭhā-nabalena sā itthi paṭhamavayaṃ atikkamma majjhimavayampi atikkamma pacchi-mavayaṃ patvā khaṇḍadantā palitakesā valittacā hutvā saddhiṃ tālapaṇṇena parivattitvā pati (..0132). Tato khemā katādhikārattā evaṃ cintesi- “evaṃvi-dhampi sarīraṃ īdisaṃ vipattiṃ pāpuṇi, mayhampi sarīraṃ evaṃgatikameva bhavissati”ti. Athassā cittācāraṃ ṇatvā satthā-

“Ye rāgarattānupatanti sotaṃ, sayaṃ kataṃ makkaṭakova jālaṃ;

etampi chetvāna paribbajanti, anapekkhino kāmasukhaṃ pahāyā”ti.-

Gāthamāha. Sā gāthāpariyosāne saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇīti aṭṭhaka-thāsu āgataṃ. Apadāne pana “imaṃ gāthaṃ sutvā sotāpatti-phale patiṭṭhitā rājānaṃ anujānāpetvā pabbajitvā arahattaṃ pāpuṇī”ti āgataṃ. Tatthāyaṃ **apadāna-pāḷi** (apa. therī 2.2.289-383)-

“Padumuttaro nāma jino, sabbadhammesu cakkhumā;
ito satahassamhi, kappe uppajji nāyako.

“Tadāhaṃ haṃsavatiyaṃ, jātā seṭṭhikule ahuṃ;
nānāratana-pajjote, mahāsukhasamappitā.

“Upetvā taṃ mahāvīraṃ, assosiṃ dhammadesanaṃ;
tato jātappasādāhaṃ, upemi saraṇaṃ jinaṃ.

“Mātaraṃ pitaraṃ cāhaṃ, āyācitvā vināyakaṃ;
nimantayitvā sattāhaṃ, bhojayiṃ sahasāvakaṃ.

“Atikkante ca sattāhe, mahāpaññānamuttamaṃ;
bhikkhuniṃ etadaggamhi, ṭhapesi nara-sārathi.

“Taṃ sutvā muditā hutvā, puno tassa mahesino;
kāraṃ katvāna taṃ ṭhānaṃ, paṇipacca paṇīdahiṃ.

“Tato mama jino āha, sijjhataṃ paṇidhī tava;
sasaṅghe me kataṃ kāraṃ, appameyyaphalaṃ tayā.

“Satahassito kappe, okkākakulasambhavo;
gotamo nāma gottena, satthā loke bhavissati.

“Tassa (..0133) dhammesu dāyādā, orasā dhammanimmitā;
etadaggamanuppattā, khemā nāma bhavissati.
“Tena kammaena sukatenā, cetanāpaṇidhīhi ca;
jahitvā mānusaṃ dehaṃ, tāvatimsūpagā ahaṃ.
“Tato cutā yāmagamaṃ, tatohaṃ tusitaṃ gatā;
tato ca nimmānaratiṃ, vasavattipuraṃ tato.
“Yattha yatthūpapajjāmi, tassa kammaena vāhasā;
tattha tattheva rājūnaṃ, mahesittamakārayiṃ.
“Tato cutā manussatte, rājūnaṃ cakkavattiṃ;
maṇḍalīnañca rājūnaṃ, mahesittamakārayiṃ.
“Sampattiṃ anubhotvāna, deveṣu manujesu ca;
sabbattha sukhitā hutvā, nekakappesu saṃsariṃ.
“Ekanavutito kappe, vipassī lokanāyako;
uppari cārudassano, sabbadhammavipassako.
“Tamahaṃ lokanāyakaṃ, upetvā narasārathiṃ;
dhammaṃ bhaṇitaṃ sutvāna, pabbajiṃ anagāriyaṃ.
“Dasavassasahassāni, tassa vīrassa sāsane;
brahmacariyaṃ caritvāna, yuttayogā bahussutā.
“Paccayākāraṅkusalā, catusaccavisāradā;
nipuṇā cittakathikā, satthusāsanakārikā.
“Tato cutāhaṃ tusitaṃ, upapannā yasassinī;
abhibhomi tahiṃ aññe, brahmacārīphalenahaṃ.
“Yattha yatthūpapannāhaṃ, mahābhogā mahaddhanā;
medhāvinī sīlavatī, vinītaparisāpi ca.
“Bhavāmi tena kammaena, yogena jinasāsane;
sabbā sampattiyo mayhaṃ, sulabhā manaso piyā.
“Yopi (..0134) me bhavate bhaddā, yattha yattha gatāyapi;
vimāneti na maṃ koci, paṭipattibalena me.
“Imamhi bhaddake kappe, brahmabandhu mahāyaso;
nāmena koṇāgamano, uppari vadataṃ varo.
“Tadā hi bārāṇasiyaṃ, susamiddhakulappajā;
dhanañjānī sumedhā ca, ahampi ca tayo janā.
“Saṅghārāmadāsīmha, dānasahāyikā pure;
saṅghassa ca vihārampi, uddissa kārikā mayaṃ.
“Tato cutā mayaṃ sabbā, tāvatimsūpagā ahaṃ;
yasaṃ aggataṃ pattā, manussesu tattheva ca.
“Imasmimyeva kappamhi, brahmabandhu mahāyaso;
kassapo nāma gottena, uppari vadataṃ varo.
“Upaṭṭhāko mahesissa, tadā āsi narissaro;
kāsiṅgā kiki nāma, bārāṇasipuruttame.

“Tassāsiṃ jeṭṭhikā dhītā, samaṇī iti vissutā;
dhammaṃ sutvā jinaggassa, pabbajjaṃ samarocayiṃ.
“Anujāni na no tāto, agāreva tadā mayaṃ;
vīsavassasahassāni, vicarimha atanditā.
“Komāribrahmacariyaṃ, rājakaññā sukhedhitā;
buddhopaṭṭhānaniratā, muditā satta dhītarō.
“Samaṇī samaṇaguttā ca, bhikkhunī bhikkhudāyikā;
dhammā ceva sudhammā ca, sattamī saṅghadāyikā.
“Ahaṃ uppalavaṇṇā ca, paṭācārā ca kuṇḍalā;
kisāgotamī dhammadinnā, visākhā hoti sattamī.
“Kadāci so narādicco, dhammaṃ desesi abbhutaṃ;
mahānidānasuttantaṃ, sutvā taṃ pariyāpuṇiṃ.
“Tehi (..0135) kammehi sukatehi, cetanāpaṇidhīhi ca;
jahitvā mānusaṃ dehaṃ, tāvatimsamagacchahaṃ.
“Pacchime ca bhava dāni, sākālāya puruttame;
rañño maddassa dhītāmi, manāpā dayitā piyā.
“Saha me jātamaṃ tamhi, khemaṃ tamhi pure ahu;
tato khemāti nāmaṃ me, guṇato upapajjatha.
“Yadāhaṃ yobbanaṃ pattā, rūpalāvaññabhūsitā;
tadā adāsi maṃ tāto, bimbisārassa rājino.
“Tassāhaṃ suppiyā āsiṃ, rūpakelāyane ratā;
rūpānaṃ dosavādīti, na upesiṃ mahādayaṃ.
“Bimbisāro tadā rājā, mamānuggahabuddhiyā;
vaṇṇayitvā veḷuvanaṃ, gāyake gāpayī mamaṃ.
“Rammaṃ veḷuvanaṃ yena, na diṭṭhaṃ sugatālayaṃ;
na tena nandanaṃ diṭṭhaṃ, iti maññāmaṃ mayaṃ.
“Yena veḷuvanaṃ diṭṭhaṃ, naranandanandananaṃ;
sudiṭṭhaṃ nandanaṃ tena, amarindasunandanaṃ.
“Vihāya nandanaṃ devā, otarivā mahītaṃ;
rammaṃ veḷuvanaṃ disvā, na tappanti suvimhitā.
“Rājapuññaṃ nibbattaṃ, buddhapuññaṃ bhūsitāṃ;
ko vattā tassa nissesaṃ, vanassa guṇasañcayaṃ.
“Taṃ sutvā vanasamiddhaṃ, mama sotamanoharaṃ;
daṭṭhukāmā tamuyyānaṃ, rañño ārocayiṃ tadā.
“Mahatā parivāreṇa, tadā ca so mahīpati;
maṃ pesesi tamuyyānaṃ, dassanāya samussukaṃ.
“Gaccha passa mahābhoge, vanaṃ nettarasāyanaṃ;
yaṃ sadā bhāti siriya, sugatābhānurañjitaṃ.
“Yadā (..0136) ca piṇḍāya muni, giribajapuruttamaṃ;
paviṭṭhohaṃ tadāyeva, vanaṃ daṭṭhumupāgamiṃ.
“Tadā taṃ phullavipinaṃ, nānābhamarakūjitaṃ;
kokilāgītasahitaṃ, mayūragaṇanaccitaṃ.

“Appasaddamanākiṇṇaṃ, nānācaṅkamabhūsitāṃ;
kuṭimaṇḍapasamaṅkiṇṇaṃ, yogīvaravirājitaṃ.
“Vicarantī amaññissaṃ, saphalaṃ nayaṇaṃ mama;
tattāpi taruṇaṃ bhikkhuṃ, yuttaṃ disvā vicintayim.
“Īdise vipine ramme, ṭhitoyaṃ navayobbane;
vasantamiva kantena, rūpena ca samanvito.
“Nisinno rukkhamūlamhi, muṇḍo saṅghāṭipāruto;
jhāyate vatayaṃ bhikkhu, hitvā visayajaṃ ratiṃ.
“Nanu nāma gahaṭṭhena, kāmaṃ bhutvā yathāsukhaṃ;
pacchā jiṇṇena dhammoyaṃ, caritabbo subhaddako.
“Suññakanti viditvāna, gandhagehaṃ jinālayaṃ;
upetvā jinamaddakkhaṃ, udayantaṃ va bhākaraṃ.
“Ekakaṃ sukhamāsīnaṃ, bījamānaṃ varitthiyā;
disvānevaṃ vicintesiṃ, nāyaṃ lūkho narāsabho.
“Sā kaññā kanakābhāsā, padumānanalocanā;
bimboṭṭhī kundadasanā, manonettarasāyanā.
“Hemadolābhasavanā, kalikākārasutthani;
vedimajjhāva sussoṇī, rambhoru cārubbhūsanā.
“Rattaṃsakupasaṃbyānā, nīlamaṭṭhanivāsanā;
atappaneyyarūpena, hāsabhāvasamanvitā.
“Disvā tamevaṃ cintesiṃ, ahoyamabhirūpinī;
na mayānena nettena, diṭṭhapubbā kudācanaṃ.
“Tato (..0137) jarābhibhūtā sā, vivaṇṇā vikatānanā;
bhinnadantā setasirā, salālā vadanāsuci.
“Saṃkhittakaṇṇā setakkhī, lambāsubhapayodharā;
valivittasabbaṅgī, sirāvitatadehinī.
“Nataṅgā daṇḍadutiyā, upphāsulikatā kisā;
pavedhamānā patitā, nissasantī muhuṃ muhuṃ.
“Tato me āsi saṃvego, abbhuto lomahaṃsano;
dhiratthu rūpaṃ asuciṃ, ramante yattha bālisā.
“Tadā mahākāruṇiko, disvā saṃviggamānasāṃ;
udaggacitto sugato, imā gāthā abhāsatha.
“Āturaṃ asuciṃ pūtiṃ, passa kheme samussayaṃ;
uggharantaṃ paggharantaṃ, bālānaṃ abhinanditaṃ.
“Asubhāya cittaṃ bhāvehi, ekaggaṃ susamāhitaṃ;
sati kāyagatā tyatthu, nibbidā bahulā bhava.
“Yathā idaṃ tathā etaṃ, yathā etaṃ tathā idaṃ;
ajjhatañca bahiddhā ca, kāye chandaṃ virājaya.
“Animittañca bhāvehi, mānānusayamujjaha;
tato mānābhisamayā, upasantā carissasi.
“Ye rāgarattānupatanti soṭaṃ, sayaṃ kataṃ makkaṭakova jālaṃ;
etampi chetvāna paribbajanti, anapekkhino kāmasukhaṃ pahāya.

“Tato kallitacittaṃ maṃ, ñatvāna naraśārathi;
mahānidānaṃ desesi, suttantaṃ vinayāya me.
“Sutvā suttantaseṭṭhaṃ taṃ, pubbaśāññamanussaṃ;
tatha ṭhitāvahaṃ santi, dhammacakkuṃ visodhayiṃ.
“Nipatitvā mahesissa, pādamaṃlamhi tāvade;
accayaṃ desanatthāya, idaṃ vacanamabraviṃ.
“Namo (..0138) te sabbaḍassāvi, namo te karuṇākara;
namo te tiṇṇasaṃsāra, namo te amataṃ dada.
“Diṭṭhigahanapakkaṇḍā, kāmarāgavimohitā;
tayā sammā upāyena, vinītā vinaye ratā.
“Adassanena vibhogā, tādisānaṃ mahesinaṃ;
anubhonti mahādukkhaṃ, sattā saṃsārasāgare.
“Yadāhaṃ lokasaraṇaṃ, araṇaṃ araṇantaḡuṃ;
nāḍḍasāmi adūraṭṭhaṃ, desayāmi tamaccayaṃ.

“Mahāhitaṃ varadadaṃ, ahitoti visaṅkitā;
 nopesiṃ rūpaniratā, desayāmi tamaccayaṃ.
 “Tadā madhuranigghoso, mahākāruṅiko jino;
 avoca tiṭṭha khemeti, siñcanto amatena maṃ.
 “Tadā pakamya sirasā, katvā ca naṃ padakkhiṇaṃ;
 gantvā disvā narapatiṃ, idaṃ vacanamabraviṃ.
 “Aho sammā upāyo te, cintitoyamarindama;
 vanadassanakāmāya, diṭṭho nibbānato muni.
 “Yadi te ruccate rāja, sāsane tassa tādino;
 pabbajissāmi rūpehaṃ, nibbinnā munivāṇinā.
 “Añjaliṃ paggahetvāna, tadāha sa mahīpati;
 anujānāmi te bhadde, pabbajjā tava sijjhatu.
 “Pabbajitvā tadā cāhaṃ, addhamāse upaṭṭhite;
 dīpodayañca bhedañca, disvā saṃviggamānasā.
 “Nibbinnā sabbasaṅkhāre, paccayākāra-kovidā;
 caturughe atikkamma, arahattama-papuṇiṃ.
 “Iddhīsu ca vasī āsiṃ, dibbāya sotadhātuyā;
 cetopariyaññassa, vasī cāpi bhavāmahaṃ.
 “Pubbenivāsaṃ (..0139) jānāmi, dibbacakkhu visodhitaṃ;
 sabbāsavaparikkhīṇā, natthi dāni punabbhavo.
 “Atthadhammaniruttīsa, paṭibhāne tatheva ca;
 parisuddhaṃ mama ñāṇaṃ, uppannaṃ buddhasāsane.
 “Kusalāhaṃ visuddhīsu, kathāvatthuvisāradā;
 abhidhammanayaññū ca, vasippattāmi sāsane.
 “Tato toraṇavatthusmiṃ, raññā kosalasāminā;
 pucchitā nipuṇe pañhe, byākarontī yathātathaṃ.
 “Tadā sa rājā sugataṃ, upasaṅkamma pucchatha;
 tatheva buddho byākāsi, yathā te byākatā mayā.
 “Jino tasmīṃ guṇe tuṭṭho, etadagge ṭhapesi maṃ;
 mahāpaññānamaggāti, bhikkhunīnaṃ naruttamo.
 “Kilesā jhāpitā mayhaṃ ...pe... kataṃ buddhassa sāsanan”ti. (apa. therī 2.2. 289-383);

Arahattaṃ pana patvā phalasukhena nibbānasukhena ca viharantiyā imissā
 theriyā satipi aññāsaṃ khīṇāsavattherīnaṃ paññāvepullappattiyaṃ tattha pana
 katādhikāratāya mahāpaññābhāvo pākaṭo ahosi. Tathā hi naṃ bhagavā jetavana-
 mahāvihāre ariyagaṇamaṃjhe nisinnō paṭipāṭiyā bhikkhuniyo ṭhānantare ṭhapento
 “etadaggaṃ, bhikkhave, mama sāvīkānaṃ bhikkhunīnaṃ mahāpaññānaṃ
 yadidaṃ khemā”ti (a. ni. 1.235-236) mahāpaññatāya aggaṭṭhāne ṭhapesi. Taṃ
 ekadivasaṃ aññatarasmīṃ rukkhamaṃle divāvihāraṃ nisinnaṃ māro pāpimā taru-
 ṇarūpena upasaṅkamitvā kāmehi palobhento-

139. “Dahaṛā tvaṃ rūpavatī, ahampi daharo yuvā;
 pañcaṅgikena turiyena, ehi kheme ramāmase”ti.- gāthamāha;

Tassattho- kheme, tvam taruṇappattā, yobbane ʒhitā rūpasampannā, ahampi taruṇo yuvā, tasmā mayam yobbaññam akhepetvā pañcaṅgikena turiyena vajjamānena ehi kāmaksiḍḍaratiyā ramāma kiḷāmāti.

Tam (..0140) sutvā sā kāmesu sabbadhammesu ca attano virattabhāvam tassa ca mārabhāvam attābhinivesesu sattesu attano thāmagataṃ appasādam katakiccatañca pakāsentī-

140. “Iminā pūtikāyena, āturena pabhaṅgunā;
aṭṭiyāmi harāyāmi, kāmataṅhā samūhatā.

141. “Sattisūlūpamā kāmā, khandhāsaṃ adhikuṭṭanā;
yam tvam kāmaratiṃ brūsi, aratī dāni sā mama.

142. “Sabbattha vihatā nandī, tamokhandho padālito;
evam jānāhi pāpima, nihato tvamasi antaka.

143. “Nakkhattāni namassantā, aggim paricaram vane;
yathābhuccamajānantā, bālā suddhimamaññatha.

144. “Ahañca kho namassantī, sambuddham purisuttamaṃ;
pamuttā sabbadukkhehi, satthusāsanakārikā”ti.- imā gāthā abhāsi;

Tattha **aggim paricaram vaneti** tapovane aggihuttaṃ paricaranto. **Yathābhuccamajānantā**ti pavattiyo yathābhūtaṃ aparijānantā. Sesamettha heṭṭhā vuttanayattā uttānameva.

Khemātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Sujātātherīgāthāvaṇṇanā

Alaṅkatā suvasanāti-ādikā sujātāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī anukkamena sambhatavimokkhasambhārā hutvā imasmiṃ buddhuppāde sāketanagare seṭṭhikule nibbattitvā vayappattā mātāpitūhi samānajātikassa seṭṭhiputtassa dinnā hutvā patikulaṃ gatā. Tattha tena saddhiṃ sukhasaṃvāsaṃ vasantī ekadivasaṃ uyyānaṃ gantvā nakkhattakīlaṃ kiḷitvā parijanena (..0141) saddhiṃ nagaraṃ āgacchantī añjanavane satthāraṃ disvā pasannamānasā upasaṅkamtivā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā tassā anupubbim kathaṃ kathetvā kallacittataṃ ṅatvā upari sāmukkaṃsikaṃ dhammadesanaṃ pakāsesi. Sā desanāvasāne attano katādhikāratāya ṅaṇassa paripākaṃ gatattā ca, satthu ca desanāvilāsenā yathānisi-
nnāva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā satthāraṃ vanditvā gehaṃ gantvā sāmikañca mātāpitāro ca anujānāpetvā satthu-āṇāya bhikkhunupassayaṃ gantvā bhikkhunīnaṃ santike pabbaji. Pabbajitvā ca attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānavasena-

145. “Alaṅkatā suvasanā, mālinī candanokkhitā;
sabbābharaṇasañchannā, dāsigaṇapurakkhatā.

146. “Annaṃ pānañca ādāya, khajjaṃ bhojjaṃ anappakaṃ;

gehato nikkhamitvāna, uyyānamabhihārayiṃ.

147. “Tattha ramitvā kiḷitvā, āgacchantī sakaṃ gharaṃ;
vihāraṃ daṭṭhuṃ pāvisiṃ, sākete añjanaṃ vanāṃ.

148. “Disvāna lokapajjotaṃ, vanditvāna upāvisiṃ;
so me dhammamadesesi, anukampāya cakkhumā.

149. “Sutvā ca kho mahesissa, saccaṃ sampaṭivijjhamaṃ;
tattheva virajaṃ dhammaṃ, phusayiṃ amataṃ padaṃ.

150. “Tato viññātasaddhammā, pabbajiṃ anagāriyaṃ;
tisso vijjā anuppattā, amoghaṃ buddhasāsanā”ti.-

Imā gāthā abhāsi.

Tattha **alaṅkatā**ti vibhūsitā. Taṃ pana alaṅkatākāraṃ dassetuṃ “**suvasanā mālinī candanokkhitā**”ti vuttaṃ. Tattha **mālinī**ti mālādhārinī. **Candanokkhitā**ti candanānulittā. **Sabbābharaṇasañchannā**ti hatthūpagādīhi sabbehi ābharaṇehi alaṅkāravasena sañchāditarā. **Annā** (..0142) **pānañca ādāya, khajjaṃ bhojjaṃ anappakanti** sāli-odanā-di-annaṃ, ambapānādipānaṃ, piṭṭhakhādaniyādikhajjaṃ, avasiṭṭhaṃ āhārasa-ṅkhātaṃ bhojjañca pahūtaṃ gahetvā. **Uyyānamabhihārayinti** nakkhattakīlavasena uyyānaṃ upanesiṃ. Annapānādiṃ tattha ānetvā saha pariyaṇena kiḷanti ramanti paricāresinti adhippāyo.

Sākete añjanaṃ vananti sāketasamīpe añjanavane vihāraṃ pāvisiṃ.
Lokapajjotanti ñāṇapajjotena lokassa pajjotabhūtaṃ.
Phusayinti phusiṃ, adhigacchinti attho. Sesaṃ vuttanayameva.

Sujātātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Anopamātherīgāthāvaṇṇanā

Ucce kuleti-ādikā anopamāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhi-kārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī anukkamena vimu-ṭtiparipācāniye dhamme paribrūhitvā imasmiṃ buddhuppāde sāketaṇagare majjhassa nāma seṭṭhino dhītā hutvā nibbatti. Tassā rūpasampattiyā **anopamā**ti nāmaṃ ahosi. Tassā vayappattakāle bahū seṭṭhiputtā rājamahāmattā rājāno ca pitu dūtaṃ pāhesuṃ- “attano dhītaraṃ anopamaṃ dehi, idañcidañca te dassāmā”-ti. Sā taṃ sutvā upanissayasampannatāya “gharāvāsena mayhaṃ attho natthī”ti satthu santikaṃ gantvā dhammaṃ sutvā ñāṇassa paripākaṃ gatattā desanānusā-rena vipassanaṃ ārabhitvā taṃ ussukkāpentī maggapaṭipāṭiyā tatiyaphale pati-ṭṭhāsi. Sā satthāraṃ pabbajjaṃ yācitvā satthu-āṇāya bhikkhunupassayaṃ upa-gantvā bhikkhunīnaṃ santike pabbajitvā sattame divase arahattaṃ sacchikatvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānavasena-

151. “Ucce kule ahaṃ jātā, bahuvitte mahaddhane;
vaṇṇarūpena sampannā, dhītā majjhassa atrajā.
152. “Patthitā (..0143) rājaputtehi, seṭṭhiputtehi gijjhītā;
pitu me pesayī dūtaṃ, detha mayhaṃ anopamaṃ.
153. “Yattakaṃ tulitā esā, tuyhaṃ dhītā anopamā;
tato aṭṭhaguṇaṃ dassaṃ, hiraññaṃ ratanāni ca.
154. “Sāhaṃ disvāna sambuddhaṃ, lokajetṭhaṃ anuttaraṃ;
tassa pādāni vanditvā, ekamantaṃ upāvisiṃ.
155. “So me dhammadesesi, anukampāya gotamo;
nisinnā āsane tasmīṃ, phusayiṃ tatiyaṃ phalaṃ.
156. “Tato kesāni chetvāna, pabbajiṃ anagāriyaṃ;
ajja me sattamī ratti, yato taṇhā visesitā” ti.-

Imā gāthā abhāsi.

Tattha **ucce kule**ti uḷāratame vessakule. **Bahuvitte**ti alaṅkāradīpahūtavittūpaka-
raṇe. **Mahaddhaneti** nidhānagatasseva cattārīsakoṭiparimāṇassa mahato
dhanassa atthibhāvena mahaddhane ahaṃ jātāti yojanā. **Vaṇṇarūpena sampa-**
nnāti vaṇṇasampannā ceva rūpasampannā ca, siniddhabhāsuraṃ chavisampa-
ttiyā vatthābharaṇādisarīrāvayavasampattiyā ca samannāgatāti attho. **Dhītā**
majjhassa atrajāti majjhanāmassa seṭṭhino orasā dhītā.

Patthitā rājaputtehīti “kathaṃ nu kho taṃ labheyyāma” ti rājakumārehi abhipa-
tthitā. **Seṭṭhiputtehi gijjhītāti** tathā seṭṭhikumārehipi abhigijjhītā paccāsīsītā. **Detha**
mayhaṃ anopamanti rājaputtādayo “detha mayhaṃ anopamaṃ detha mayhan” ti
pitu santike dūtaṃ pesayiṃsu.

Yattakaṃ tulitā esāti “tuyhaṃ dhītā anopamā yattakaṃ dhanaṃ agghatī” ti tulitā
lakkhaṇāññūhi paricchinnā, “tato aṭṭhaguṇaṃ dassāmi” ti pitu me pesayi dūtanti
yojanā. Sesā heṭṭhā vuttanayameva.

Anopamātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Mahāpajāpatigotamītherīgāthāvaṇṇanā

Buddha (..0144) **vīra namo tyatthūti**-ādikā mahāpajāpatigotamiyā gāthā.
Ayampi kira padumuttarassa bhagavato kāle haṃsavatīnagare kulagehe nibba-
ttitvā viññutaṃ patvā satthu santike dhammaṃ suṇantī satthāraṃ ekaṃ
bhikkhuniṃ rattaññūnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā, adhikārakammaṃ katvā
taṃ ṭhānantaraṃ patthetvā yāvajīvaṃ dānādīni puññāni katvā kappasata-
hassaṃ devamanussesu saṃsaritvā, kassapassa ca bhagavato antare amhā-
kañca bhagavato buddhasuññe loke bārāṇasiyaṃ pañcanaṃ dāsisatānaṃ
jetṭhikā hutvā nibbatti. Atha sā vassūpanāyikasamaye pañca paccekabuddhe
nandamūlakapabbhārato isipatane otaritvā, nagare piṇḍāya caritvā isipatana-
meva gantvā, vassūpanāyikasamaye kuṭiyā atthāya hatthakammaṃ pariyesante

disvā, tā dāsiyo tāsam attano ca sāmike samādapetvā caṅkamādi-parivārasa-
mpannā pañca kuṭiyo kāretvā, mañcapīṭhapānīyaparibhojanīyabhājanādīni upa-
ṭṭhapetvā paccekabuddhe temāsam tattheva vasanathāya paṭiññaṃ kāretvā vāra-
bhikkhaṃ paṭṭhapesuṃ. Yā attano vāradivase bhikkhaṃ dātuṃ na sakkoti, tassā
sayam sakagehato nīharitvā deti. Evaṃ temāsam paṭijaggitvā pavāraṇāya sampa-
ttāya ekekaṃ dāsiṃ ekekaṃ sāṭakaṃ vissajjāpesi. Pañcathūlasāṭakasatāni
ahesuṃ. Tāni parivattāpetvā pañcannaṃ paccekabuddhānaṃ ticivarāni katvā
adāsi. Paccekabuddhā tāsam passantīnaṃyeva ākāsenā gandhamādanapa-
bbataṃ agamaṃsu.

Tāpi sabbā yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devaloke nibbattiṃsu. Tāsam jeṭṭhikā tato
cavitvā bārāṇasiyā avidūre pesakāragāme pesakārajeṭṭhakassa gehe nibbattitvā
viññutaṃ patvā, padumavatiyā putte pañcasate paccekabuddhe disvā sampiyāya-
mānā sabbe vanditvā bhikkhaṃ adāsi. Te bhattakiccaṃ katvā gandhamādana-
meva agamaṃsu. Sāpi yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsarantī
amhākaṃ satthu nibbattito puretameva devadahanagare mahāsuppabu-
ddhassa gehe paṭisandhiṃ gaṇhi, **gotamī**tissā gottāgatameva nāmaṃ ahosi;
mahāmāyāya kaniṭṭhabhaginī. Lakkhaṇapāṭhakāpi “imāsam dvinnampi kucchiyaṃ
vasitā dārakā cakkavattino (..0145) bhavissanti” ti byākariṃsu. Suddhodanamahā-
rājā vayappattakāle dvepi maṅgalaṃ katvā attano gharaṃ abhinesi.

Aparabhāge amhākaṃ satthari uppajjitvā pavattitavaradhammacakke anupu-
bbena tattha tattha veneyyānaṃ anuggahaṃ karonte vesāliṃ upanissāya kūṭāgā-
rasālāyaṃ viharante suddhodanamahārājā setacchattassa heṭṭhā arahattaṃ
sacchikatvā parinibbāyi. Atha mahāpajāpatigotamī pabbajitukāmā hutvā satthāraṃ
ekavāraṃ pabbajjaṃ yācamānā alabhitvā dutiyavāraṃ kese chindāpetvā kāsā-
yāni acchādetvā **kalahavivādasuttanta**desanāpariyosāne (su. ni. 868 ādayo)
nikkhamitvā pabbajitānaṃ pañcannaṃ sakyakumārasatānaṃ pādapari-cārikāhi
saddhiṃ vesāliṃ gantvā ānandattheraṃ satthāraṃ yācāpetvā aṭṭhahi garudha-
mmehi (a. ni. 8.51; cūḷava. 403) pabbajjañca upasampadañca paṭilabhi. Itarā pana
sabbāpi ekato-upasampannā ahesuṃ. Ayamettha saṅkhepo, vitthārato panetaṃ
vatthu pāḷiyaṃ āgatameva.

Evaṃ upasampannā pana mahāpajāpatigotamī satthāraṃ upasaṅkamtivā abhi-
vādetvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Athassā satthā dhammaṃ desesi. Sā satthu santike
kammaṭṭhānaṃ gahetvā bhāvanamanuyuñjantī na cirasseva abhiññāpaṭisambhi-
dāparivāraṃ arahattaṃ pāpuṇi. Sesā pana pañcasatā bhikkhuniyo **nandakovāda**-
pariyosāne (ma. ni. 3.398 ādayo) chaḷabhiññā ahesuṃ. Athekadivasaṃ satthā
jetavanamahāvihāre ariyagaṇamañjhe nisinno bhikkhuniyo ṭhānantare ṭhapento
mahāpajāpatigotamiṃ rattaññūnaṃ bhikkhunīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesi. Sā phala-
sukhena nibbānasukhena ca vītināmentī kataññutāya ṭhatvā ekadivasaṃ satthu
guṇābhithavanapubbaka-upakārakavibhāvanāmukhena aññaṃ byākarontī-

157. “Buddhavīra namo tyatthu, sabbasattānamuttama;
yo maṃ dukkhā pamocesi, aññañca bahukaṃ jaṇaṃ.

158. “Sabbadukkhaṃ pariññātaṃ, hetutaṇhā visositā;

bhāvito aṭṭhaṅgiko maggo, nirodho phusito mayā.

159. “Mātā (..0146) putto pitā bhātā, ayyakā ca pure ahuṃ;
yathābhuccamajānantī, saṃsariṃhaṃ anibbisam.

160. “Diṭṭho hi me so bhagavā, antimoyaṃ samussayo;
vikkhīṇo jātisamsāro, natthi dāni punabbhavo.

161. “Āraddhavīriye pahitatte, niccaṃ daḷhaparakkame;
samagge sāvake passe, esā buddhāna vandanā.

162. “Bahūnaṃ vata atthāya, māyā janayi gotamaṃ;

byādhimaraṇatunnānaṃ, dukkhakkhandhaṃ byapānudi”ti.- imā gāthā
abhāsi;

Tattha **buddhavīrā**ti catusaccabuddhesu vīra, sabbabuddhā hi uttamavīriyehi
catusaccabuddhehi vā catubbidhasammappadhānavīriyanipphattiyā vijitavijayattā
vīrā nāma. Bhagavā pana vīriyapāramipāripūriyā caturaṅgasamannāgatavīriyā-
dhiṭṭhānena sātisayacatubbidhasammappadhānakiccanipphattiyā tassā ca vene-
yyasantāne sammadeva patiṭṭhāpitattā visesato vīriyayuttatāya vīroti vattabbaṃ
arahati. **Namo tyatthū**ti namo namakkāro te hotu. **Sabbasattānamuttamā**ti apadā-
dibhedesu sattesu sīlādiguṇehi uttamo bhagavā. Tadekadesaṃ satthupakāra-
guṇaṃ dassetuṃ, “**yo maṃ dukkhā pamocesi, aññañca bahukaṃ janā**”ti vatvā
attano dukkhā pamuttabhāvaṃ vibhāventī “**sabbadukkha**”ti gāthamāha.

Puna yato pamocesi, taṃ vaṭṭadukkhaṃ ekadesena dassenti “**mātā putto**”ti
gāthamāha. Tattha **yathābhuccamajānantī**ti pavattihetu-ādiṃ yathābhūtaṃ anava-
bujjhanti. **Saṃsariṃhaṃ anibbisanti** saṃsārasamudde patiṭṭhaṃ avindanti ala-
bhanti bhavadīsu aparāparuppattivaseṇa saṃsariṃ ahanti kathenti āha “**mātā
putto**”ti-ādi. Yasmiṃ bhava etassa mātā ahosi, tato aññasmiṃ bhava tasseva
putto, tato aññasmiṃ bhava pitā bhātā ahūti attho.

“**Diṭṭho (..0147) hi me**”ti gāthāyapi attano dukkhato pamuttabhāvameva vibhā-
veti. Tattha **diṭṭho hi me so bhagavā**ti so bhagavā sammāsambuddho attanā diṭṭha-
lokuttaradhammadassanena ñāṇacakkhunā mayā paccakkhato diṭṭho. Yo hi
dhammaṃ passati, so bhagavantaṃ passati nāma. Yathāha- “yo kho, vakkali,
dhammaṃ passati, so maṃ passati”ti-ādi (saṃ. ni. 3.87).

Āraddhavīriyeti paggahitavīriye. **Pahitatteti** nibbānaṃ pesitacitte. **Niccaṃ daḷha-
parakkameti** apattassa pattiyā pattassa vepullatthāya sabbakālaṃ thirapara-
kkame. **Samaggeti** sīladiṭṭhisāmaññaṇa saṃhatabhāvena samagge. Satthudesa-
nāya savanante jātattā **sāvake**, “ime maggaṭṭhā ime phalaṭṭhā”ti yāthāvato
passati. **Esā buddhāna vandanā**ti yā satthu dhammasarīrabhūtassa ariyasāva-
kānaṃ ariyabhāvabhūtassa ca lokuttaradhammassa attapaccakkhakiyā, esā
sammāsambuddhānaṃ sāvakaḥ buddhānañca vandanā yāthāvato guṇaninnatā.

“**Bahūnaṃ vata atthāyā**”ti osānagāthāyapi satthu lokassa bahūpakāratameva
vibhāveti. Yaṃ panettha atthato na vibhattaṃ, taṃ suviññeyyameva.

Athekadā mahāpajāpatigotamī satthari vesāliyaṃ viharante mahāvane kūṭāgā-
rasālāyaṃ sayam vesāliyaṃ bhikkhunupassaye viharanti pubbaṇhasamayaṃ
vesāliyaṃ piṇḍāya caritvā bhattaṃ bhujjivā attano divāṭṭhāne yathāparicchinna-

kālaṃ phalasaṃpattisukhena vītināmetvā phalasaṃpattito vuṭṭhāya attano paṭi-
pattiṃ paccavekkhitvā somanassajātā attano āyusaṅkhāre āvajjenti tesaṃ khīṇa-
bhāvaṃ ñatvā evaṃ cintesi- “yaṃnūnāhaṃ vihāraṃ gantvā bhagavantaṃ anujā-
nāpetvā manobhāvanīye ca there sabbeva sabrahmacariye āpucchitvā idheva
āgantvā parinibbāyeyyan”ti. Yathā ca theriyā, evaṃ tassā parivārabhūtānaṃ
pañcannaṃ bhikkhunisaṭānaṃ parivitakko ahosi. Tena vuttaṃ **apadāne** (apa.
therī 2.2.97-288)-

“Ekadā lokapajjoto, vesāliyaṃ mahāvane;

kūṭāgāre kusālāyaṃ, vasate naraśārathi.

“Tadā (..0148) jinassa mātucchā, mahāgotami bhikkhunī;

tahiṃ kate pure ramme, vasī bhikkhunupassaye.

“Bhikkhunīhi vimuttāhi, satehi saha pañcahi;

rahogatāya tassevaṃ, citassāsi vitakkitaṃ.
“Buddhassa parinibbānaṃ, sāvakaḡḡayugassa vā;
rāhulānandanandānaṃ, nāhaṃ lacchāmi passitaṃ.
“Buddhassa parinibbānā, sāvakaḡḡayugassa vā;
mahākassapanandānaṃ, ānandarāhulāna ca.
“Paṭikaccāyusaṅkhāraṃ, osajjitvāna nibbutiṃ;
ḡaccheyyaṃ lokanāthena, anuññātā mahesinā.
“Tathā pañcasatānampi, bhikkhunīnaṃ vitakkitaṃ;
āsi khemādikānampi, etadeva vitakkitaṃ.
“Bhūmicālo tadā asi, nāditā devadundubhī;
upassayādhivatthāyo, devatā sokapīlitā.
“Vilapantā sukaruṇaṃ, tatthassūni pavattayaṃ;
mittā bhikkhuniyo tāhi, upagantvāna gotamiṃ.
“Nipacca sirasā pāde, idaṃ vacanamabravaṃ;
tattha toyalavāsittā, mayamayye rahogatā.
“Sā calā calitā bhūmi, nāditā devadundubhī;
paridevā ca suyante, kimatthaṃ nūna gotamī.
“Tadā avoca sā sabbāṃ, yathāparivitakkitaṃ;
tāyopi sabbā āhaṃsu, yathāparivitakkitaṃ.
“Yadi te rucitaṃ ayye, nibbānaṃ paramaṃ sivaṃ;
nibbāyissāma sabbāpi, buddhānuññāya subbate.
“Mayaṃ sahāva nikkhantā, gharāpi ca bhavāpi ca;
sahāyeva gamissāma, nibbānaṃ padamuttamaṃ.
“Nibbānāya (..0149) vajantīnaṃ, kiṃ vakkhāmīti sā vadaṃ;
saha sabbāhi niggañchi, bhikkhunīnilayā tadā.
“Upassaye yādhivatthā, devatā tā khamantu me;
bhikkhunīnilayassedāṃ, pacchimaṃ dassanaṃ mama.
“Na jarā maccu vā yattha, appiyehi samāḡamo;
piyehi na viyogotthi, taṃ vajissaṃ asaṅkhataṃ.
“Avītarāḡā taṃ sutvā, vacanaṃ sugatorasā;
sokaṭṭā parideviṃsu, aho no appapuññatā.
“Bhikkhunīnilayo suñño, bhūto tāhi vinā ayaṃ;
pabhāte viya tārāyo, na dissanti jinorasā.
“Nibbānaṃ gotamī yāti, satehi saha pañcahi;
nadīsatehiva saha, gaṅḡā pañcahi sāḡaraṃ.
“Rathiyāya vajantiyo, disvā saddhā upāsikā;
gharā nikkhamma pādesu, nipacca idamabravaṃ.
“Pasīdassu mahābhoge, anāthāyo vihāya no;
tayā na yuttā nibbātuṃ, icchaṭṭā vilapiṃsu tā.
“Tāsaṃ sokapahānatthaṃ, avoca madhuraṃ giraṃ;
ruditena alaṃ puttā, hāsakāloyamajja vo.
“Pariññātaṃ mayā dukkhaṃ, dukkhahetu vivajjito;

nirodho me sacchikato, maggo cāpi subhāvito.

“Pariciṇṇo mayā satthā, kataṃ buddhassa sāsanaṃ;
ohito garuko bhāro, bhavanetti samūhatā.

“Yassatthāya pabbajitā, agārasmānagāriyaṃ;
so me attho anuppatto, sabbasaṃyojanakkhayo.

“Buddho tassa ca saddhammo, anūno yāva tiṭṭhati;
nibbātuṃ tāva kālo me, mā maṃ socatha puttikā.

“Koṇḍaññānandanandādī (..0150), tiṭṭhanti rāhulo jino;
sukhito sahito saṅgho, hatadabbā ca titthiyā.

“Okkākaṃsaṃsassa yaso, ussito māramaddano;
nanu sampati kālo me, nibbānatthāya puttikā.

“Cirappabhuti yaṃ mayhaṃ, patthitaṃ ajja sijjhate;
ānandabherikāloyaṃ, kiṃ vo assūhi puttikā.

“Sace mayi dayā atthi, yadi catthi kataññutā;
saddhammaṭṭhitiyā sabbā, karotha vīriyaṃ daḷhaṃ.

“Thīnaṃ adāsi pabbajjaṃ, sambuddho yācito mayā;
tasmā yathāhaṃ nandissaṃ, tathā tamanutiṭṭhatha.

“Tā evamanusāsivā, bhikkhunīhi purakkhatā;
upecca buddhaṃ vanditvā, idaṃ vacanamabravi.

“Ahaṃ sugata te mātā, tvañca vīra pitā mama;
saddhammasukhada nātha, tayi jātāmi gotama.

“Saṃvaddhitoyaṃ sugata, rūpakāyo mayā tava;
anindito dhammakāyo, mama saṃvaddhito tayā.

“Muhuttaṃ taṇhāsamaṇaṃ, khīraṃ tvaṃ pāyito mayā;
tayāhaṃ santamaccantaṃ, dhammakhīrañhi pāyitā.

“Bandhanārakkhaṇe mayhaṃ, aṇaṇo tvaṃ mahāmune;
puttakāmā thiyo yācaṃ, labhanti tādisaṃ suttaṃ.

“Mandhātādinarindānaṃ, yā mātā sā bhavaṇṇave;
nimuggāhaṃ tayā putta, tāritā bhavasāgarā.

“Rañño mātā mahesiti, sulabhaṃ nāmamitthinaṃ;
buddhamātāti yaṃ nāmaṃ, etaṃ paramadullabhaṃ.

“Tañca laddhaṃ mahāvīra, paṇidhānaṃ mamaṃ tayā;
aṇukaṃ vā mahantaṃ vā, taṃ sabbaṃ pūritaṃ mayā.

“Parinibbātumicchāmi (..0151), vihāyemaṃ kaḷevaraṃ;
anujānāhi me vīra, dukkhantakara nāyaka.

“Cakkaṅkusadhajākiṇṇe, pāde kamalakomale;
pasārehi paṇāmaṃ te, karissaṃ putta-uttame.

“Suvaṇṇarāsisaṅkāsaṃ, sarīraṃ kuru pākaṭaṃ;
katvā dehaṃ sudiṭṭhaṃ te, santiṃ gacchāmi nāyaka.

“Dvattiṃsalakkhaṇūpettaṃ, suppabhālaṅkataṃ tanuṃ;
sañjhāghanaṃ vā bālakkhaṃ, mātucchaṃ dassayī jino.

“Phullāravindasaṃkāse, taruṇādiccasappabhe;

cakkaṅkīte pādatale, tato sā sirasā pati.

“Paṇamāmi narādicca, ādiccakulaketukaṃ;
pacchime maraṇe mayhaṃ, na taṃ ikkhāmaṃhāṃ puno.

“Itthiyo nāma lokagga, sabbadosākarā matā;
yadi ko catthi doso me, khamassu karuṇākara.

“Itthikānañca pabbajjaṃ, haṃ taṃ yāciṃ punappunaṃ;
tattha ce atthi doso me, taṃ khamassu narāsabha.

“Mayā bhikkhuniyo vīra, tavānuññāya sāsītā;
tatra ce atthi dunnītaṃ, taṃ khamassu khamādhipa.

“Akkhante nāma khantabbaṃ, kiṃ bhava guṇabhūsaṇe;
kimuttaraṃ te vatthāmi, nibbānāya vajantiyā.

“Suddhe anūne mama bhikkhusaṅghe, lokā ito nissarituṃ khamante;
pabhātakāle byasanaṅgatānaṃ, disvāna niyyātiva candalekhā.

“Tadetarā bhikkhuniyo jinaggaṃ, tārāva candānugatā sumeruṃ;
padakkhiṇaṃ kacca nipacca pāde, ʘhitā mukhantaṃ samudikkhamānā.
“Na tittipubbaṃ tava dassanena, cakkhuṃ na sotaṃ tava bhāsitena;
cittaṃ mamaṃ kevalamekameva, pappuyya taṃ dhammarasena titti.
“Nadato (..0152) parisāyaṃ te, vāditabbapahārino;
ye te dakkhanti vadanaṃ, dhaññā te narapuṅgava.
“Dīghaṅgulī tambanakhe, subhe āyatapaṅhike;
ye pāde paṇamissanti, tepi dhaññā guṇandhara.
“Madhurāni pahaṭṭhāni, dosagghāni hitāni ca;
ye te vākyāni suyanti, tepi dhaññā naruttama.
“Dhaññāhaṃ te mahāvīra, pādapūjanatapparā;
tiṇṇasaṃsārakantārā, suvākyena sirīmato.
“Tato sā anusāvetvā, bhikkhusaṅghampi subbatā;
rāhulānandanande ca, vanditvā idamabravi.
“Āsivisālayasame, rogāvāse kaḷevare;
nibbindā dukkhasaṅghāṭe, jarāmaraṇagocare.
“Nānākalimalākiṇṇe, parāyatte nirīhake;
tena nibbātumicchāmi, anumaññatha puttakā.
“Nando rāhulabhaddo ca, vītasokā nirāsavā;
ʘhitācalaṭṭhiti thirā, dhammatamanucintayuṃ.
“Dhiratthu saṅkhatam lolaṃ, asāraṃ kadalūpamaṃ;
māyāmarīcisadisam, ittaraṃ anavaṭṭhitam.
“Yattha nāma jinassāyaṃ, mātucchā buddhaposikā;
gotamī nidhanaṃ yāti, aniccaṃ sabbasaṅkhatam.
“Ānando ca tadā sekho, sokaṭṭo jinavacchalo;
tatthassūni karonto so, karuṇaṃ paridevati.
“Hā santiṃ gotamī yāti, nūna buddhopi nibbutiṃ;
gacchati na cireneva, aggiriva nirindhano.
“Evaṃ vilāpamānaṃ taṃ, ānandaṃ āha gotamī;
sutasāgaragambhīra, buddhopaṭṭhāna tappara.
“Na (..0153) yuttaṃ socituṃ putta, hāsakāle upaṭṭhite;
tayā me saraṇaṃ putta, nibbānaṃ tamupāgataṃ.
“Tayā tāta samajhiṭṭho, pabbajjaṃ anujāni no;
mā putta vimano hohi, saphalo te parissamo.
“Yaṃ na diṭṭhaṃ purāṇehi, titthikācariyehipi;
taṃ padaṃ sukumārīhi, sattavassāhi veditaṃ.
“Buddhasāsanapāleta, pacchimaṃ dassanaṃ tava;
tattha gacchāmaṃ putta, gato yattha na dissate.
“Kadāci dhammaṃ desento, khipī lokaggaṇāyako;
tadāhaṃ āsisavācaṃ, avocaṃ anukampikā.
“Ciraṃ jīva mahāvīra, kappam tiṭṭha mahāmune;
sabbalokassa atthāya, bhavassu ajarāmaro.

“Taṃ tathāvādinim buddho, mamaṃ so etadabravi;
na hevaṃ vandiyā buddhā, yathā vandasi gotamī.
“Kathaṃ carahi sabbaññū, vanditabbā tathāgatā;
kathaṃ avandiyā buddhā, taṃ me akkhāhi pucchito.
“Āraddhavīriye pahitatte, niccaṃ daḥhaparakkame;
samagge sāvake passa, etaṃ buddhānavandanam.
“Tato upassayaṃ gantvā, ekikāhaṃ vicintayim;
samaggapariṣaṃ nātho, rodhesi tibhavantago.
“Handāhaṃ parinibbissaṃ, mā vipattitamaddasaṃ;
evāhaṃ cintayitvāna, disvāna isisattamaṃ.
“Parinibbānakālaṃ me, ārocesim vināyakaṃ;
tato so samanūññāsi, kālaṃ jānāhi gotamī.
“Kilesā jhāpitā mayhaṃ, bhavā sabbe samūhatā;
nāgoḃva bandhanaṃ chetvā, viharāmi anāsavā.
“Svāgataṃ (..0154) vata me āsi, mama buddhassa santike;
tisso vijjā anuppattā, kataṃ buddhassa sāsanaṃ.
“Paṭisambhidā catasso, vimokkhāpi ca aṭṭhime;
chaḥabhiññā sacchikatā, kataṃ buddhassa sāsanaṃ.
“Thīnaṃ dhammābhisamaye, ye bālā vimatiṃ gatā;
tesaṃ diṭṭhippahānatthaṃ, iddhiṃ dassehi gotamī.
“Tadā nipacca sambuddhaṃ, uppatitvāna ambaraṃ;
iddhī anekā dassesi, buddhānuññāya gotamī.
“Ekikā bahudhā āsi, bahudhā cekikā tathā;
āvibhāvaṃ tirobhāvaṃ, tirokuṭṭaṃ tironagaṃ.
“Asajjamānā agamā, bhūmiyampi nimujjatha;
abhijjamāne uḃake, agañchi mahiyā yathā.
“Sakuṇīva tathākāse, pallaṅkena kamī tadā;
vasaṃ vattesi kāyena, yāva brahmanivesanaṃ.
“Sineruṃ daṇḃaṃ katvāna, chattaṃ katvā mahāmahiṃ;
samūlaṃ parivattetvā, dhārayaṃ caṅkamī nabhe.
“Chassūrodayakāleva, lokañcākāsi dhūmikaṃ;
yugante viya lokaṃ sā, jālāmālākulaṃ akā.
“Mucalindaṃ mahāselam, merumūlanadantare;
sāsapāriva sabbāni, ekenaggahi muṭṭhinā.
“Aṅgulaggena chādesi, bhākaraṃ sanisākaraṃ;
candasūrasahassāni, āveḥamiva dhārayi.
“Catusāgaratoyāni, dhārayī ekapāṇinā;
yugantajaladākāraṃ, mahāvassaṃ pavassatha.
“Cakkavattiṃ sapariṣaṃ, māpayī sā nabhattale;
garuḥaṃ dviradaṃ sīhaṃ, vinadantaṃ padassayi.
“Ekikā (..0155) abhinimmitvā, appameyyaṃ bhikkhunīgaṇaṃ;
puna antaradhāpetvā, ekikā munimabravi.

“Mātucchā te mahāvīra, tava sāsana-kārikā;
anuppattā sakaṃ atthaṃ, pāde vandāmi cakkhuma.
“Dassetvā vividhā iddhī, orohitvā nabhattalā;
vanditvā lokapajjotaṃ, ekamantaṃ nisīdi sā.
“Sā vīsavassasatikā, jātiyāhaṃ mahāmune;
alamettāvatā vīra, nibbāyissāmi nāyaka.
“Tadātivimhitā sabbā, parisā sā katañjalī;
avocayye kathaṃ āsi, atuliddhiparakkamā.
“Padumuttaro nāma jino, sabbadhammesu cakkhumā;
ito satasahassamhi, kappe uppajji nāyako.
“Tadāhaṃ haṃsavatiyaṃ, jātāmaccakule ahuṃ;
sabbopakārasampanne, iddhe phīte mahaddhane.
“Kadāci pitunā saddhiṃ, dāsigaṇapurakkhatā;

mahatā parivārena, taṃ upecca narāsabhaṃ.

“Vāsavaṃ viya vassantaṃ, dhammameghaṃ anāsavaṃ;
saradādiccasadisavaṃ, raṃsijālasamujjalaṃ.

“Disvā cittaṃ pasādetvā, sutvā cassa subhāsitaṃ;
mātucchaṃ bhikkhuniṃ agge, ṭhapentaṃ naranāyakaṃ.

“Sutvā datvā mahādānaṃ, sattāhaṃ tassa tādino;
sasaṅghassa naraggassa, paccayāni bahūni ca.

“Nipacca pādamūlamhi, taṃ ṭhānamabhipatthayaṃ;
tato mahāparisatiṃ, avoca isisattamo.

“Yā sasaṅghaṃ abhojesi, sattāhaṃ lokanāyakaṃ;
tamahaṃ kittayissāmi, suṇātha mama bhāsato.

“Satasahassito (..0156) kappe, okkākakulasambhavo;
gotamo nāma gottena, satthā loke bhavissati.

Tassa dhammesu dāyādā, orasā dhammanimmitā;
gotamī nāma nāmena, hessati satthu sāvīkā.

“Tassa buddhassa mātucchā, jīvitāpādikā ayaṃ;
rattaññūnañca aggattaṃ, bhikkhunīnaṃ labhissati.

“Taṃ sutvāna pamoditvā, yāvajīvaṃ tadā jinaṃ;
paccayehi upaṭṭhitvā, tato kālaṅkatā ahaṃ.

“Tāvatiṃsesu devesu, sabbakāmasamiddhisu;
nibbattā dasahaṅgehi, aññe abhibhaviṃ ahaṃ.

“Rūpasaddehi gandhehi, rasehi phusanehi ca;
āyunāpi ca vaṇṇena, sukkena yasasāpi ca.

“Tathevādhipateyyena, adhigayha virocahaṃ;
ahosiṃ amarindassa, mahesī dayitā tahiṃ.

“Saṃsāre saṃsarantīhaṃ, kammavāyusameritā;
kāsisā rañño visaye, ajāyiṃ dāsagāmake.

“Pañcadāsasatānūnā, nivasanti tahiṃ tadā;
sabbesaṃ tattha yo jeṭṭho, tassa jāyā ahosahaṃ.

“Sayambhuno pañcasatā, gāmaṃ piṇḍāya pāvisuṃ;
te disvāna ahaṃ tuṭṭhā, saha sabbāhi itthibhi.

“Pūgā hutvāva sabbāyo, catumāse upaṭṭhahaṃ;
ticīvarāni datvāna, saṃsarimha sasāmīkā.

“Tato cutā sabbāpi tā, tāvatiṃsagatā mayaṃ;
pacchime ca bhava dāni, jātā devadahe pure.

“Pitā añjanasakko me, mātā mama sulakkhaṇā;
tato kapilavatthusmiṃ, suddhodanagharaṃ gatā.

“Sesā (..0157) sakyakule jātā, sakyānaṃ gharamāgamuṃ;
ahaṃ visiṭṭhā sabbāsaṃ, jinassāpādikā ahuṃ.

“Mama puttobhinikkhamma, buddho āsi vināyako;
pacchāhaṃ pabbajitvāna, satehi saha pañcahi.

“Sākiyānīhi dhīrāhi, saha santisukhaṃ phusiṃ;

ye tadā pubbajātiyaṃ, amhākaṃ āsu sāmīno.
“Sahapuññassa kattāro, mahāsamayakārakā;
phusiṃsu arahattaṃ te, sugatenānukampitā.
“Tadetarā bhikkhuniyo, āruhiṃsu nabhattalaṃ;
saṃgatā viya tārāyo, virocīṃsu mahiddhikā.
“Iddhī anekā dassesuṃ, piḷandhavikatīṃ yathā;
kammāro kanakasseva, kammaññassa susikkhito.
“Dassetvā pāṭihīrāni, vicittāni bahūni ca;
tosetvā vādipavaraṃ, muniṃ sapaṛisaṃ tadā.
“Orohitvāna gaganā, vanditvā isisattamaṃ;
anuññātā naraggena, yathāṭhāne nisīdisuṃ.
“Ahonukampikā amhaṃ, sabbāsaṃ cira gotamī;
vāsītā tava puññehi, pattā no āsavakkhayaṃ.
“Kilesā jhāpitā amhaṃ, bhavā sabbe samūhatā;
nāgīva bandhanaṃ chetvā, viharāma anāsavā.
“Svāgataṃ vata no āsi, buddhaseṭṭhassa santike;
tisso vijjā anuppattā, kataṃ buddhassa sāsanaṃ.
“Paṭisambhidā catasso, vimokkhāpi ca aṭṭhime;
chaḷabhiññā sacchikatā, kataṃ buddhassa sāsanaṃ.
“Iddhīsu ca vasī homa, dibbāya sotadhātuyā;
cetopariyaññassa, vasī homa mahāmune.
“Pubbenivāsaṃ (..0158) jānāma, dibbacakkhu visodhitāṃ;
sabbāsavaparikkhīṇā, natthi dāni punabbhavā.
“Atthe dhamme ca nerutte, paṭibhāne ca vijjati;
ñāṇaṃ amhaṃ mahāvīra, uppannaṃ tava santike.
“Asmābhi paricīṇṇosi, mettacittā hi nāyaka;
anujānāhi sabbāsaṃ, nibbānāya mahāmune.
“Nibbāyissāma iccevaṃ, kiṃ vakkhāmi vadantiyo;
yassa dāni ca vo kālaṃ, maññathāti jinobravi.
“Gotamī-ādikā tāyo, tadā bhikkhuniyo jinaṃ;
vanditvā āsanā tamhā, vuṭṭhāya āgamiṃsu tā.
“Mahatā janakāyena, saha lokagganāyako;
anusamyāyī so vīro, mātucchaṃ yāvakoṭṭhakaṃ.
“Tadā nipati pādesu, gotamī lokabandhuno;
saheva tāhi sabbāhi, pacchimaṃ pādavandanaṃ.
“Idaṃ pacchimakaṃ mayhaṃ, lokanāthassa dassanaṃ;
na puno amatākāraṃ, passissāmi mukhaṃ tava.
“Na ca me vandanaṃ vīra, tava pāde sukomale;
samphusissati lokagga, ajja gacchāmi nibbutiṃ.
“Rūpena kiṃ tavānena, diṭṭhe dhamme yathātathe;
sabbāṃ saṅkhatamevetāṃ, anassāsikamittaraṃ.
“Sā saha tāhi gantvāna, bhikkhunupassayaṃ sakaṃ;

aḍḍhapallaṅkamābhujja, nisīdi paramāsane.
“Tadā upāsikā tattha, buddhasāsanavacchalā;
tassā pavattiṃ sutvāna, upesuṃ pādavandikā.
“Karehi uraṃ pahantā, chinnaṃ ulā yathā latā;
rodantā karuṇaṃ ravaṃ, sokaṭṭā bhūmipātītā.
“Mā (..0159) no saraṇade nāthe, vihāya gami nibbutiṃ;
nipatitvāna yācāma, sabbāyo sirasā mayaṃ.
“Yā padhānatamā tāsāṃ, saddhā paññā upāsikā;
tassā sīsaṃ pamajjanti, idaṃ vacanamabravi.
“Alaṃ puttā visādena, mārapāsānuvattinā;
aniccaṃ saṅkhataṃ sabbāṃ, viyogantaṃ calācalaṃ.
“Tato sā tā visajjitvā, paṭhamaṃ jhānamuttamaṃ;
dutiyañca tatiyañca, samāpajji catutthakaṃ.
“Ākāsāyatanañceva, viññāṇāyatanaṃ tathā;

ākiñcaṃ nevasaññañca, samāpajji yathākkamaṃ.
“Paṭilomena jhānāni, samāpajjittha gotamī;
yāvatā paṭhamaṃ jhānaṃ, tato yāvacatutthakaṃ.
“Tato vuṭṭhāya nibbāyi, dīpaccīva nirāsavā;
bhūmicālo mahā āsi, nabhasā vijjutā pati.
“Panādītā dundubhiyo, parideviṃsu devatā;
pupphavuṭṭhī ca gaganā, abhivassatha medaniṃ.
“Kampito merurājāpi, raṅgamajjhe yathā naṭo;
sokena cātīdīnova, viravo āsi sāgaro.
“Devā nāgāsūrā brahmā, saṃviggāhiṃsu tañkhaṇe;
aniccā vata sañkhārā, yathāyaṃ vilayaṃ gatā.
“Yā ce maṃ parivāriṃsu, satthu sāsana-kārikā;
tayopi anupādānā, dīpacci viya nibbutā.
“Hā yogā vippayogantā, hāniccaṃ sabbasañkhataṃ;
hā jīvitaṃ vināsantaṃ, iccāsi paridevanā.
“Tato devā ca brahmā ca, lokadhammānuvattanaṃ;
kālānurūpaṃ kubbanti, upetvā isisattamaṃ.
“Tadā (..0160) āmantayī satthā, ānandaṃ sutasāgaram;
gacchānanda nivedehi, bhikkhūnaṃ mātu nibbutiṃ.
“Tadānando nirānando, assunā puṇṇalocano;
gaggarena sarenāha, samāgacchantu bhikkhavo.
“Pubbadakkhiṇapacchāsu, uttarāya ca santike;
suṇantu bhāsitaṃ mayhaṃ, bhikkhavo sugatorasā.
“Yā vaḍḍhayi payattena, sarīraṃ pacchimaṃ mune;
sā gotamī gatā santiṃ, tārāva sūriyodaye.
“Buddhamātāpi paññattiṃ, ṭhapayitvā gatāsamaṃ;
na yattha pañcanettopi, gatiṃ dakkhati nāyako.
“Yassatthi sugate saddhā, yo ca piyo mahāmune;
buddhamātussa sakkāraṃ, karotu sugatoraso.
“Sudūraṭṭhāpi taṃ sutvā, siḅhamāgacchu bhikkhavo;
keci buddhānubhāvena, keci iddhīsu kovidā.
“Kūṭāgāravare ramme, sabbasoṇṇamaye subhe;
mañcakaṃ samāropesaṃ, yattha suttāsi gotamī.
“Cattāro lokapālā te, aṃsehi samadhārayuṃ;
sesā sakkādikā devā, kūṭāgāre samaggahuṃ.
“Kūṭāgārāni sabbāni, āsuṃ pañcasatānīpi;
saradādiccavaṇṇāni, vissakammakatāni hi.
“Sabbā tāpi bhikkhuniyo, āsuṃ mañcesu sāyitā;
devānaṃ khandhamāruḷhā, niyyanti anupubbaso.
“Sabbaso chāditaṃ āsi, vitānena nabhattalaṃ;
satārā candasūrā ca, lañchitā kanakāmayā.
“Paṭākā ussitānekā, vitatā pupphakañcukā;

ogatākāsapadumā, mahiyā pupphamuggataṃ.
“Dissanti (..0161) candasūriyā, pajjalanti ca tārakā;
majjhaṃ gatopi cādicco, na tāpesi sasī yathā.
“Devā dibbehi gandhehi, mālehi surabhīhi ca;
vāditehi ca naccehi, saṅgītīhi ca pūjayuṃ.
“Nāgāsura ca brahmāno, yathāsatti yathābalaṃ;
pūjayiṃsu ca niyyantiṃ, nibbutaṃ buddhamātaraṃ.
“Sabbāyo purato nītā, nibbutā sugatorasā;
gotamī niyyate pacchā, sakkatā buddhaposikā.
“Purato devamanujā, sanāgāsura brahmakā;
pacchā sasāvako buddho, pūjatthaṃ yāti mātuyā.
“Buddhassa parinibbānaṃ, nedisaṃ āsi yādisaṃ;
gotamīparinibbānaṃ, atevacchariyaṃ ahu.
“Buddho buddhassa nibbāne, nopaṭiyādi bhikkhavo;
buddho gotaminibbāne, sārīputtādikā tathā.
“Citakāni karitvāna, sabbagandhamayāni te;
gandhacuṇṇapakīṇṇāni, jhāpayiṃsu ca tā tahiṃ.
“Sesabhāgāni ḍayhiṃsu, aṭṭhī sesāni sabbaso;
ānando ca tadāvoca, saṃvegajanaṃ vaco.
“Gotamī nidhanaṃ yātā, ḍayhañcassa sarīraṃ;
saṅketaṃ buddhanibbānaṃ, na cirena bhavissati.
“Tato gotamidhātūni, tassā pattaḡatāni so;
upanāmesi nāthassa, ānando buddhacodito.
“Pāṇinā tāni paggayha, avoca isisattamo;
mahato sāravantaṃ, yathā rukkhassa tiṭṭhato.
“Yo so mahattaro khandho, palujjeyya aniccatā;
tathā bhikkhunisaṅghassa, gotamī parinibbutā.
“Aho (..0162) acchariyaṃ mayhaṃ, nibbutāyapi mātuyā;
sārīramattasesāya, natthi sokapariddavo.
“Na sociyā paresaṃ sā, tiṇṇasaṃsārasāgarā;
parivajjitasantāpā, sītībhūtā sunibbutā.
“Paṇḍitāsi mahāpaṇṇā, puthupaṇṇā tatheva ca;
rattaṇṇū bhikkhunīnaṃ sā, evaṃ dhāretha bhikkhavo.
“Iddhīsu ca vasī āsi, dibbāya sotadhātuyā;
cetopariyaṇṇassa, vasī āsi ca gotamī.
“Pubbenivāsamaṇṇāsi, dibbacakkhu visodhitaṃ;
sabbāsava parikkhīṇā, natthi tassā punabbhavo.
“Atthadhammaniruttīsu, paṭībhāne tatheva ca;
parisuddhaṃ ahu ṇāṇaṃ, tasmā socaniyā na sā.
“Ayoghanahatasseva, jalato jātavedassa;
anupubbūpasantaṃ, yathā na ṇāyate gati.
“Evaṃ sammā vimuttānaṃ, kāma bandhohatāriṇaṃ;

paññāpetuṃ gati natthi, pattānaṃ acalaṃ sukhaṃ.

“Attadīpā tato hotha, satipaṭṭhānagocarā;

bhāvetvā sattabojjhaṅge, dukkhassantaṃ karissathā”ti. (apa. therī 2.2-288);

Mahāpajāpatigotamītherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Guttātherīgāthāvaṇṇanā

Gutte yadatthaṃ pabbajjāti-ādikā guttāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī anukkamena sambhatavimokkhasambhārā hutvā, paripakkakusalamūlā sugatīsu-yeva saṃsarantī imasmiṃ buddhuppāde sāvattiyaṃ brāhmaṇakule nibbattā, **guttā-**tissā nāmaṃ ahosi. Sā viññutaṃ patvā upanissayasampattiyā codiyamānā gharāvāsaṃ jigucchantī mātāpitaro anujānāpetvā mahāpajāpatigotamiyā santike pabbaji. Pabbajitvā (..0163) ca vipassanaṃ paṭṭhapetvā bhāvanaṃ anuyuñjantiyā tassā cittaṃ cirakālaparicayena bahiddhārammaṇe vidhāvati, ekaggaṃ nāhosi. Sathā disvā taṃ anuggaṇhanto, gandhakuṭiyaṃ yathānisinnova obhāsaṃ pharivā tassā āsanne ākāse nisinnaṃ viya attānaṃ dassetvā ovadanto-

163. “Gutte yadatthaṃ pabbajjā, hitvā puttaṃ vasuṃ piyaṃ;

tameva anubrūhehi, mā cittassa vasaṃ gami.

164. “Cittena vañcitā sattā, mārassa visaye ratā;

anekajātisaṃsāraṃ, sandhāvanti aviddasū.

165. “Kāmācchandañca byāpādaṃ, sakkāyaditṭhimeva ca;
sīlabbataparāmāsaṃ, vicikicchaṃ ca pañcamaṃ.

166. “Saṃyojanāni etāni, pajahitvāna bhikkhuni;
orambhāgamanīyāni, nayidaṃ punarehisi.

167. “Rāgaṃ mānaṃ avijañca, uddhaccañca vivajjiya;
saṃyojanāni chetvāna, dukkhassantaṃ karissasi.

168. “Khepetvā jātisaṃsāraṃ, pariññāya punabbhavaṃ;
ditṭheva dhamme nicchātā, upasantā carissasī” ti.- imā gāthā ābhāsi;

Tattha **tameva anubrūhehīti yadatthaṃ** yassa kilesapariniḍḍhānaṃ khandhapa-
rinibbānaṃ ca atthāya. **Hitvā puttaṃ vasuṃ piyanti** piyāyitabbaṃ ñātiparivaṭṭaṃ
bhogakkhandhañca hitvā mama sāsane **pabbajjā** brahmacariyavāso icchito,
tameva vaḍḍheyyāsī sampādeyyāsī. **Mā cittassa vasaṃ gamīti** dīgharattaṃ rūpā-
di-ārammaṇavasena vaḍḍhitassa kūṭacittassa vasaṃ mā gacchi.

Yasmā cittaṃ nāmetaṃ māyūpamaṃ, yena vañcitā andhaputhujjanā māraṇasā-
nugā saṃsāraṃ nātivattanti. Tena vuttaṃ “**cittena vañcitā**” ti-ādi.

Saṃyojanāni (..0164) **etānīti** etāni “**kāmācchandañca byāpādan**” ti-ādinā yathā-
vuttāni pañca bandhanaṭṭhena saṃyojanāni. **Pajahitvānāti** anāgāmiṃ maggena
samucchinditvā. **Bhikkhunīti** tassā ālapanā. **Orambhāgamanīyānīti** rūpārūpadhā-
tuto heṭṭhābhāge kāmādhātuyaṃ manussajīvassa hitāni upakārāni tattha paṭisa-
ndhiyā paccayabhāvato. Ma-kāro padasandhikaro. “Orambhāgamanīyānī” ti pāḷi, so
evattho. **Nayidaṃ punarehisi**ti orambhāgiyānaṃ saṃyojanānaṃ pahānena idaṃ
kāmaṭṭhānaṃ kāmabhavaṃ paṭisandhivasena puna nāgamissasi. Ra-kāro pada-
sandhikaro. “Itthan” ti vā pāḷi, itthattaṃ kāmabhavamicceva attho.

Rāganti rūparāgañca arūparāgañca. **Mānanti** aggamaggavajjhaṃ mānaṃ. **Avi-
jjañca uddhaccañcāti** etthāpi eseva nayo. **Vivajjiyāti** vipassanāya vikkhambhetvā.
Saṃyojanāni chetvānāti etāni rūparāgādīni pañcuddhambhāgiyāni saṃyojanāni
arahattamaggena samucchinditvā. **Dukkhassantaṃ karissasīti** sabbassāpi vaṭṭa-
dukkhassa pariyaṇṭaṃ pariyaṇṭaṃ pāpuṇissasi.

Khepetvā jātisaṃsāranti jāti samūlikasaṃsārapavattiṃ pariyaṇṭepetvā. **Nicchā-
tāti** nittaṇhā. **Upasantāti** sabbaso kilesānaṃ vūpasameṇa upasantā. Sesāṃ vutta-
nayaṃ eva.

Evāṃ sathārā imāsu gāthāsu bhāsītāsu gāthāpariyaṇṭe therī saha paṭisa-
mbhidāhi arahattaṃ patvā udānavasena bhagavatā bhāsitanīyāmeva imā
gāthā ābhāsi. Teneva tā theriyā gāthā nāma jātā.

Guttātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Vijayātherīgāthāvaṇṇanā

Catukkhattunti-ādikā vijayāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhi-

kārā tattha tattha bhavē vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī, anukkamena paribrūhitakusalamūlā devamanussesu saṃsarantī, imasmiṃ buddhuppāde rājagahe aññatarasmiṃ kulagehe nibbattitvā viññutaṃ patvā khemāya (..0165) theriyā gihikāle sahāyikā ahosi. Sā tassā pabbajitabhāvaṃ sutvā “sāpi nāma rājamaheṣī pabbajissati kimaṅgaṃ panāhan”ti pabbajitukāmāyeva hutvā khemātheriyā santikaṃ upasaṅkami. Therī tassā ajjhāsayaṃ ṇatvā tathā dhammaṃ desesi, yathā saṃsāre saṃviggamānasā sāsane sā abhippasannā bhavissati. Sā taṃ dhammaṃ sutvā saṃvegajātā paṭiladdhasaddhā ca hutvā pabbajjaṃ yāci. Therī taṃ pabbājesi. Sā pabbajitvā katapubbakiccā vipassanaṃ paṭṭhapetvā hetusaṃpannatāya, na cirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānavasena-

169. “Catukkhattuṃ pañcakkhattuṃ, vihārā upanikkhamiṃ;
aladdhā cetaso santiṃ, citte avasavattinī.

170. “Bhikkhuniṃ upasaṅkamma, sakkaccaṃ paripucchahaṃ;
sā me dhammadesesi, dhātu-āyatanāni ca.

171. “Cattāri ariyasaccāni, indriyāni balāni ca;
bojjhaṅgaṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ, uttamatthassa pattiya.

172. “Tassāhaṃ vacanaṃ sutvā, karontī anusāsanīṃ;
rattiyā purime yāme, pubbajātimanussariṃ.

173. “Rattiyā majjhime yāme, dibbacakkhuṃ visodhayiṃ;
rattiyā pacchime yāme, tamokhandhaṃ padālayiṃ.

174. “Pītisukhena ca kāyaṃ, pharitvā vihariṃ tadā;
sattamiyā pāde pasāresīṃ, tamokhandhaṃ padāliya”ti.-

Imā gāthā abhāsi.

Tattha **bhikkhuninti** khemātheriṃ sandhāya vadati.

Bojjhaṅgaṭṭhaṅgikaṃ magganti sattabojjhaṅgañca aṭṭhaṅgikañca ariyamaggaṃ.

Uttamatthassa pattiyati arahattassa nibbānasseva vā pattiya adhigamāya.

Pītisukhenāti (..0166) phalasaṃpattipariyāpannāya pītiyā sukhena ca.

Kāyanti taṃsāmpayuttaṃ nāmakāyaṃ tadanusārena rūpakāyañca. **Pharitvā**ti phusitvā byāpetvā vā. **Sattamiyā pāde pasāresinti** vipassanāya āraddhadivasato sattamiyaṃ pallaṅkaṃ bhinditvā pāde pasāresīṃ. Kathaṃ? **Tamokhandhaṃ padāliya**, appadālitapubbaṃ mohakkhandhaṃ aggamaggañāṇāsina padāletvā. Sesā heṭṭhā vuttanayameva.

Vijayātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Chakkanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Sattakanipāto

1. Uttarātherīgāthāvaṇṇanā

Sattakanipāte (..0167) **musalāni gahetvānā**ti uttarāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī, anukkamena sambhāvitakusalamūlā samupacitavimokkhasambhārā paripakkavimuttiparipācanīyadhammā hutvā, imasmiṃ buddhuppāde sāvattiyāṃ aññatarasmiṃ kulagehe nibbattitvā **uttarā**ti laddhanāmā anukkamena viññutaṃ patvā paṭācārāya theriyā santikaṃ upasaṅkami. Therī tassā dhammaṃ kathesi. Sā dhammaṃ sutvā saṃsāre jātasaṃvegā sāsane abhippasannā hutvā pabbaji. Pabbajitvā ca katapubbakiccā paṭācārāya theriyā santike vipassanaṃ paṭṭhapetvā bhāvanamanuyuñjantī upanissayasampannatāya indriyānaṃ paripākaṃ gatattā ca na cirasseva vipassanaṃ ussukkāpetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Arahattaṃ pana patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānavasena-

175. “Musalāni gahetvāna, dhaññaṃ koṭṭenti māṇavā;
puttadārāni posentā, dhanaṃ vindanti māṇavā.

176. “Ghaṭetha buddhasāsane, yaṃ katvā nānutappati;
khippaṃ pādāni dhovitvā, ekamantaṃ nisīdatha.

177. “Cittaṃ upaṭṭhapetvāna, ekaggaṃ susamāhitaṃ;
paccavekkhatha saṅkhāre, parato no ca attato.

178. “Tassāhaṃ vacanaṃ sutvā, paṭācārānusāsaniṃ;
pāde pakkhālayitvāna, ekamante upāvisiṃ.

179. “Rattiyā purime yāme, pubbajātimanussariṃ;
rattiyā majjhime yāme, dibbacakkhuṃ visodhayiṃ.

180. “Rattiyā pacchime yāme, tamokkhandhaṃ padālayiṃ;
tevijjā atha vuṭṭhāsiṃ, katā te anusāsani.

181. “Sakkaṃva (..0168) devā tidasā, saṅgāme aparājitaṃ;
purakkhatvā vihassāmi, tevijjāmihi anāsava”ti.-

Imā gāthā abhāsi.

Tattha **cittaṃ upaṭṭhapetvānā**ti bhāvanācittaṃ kammaṭṭhāne upaṭṭhapetvā. Kathaṃ? **Ekaggaṃ susamāhitaṃ paccavekkhathā**ti paṭipattiṃ avekkhatha, saṅkhāre aniccātipi, dukkhātipi, anattātipi lakkhaṇattayaṃ vipassathāti attho. Idañca ovādakāle attano aññesañca bhikkhunīnaṃ theriyādīnaṃ ovādassa anuvādasena vuttaṃ. **Paṭācārānusāsani**nti paṭācārāya theriyā anusitṭhiṃ. “Paṭācārāya sāsanan”tipi vā pāṭho.

Atha vuṭṭhāsinti tevijjābhāvappattito pacchā āsanato vuṭṭhāsiṃ. Ayampi therī ekadivasāṃ paṭācārāya theriyā santike kammaṭṭhānaṃ sodhetvā attano vasanaṭṭhānaṃ pavisitvā pallaṅkaṃ ābhujitvā nisīdi. “Na tāvimaṃ pallaṅkaṃ bhindissāmi, yāva me na anupādāya āsavehi cittaṃ vimuccati”ti nicchayaṃ katvā sammasanaṃ ārabhitvā, anukkamena vipassanaṃ ussukkāpetvā maggapaṭipāṭiyā abhiññāpaṭisambhidāparivāraṃ arahattaṃ patvā ekūnavīsatiyā paccavekkhāññāṇāya pavattāya “idānimhi katakiccā”ti somanassajātā imā gāthā udānetvā

pāde pasāresi aruṇuggamanavelāyaṃ. Tato sammadeva vibhātāya rattiyā theriyā santikaṃ upagantvā imā gāthā paccudāhāsi. Tena vuttaṃ “katā te anusāsanti-ādi. Sesāṃ sabbaṃ heṭṭhā vuttanayameva.

Uttarātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Cālātherīgāthāvaṇṇanā

Satiṃ upaṭṭhapetvānāti-ādikā cālāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ

kusalaṃ upacinitvā imasmim buddhuppāde magadhesu nālakagāme rūpasāribrāhmaṇiyā kucchimhi nibbatti. Tassā nāmaggaḥaḍdivase **cālā**ti nāmaṃ akaṃsu, tassā kaniṭṭhāya **upacālā**ti, atha tassā kaniṭṭhāya **sīsūpacālā**ti (..0169). Imā tissopi dhammasenāpatissa kaniṭṭhabhaginiyo, imāsaṃ puttānampi tiṇṇaṃ idameva nāmaṃ. Ye sandhāya theragāthāya “cāle upacāle sīsūpacāle”ti (theragā. 42) āgataṃ.

Imā pana tissopi bhaginiyo “dhammasenāpati pabbajī”ti sutvā “na hi nūna so orako dhammavinayo, na sā orikā pabbajjā, yattha amhākaṃ ayyo pabbajito”ti ussāhajātā tibbacchanda assumukhaṃ rudamānaṃ ñātiparijanaṃ pahāya pabbajimsu. Pabbajitvā ca ghaṭentiyo vāyamantiyo nacirasseva arahattaṃ pāpuṇimsu. Arahattaṃ pana patvā nibbānasukhena phalasukhena viharanti.

Tāsu cālā bhikkhunī ekadivasaṃ pacchābhattaṃ piṇḍapātapaṭikkantā andhavanaṃ pavisitvā divāvihāraṃ nisīdi. Atha naṃ māro upasaṅkamtivā kāmehi upanesi. Yaṃ sandhāya sutte vuttaṃ-

“Atha kho cālā bhikkhunī pubbaṅhasamayaṃ nivāsetvā pattacīvaraṃ ādāya sāvattiṃ piṇḍāya pāvisi. Sāvattiyāṃ piṇḍāya caritvā pacchābhattaṃ piṇḍapātapaṭikkantā yena andhavanaṃ, tenupasaṅkami divāvihārāya. Andhavanaṃ ajjhogāhetvā aññatarasmim rukkhamaṃle divāvihāraṃ nisīdi. Atha kho māro pāpimā yena cālā bhikkhunī, tenupasaṅkami, upasaṅkamtivā cālaṃ bhikkhuniṃ etadavocā”ti (saṃ. ni. 1.167).

Andhavanamhi divāvihāraṃ nisinnaṃ māro upasaṅkamtivā brahmacariyavāsato vicchinditukāmo “kaṃ nu uddissa muṇḍāsī”ti-ādiṃ pucchi. Athassa satthu guṇe dhammassa ca niyyānikabhāvaṃ pakāsetvā attano katakiccabhāvavibhāvanena tassa visayātikkaṃ pavesesi. Taṃ sutvā māro dukkhī dummano tatthevāntaradhāyi. Atha sā attanā mārena ca bhāsītā gāthā udānavasena kathenti-

182. “Satiṃ upaṭṭhapetvāna, bhikkhunī bhāvitindriyā;

paṭivijjhi padaṃ santaṃ, saṅkhārūpasamaṃ sukhaṃ.

183. “Kaṃ (..0170) nu uddissa muṇḍāsī, samaṇī viya dissati;

na ca rocesi pāsaṇḍe, kimidaṃ carasi momuhā.

184. “Ito bahiddhā pāsaṇḍā, diṭṭhiyo upanissitā;

na te dhammaṃ vijānanti, na te dhammassa kovidā.

185. “Atthi sakyakule jāto, buddho appaṭipuggalo;

so me dhammadesesi, diṭṭhinaṃ samatikkamaṃ.

186. “Dukkhaṃ dukkhasamuppādaṃ, dukkhassa ca atikkamaṃ;

ariyaṃ caṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ, dukkhūpasamagāminaṃ.

187. “Tassāhaṃ vacanaṃ sutvā, vihariṃ sāsane ratā;

tisso vijjā anuppattā, kataṃ buddhassa sāsanaṃ.

188. “Sabbattha vihatā nandī, tamokkhandho padālito;

evaṃ jānāhi pāpima, nihato tvamasi antakā”ti.-

Imā gāthā abhāsi.

Tattha **satim upaṭṭhapetvānā**ti satipaṭṭhānabhāvanāvasena kāyādisu asubhadukkhāniccānattavasena satim suṭṭhu upaṭṭhitaṃ katvā. **Bhikkhunī**ti attānaṃ

sandhāya vadati. **Bhāvitindriyā**ti ariyamaggabhāvanāya bhāvitasaddhādipañci-ndriyā. **Paṭivijjhi padaṃ santanti** santam padaṃ nibbānam sacchikiriyaṭṭive-dhena paṭivijjhi sacchākāsi. **Saṅkhārūpasamanti** sabbasaṅkhārānam upasamahe-tubhūtam. **Sukhanti** accantasukham.

“**Kaṃ nu uddissā**”ti gāthā mārena vuttā. Tatrāyaṃ saṅkhepattho- imasmim loke bahū samayā tesañca desetāro bahū eva titthakarā, tesu kaṃ nu kho tvam uddissa **muṇḍāsi** muṇḍitakesā asi. Na kevalam muṇḍāva, atha kho kāsāvadharā-ṇena ca samaṇī viya dissati. **Na ca rocesi pāsaṇḍeti** tāpasaparibbājakādīnam ādā-sabhūte pāsaṇḍe te te समयantare neva rocesi. **Kimidaṃ carasi momuhā**ti kiṃ nāmidam, yaṃ pāsaṇḍavīhitam ujum nibbānamaggaṃ pahāya ajja kālikam kumaggaṃ paṭipajantī ativiya mūḷhā carasi paribbhamasīti.

Taṃ (..0171) sutvā therī paṭivacanadānamukhena taṃ tajjenti “**ito bahiddhā**”ti-ā-dimāha. Tattha ito bahiddhā pāsaṇḍā nāma **ito** sammāsambuddhassa sāsānato **bahiddhā** kuṭṭisakabahukārādikā. Te hi sattānam taṇhāpāsam diṭṭhipāsañca ḍenti oḍḍenti **pāsaṇḍā**ti vuccati. Tenāha- “**diṭṭhiyo upanissitā**”ti sassatadiṭṭhigatāni upecca nissitā, diṭṭhigatāni ādiyimsūti attho. Yadaggena ca diṭṭhisannissitā, tada-ggena pāsaṇḍasannissitā. **Na te dhammaṃ vijānantī**ti ye pāsaṇḍino sassatadiṭṭhi-gatasannissitā “ayaṃ pavatti evaṃ pavattati”ti pavattidhammampi yathābhūtam na vijānanti. **Na te dhammassa kovidā**ti “ayaṃ nivatti evaṃ nivattati”ti nivattidha-mmassāpi akusalā, pavattidhammaggepi hi te saṃmūḷhā, kimaṅgaṃ pana niva-ttidhammeti.

Evaṃ pāsaṇḍavādānam aniyyānikataṃ dassetvā idāni kaṃ nu uddissa muṇḍā-sīti pañham vissajjetum “**atthi sakyakule jāto**”ti-ādi vuttam. Tattha **diṭṭhīnam samati-kkamanti** sabbāsam diṭṭhīnam samatikkamanupāyaṃ diṭṭhijālaviniveṭhanam. Sesam vuttanayameva.

Cālātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Upacālātherīgāthāvaṇṇanā

Satimatīti-ādikā upacālāya theriyā gāthā. Tassā vatthu cālāya theriyā vatthumhi vuttameva. Ayampi hi cālā viya pabbajitvā vipassanam paṭṭhapetvā ara-hattam patvā udānenti-

189. “Satimatī cakkhumatī, bhikkhunī bhāvitindriyā;
paṭivijjhi padaṃ santam, akāpurisasevitan”ti.-
Imam gātham abhāsi.

Tattha **satimatī**ti satisampannā, pubbabhāge paramena satinepakkena sama-nnāgatā hutvā pacchā ariyamagga bhāvitattā sativepullappattiyā uttamāya satiyā samannāgatāti attho. **Cakkhumatī**ti paññācakkhunā samannāgatā, ādito udayatthagāminiyā paññāya ariyāya nibbedhikāya samannāgatā (..0172) hutvā paññāvepullappattiyā paramena paññācakkhunā samannāgatāti vuttam hoti. **Akā-**

purisasevanti alāmakapurisehi uttamapurisehi ariyehi buddhādīhi sevitaṃ.

“Kinu jātiṃ na rocesi”ti gāthā theriṃ kāmesu upahāretukāmena mārena vuttā. “Kiṃ nu tvaṃ bhikkhuni na rocesi”ti (saṃ. ni. 1.167) hi mārena puṭṭhā therī āha-
“jātiṃ khvāhaṃ, āvuso, na rocemī”ti. Atha naṃ māro jātassa kāmā paribhogā,
tasmā jātipi icchitabbā, kāmāpi paribhuñjitabbāti dassento-

190. “Kinu jātiṃ na rocesi, jāto kāmāni bhuñjati;
bhuñjāhi kāmaratiyo, māhu pacchānutāpinī”ti.-

Gāthamāha.

Tassattho- kiṃ nu taṃ kāraṇaṃ, yena tvaṃ upacāle jātiṃ **na rocesi** na roce-
yyāsi, na taṃ kāraṇaṃ atthi. Yasmā **jāto kāmāni bhuñjati** idha jāto kāmaguṇasaṃ-
hitāni rūpādīni paṭisevanto kāmasukhaṃ paribhuñjati. Na hi ajātassa taṃ atthi,
tasmā **bhuñjāhi kāmaratiyo** kāmakhiḍḍāratiyo anubhava. **Māhu pacchānutāpinī**
“yobbaññe sati vijjamānesu bhogesu na mayā kāmasukhamanubhūtan”ti pacchā-
nutāpinī mā ahosi. Imasmiṃ loke dhammā nāma yāvadeva atthādhigamattho
attho ca kāmasukhatthoti pākaṭoyamatthoti adhippāyo.

Taṃ sutvā therī jātiyā dukkhanimittataṃ attano ca tassa visayātikkaṃ vibhā-
vetvā tajjenti-

191. “Jātassa maraṇaṃ hoti, hatthapādāna chedanaṃ;
vadhābandhapariklesaṃ, jāto dukkhaṃ nigacchati.

192. “Atthi sakyakule jāto, sambuddho aparājito;
so me dhammadesesi, jātiyā samatikkamaṃ.

193. “Dukkhaṃ (..0173) dukkhasamuppādaṃ, dukkhassa ca atikkamaṃ;
ariyaṃ caṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ, dukkhūpasamagāminaṃ.

194. “Tassāhaṃ vacanaṃ sutvā, vihariṃ sāsane ratā;
tisso vijjā anuppattā, kataṃ buddhassa sāsanaṃ.

195. “Sabbattha vihatā nandī, tamokkhandho padālito;
evaṃ jānāhi pāpima, nihato tvamasi antakā”ti.-

Imā gāthā abhāsi.

Tattha **jātassa maraṇaṃ hotīti** yasmā jātassa sattassa maraṇaṃ hoti, na ajā-
tassa. Na kevalaṃ maraṇameva, atha kho jarārogādayo yattakānatthā, sabbepi te
jātassa honti jātihetukā. Tenāha bhagavā- “jātipaccayā jarāmarāṇaṃ sokaparide-
vadukkhadomanassupāyāsā sambhavanti”ti (mahāva. 1; vibha. 225; udā. 1).
Tenevāha- “**hatthapādāna chedanan**”ti hatthapādānaṃ chedanaṃ jātasseva hoti,
na ajātassa. Hatthapādachedanāpadesena cettha bāttiṃsa kammakāraṇāpi
dassitā evāti daṭṭhabbaṃ. Tenevāha- “**vadhābandhapariklesaṃ, jāto dukkhaṃ
nigacchati**”ti. Jīvitaviyojanamuṭṭhippahārādisaṅkhātaṃ vadhapariklesañceva
andubandhanādisaṅkhātaṃ bandhapariklesaṃ aññañca yaṃkiñci dukkhaṃ nāma
taṃ sabbaṃ jāto eva nigacchati, na ajāto, tasmā jātiṃ na rocemīti.

Idāni jātiyā kāmānañca accantameva attanā samatikkantabhāvaṃ mūlato
paṭṭhāya dassenti- “**atthi sakyakule jāto**”ti-ādimāha. Tattha **aparājito**ti kilesamārā-
dinā kenaci na parājito. Satthā hi sabbābhibhū sadevakaṃ lokaṃ aññadatthu
abhibhavitvā ṭhito, tasmā aparājito. Sesāṃ vuttanayattā uttānameva.

Upacālātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Sattakanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Aṭṭhakanipāto

1. Sisūpacālātherīgāthāvaṇṇanā

Aṭṭhakanipāte (..0174) **bhikkhunī sīlasampannā**ti-ādikā sisūpacālāya theriyā gāthā. Imissāpi vatthu cālāya theriyā vatthumhi vuttanayameva. Ayampi hi āyasmato dhammasenāpatissa pabbajitabhāvaṃ sutvā sayampi ussāhajātā pabbajitvā katapubbakiccā vipassanaṃ paṭṭhapetvā, ghaṭentī vāyamantī nacirasseva arahattaṃ pāpuṇi. Arahattaṃ patvā phalasaṃpattisukhena viharantī ekadivasaṃ attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā katakiccāti somanassajātā udānavasena-

196. “Bhikkhunī sīlasampannā, indriyesu susaṃvutā;

adhigacche padaṃ santaṃ, asecanakamojavan”ti.- gāthamāha;

Tattha **sīlasampannā**ti parisuddhena bhikkhunisīlena samannāgatā paripuṇṇā.

Indriyesu susaṃvutāti manacchaṭṭhesu indriyesu suṭṭhu saṃvutā, rūpādi-ārammaṇe iṭṭhe rāgaṃ, aniṭṭhe dosaṃ, asamapekkhane mohañca pahāya suṭṭhu pihi-tindriyā. **Asecanakamojavanti** kenaci anāsittakaṃ ojavantaṃ sabhāvamadhuraṃ sabbassāpi kilesarogassa vūpasamanosadhabhūtaṃ ariyamaggaṃ, nibbāna-meva vā. Ariyamaggampi hi nibbānatthikehi paṭipajjitabbato kilesapariḷāhābhāvato ca padaṃ santanti vattum vaṭṭati.

197. “Tāvatiṃsā ca yāmā ca, tusitā cāpi devatā;

nimmānaratino devā, ye devā vasavattino;

tattha cittaṃ paṇidhehi, yattha te vusitaṃ pure”ti.-

Ayaṃ gāthā kāmasaggesu nikantiṃ uppādehīti tattha uyyojanavasena theriṃ samāpattiyā cāvetukāmena mārena vuttā.

Tattha sahapuññakārino tettiṃsa janā yattha upapannā, taṃ ṭhānaṃ tāvatiṃsanti. Tattha nibbattā sabbepi devaputtā **tāvatiṃsā**. Keci pana “tāvatiṃsāti (..0175) tesam devānaṃ nāmamevā”ti vadanti. Dvīhi devalokehi visiṭṭhaṃ dibbaṃ sukhaṃ yātā upayātā sampannāti **yāmā**. Dibbāya sampattiyā tuṭṭhā pahaṭṭhāti **tusitā**. Pakatiṭṭhiyattārammaṇato atirekena ramitukāmatākāle yathārucite bhoge nimminivā ramantīti **nimmānaratino**. Cittaruciṃ ñatvā parehi nimmitesu bhogesu vasaṃ vatte-ntīti **vasavattino**. **Tattha cittaṃ paṇidhehīti** tasmim tāvatiṃsādike devanikāye tava cittaṃ ṭhapehi, upapajjanāya nikantiṃ karohi. Cātumahārājikānaṃ bhogā itarehi nihīnāti adhippāyena tāvatiṃsādayova vuttā. **Yattha te vusitaṃ pureti** yesu devanikāyesu tayā pubbe vutthaṃ. Ayaṃ kira pubbe devesu uppajjantī, tāvatiṃsato paṭṭhāya pañcakāmasagge sodhetvā puna heṭṭhato otarantī, tusitesu ṭhatvā tato cavitvā idāni manussesu nibbattā.

Taṃ sutvā therī- “tiṭṭhatu, māra, tayā vuttakāmaloko. Aññopi sabbo loko rāga-

ggi-ādīhi āditto sampajjalito. Na tattha viññūnaṃ cittaṃ ramati”ti kāmato ca lokato ca attano vinivattitamānasataṃ dassetvā māraṃ tajjenti-

198. Yāmā ca“tāvatiṃsā ca yāmā ca, tusitā cāpi devatā;
nimmānaratino devā, ye devā vasavattino.

199. “Kālaṃ kālaṃ bhavā bhavaṃ, sakkāyasmim purakkhatā;
avītivattā sakkāyaṃ, jātimaraṇasārino.

200. “Sabbo ādīpito loko, sabbo loko padīpito;
sabbo pajjalito loko, sabbo loko pakampito.

201. “Akampiyaṃ atuliyāṃ, aputhujjanasevitaṃ;
buddho dhammadesesi, tattha me nirato mano.

202. “Tassāhaṃ vacanaṃ sutvā, vihariṃ sāsane ratā;
tisso vijjā anuppattā, kataṃ buddhassa sāsanaṃ.

203. “Sabbattha (..0176) vihatā nandī, tamokkhandho padālito;
evaṃ jānāhi pāpima, nihato tvamasi antakā”ti.-

Imā gāthā abhāsi.

Tattha **kālaṃ kālanti** taṃ taṃ kālaṃ. **Bhavā bhavanti** bhavato bhavaṃ. **Sakkāya-sminti** khandhapañcake. **Purakkhatāti** purakkhārakārino. Idaṃ vuttaṃ hoti- māra, tayā vuttā tāvatimsādayo devā bhavato bhavaṃ upagacchantā aniccatādi-anekā-dīnavākule sakkāye patiṭṭhitā, tasmā tasmim bhava uppattikāle, vemajjhakāle, pariyośanakāleti tasmim tasmim kāle sakkāyameva purakkhatvā ṭhitā. Tato eva avītivattā sakkāyaṃ nissaraṇābhimukhā ahutvā sakkāyatīrameva anuparidhāvantā jātimaraṇasārino rāgādīhi anugatattā punappunaṃ jātimaraṇameva anussaranti, tato na vimuccantīti.

Sabbo ādīpito lokoti, māra, na kevalaṃ tayā vuttakāmalokoyeva dhātuttayasaññito, sabbopi loko rāgaggi-ādīhi ekādasahi āditto. Tehiyeva punappunaṃ ādīpitāyā **padīpito**. Nirantaraṃ ekajālībhūtātāyā **pajjalito**. Taṇhāya sabbakilesehi ca ito cito ca kampilatāyā calitatāyā **pakampito**.

Evaṃ āditte pajjalite pakampite ca loke kenacipi kampetuṃ cāletuṃ asakkuṇeyyatāyā **akampiyaṃ**, guṇato “ettako”ti tuletū asakkuṇeyyatāyā attanā sadisassa abhāvato ca **atuliyāṃ**. Buddhādīhi ariyehi eva gocarabhāvanābhigamato sevitattā-**aputhujjanasevitaṃ**. **Buddho** bhagavā maggaphalanibbānappabhedāṃ nava-vidhaṃ lokuttaradhammaṃ mahākaruṇāya sañcoditamānaso **adesesi** sadeva-kassa lokassa kathesi pavedesi. **Tattha** tasmim ariyadhamme mayhaṃ mano **nirato** abhirato, na tato vinivattatīti attho. Sesāṃ heṭṭhā vuttanayameva.

Sīsūpacālātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Aṭṭhakanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Navakanipāto

1. Vaḍḍhamātutherīgāthāvaṇṇanā

Navakanipāte (..0177) **mā su te vaḍḍha lokamhīti**-ādikā vaḍḍhamātāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpani-ssayaṃ kusalaṃ upacinantī, anukkamena sambhatavimokkhasambhārā hutvā imasmim buddhuppāde bhārukacchakanagare kulagehe nibbattitvā vayappattā patikulaṃ gatā ekaṃ puttaṃ vijāyi. Tassa **vaḍḍhoti** nāmaṃ ahosi. Tato paṭṭhāya sā **vaḍḍhamātā**ti vohariyittha. Sā bhikkhūnaṃ santike dhammaṃ sutvā paṭiladdha-saddhā puttaṃ ñātīnaṃ niyyādetvā bhikkhunupassayaṃ gantvā pabbaji. Ito paraṃ yaṃ vattabbaṃ, taṃ vaḍḍhattherassa vatthumhi (theragā. aṭṭha. 2.vaḍḍhatthera-gāthāvaṇṇanā) āgatameva. Vaḍḍhattheraṅhi attano puttaṃ santaruttaraṃ ekakaṃ bhikkhunupassaye attano dassanattāya upagataṃ ayaṃ therī “kasmā tvaṃ ekako santaruttarova idhāgato”ti codetvā ovadanti-

204. “Mā su te vaḍḍha lokamhi, vanatho ahu kudācanaṃ;
mā puttaka punappunaṃ, ahu dukkhassa bhāgimā.

205. “Sukhaṅhi vaḍḍha munayo, anejā chinnasaṃsayā;
sītibhūtā damappattā, viharanti anāsavā.

206. “Tehānuciṇṇaṃ isīhi, maggaṃ dassanapattiyā;
dukkhassantakiriyāya, tvaṃ vaḍḍha anubrūhayā”ti.-

Imā tisso gāthā abhāsi.

Tattha **mā su te vaḍḍha lokamhi, vanatho ahu kudācananti sūti** nipātamattaṃ. Vaḍḍha, puttaka, sabbasmimpi satta-loke, saṅkhāraloke ca kilesavanatho tuyhaṃ kadācīpi mā ahu mā ahosi. Tattha kāraṇamāha- “**mā, puttaka, punappunaṃ, ahu dukkhassa bhāgimā**”ti vanathaṃ anucchindanto taṃ nimittassa punappunaṃ aparāparaṃ jāti-ādīdukkhassa bhāgi mā ahosi.

Evaṃ (..0178) vanathassa asamucchede ādīnaṃ dassetvā idāni samucchede ānisaṃsaṃ dassenti “**sukhaṅhi vaḍḍhā**”ti-ādīmāha. Tassattho- puttaka, **vaḍḍha** moneyyadhammasamannāgatena **munayo**, ejāsaṅkhātāya taṇhāya abhāvena **anejā**, dassanamaggeneva pahīnavicikicchātāya **chinnasaṃsayā**, sabbakilesapariḷāhābhāvena **sītibhūtā**, uttamassa damathassa adhigatattā **damappattā anāsavā** khīṇāsavā sukhaṃ viharanti, na tesaṃ etarahi cetodukkaṃ atthi, āyatim paṇa sabbampi dukkaṃ na bhavissateva.

Yasmā cetevaṃ, tasmā **tehānuciṇṇaṃ isīhi ...pe... anubrūhayā**ti tehi khīṇāsa-vehi isīhi anuciṇṇaṃ paṭipannaṃ samathavipassanāmaggaṃ ñāṇadassanassa adhigamāya sakalassāpi vaṭṭadukkhassa antakiriyāya vaḍḍha, tvaṃ anubrūhaya vaḍḍheyysīti.

Taṃ sutvā vaḍḍhatthero “addhā mama mātā arahatte patiṭṭhitā”ti cintetvā tamatthaṃ pavedento-

207. “Visāradāva bhaṇasi, etamatthaṃ janetti me;
maññāmi nūna māmike, vanatho te na vijjati”ti.- gāthamāha;

Tattha **visāradāva bhaṇasi, etamatthaṃ janetti meti** “mā su te vaḍḍha lokamhi, vanatho ahu kudācanan”ti etamatthaṃ etaṃ ovādaṃ, amma, vigatasārajjā katthaci alaggā anallīnāva hutvā mayhaṃ vadasi. Tasmā **maññāmi nūna māmike, vanatho te na vijjatīti**, nūna **māmike** mayhaṃ, amma, gehasitapemamattopi **vanatho** tuyhaṃ mayi na vijjatīti maññāmi, na māmikāti attho.

Taṃ sutvā therī “aṇumattopi kilesa katthacipi visaye mama na vijjatī”ti vatvā attano katakiccatam pakāsentī-

208. “Ye keci vaḍḍha saṅkhārā, hīnā ukkaṭṭhamajjhimā;
aṇūpi aṇumattopi, vanatho me na vijjati.

209. “Sabbe (..0179) me āsavā khīṇā, appamattassa jhāyato;
tisso vijjā anuppattā, kataṃ buddhassa sāsanan”ti.-

Imaṃ gāthādvayamāha.

Tattha **ye kecīti** aniyamavacanaṃ. **Saṅkhārāti** saṅkhatadhammā. **Hīnāti** lāmakā patikuṭṭhā. **Ukkaṭṭhamajjhimāti** paṇitā ceva majjhimā ca. Tesu vā asaṅkhatā hīnā jātisaṅkhatā ukkaṭṭhā, ubhayavimissitā majjhimā. Hīnehi vā chandādīhi nibbattitā hīnā, majjhimehi majjhimā, paṇitehi ukkaṭṭhā. Akusalā dhammā vā hīnā, lokuttarā dhammā ukkaṭṭhā, itarā majjhimā. **Aṇūpi aṇumatto**pi ti na kevalaṃ tayi eva, atha kho ye keci hīnādibhedabhinnā saṅkhārā. Tesu sabbesu aṇūpi aṇumattopi atiparittakopi vanatho mayhaṃ na vijjati.

Tattha kāraṇamāha- “**sabbe me āsavā khīṇā, appamattassa jhāyato**” ti. Tattha **appamattassa jhāyatoti** appamattāya jhāyantiyā, liṅgavipallāsena hetuṃ vuttaṃ. Ettha ca yasmā tisso vijjā anuppattā, tasmā kataṃ buddhassa sāsanaṃ. Yasmā appamattā jhāyini, tasmā sabbe me āsavā khīṇā, aṇūpi aṇumattopi vanatho me na vijjatīti yojanā.

Evaṃ vutta-ovādaṃ aṅkusaṃ katvā sañjātasamvego thero vihāraṃ gantvā divā-ṭṭhāne nisinno vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā sañjātasomanasso mātu santikaṃ gantvā aññaṃ byākaronto-

210. “Uḷāraṃ vata me mātā, patodaṃ samavassari;
paramatthasañhitā gāthā, yathāpi anukampikā.

211. “Tassāhaṃ vacanaṃ sutvā, anusitṭhiṃ janettiyā;
dhammasamvegamāpādiṃ, yogakkhemassa pattiyā.

212. “Sohaṃ padhānapahitatto, rattindivamatandito;
mātarā codito sante, aphiṣiṃ santimuttaman” ti.-

Imā tisso gāthā abhāsi.

Atha (..0180) therī attano vacanaṃ aṅkusaṃ katvā puttassa arahattappattiyā ārādhitacittā tena bhāsitagāthā sayam paccanubhāsi. Evaṃ tāpi theriyā gāthā nāma jātā.

Tattha **uḷāranti** vipulaṃ mahantaṃ. **Patodanti** ovādapatodaṃ. **Samavassarīti** sammā pavattesi vatāti yojanā. Ko pana so patodoti āha “**paramatthasañhitā gāthā**” ti. Taṃ “mā su te, vaḍḍha, lokamhī” ti-ādikā gāthā sandhāya vadati. **Yathāpi anukampikāti** yathā aññāpi anuggāhikā, evaṃ mayhaṃ mātā pavattinivattivibhāvanagāthāsaṅkhātā uḷāraṃ patodaṃ pājanadaṇḍakaṃ mama ñāṇavegasamuttejaṃ pavattesi attho.

Dhammasamvegamāpādinti ñāṇabhayāvahattā ativiya mahantaṃ bhimsanaṃ samvegam āpajjiṃ.

Padhānapahitattoti catubbidhasammappadhānayogena dibbānaṃ paṭipesita-citto. **Aphiṣiṃ santimuttamanti** anuttaraṃ santiṃ nibbānaṃ phiṣiṃ adhigacchinti attho.

Vaḍḍhamātutherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Navakanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Ekādasakanipāto

1. Kisāgotamītherīgāthāvaṇṇanā

Ekādasakanipāte (..0181) **kalyāṇamittatā**ti-ādikā kisāgotamiyā theriyā gāthā. Ayaṃ kira padumuttarassa bhagavato kāle haṃsavatīnagare kulagehe nibbattivā viññutaṃ patvā ekadivasam satthu santike dhammaṃ suṇantī sathhāraṃ ekaṃ bhikkhuniṃ lūkhacīvaradhārīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaraṇtī imasmiṃ buddhuppāde sāvattiyaṃ duggatakule nibbatti. **Gotamī**tissā nāmaṃ ahosi. Kīsarīratāya pana “kisāgotamī”ti voharīyittha. Taṃ patikulaṃ gataṃ duggatakulassa dhītāti paribhaviṃsu. Sā ekaṃ puttaṃ vijāyi. Puttalābhena cassā sammānaṃ akaṃsu. So panassā putto ādhāvitvā paridhāvitvā kīlanakāle kālamakāsi. Tenassā sokummādo uppajji.

Sā “ahaṃ pubbe paribhavapattā hutvā puttassa jātakālato paṭṭhāya sakkāraṃ pāpuṇiṃ, ime mayhaṃ puttaṃ bahi chaḍḍetumpi vāyamanti”ti sokummādavasena matakaḷevaraṃ aṅkenādāya “puttassa me bhesajjaṃ dethā”ti gehadvārapaṭipāṭiyā nagare vicarati. Manussā “bhesajjaṃ kuto”ti paribhāsanti. Sā tesam kathaṃ na gaṇhāti. Atha naṃ eko paṇḍitapuriso “ayaṃ puttasokena cittavikkhepaṃ pattā, etissā bhesajjaṃ dasabaloyeva jānissati”ti cintetvā, “amma, tava puttassa bhesajjaṃ sammāsambuddhaṃ upasaṅkamitvā pucchā”ti āha. Sā satthu dhammadesanāvelāyaṃ vihāraṃ gantvā “puttassa me bhesajjaṃ detha bhagavā”ti āha. Sathhā tassā upanissayaṃ disvā “gaccha nagaraṃ pavisitvā yasmiṃ gehe koci matapubbo natthi, tato siddhatthakaṃ āharā”ti āha. Sā “sādhu, bhante”ti tuṭṭhamānasā nagaraṃ pavisitvā paṭhamageheya “sathhā mama puttassa bhesajjathhāya siddhatthakaṃ āharāpeti. Sace etasmiṃ gehe koci matapubbo natthi, siddhatthakaṃ me dethā”ti āha. Ko idha mate gaṇetuṃ sakkotīti. Kiṃ tena hi alaṃ siddhatthakehīti dutiyaṃ tatiyaṃ gharaṃ gantvā buddhānubhāvena vigatum-mādā pakaticitte ṭhitā cintesi- “sakalanagare (..0182) ayameva niyamo bhavissati, idaṃ hitānukampinā bhagavatā diṭṭhaṃ bhavissati”ti saṃvegaṃ labhitvā tatova bahi nikkhamitvā puttaṃ āmakasusāne chaḍḍetvā imaṃ gāthamāha-

“Na gāmadhammo nigamassa dhammo, na cāpiyaṃ ekakulassa dhammo;
sabbassa lokassa sadevakassa, eseva dhammo yadidaṃ aniccatā”ti. (apa. therī 2.3.82);

Evañca pana vatvā satthu santikaṃ agamāsi. Atha naṃ sathhā “laddho te, gotami, siddhatthako”ti āha. “Niṭṭhitam, bhante, siddhatthakena kammaṃ, patiṭṭhā pana me hothā”ti āha. Athassā sathhā-

“Taṃ puttapasusammattaṃ, byāsattamanasaṃ naraṃ;
suttaṃ gāmaṃ mahoghova, maccu ādāya gacchatī”ti. (dha. pa. 287)-

Gāthamāha.

Gāthāpariyosāne yathāṭhitāva sotāpattiphale patiṭṭhāya satthāraṃ pabbajjaṃ yāci. Satthā pabbajjaṃ anujāni. Sā satthāraṃ tikkhattuṃ padakkhiṇaṃ katvā vanditvā bhikkhunupassayaṃ gantvā pabbajitvā upasampadaṃ labhitvā nacira-sseva yonisomanasikārena kammaṃ karontī vipassanaṃ vaḍḍhesi. Athassā satthā-

“Yo ca vassasataṃ jīve, apassaṃ amataṃ padaṃ;
ekāhaṃ jīvitaṃ seyyo, passato amataṃ padan”ti. (dha. pa. 114)-

Imaṃ obhāsagāthamāha.

Sā gāthāpariyosāne arahattaṃ pāpuṇitvā parikkhāravalañje paramukkaṭṭhā hutvā tīhi lūkhehi samannāgataṃ cīvaraṃ pārupitvā vicari. Atha naṃ satthā jeta-vane nisinnō bhikkhuniyo paṭipāṭiyā ṭhānantare ṭhapento lūkhacīvaradhārīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesi. Sā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā “satthāraṃ nissāya mayā ayaṃ viseso laddho”ti kalyāṇamittatāya paśaṃsāmukhena imā gāthā abhāsi-

- 213.** “Kalyāṇamittatā (..0183) muninā, lokaṃ ādissa vaṇṇitā;
kalyāṇamitte bhajamāno, api bālo paṇḍito assa.
- 214.** “Bhajitabbā sappurisā, paññā tathā vaḍḍhati bhajantānaṃ;
bhajamāno sappurise, sabbehipi dukkhehi pamucceyya.
- 215.** “Dukkhañca vijāneyya, dukkhassa ca samudayaṃ nirodhaṃ;
aṭṭhaṅgikañca maggaṃ, cattāripi ariyasaccāni.
- 216.** “Dukkho itthibhāvo, akkhāto purisadammasārathinā;
sapattikampi hi dukkhaṃ, appekaccā sakiṃ vijātāyo.
- 217.** “Galake api kantanti, sukhumāliniyo visāni khādanti;
janamārakamajjhagatā, ubhopi byasanāni anubhonti.
- 218.** “Upavijaññā gacchantī, addasāhaṃ patiṃ mataṃ;
panthamhi vijāyitvāna, appattāva sakaṃ gharaṃ.
- 219.** “Dve puttā kālakatā, patī ca panthe mato kapaṇikāya;
mātā pitā ca bhātā, ḍayhanti ca ekacitakāyaṃ.
- 220.** “Khīṇakulīne kapaṇe, anubhūtaṃ te dukhaṃ aparimāṇaṃ;
assū ca te pavattaṃ, bahūni ca jātisahassāni.
- 221.** “Vasitā susānamajjhe, athopi khāditāni puttamaṃsāni;
hatakulikā sabbagarahitā, matapatikā amatamadhigacchiṃ.
- 222.** “Bhāvito me maggo, ariyo aṭṭhaṅgiko amatagāmī;
nibbānaṃ sacchikataṃ, dhammādāsaṃ avekkhiṃhaṃ.
- 223.** “Ahamamhi kantasallā, ohitabhārā katañhi karaṇīyaṃ;
kisāgotamī therī, vimuttacittā imaṃ bhaṇī”ti.

Tattha **kalyāṇamittatā**ti kalyāṇo bhaddo sundaro mitto etassāti kalyāṇamitto. Yo yassa silādiguṇasamādapetā, aghassa ghātā, hitassa vidhātā, evaṃ sabbākārena upakāro mitto (..0184) hoti, so puggalo kalyāṇamitto, tassa bhāvo kalyāṇamittatā, kalyāṇamittavantatā. **Muninā**ti satthārā. **Lokaṃ ādissa vaṇṇitā**ti kalyāṇamitte anugantabbanti sattalokaṃ uddissa-

“Sakalamevidaṃ, ānanda, brahmacariyaṃ yadidaṃ kalyāṇamittatā kalyāṇasahāyatā kalyāṇasampavaṅkatā” (saṃ. ni. 5.2). “Kalyāṇamittassetaṃ, meghiya, bhikkhuno pāṭikaṅkhaṃ kalyāṇasahāyassa kalyāṇasampavaṅkassa yaṃ sīlavā bhavissati pātimokkhasaṃvarasaṃvuto viharissati”ti (udā. 31) ca evamādinā pasasitā.

Kalyāṇamitte bhajamānoti-ādi kalyāṇamittatāya

ānisaṃsadassanaṃ. Tattha **api bālo paṇḍito assāti** kalyāṇamitte bhajamāno puggalo pubbe sutādivirahena bālopi samāno assutasavanādinā paṇḍito bhaveyya.

Bhajitabbā sappurisāti bālassāpi paṇḍitabhāva hetuto buddhādayo sappurisā kālena kālaṃ upasaṅkamanādinā sevitabbā. **Paññā tathā pavaḍḍhati bhajantā-** nanti kalyāṇamitte bhajantānaṃ tathā paññā vaḍḍhati brūhati pāripūriṃ gacchati. Yathā tesu yo koci khattiyādiko bhajamāno sappurise sabbehipi jāti-ādidukkhehi pamucceyyāti yojanā.

Muccanavidhiṃ pana kalyāṇamittavidhinā dassetuṃ “**dukkhañca vijāneyyā-**”ti-ādi vuttaṃ. Tattha **cattāri ariyasaccāni**ti dukkhañca dukkhasamudayañca nirodhañca aṭṭhaṅgikaṃ maggañcāti imāni cattāri ariyasaccāni **vijāneyya** paṭivijjheyyāti yojanā.

“**Dukkho itthibhāvo**”ti-ādikā dve gāthā aññatarāya yakkhiniyā itthibhāvaṃ garahantiyā bhāsītā. Tattha **dukkho itthibhāvo akkhātoti** capalatā, gabbhadhāraṇaṃ, sabbakālaṃ parapaṭibaddhavuttitāti evamādihi ādīnavehi itthibhāvo dukkhoti, **puri-** sadammasārathinā bhagavatā kathito. **Sapattikampi dukkhanti** sapattavāso sapaṭṭiyā saddhiṃ saṃvāsopi (..0185) dukkho, ayampi itthibhāve ādīnavoti adhippāyo. **Appekaccā sakim vijātāyoti** ekaccā itthiyo ekavārameva vijātā, paṭhamagabbhe vijāyanadukkhaṃ asahantiyo. **Galake api kantantīti** attano gīvampi chindanti. **Sukhumāliniyo visāni khādantīti** sukhumālasarirā attano sukhumālabhāvena khedaṃ avisahantiyo visānipi khādanti. **Janamārakamajjhagatāti** janamāraṅko vuccati mūḷhagabbho. Mātugāmajanassa mārako, majjhagatā janamārakā kucchigatā, mūḷhagabbhāti attho. **Ubhopi byasanāni anubhontīti** gabbho gabbhinī cāti dvepi janā maraṇaṅca mārāṇantikabyasanāni ca pāpuṇanti. Apare pana bhaṇanti “janamārakā nāma kilesā, tesam majjhagatā kilesasantānapatitā ubhopi jāyāpatikā idha kilesapariḷāhavasena, āyatim duggatiparikkilesavasena byasanāni pāpuṇanti”ti. Imā kira dve gāthā sā yakkhini purimattabhāve attano anubhūta- dukkhaṃ anussarivā āha. Therī pana itthibhāve ādīnavavibhāvanāya paccanubhāsanti avoca.

“**Upavijaññā gacchantīti**”ti-ādikā dve gāthā paṭācārāya theriyā pavattiṃ ārabha bhāsītā. Tattha **upavijaññā gacchantīti** upagatavijāyanakālā maggaṃ gacchantī, apattāva sakaṃ gehaṃ panthe vijāyitvāna patiṃ mataṃ addasaṃ ahanti yojanā.

Kapaṇikāyāti varākāya. Imā kira dve gāthā paṭācārāya tadā sokummādapattāya vuttākārassa anukaraṇavasena itthibhāve ādīnavavibhāvanatthameva theriyā vuttā.

Ubhayampetaṃ udāharaṇabhāvena ānetvā idāni attano anubhūtaṃ dukkhaṃ vibhāventī “**khīṇakuline**”ti-ādimāha. Tattha **khīṇakulineti** bhogādīhi pārijuññapattakulike. **Kapaṇeti** parama-avaññātaṃ patte. Ubhayañcetaṃ attano eva āmantana- vacanaṃ. **Anubhūtaṃ te dukhaṃ aparimāṇanti** imasmim attabhāve, ito purimatta- bhāvesu vā anappakaṃ dukkhaṃ tayā anubhaviṃtaṃ. Idāni taṃ dukkhaṃ ekade- sena vibhajitvā dassetuṃ “**assū ca te pavattan**”ti-ādi vuttaṃ. Tassattho- imasmim anamatagge saṃsāre (..0186) paribbhamantiyā bahukāni jātisahassāni sokābhi-

bhūtāya assu ca pavattaṃ, avisesitaṃ katvā vuttañcetaṃ, mahāsamuddassa udakatopi bahukameva siyā.

Vasitā susānamajjheti manussamaṃsakhādikā sunakhī siṅgālī ca hutvā susānamajjhe vusitā. **Khāditāni puttamaṃsānīti** byagghadīpibiḷārādīkāle puttamaṃsāni khāditāni. **Hatakulīkāti** vinaṭṭhakulavaṃsā. **Sabbagarahitāti** sabbehi gharavāsīhi garahitā garahappattā. **Matapatīkāti** vidhavā. Ime pana tayo pakāre purimattabhāve attano anuppatte gahetvā vadati. Evaṃbhūtāpi hutvā adhicca laddhāya kalyāṇamittasevāya **amatamadhigacchi**, nibbānaṃ anupattā.

Idāni tameva amatādhigamaṃ pākaṭaṃ katvā dassetuṃ “**bhāvito**” ti-ādi vuttaṃ. Tattha **bhāvitoti** vibhāvito uppādito vaḍḍhito bhāvanābhisamayavasena paṭi-viddho. **Dhammādāsaṃ avekkhīṃhanti** dhammamayaṃ ādāsaṃ addakkhīṃ apassiṃ ahaṃ.

Ahamamhi kantasallāti ariyamaggena samucchinnagārādisallā ahaṃ amhi. **Ohi-tabhārāti** oropitakāmakhandhakilesābhisaṅkhārabhārā. **Katañhi karaṇīyanti** pariññādibhedam soḷasavidhampi kiccaṃ kataṃ pariyositaṃ. **Suvimuttacittā imaṃ bhaṇīti** sabbaso vimuttacittā kisāgotamī therī imamatthaṃ “kalyāṇamittatā” ti-ādinā gāthābandhavasena abhaṇīti attānaṃ paraṃ viya therī vadati. Tatridaṃ imissā theriyā **apadānaṃ** (apa. therī 2.3.55-94)–

“Padumuttaro nāma jino, sabbadhammāna pāragū;
ito satahassamhi, kappe uppajji nāyako.

“Tadāhaṃ haṃsavatiyaṃ, jātā aññatare kule;
upetvā taṃ naravaraṃ, saraṇaṃ samupāgamiṃ.

“Dhammañca tassa assosiṃ, catusaccūpasañhitam;
madhuraṃ paramassādaṃ, vaṭṭasantisukhāvahaṃ.

“Tadā ca bhikkhuniṃ vīro, lūkhacīvaradhāriniṃ;
ṭhapento etadaggamhi, vaṇṇayī purisuttamo.

“Janetvānappakaṃ (..0187) pītiṃ, sutvā bhikkhuniyā guṇe;
kāraṃ katvāna buddhassa, yathāsatti yathābalaṃ.

“Nipacca munivaraṃ taṃ, taṃ ṭhānamabhipatthayiṃ;
tadānumodi sambuddho, ṭhānalābhāya nāyako.

“Satahassito kappe, okkākakulasambhavo;
gotamo nāma gottena, satthā loke bhavissati.

“Tassa dhammesu dāyādā, orasā dhammanimmitā;
kisāgotamī nāmena, hessasi satthu sāvīkā.

“Taṃ sutvā muditā hutvā, yāvajīvaṃ tadā jinaṃ;
mettacittā paricariṃ, paccayehi vināyakaṃ.

“Tena kammena sukatenā, cetanāpaṇidhīhi ca;
jahitvā mānusaṃ dehaṃ, tāvatīṃsamagacchahaṃ.

“Imamhi bhaddake kappe, brahmabandhu mahāyaso;
kassapo nāma gottena, uppajji vadataṃ varo.

“Upaṭṭhāko mahesissa, tadā āsi narissaro;
kāsirājā kīkī nāma, bārāṇasipuruttame.

“Pañcamī tassa dhītāsiṃ, dhammā nāmena vissutā;
dhammaṃ sutvā jinagassa, pabbajjaṃ samarocayiṃ.
“Anujāni na no tāto, agāreva tadā mayaṃ;
vīsavassasahassāni, vicarimha atanditā.
“Komāribrahmacariyaṃ, rājakaññā sukhedhitā;
buddhopaṭṭhānaniratā, muditā satta dhītarō.
“Samaṇī samaṇaguttā ca, bhikkhunī bhikkhudāyikā;
dhammā ceva sudhammā ca, sattamī saṅghadāyikā.
“Khemā uppalavaṇṇā ca, paṭācārā ca kuṇḍalā;
ahañca dhammadinnā ca, visākhā hoti sattamī.
“Tehi (..0188) kammehi sukatehi, cetanāpaṇidhīhi ca;
jahitvā mānusaṃ dehaṃ, tāvatimsamagacchahaṃ.
“Pacchime ca bhava dāni, jātā seṭṭhikule ahaṃ;
duggate adhane naṭṭhe, gatā ca sadhanaṃ kulaṃ.
“Patim̐ ṭhapetvā sesā me, dessanti adhanā iti;
yadā ca passūtā āsiṃ, sabbesaṃ dayitā tadā.
“Yadā so taruṇo bhaddo, komalako sukhedhito;
sapāṇamiva kanto me, tadā yamavaṣaṃ gato.
“Sokaṭṭādīnavadanā, assunettā rudammukhā;
mataṃ kuṇapamādāya, vilapantī gamāmaṃ.
“Tadā ekena sandiṭṭhā, upetvābhisakkuttamaṃ;
avocaṃ dehi bhesajjaṃ, puttasañjīvananti bho.
“Na vijjante matā yasmim̐, gehe siddhatthakaṃ tato;
āharāti jino āha, vinayopāyakovido.
“Tadā gamitvā sāvatthim̐, na labhim̐ tādisaṃ ghamaṃ;
kuto siddhatthakaṃ tasmā, tato laddhā satim̐ ahaṃ.
“Kuṇapaṃ chaḍḍayitvāna, upesiṃ lokanāyakaṃ;
dūratova mamaṃ disvā, avoca madhurassaro.
“Yo ca vassasataṃ jīve, apassaṃ udayabbayaṃ;
ekāhaṃ jīvitaṃ seyyo, passato udayabbayaṃ.
“Na gāmadhammo nigamassa dhammo, na cāpiyaṃ ekakulassa dhammo;
sabbassa lokassa sadevakassa, eseṣa dhammo yadidaṃ aniccatā.

“Sāhaṃ sutvānimā gāthā, dhammacakkhuṃ visodhayiṃ;
 tato viññātasaddhammā, pabbajiṃ anagāriyaṃ.
 “Tathā pabbajitā santī, yuñjantī jinasāsane;
 na cireneva kālena, arahattamapāpuṇiṃ.
 “Iddhīsu (..0189) ca vasī homi, dibbāya sotadhātuyā;
 paracittāni jānāmi, satthusāsana-kārikā.
 “Pubbenivāsaṃ jānāmi, dibbacakkhu visodhitaṃ;
 khepetvā āsave sabbe, visuddhāsiṃ sunimmalā.
 “Pariciṇṇo mayā satthā, kataṃ buddhassa sāsanaṃ;
 ohito garuko bhāro, bhavanetti samūhatā.
 “Yassatthāya pabbajitā, agārasmānagāriyaṃ;
 so me attho anuppatto, sabbasaṃyojanakkhaya.
 “Atthadhammaniruttīsu, paṭibhāne tatheva ca;
 ñāṇaṃ me vimalaṃ suddhaṃ, buddhaseṭṭhassa vāhasā.
 “Saṅkārakūṭā āhitvā, susānā rathiyāpi ca;
 tato saṅghāṭikaṃ katvā, lūkhaṃ dhāremi cīvaraṃ.
 “Jino tasmīṃ guṇe tuṭṭho, lūkhacīvaradhāraṇe;
 ṭhapesi etadaggamhi, parisāsu vināyako.
 “kilesā jhāpitā mayhaṃ ...pe... kataṃ buddhassa sāsanaṃ”ti.

Kisāgotamītherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Ekādasanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

11. Dvādasakanipāto

1. Uppalavaṇṇātherīgāthāvaṇṇanā

Dvādasakanipāte (..0190) **ubho mātā ca dhītā cāti**-ādikā uppalavaṇṇāya theriyā gāthā. Ayampi padumuttarassa bhagavato kāle haṃsavatīnagare kulagehe nibbatitvā viññutaṃ patvā, mahājanena saddhiṃ satthu santikaṃ gantvā, dhammaṃ suṇantī satthāraṃ ekaṃ bhikkhuniṃ iddhimantānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā sattāhaṃ buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ datvā taṃ ṭhānāntaraṃ patthesi. Sā yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesuṃ saṃsarantī kassapabuddhakāle bārāṇasinagare kikissa kāsirañño gehe paṭisandhiṃ gahetvā sattannaṃ bhaginīnaṃ abbhantarā hutvā vīsativassasahassāni brahmacariyaṃ caritvā bhikkhusaṅghassa pariveṇaṃ katvā devaloke nibbattā.

Tato cavitvā puna manussalokaṃ āgacchantī ekasmiṃ gāmake sahatthā kammaṃ katvā jīvanakaṭṭhāne nibbattā. Sā ekadivasaṃ khettakuṭiṃ gacchantī

antarāmagge ekasmiṃ sare pātova pupphitaṃ padumapupphaṃ disvā taṃ saraṃ oruyha tañceva pupphaṃ lājapakkhipanattāya paduminipattañca gahetvā kedāre sālīsāni chinditvā kuṭikāya nisinnā lāje bhajjitvā pañca lājasatāni katvā ṭhapesi. Tasmim̄ khaṇe gandhamādanapabbate nirodhasamāpattito vuṭṭhito eko paccekabuddho āgantvā tassā avidūre ṭhāne aṭṭhāsi. Sā paccekabuddhaṃ disvā lājehi saddhiṃ padumapupphaṃ gahetvā, kuṭito oruyha lāje paccekabuddhassa patte pakkhipitvā padumapupphena pattam̄ pidhāya adāsi. Athassā paccekabuddhe thokaṃ gate etadahosi- “pabbajitā nāma pupphena anattikā, ahaṃ pupphaṃ gahetvā piḷandhissāmi”ti gantvā paccekabuddhassa hatthato pupphaṃ gahetvā puna cintesi- “sace, ayyo, pupphena anattiko abhavissā, pattamatthake ṭhapetuṃ nādassa, addhā ayyassa attho bhavissati”ti puna gantvā pattamatthake ṭhapetvā paccekabuddhaṃ khamāpetvā, “bhante, imesaṃ me lājānaṃ nissandena lājagaṇanāya puttā assu, padumapupphassa nissandena nibbattanibbattaṭṭhāne pade pade padumapupphaṃ uṭṭhahatū”ti patthanaṃ akāsi. Paccekabuddho tassā passantiyāva ākāsenā (..0191) gandhamādanapabbataṃ gantvā taṃ padumaṃ nandamūlakapabbhāre paccekabuddhānaṃ akkamanasopānasa-mipe pādapuñchanaṃ katvā ṭhapesi.

Sāpi tassa kamma nissandena devaloke paṭisandhiṃ gaṇhi. Nibbattakālato paṭṭhāya cassā pade pade mahāpadumapupphaṃ uṭṭhāsi. Sā tato cavitvā pabbatapāde ekasmiṃ padumasare padumagabbhe nibbatti. Taṃ nissāya eko tāpaso vasati. So pātova mukhadhovanattāya saraṃ gantvā taṃ pupphaṃ disvā cintesi- “idaṃ pupphaṃ sesehi mahantataraṃ, sesāni ca pupphitāni idaṃ makulitameva, bhavitabbamettha kāraṇena”ti udakaṃ otarivā taṃ pupphaṃ gaṇhi. Taṃ tena gahitamattameva pupphitaṃ. Tāpaso antopadumagabbhe nipannadārikaṃ addasa. Diṭṭhakālato paṭṭhāya ca dhītusinehaṃ labhitvā padumeneva saddhiṃ paṇṇasālaṃ netvā mañcake nipajjāpesi. Athassā puññānubhāvena aṅguṭṭhake khīraṃ nibbatti. So tasmim̄ pupphe milāte aññaṃ navaṃ pupphaṃ āharitvā taṃ nipajjāpesi. Athassā ādhāvanavidhāvanena kilītuṃ samattakālato paṭṭhāya padavāre padavāre padumapupphaṃ uṭṭhāti, kuṅkumarāsissa viya assā sarīravaṇṇo hoti. Sā apattā devavaṇṇaṃ, atikkantā mānusavaṇṇaṃ ahosi. Sā pitari phalāphalattāya gate paṇṇasālāyaṃ ohiyati.

Athekadivasam̄ tassā vayappattakāle pitari phalāphalattāya gate eko vanacarako taṃ disvā cintesi- “manussānaṃ nāma evaṃvidhaṃ rūpaṃ natthi, vīmaṃsi-ssāmi nan”ti tāpasassa āgamaṃ udikkhanto nisīdi. Sā pitari āgacchante paṭipathaṃ gantvā tassa hatthato kājakamaṇḍalaṃ aggahesi, āgantvā nisinnassa cassa attano karaṇavattaṃ dassesi. Tadā so vanacarako manussabhāvaṃ ṇatvā tāpasam̄ abhivādetvā nisīdi. Tāpaso taṃ vanacarakaṃ vanamūlaphalehi ca pānīyena ca nimantetvā, “bho purisa, imasmim̄yeva ṭhāne vasissasi, udāhu gamissasi”ti pucchi. “Gamissāmi, bhante, idha kiṃ karissāmi”ti? “Idaṃ tayā diṭṭhakāraṇaṃ etto gantvā akathetuṃ sakkhissasi”ti? “Sace, ayyo, na icchati, kiṃkāraṇā kathe-ssāmi”ti tāpasam̄ vanditvā puna āgamanakāle maggasañjānanattam̄ sākḥāsāññañca rukkhasaññañca karonto pakkāmi.

So (..0192) bārāṇasiṃ gantvā rājānaṃ addasa. Rājā “kasmā āgatosi”ti pucchi. “Ahaṃ, deva, tumhākaṃ vanacarako pabbatapāde acchariyaṃ itthiratanāṃ disvā āgatomhi”ti sabbaṃ pavattiṃ kathesi. So tassa vacanaṃ sutvā vegena pabbatapādaṃ gantvā avidūre ṭhāne khandhāvāraṃ nivāsetvā vanacarakena ceva aññehi ca purisehi saddhiṃ tāpasassa bhattakiccaṃ katvā nisinnavelāya tattha gantvā abhivādetvā paṭisanthāraṃ katvā ekamantaṃ nisīdi. Rājā tāpasassa pabbajitaparikkhārabhaṇḍaṃ pādamaṃle ṭhapetvā, “bhante, imasmiṃ ṭhāne kiṃ karoma, gamissāmā”ti āha. “Gaccha, mahārājā”ti. “Āma, gacchāmi, bhante, ayyassa pana samīpe visabhāgaparisā atthi”ti assumhā, asāruppā esā pabbajitānaṃ, mayā saddhiṃ gacchatu, bhanteti. Manussānaṃ nāma cittaṃ duttosayaṃ, kathaṃ bahūnaṃ majjhe vasissatīti? Amhākaṃ rucitakālato paṭṭhāya sesānaṃ jeṭṭhakaṭṭhāne ṭhapetvā paṭijaggissāma, bhanteti.

So rañño kathaṃ sutvā daharakāle gahitanāmasaseneva, “amma, padumavati”-ti dhītaṃ pakkosi. Sā ekavacaneneva paṇṇasālato nikkhamitvā pitaraṃ abhivādetvā atṭhāsi. Atha naṃ pitā āha- “tvam, amma, vayappattā, imasmiṃ ṭhāne rañña diṭṭhakālato paṭṭhāya vasitum ayuttā, rañña saddhiṃ gaccha, ammā”ti. Sā “sādhu, tātā”ti pitu vacanaṃ sampaṭicchitvā abhivādetvā rodamānā atṭhāsi. Rājā “imissā pitu cittaṃ gaṇhissāmi”ti tasmimyeva ṭhāne kahāpaṇarāsīmhi ṭhapetvā abhisekaṃ akāsi. Atha naṃ gahetvā attano nagaraṃ ānetvā āgatakālato paṭṭhāya sesitthiyo anoloketvā tāya saddhimyeva ramati. Tā itthiyo issāpakatā taṃ rañño antare paribhinditukāmā evamaṃsu- “nāyaṃ, mahārāja, manussajātikā, kahaṃ nāma tumhehi manussānaṃ vicaraṇaṭṭhāne padumāni uṭṭhahantāni diṭṭhapubbāni, addhā ayaṃ yakkhinī, nīharatha naṃ, mahārājā”ti. Rājā tāsāṃ kathaṃ sutvā tuṅhī ahoṣi.

Athassāparena samayena paccanto kupito. So “garugabbhā padumavati”ti nagare ṭhapetvā paccantaṃ agamāsi. Atha tā itthiyo tassā upaṭṭhāyikāya lañjaṃ datvā “imissā dāraṃ jātamattameva apanetvā (..0193) ekaṃ dārugaṭikaṃ lohītena makkhitvā santike ṭhapehi”ti āmaṃsu. Padumavatiyāpi nacirasseva gabbhavuṭṭhānaṃ ahoṣi. Mahāpadumakumāro ekakova kucchiyaṃ paṭisandhiṃ gaṇhi. Avasesā ekūnapaṅcasatā dārakā mahāpadumakumārassa mātukucchito nikkhamitvā nipannakāle saṃsedajā hutvā nibbattiṃsu. Athassā “na tāva ayaṃ satim paṭilabhati”ti ṇatvā sā upaṭṭhāyikā ekaṃ dārugaṭikaṃ lohītena makkhitvā samīpe ṭhapetvā tāsāṃ itthīnaṃ saññaṃ adāsi. Tāpi paṅcasatā itthiyo ekekā ekekaṃ dārakaṃ gahetvā cundakārakānaṃ santikaṃ pesetvā karaṇḍake āharāpetvā attanā attanā gahitadārake tattha nipajjāpetvā bahi lañchanaṃ katvā ṭhapayimṃsu.

Padumavatiyāpi kho saññaṃ labhitvā taṃ upaṭṭhāyikaṃ “kiṃ vijātami, ammā”ti pucchi. Sā taṃ santajjetvā “kuto tvam dārakaṃ labhissasi”ti vatvā “ayaṃ tava kucchito nikkhantadārako”ti lohītamakkhitaṃ dārugaṭikaṃ purato ṭhapesi. Sā taṃ disvā domanassappattā “sīghaṃ taṃ phāletvā apanehi, sace koci passeyya, lajjitabbaṃ bhavyeyyā”ti āha. Sā tassā kathaṃ sutvā atthakāmā viya dārugaṭikaṃ phāletvā uddhane pakkhipi.

Rājāpi paccantato āgantvā nakkhattaṃ paṭimānento bahinagare khandhāvāraṃ

bandhitvā nisīdi. Atha tā pañcasatā itthiyo rañño paccuggamaṇaṃ āgantvā āhaṃsu- “tvam, mahārāja, na amhākaṃ saddahasi, amhehi vuttaṃ akāraṇaṃ viya hoti, tvam mahesiyā upaṭṭhāyikaṃ pakkosāpetvā paṭipuccha, dāruḡhaṭikaṃ te devī vijātā”ti. Rājā taṃ kāraṇaṃ anupaparikkhitvāva “amanussajātikā bhavissati”ti taṃ gehato nikkadḡhi. Tassā rājagehato saha nikkhamaṇeva padumapphāni antaradhāyimsu, sarīracchavīpi vivaṇṇā ahosi. Sā ekikāva antaravīthiyā pāyāsī. Atha naṃ ekā vayappattā mahallikā itthī disvā dhītusinehaṃ uppādetvā “kahaṃ gacchasi, ammā”ti āha. “Āgantukamhi, vasanaṭṭhānaṃ oloketi vicarāmi”ti. “Idhāgaccha, ammā”ti vasanaṭṭhānaṃ datvā bhojanaṃ paṭiyādesi.

Tassā imināva niyāmena tattha vasamānāya tā pañcasatā itthiyo ekacittā hutvā rājānaṃ āhaṃsu- “mahārāja, tumhesu yuddhaṃ (..0194) gatesu amhehi gaṅgādevatāya ‘amhākaṃ deve vijitasāṅgāme āgate balikammaṃ katvā udakakīlaṃ kariṣṣāmā”ti patthitaṃ atthi, etamatthaṃ, deva, jānāpema”ti. Rājā tāsāṃ vacanena tuṭṭho gaṅgāya udakakīlaṃ kātuṃ agamāsī. Tāpi attanā attanā gahitakaraṇḡdakaṃ paṭicchannaṃ katvā ādāya nadiṃ gantvā tesāṃ karaṇḡdakānaṃ paṭicchādanatthaṃ pārupitvā pārupitvā udake pativā karaṇḡdake vissajjesuṃ. Tepi kho karaṇḡdakā sabbe saha gantvā heṭṭhāsote pasāritajālamhi laggimsu. Tato udakakīlaṃ kīlitvā rañño uttiṇṇakāle jālaṃ ukkhipantā te karaṇḡdake disvā rañño santikaṃ ānāyimsu.

Rājā karaṇḡdake oloketvā “kiṃ, tātā, karaṇḡdakesū”ti āha. “Na jānāma, devā”ti. So te karaṇḡdake vivarāpetvā oloketto paṭhamaṃ mahāpadumakumārassa karaṇḡdakaṃ vivarāpesi. Tesāṃ pana sabbesampi karaṇḡdakesu nipajjāpitadivasesu yeva puññiddhiyā aṅguṭṭhato khīraṃ nibbatti. Sakko devarājā tassa rañño nikkāṅkhabhāvattaṃ antokaraṇḡdake akkharāni likhāpesi- “ime kumārā padumavatiyā kucchimhi nibbattā bārāṇasirañño puttā, atha ne padumavatiyā sapattiyo pañcasatā itthiyo karaṇḡdakesu pakkhipitvā udake khipimsu, rājā imaṃ kāraṇaṃ jānātū”ti. Karaṇḡdake vivaṭamatte rājā akkharāni vācetvā dāraḡke disvā mahāpadumakumāraṃ ukkhipitvā vegena rathe yojetvā “asse kappetha, ahaṃ ajja antonagaraṃ pavisitvā ekaccānaṃ mātugāmānaṃ piyaṃ karissāmi”ti pāsādavaraṃ

āruyha hatthigīvāya saḥassabhaṇḍikaṃ ṭhapetvā nagare bheriṃ carāpesi- “yo padumavatiṃ passati, so imaṃ saḥassaṃ gaṇhātū” ti.

Taṃ kathaṃ sutvā padumavatiṃ mātu saññaṃ adāsi- “hatthigīvato saḥassaṃ gaṇha, amma” ti. “Nāhaṃ evarūpaṃ gaṇhituṃ visahāmi” ti āha. Sā dutiyampi tatiyampi vutte “kiṃ vatvā gaṇhāmi, amma” ti āha. “Mama dhītā padumavatiṃ devīṃ passatī” ti vatvā gaṇhāhi” ti. Sā “yaṃ vā taṃ vā hotū” ti gantvā saḥsacaṅkoṭakaṃ gaṇhi. Atha naṃ manussā pucchīsu- “padumavatiṃ devīṃ passasi, amma” ti? “Ahaṃ na passāmi, dhītā kira me passatī” ti āha. Te “kahaṃ pana sā, amma” ti vatvā tāya saddhiṃ gantvā (..0195) padumavatiṃ sañjānitvā pādesu nipatiṃsu. Tasmīṃ kāle sā “padumavatiṃ devī ayan” ti ṇatvā “bhāriyaṃ vata itthiyā kammaṃ kataṃ, yā evaṃvidhassa rañño mahesī samānā evarūpe ṭhāne nirārakkhā vasi” ti āha.

Tepi rājapurisā padumavatiyā nivesanaṃ setasāñhi parikkhipāpetvā dvāre ārakkhaṃ ṭhapetvā gantvā rañño ārocesuṃ. Rājā suvaṇṇasivikaṃ pesesi. Sā “ahaṃ evaṃ na gamissāmi, mama vasanaṭṭhānato paṭṭhāya yāva rājagehaṃ etthantare varapothakacittattharaṇe attharāpetvā upari suvaṇṇatārakavicittaṃ celavitānaṃ bandhāpetvā pasādhanatthāya sabbālaṅkāresu pahitesu padasāva gamissāmi, evaṃ me nāgarā sampattiṃ passissanti” ti āha. Rājā “padumavatiyā yathāruciṃ karoṭhā” ti āha. Tato padumavatiṃ sabbapasādhanāṃ pasādhetvā “rājagehaṃ gamissāmi” ti maggaṃ paṭipajji. Athassā akkanta-akkantaṭṭhāne varapothakacittattharaṇāni bhinditvā padumapupphāni utṭhahiṃsu. Sā mahājanassa attano sampattiṃ dassetvā rājanivesanaṃ āruyha sabbepi te celacittattharaṇe tassā mahallikāya posāvanikamūlaṃ katvā dāpesi.

Rājāpi kho tā pañcasatā itthiyo pakkosāpetvā “imāyo te, devī, dāsiyo katvā demī” ti āha. “Sādhu, mahārāja, etāsaṃ mayhaṃ dinnabhāvaṃ sakalanagare jānāpehī” ti. Rājā nagare bheriṃ carāpesi “padumavatiyā dubbhikā pañcasatā itthiyo etissāva dāsiyo katvā dinnā” ti. Sā “tāsaṃ sakalanāgarena dāsibhāvo sallakkhito” ti ṇatvā “ahaṃ mama dāsiyo bhujissā kātuṃ labhāmi, devā” ti rājānaṃ pucchi. “Tava icchā, devī” ti. “Evaṃ sante tameva bhericārikaṃ pakkosāpetvā- ‘padumavatiyā attano dāsiyo katvā dinnā pañcasatā itthiyo sabbāva bhujissā katā’ ti puna bheriṃ carāpethā” ti āha. Sā tāsaṃ bhujissabhāve kate ekūnāni pañcaputtasatāni tāsaṃyeva hatthe posanatthāya datvā sayāṃ mahāpadumakumāraṃyeva gaṇhi.

Athāparabhāge tesāṃ kumārānaṃ kīḷanavaye sampatte rājā uyyāne nānāvidhaṃ kīḷanaṭṭhānaṃ kāresi. Te attano soḷasavassuddesikakāle sabbeva ekato hutvā uyyāne padumasañchannāya maṅgalapokkharāṇiyā (..0196) kīḷantā navapadumāni pupphitāni purāṇapadumāni ca vaṇṇato patantāni disvā “imassa tāva anupādinakassa evarūpā jarā pāpuṇāti, kimaṅgaṃ pana amhākaṃ sarīrassa. Idampi hi evaṃgatikameva bhavissati” ti ārammaṇaṃ gahetvā sabbeva paccekabodhiñāṇaṃ nibbattetvā utṭhāyutṭhāya padumakaṇṇikāsu pallaṅkena nisīdiṃsu.

Atha tehi saddhiṃ gatarājapurisā bahugataṃ divasaṃ ṇatvā “ayyaputtā, tumhākaṃ velaṃ jānāthā” ti āhaṃsu. Te tuṇhī ahesuṃ. Purisā gantvā rañño ārocesuṃ- “kumārā, deva, padumakaṇṇikāsu nisinnā, amhesu kathentesupi vacī-

bhedam na karonti”ti. “Yathāruciyā nesam nisīditum dethā”ti. Te sabbarattim gahitārakkhā padumakaṇṇikāsu nisinnaniyāmeneva aruṇam uṭṭhāpesum. Purisā puna-divase upasaṅkavitvā “devā, velaṃ jānāthā”ti āhaṃsu. “Na mayaṃ devā, paccekabuddhā nāma mayaṃ amhā”ti. “Ayyā, tumhe bhāriyaṃ katham kathetha, paccekabuddhā nāma tumhādisā na honti, dvaṅgulakesamassudharā kāye paṭimukka-aṭṭhaparikkhārā honti”ti. Te dakkhiṇahatthena sīsam parāmasiṃsu, tāvadeva gihi-liṅgam antaradhāyi. Aṭṭha parikkhārā kāye paṭimukkā ca ahesum. Tato passanta-sseva mahājanassa ākāsenā nandamūlakapabbhāram agamaṃsu.

Sāpi kho padumavatī devī “ahaṃ bahuputtā hutvā niputtā jātā”ti hadayasokam patvā teneva sokena kālaṅkatvā rājagahanagare dvāragāmake sahatthena kammaṃ katvā jīvanaṭṭhāne nibbatti. Athāparabhāge kulagharam gatā ekadivasaṃ sāmikassa khettaṃ yāguṃ haramānā tesam attano puttānam antare aṭṭha paccekabuddhe bhikkhācāravelāya ākāsenā gacchante disvā sīgham sīgham gantvā sāmikassa ārocesi- “passa, ayya, paccekabuddhe, ete nimantetvā bhojessāmā”ti. So āha- “samaṇasakuṇā nāmete aññatthāpi evaṃ caranti, na ete paccekabuddhā”ti te tesam kathentānaṃyeva avidūre ṭhāne otariṃsu. Sā itthi taṃ divasaṃ attano bhattakhajjabhojanaṃ tesam datvā “svepi aṭṭha janā mayhaṃ bhikkham gaṇhathā”ti āha. “Sādhu, upāsike, tava sakkāro ettakova hotu, āsanāni ca aṭṭheva hontu, aññepi bahū paccekabuddhe (.0197) disvā tava cittaṃ pasīdeyyāsi”ti. Sā puna-divase aṭṭha āsanāni paññāpetvā aṭṭhannaṃ sakkārasammānaṃ paṭiyādetvā nisīdi.

Nimantitapaccekabuddhā sesānaṃ saññaṃ adaṃsu- “mārisā ajja aññattha agantvā sabbeva tumhākaṃ mātu saṅghaṃ karothā”ti. Te tesam vacanaṃ sutvā sabbeva ekato ākāsenā āgantvā mātugharadvāre pāturaheṃsu. Sāpi paṭhamaṃ laddhasaññatāya bahūpi disvā na kampittha. Sabbepi te gehaṃ pavesetvā āsanesu nisīdāpesi. Tesu paṭipāṭiyā nisīdantesu navamo aññāni aṭṭha āsanāni māpetvā sayam dhurāsane nisīdati, yāva āsanāni vaḍḍhanti, tāva gehaṃ vaḍḍhati. Evaṃ tesu sabbesupi nisīnesu sā itthi aṭṭhannaṃ paccekabuddhānaṃ paṭiyāditam sakkāram pañcasatānampi yāvadatthaṃ datvā aṭṭha nīluppalaha-tthake āharitvā nimantitapaccekabuddhānaṃyeva pādāmūle ṭhapetvā āha- “mayhaṃ, bhante, nibbattanibbattaṭṭhāne sarīravaṇṇo imesaṃ nīluppalānaṃ antogabbhavaṇṇo viya hotū”ti patthanaṃ akāsi. Paccekabuddhā mātu anumodanaṃ katvā gandhamādanaṃyeva agamaṃsu.

Sāpi yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā tato cutā devaloke nibbattitvā imasmiṃ buddhuppāde sāvattiyaṃ seṭṭhikule paṭisandhiṃ gaṇhi. Nīluppalagabbhasamānavaṇṇatāya cassā **uppalavaṇṇā**tveva nāmaṃ akaṃsu. Athassā vayappattakāle sakalajambudīpe rājāno ca seṭṭhino ca seṭṭhissa santikaṃ dūtaṃ paṇiṃsu “dhītaraṃ amhākaṃ detū”ti. Apahiṇanto nāma nāhosi. Tato seṭṭhi cintesi- “ahaṃ sabbesaṃ manaṃ gahetuṃ na sakkhissāmi, upāyaṃ panaṃ karissāmi”ti dhītaraṃ pakko-sāpetvā “pabbajituṃ, amma, sakkhissasi”ti āha. Tassā pacchimabhavikattā pitu vacanaṃ sīse āsittasatapākatelaṃ viya ahosi. Tasmā pitaraṃ “pabbajissāmi, tātā”-ti āha. So tassā sakkāram katvā bhikkhunupassayaṃ netvā pabbājesi. Tassā aci-

rapabbajitāya eva uposathāgāre kālavāro pāpuṇi. Sā padīpaṃ jāletvā uposathā-
gāraṃ sammajjitvā dīpasikhāya nimittaṃ gaṇhitvā t̥hitāva punappunaṃ olokaya-
mānā tejokasiṇārammaṇaṃ jhānaṃ nibbattetvā tadeva pādakaṃ katvā arahattaṃ
pāpuṇi. Arahattaphalena saddhiṃyeva ca (..0198) abhiññāpaṭisambhidāpi
ijjhīṃsu. Visesato pana iddhivikubbane ciṇṇavasī ahosi. Tena vuttaṃ **apadāne**
(apa. therī 2.2.uppalavaṇṇātherī-apadāna, aññamaññavisadisam)-

“Padumuttaro nāma jino, sabbadhammāna pāragū;
ito satahassamhi, kappe uppajji nāyako.

“Tadāhaṃ haṃsavatiyaṃ, jātā seṭṭhikule ahuṃ;
nānāratanaṃpajjote, mahāsukhasamappitā.

“Upetvā taṃ mahāvīraṃ, assosiṃ dhammadesanaṃ;
tato jātappasādāhaṃ, upemi saraṇaṃ jinaṃ.

“Bhagavā iddhimantīnaṃ, aggamaṃ vaṇṇesi nāyako;
bhikkhuniṃ lajjiniṃ tādiṃ, samādhijhānakovidam.

“Tadā muditacittāhaṃ, taṃ t̥hānaṃ abhikaṅkhinī;
nimantitvā dasabalaṃ, sasaṅghaṃ lokanāyakaṃ.

“Bhojayitvāna sattāhaṃ, datvāna ca ticīvaraṃ;
sattamālaṃ gahetvāna, uppalādevagandhikaṃ.

“Satthu pāde t̥hapetvāna, ñāṇamhi abhipūjayiṃ;
nipacca siraṣā pāde, idaṃ vacanamabraviṃ.

“Yādisā vaṇṇitā vīra, ito aṭṭhamake muni;
tādisāhaṃ bhavissāmi, yadi sijjhati nāyaka.

“Tadā avoca maṃ satthā, vissatṭhā hoti dārike;
anāgatamhi addhāne, lacchase taṃ manorathaṃ.

“Satahassito kappe, okkākakulasambhavo;
gotamo nāma gottena, satthā loke bhavissati.

“Tassa dhammesu dāyādā, orasā dhammanimmitā;
nāmenuppalavaṇṇāti, rūpena ca yasassinī.

“Abhiññāsu vasippattā, satthusāsanakārikā;
sabbāsavaparikkhīṇā, hessasī satthu sāvīkā.

“Tadāhaṃ (..0199) muditā hutvā, yāvajīvaṃ tadā jinaṃ;
mettacittā paricariṃ, sasaṅghaṃ lokanāyakaṃ.

“Tena kammena sukatenā, cetanāpaṇidhīhi ca;
jahitvā mānusaṃ dehaṃ, tāvatīṃsamagacchahaṃ.

“Tato cutāhaṃ manuje, upapannā sayambhuno;
uppalehi paṭicchannaṃ, piṇḍapātamadāsahaṃ.

“Ekanavutito kappe, vipassī nāma nāyako;
uppajji cārudassano, sabbadhammesu cakkhumā.

“Seṭṭhidhītā tadā hutvā, bārāṇasipuruttame;
nimantetvāna sambuddhaṃ, sasaṅghaṃ lokanāyakaṃ.

“Mahādānaṃ daditvāna, uppalehi vināyakaṃ;
pūjayitvā cetasāva, vaṇṇasobhaṃ apatthayiṃ.

“Imamhi bhaddake kappe, brahmabandhu mahāyaso;
kassapo nāma gottena, uppajji vadataṃ varo.

“Upaṭṭhāko mahesissa, tadā āsi narissaro;
kāsirājā kiki nāma, bārāṇasipuruttame.

“Tassāsiṃ dutiyā dhītā, samaṇaguttasavhayā;
dhammaṃ sutvā jinaggassa, pabbajjaṃ samarocayiṃ.

“Anujāni na no tāto, agāreva tadā mayaṃ;

vīsavassasahassāni, vicarimha atanditā.

“Komāribrahmacariyaṃ, rājakaññā sukhedhitā;
buddhopaṭṭhānaniratā, muditā sattadhītarō.

“Samaṇi samaṇaguttā ca, bhikkhunī bhikkhudāyikā;
dhammā ceva sudhammā ca, sattamī saṅghadāyikā.

“Ahaṃ khemā ca sappaññā, paṭācārā ca kuṇḍalā;
kisāgotamī dhammadinnā, visākhā hoti sattamī.

“Tehi (..0200) kammehi sukatehi, cetanāpaṇidhīhi ca;
jahitvā mānusaṃ dehaṃ, tāvatimsamagacchahaṃ.

“Tato cutā manussesu, upapannā mahākule;
pītaṃ maṭṭhaṃ varaṃ dussaṃ, adaṃ arahato ahaṃ.

“Tato cutāriṭṭhapure, jātā vipakule ahaṃ;
dhītā tiriṭṭhivacchassa, ummādanṭī manoharā.

“Tato cutā janapade, kule aññatare ahaṃ;
pasūtā nātiphītamhi, sāliṃ gopemahaṃ tadā.

“Disvā paccekasambuddhaṃ, pañcalājasatānihaṃ;
datvā padumacchannāni, pañca puttāsātānihaṃ.

“Patthayiṃ tepi patthesuṃ, madhuṃ datvā sayambhuno;
tato cutā araññehaṃ, ajāyiṃ padumodare.

“Kāsirañño mahesīhaṃ, hutvā sakkatapūjitā;
ajaniṃ rājaputtānaṃ, anūnaṃ satapañcakaṃ.

“Yadā te yobbanappattā, kiḷantā jalakiḷitaṃ;
disvā opattapadumaṃ, āsuṃ paccekanāyakā.

“Sāhaṃ tehi vinābhūtā, sutavīrehi sokinī;
cutā isigilipasse, gāmakamhi ajāyihaṃ.

“Yadā buddho sutamatī, sutānaṃ bhattunopi ca;
yāguṃ ādāya gacchantī, aṭṭha paccekanāyake.

“Bhikkhāya gāmaṃ gacchante, disvā putte anussariṃ;
khīradhārā viniggacchi, tadā me puttapemasā.

“Tato tesāṃ adaṃ yāguṃ, pasannā sehi pāṇibhi;
tato cutāhaṃ tidaṃ, nandanaṃ upapajjahaṃ.

“Anubhotvā sukhaṃ dukkhaṃ, saṃsaritvā bhavābhavē;
tavatthāya mahāvīra, pariccattañca jīvitaṃ.

“Dhītā (..0201) tuyhaṃ mahāvīra, paññavanta jutindhara;
bahuñca dukkaraṃ kammaṃ, kataṃ me atidukkaraṃ.

“Rāhulo ca ahañceva, nekajātisate bahū;
ekasmiṃ sambhave jātā, samānacchandamānasā.

“Nibbatti ekato hoti, jātiyāpi ca ekato;
pacchime bhavē sampatte, ubhopi nānāsambhavā.

“Purimānaṃ jinaggānaṃ, saṅgamaṃ te nidassitaṃ;
adhikāraṃ bahuṃ mayhaṃ, tuyhatthāya mahāmuni.

“Yaṃ mayā pūritaṃ kammaṃ, kusalaṃ sara me muni;

tavatthāya mahāvīra, puññaṃ upacitaṃ mayā.

“Abhabbatthāne vajjetvā, vārayanti anācāraṃ;

tavatthāya mahāvīra, cattaṃ me jīvitaṃ bahuṃ.

“Evaṃ bahuvidhaṃ dukkhaṃ, sampatti ca bahubbidhā;

pacchime bhava sampatte, jātā sāvattiyaṃ pure.

“Mahādhanaseṭṭhikule, sukhite sajjite tathā;

nānāratanaṃ pājote, sabbakāmasamiddhine.

“Sakkatā pūjitā ceva, mānitāpacitā tathā;

rūpasīmanupattā, kulesu abhisakkatā.

“Atīva patthitā cāsiṃ, rūpasobhasirīhi ca;

patthitā seṭṭhiputtehi, anekehi satehipi.

“Agāraṃ pajahitvāna, pabbajimā anagāriyaṃ;

aḍḍhamāse asampatte, catusaccamapāpuṇim.

“Iddhiyā abhinimmitvā, caturassaṃ rathaṃ ahaṃ;

buddhassa pāde vandissaṃ, lokanāthassa tādino.

“Iddhīsu ca vasī homi, dibbāya sotadhātuyā;

cetopariyañāssa, vasī homi mahāmune.

“Pubbenivāsaṃ (..0202) jānāmi, dibbacakkhu visodhitaṃ;

sabbāsavaparikkhīṇā, natthi dāni punabbhavo.

“Atthadhammaniruttīsu, paṭibhāne tattheva ca;

ñāṇaṃ me vimalaṃ suddhaṃ, pabhāvena mahesino.

“Cīvaraṃ piṇḍapātañca, paccayaṃ sayanāsaṇaṃ;

khaṇena upanāmenti, sahaṣṣāni samantato.

“Jino tamhi guṇe tuṭṭho, etadagge ṭhapesi maṃ;

aggā iddhimatīnanti, parisāsu vināyako.

“Pariciṇṇo mayā satthā, kataṃ buddhassa sāsanaṃ;

ohito garuko bhāro, bhavanettisamūhatā.

“Yassatthāya pabbajitā, agārasmānagāriyaṃ;

so me attho anupatto, sabbasaṃyojanakkhayo.

“Kilesā jhāpitā mayhaṃ ...pe... kataṃ buddhassa sāsanaṃ”ti.

Ayaṃ pana therī yadā bhagavā sāvattinagaradvāre yamakapāṭihāriyaṃ kātuṃ kaṇḍambarukkhamaṃ upagañchi, tadā satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā evamāha- “ahaṃ, bhante, pāṭihāriyaṃ karissāmi, yadi bhagavā anujānāti”ti sīhanādaṃ nadi. Satthā idaṃ kāraṇaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā jetavanamahāvihāre ariyaṅgaṇamajjhe nisinna paṭipāṭiyā bhikkhuniyo ṭhānantare ṭhapento imaṃ theriṃ iddhimantīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesi. Sā jhānasukhena phalasukhena nibbānasukhena ca vītināmenti ekadivasaṃ kāmānaṃ ādīnavaṃ okāraṃ saṃkilesaṅgaṃ paccavekkhamānā gaṅgātīriyattherassa mātuyā dhītāya saddhiṃ sapattivāsaṃ uddissa saṃvegajātāya vuttagāthā paccaṇubhāsanti-

224. “Ubho mātā ca dhītā ca, mayaṃ āsuṃ sapattiyo;
tassā me ahu saṃvego, abbhuto lomahaṃsano.

225. “Dhiratthu kāmā asucī, duggandhā bahukaṇṭakā;

yattha mātā ca dhītā ca, sabharyā mayam ahuṃ.

226. “Kāmesvādīnavaṃ (..0203) disvā, nekkhammaṃ daṭṭhu khemato;
sā pabbajim rājagahe, agārasmānagāriyan”ti.-

Imā tisso gāthā abhāsi.

Tattha **ubho mātā ca dhītā ca, mayam āsum sapattiyoti** mātā ca dhītā cāti ubho mayam aññamaññaṃ sapattiyoti ahuṃha.

Sāvattiyam kira aññatarassa vāṇijassa bhariyāya paccūsavelāyam kucchiyam gabbho saṅghāsi, sā taṃ na aññāsi. Vāṇijo vibhātāya rattiyā sakātesu bhaṇḍaṃ āropetvā rājagahaṃ uddissa gato. Tassā gacchante kāle gabbho vaḍḍhetvā paripākaṃ agamāsi. Atha naṃ sassu evamāha- “mama putto cirappavuttho tvañca gabbhinī, pāpakaṃ tayā katan”ti. Sā “tava puttato aññaṃ purisaṃ na jānāmī”ti āha. Taṃ sutvāpi sassu asaddahantī taṃ gharato nikkadḍhi. Sā sāmikaṃ gave santi anukkamena rājagahaṃ sampattā. Tāvadeva cassā kammajavātesu calantesu maggasamīpe aññataraṃ sālaṃ pavittihāya gabbhavuttihānaṃ ahosi. Sā suvaṇṇabimbasaḍisaṃ puttam vijāyitvā anāthasālāyam sayāpetvā udakakiccattam bahi nikkhantā. Athaññataro aputtako satthavāho tena maggena gacchanto “assāmikāya dārako, mama putto bhavissati”ti taṃ dhātiyā hatthe adāsi. Athassa mātā udakakiccaṃ katvā udakaṃ gahetvā paṭinivattitvā puttam apassanti sokābhibhūtā paridevitvā rājagahaṃ appavitvāva maggaṃ paṭipajji. Taṃ aññataro corajeṭṭhako antarāmagge disvā paṭibaddhacitto attano pajāpatim akāsi. Sā tassa gehe vasanti ekaṃ dhītaraṃ vijāyi. Atha sā ekadivasaṃ dhītaraṃ gahetvā ṭhitā sāmikena bhaṇḍitvā dhītaraṃ mañcake khiṇi. Dārikāya sīsaṃ thokaṃ bhindi. Tato sāpi sāmikaṃ bhāyitvā rājagahameva paccāgantvā serivicārena vicarati. Tassā putto paṭhamayobbane ṭhito “mātā”ti ajānanto attano pajāpatim akāsi. Aparabhāge taṃ corajeṭṭhakadhītaraṃ bhaginibhāvaṃ ajānanto vivāhaṃ katvā attano gehaṃ

ānesi. Evaṃ so attano mātaraṃ bhaginiñca pajāpatī katvā vāsesi. Tena tā ubhopi sapattivāsaṃ vaṣṣu. Athekadivasaṃ mātā (.0204) dhītu kesavaṭṭiṃ mocetvā ūkaṃ oloketi sīse vaṇaṃ disvā “appevanāmāyaṃ mama dhītā bhaveyyā”ti pucchitvā saṃvegajātā hutvā rājagahe bhikkhunupassayaṃ gantvā pabbajitvā katapubbakiccā vivekavāsaṃ vasanti attano ca pubbapaṭipattiṃ paccavekkhitvā “ubho mātā”ti-ādikā gāthā abhāsi. Tā pana tāya vuttagāthāva kāmesu ādinavada-ssanavasena paccanubhāsanti ayaṃ therī “**ubho mātā ca dhītā cā**”ti-ādimāha. Tena vuttaṃ- “sā jhānasukhena phalasukhena nibbānasukhena ca vītināmenti imā tisso gāthā abhāsī”ti.

Tattha **asucī**ti kilesāsucipaggharaṇena asucī. **Duggandhāti** visagandhavāyānena pūtigandhā. **Bahukaṇṭakāti** visūyikappavattiyā sucaritavinivijjhanaṭṭhena bahuvidhakilesakaṇṭakā. Tathā hi te **sattisūlūpamā kāmāti** vuttā. **Yatthāti** yesu kāmesu paribhuñjitabbesu. **Sabhariyāti** samānabhariyā, sapattiyoti attho.

227. “Pubbenivāsaṃ jānāmi, dibbacakkhuṃ visodhitaṃ;
cetopariccañāṇaṃ, sotadhātu visodhitā.

228. “Iddhīpi me sacchikatā, patto me āsavakkhayo;
chaḷabhiññā sacchikatā, kataṃ buddhassa sāsanaṃ”.

“**Pubbenivāsan**”ti-ādikā dve gāthā attano adhigatavisesaṃ paccavekkhitvā pīti-somanassajātāya theriyā vuttā. Tattha **cetopariccañāṇanti** cetopariyañāṇaṃ, sacchikataṃ, pattanti vā sambandho.

229. “Iddhiyā abhinimmitvā, caturassaṃ rathaṃ ahaṃ;
buddhassa pāde vanditvā, lokanāthassa tādino”ti.-

Ayaṃ gāthā yadā bhagavā yamakapāṭihāriyaṃ kātuṃ kaṇḍambarukkhamūlaṃ upasaṅkami, tadā ayaṃ therī evarūpaṃ rathaṃ nimminitvā tena saddhiṃ satthu santikaṃ gantvā bhagavā “ahaṃ pāṭihāriyaṃ karissāmi titthiyamadanimmatha-nāya, anujānāthā”ti vatvā satthu santike aṭṭhāsi, taṃ saddhāya vuttā. Tattha **iddhiyā abhinimmitvā, caturassaṃ rathaṃ ahanti** catūhi assehi yojitaṃ rathaṃ iddhiyā abhinimminitvā **buddhassa** bhagavato pāde vanditvā ekamantaṃ aṭṭhā-sinti adhippāyo.

230. “Supupphitaggaṃ (.0205) upagamma pādapaṃ, ekā tuvaṃ tiṭṭhasi sālāmūle;

na cāpi te dutiyo atthi koci, bāle na tvaṃ bhāyasi dhuttakānaṃ”.

Tattha **supupphitagganti** suṭṭhu pupphita-aggamaṃ, aggato paṭṭhāya sabbaphālipu-llantī attho. **Pādapanti** rukkhaṃ, idha pana sālārukkho adhippeto. **Ekā tuvanti** ekikā tvaṃ idha tiṭṭhasi. **Na cāpi te dutiyo atthi kocī**ti tava sahāyabhūto ārakkhako kocipi natthi, rūpasampattiyā vā tuyhaṃ dutiyo kocipi natthi, asadisarūpā ekikāva imasmim janavivitte ṭhāne tiṭṭhasi. **Bāle na tvaṃ bhāyasi dhuttakānanti** taruṇike tvaṃ dhuttapurisānaṃ kathaṃ na bhāyasi, sakiñcanakārino dhuttāti adhippāyo. Imaṃ kira gāthaṃ māro ekadivasaṃ therim supupphite sālavane divāvihāraṃ nisinnaṃ disvā upasaṅkamitvā vivekato vicchinditukāmo vīmaṃsanto āha. Atha naṃ therī santajjenti attano ānubhāvavasena-

231. “Sataṃ sahasānīpi dhuttakānaṃ, samāgatā edisakā bhaveyyuṃ;

lomam na iñje napi sampavedhe, kiṃ me tuvaṃ māra karissaseko.

232. “Esā antaradhāyāmi, kucchiṃ vā pavisāmi te;
bhamukantare tiṭṭhāmi, tiṭṭhantiṃ maṃ na dakkhasi.

233. “Cittamhi vasībhūtāhaṃ, iddhipādā subhāvitā;
chaḷabhiññā sacchikatā, kataṃ buddhassa sāsanaṃ.

234. “Sattisūlūpamā kāmā, khandhāsaṃ adhikuṭṭanā;
yaṃ tvam kāmaraṭiṃ brūsi, aratī dāni sā mama.

235. “Sabbattha vihatā nandī, tamokhandho padālito;
evaṃ jānāhi pāpima, nihato tvamasi antakā” ti.-

Imā gāthā abhāsi.

Tattha (..0206) **sataṃ sahasānīpi dhuttakānaṃ, samāgatā edisakā bhavye-**
yyunti yādisako tvam edisakā evarūpā anekasatasahasamattāpi dhuttakā samā-
gatā yadi bhavyeṃ. **Lomam na iñje napi sampavedheti** lomamattampi na
iñjeyya na sampavedheyya. **Kiṃ me tuvaṃ māra karissasekoti** māra, tvam eka-
kova mayhaṃ kiṃ karissasi?

Idāni mārassa attano kiñcipi kātuṃ asamatthataṃyeva vibhāventi “**esā antara-**
dhāyāmi” ti gāthamāha. Tassattho- māra, esāhaṃ tava purato ṭhitāva antaradhā-
yāmi adassanaṃ gacchāmi, ajānantasseva te kucchiṃ vā pavisāmi, bhamuka-
ntare vā tiṭṭhāmi, evaṃ tiṭṭhantiñca maṃ tvam na passasi.

Kasmāti ce? **Cittamhi vasībhūtāhaṃ, iddhipādā subhāvitā**, ahaṃ camhi māra,
mayhaṃ cittaṃ vasībhāvappattaṃ, cattāropi iddhipādā mayā suṭṭhu bhāvitā bahu-
likatā, tasmā ahaṃ yathāvuttāya iddhivisayatāya pahomīti. Sesam sabbam heṭṭhā
vuttanayattā uttānameva.

Uppalavaṇṇātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Dvādasanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

12. Soḷasanipāto

1. Puṇṇātherīgāthāvaṇṇanā

Soḷasanipāte (..0207) **udahāri ahaṃ sītetī-ādikā** puṇṇāya theriyā gāthā.
Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhavye vivaṭṭūpanissayaṃ
kusalaṃ upacinantī vipassissa bhagavato kāle kulagehe nibbattitvā viññutaṃ
patvā hetusampannatāya sañjātasamvegā bhikkhunīnaṃ santikaṃ gantvā
dhammaṃ sutvā laddhappasādā pabbajitvā parisuddhasīlā tīṇi piṭakāni uggahetvā
bahussutā dhammadharā dhammakathikā ca ahosi. Yathā ca vipassissa bhaga-
vato sāsane, evaṃ sikhissa vessabhussa kakusandhassa koṇāgamanassa kassa-

passa ca bhagavato sāsane pabbajitvā silasampannā bahussutā dhammadharā dhammakathikā ca ahosi. Mānadhātukattā pana kilese samucchindituṃ nāsakkhi. Mānopanissayavasena kammassa katattā imasmiṃ buddhuppāde anāthapiṇḍikassa seṭṭhino gharadāsiyā kucchimhi nibbatti, **puṇṇātissā** nāmaṃ ahosi. Sā **sīhanādasuttantadesanāya** (ma. ni. 1.146 ādayo) sotāpannā hutvā pacchā udakasu-ddhikaṃ brāhmaṇaṃ dametvā seṭṭhinā sambhāvitā hutvā tena bhujissabhāvaṃ pāpitā taṃ pabbajjaṃ anujānāpetvā pabbajitvā vipassanāya kammaṃ karontī na cirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **apadāne** (apa. therī 2.4.184-203)–

“Vipassino bhagavato, sikhino vessabhussa ca;
kakusandhassa munino, koṇāgamanatādino.

“Kassapassa ca buddhassa, pabbajitvāna sāsane;
bhikkhunī silasampannā, nipakā saṃvutindriyā.

“Bahussutā dhammadharā, dhammatthapaṭipucchikā;
uggahetā ca dhammānaṃ, sotā payirupāsītā.

“Desentī janamajjhehaṃ, ahosiṃ jinasāsane;
bāhusaccena tenāhaṃ, pesalā abhimaññaṃ.

“Pacchime (..0208) ca bhava dāni, sāvattiyaṃ puruttame;
anāthapiṇḍino gehe, jātāhaṃ kumbhadāsiyā.

“Gatā udakahāriyaṃ, sotthiyaṃ dijamaddasaṃ;
sītaṭṭaṃ toyamajjhamhi, taṃ disvā idamabraviṃ.

“Udahārī ahaṃ sīte, sadā udakamotariṃ;
ayyānaṃ daṇḍabhayaabhītā, vācādosabhayaṭṭitā.

“Kassa brāhmaṇa tvamaṃ bhīto, sadā udakamotari;
vedhamānehi gatthehi, sītaṃ vedayase bhusaṃ.

“Jānantī vata maṃ bhoti, puṇṇike paripucchasi;
karontaṃ kusalaṃ kammaṃ, rundhantaṃ katapāpakaṃ.

“Yo ca vuḍḍho daharo vā, pāpakammaṃ pakubbati;
dakābhisecanā sopi, pāpakammā pamuccati.

“Uttarantassa akkhāsiṃ, dhammatthasaṃhitaṃ padaṃ;
tañca sutvā sa saṃviggo, pabbajitvārahā ahu.

“Pūrentī ūnakasataṃ, jātā dāsikule yato;
tato puṇṇāti nāmaṃ me, bhujissaṃ maṃ akaṃsu te.

“Seṭṭhiṃ tatonujānetvā, pabbajiṃ anagāriyaṃ;
na cireneva kālena, arahattamaṃpāpuṇiṃ.

“Iddhīsu ca vasī homi, dibbāya sotadhātuyā;
cetopariyaññaṃ, vasī homi mahāmune.

“Pubbenivāsaṃ jānāmi, dibbacakkhu visodhitaṃ;
sabbāsavaparikkhīṇā, natthi dāni punabbhavo.

“Atthadhammaniruttīsu, paṭibhāne tatheva ca;
ñāṇaṃ me vimalaṃ suddhaṃ, buddhaseṭṭhassa vāhasā.

“Bhāvanāya (..0209) mahāpaññā, suteneva sutāvinī;
mānena nīcakulajā, na hi kammaṃ vinassati.

“Kilesā jhāpitā mayhaṃ ...pe... kataṃ buddhassa sāsanan”ti.

Arahattaṃ pana patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānavasena-

236. “Udahārī ahaṃ sīte, sadā udakamotarīṃ;

ayyānaṃ daṇḍabhayaabhītā, vācādosabhayaṭṭitā.

237. “Kassa brāhmaṇa tvaṃ bhīto, sadā udakamotari;

vedhamānehi gattehi, sītaṃ vedayase bhusaṃ.

238. “Jānantī vata maṃ bhoti, puṇṇike paripucchasi;

karontaṃ kusalaṃ kammaṃ, rundhantaṃ katapāpakaṃ.

239. “Yo ca vuḍḍho daharo vā, pāpakammaṃ pakubbati;

dakābhisecanā sopi, pāpakammā pamuccati.

240. “Ko nu te idamakkhāsi, ajānantassa ajānako;

‘dakābhisecanā nāma, pāpakammā pamuccati’.

241. “Saggaṃ nūna gamissanti, sabbe maṇḍūkakacchapā;

nāgā ca susumārā ca, ye caññe uduke carā.

242. “Orabbhikā sūkarikā, macchikā migabandhakā;

corā ca vajjhaghātā ca, ye caññe pāpakammīno;

dakābhisecanā tepi, pāpakammā pamuccare.

243. “Sace imā nadiyo te, pāpaṃ pubbe kataṃ vahuṃ;

puññampi mā vaheyyuṃ te, tena tvaṃ paribāhiro.

244. “Yassa brāhmaṇa tvaṃ bhīto, sadā udakamotari;

tameva brahme mākāsi, mā te sītaṃ chaviṃ hane.

245. “Kummaggapaṭipannaṃ maṃ, ariyamaggaṃ samānaya;

dakābhisecanā bhoti, imaṃ sātaṃ dadāmi te.

246. “Tuyheva (..0210) sātako hotu, nāhamicchāmi sātakaṃ;

sace bhāyasi dukkhassa, sace te dukkhamappiyaṃ.

247. “Mākāsi pāpakaṃ kammaṃ, āvi vā yadi vā raho;

sace ca pāpakaṃ kammaṃ, karissasi karosi vā.

248. “Na te dukkhā pamutyatthi, upeccāpi palāyato;

sace bhāyasi dukkhassa, sace te dukkhamappiyaṃ.

249. “Upehi saraṇaṃ buddhaṃ, dhammaṃ saṅghaṅca tādinaṃ;

samādiyāhi silāni, taṃ te atthāya hehiti.

250. “Upemi saraṇaṃ buddhaṃ, dhammaṃ saṅghaṅca tādinaṃ;

samādiyāmi silāni, taṃ me atthāya hehiti.

251. “Brahmabandhu pure āsiṃ, ajjamhi saccabrāhmaṇo;

tevijjo vedasampanno, sottiyo camhi nhātako”ti.-

Imā gāthā abhāsi.

Tattha **udahārī**ti ghaṭena udakaṃ vāhikā. **Sīte tadā udakamotarinti** sītakālepi sabbadā rattindivaṃ udakaṃ otariṃ. Yadā yadā ayyakānaṃ udakena attho, tadā tadā udakaṃ pāvisiṃ, udakamotaritvā udakaṃ upanesinti adhippāyo. **Ayyānaṃ daṇḍabhayaabhītā**ti ayyakānaṃ daṇḍabhayena bhītā. **Vācādosabhayaṭṭitā**ti vacīda-

ṇḍabhayena ceva dosabhayena ca aṭṭitā pīlitā, sītepi udakamotarinti yojanā.

Athekadivasam puṇṇā dāsī ghaṭena udakam ānetum udakatittham gatā. Tattha addasa aññataram brāhmaṇam udakasuddhikam himapātasamaye mahati sīte vattamāne pātova udakam otarivā sasīsam nimujjitvā mante jappitvā udakato uṭṭahitvā allavattham allakesam pavedhantam dantaviṇam vādayamānam. Tam disvā karuṇāya sañcoditamānasā tato nam diṭṭhigatā vivecetukāmā **“kassa, brāhmaṇa, tvaṃ bhīto”** ti gāthamāha. Tattha kassa, brāhmaṇa, tvaṃ kuto ca nāma bhayahetuto bhīto hutvā **sadā** (..0211) **udakamotari** sabbakālam sāyam pātam udakam otari. Otarivā ca **vedhamānehi** kampamānehi **gattehi** sarīrāvayavehi **sītam vedayase bhusam** sīta dukkham ativiya dussaham paṭīsam vedayasi paccanubhavasī.

Jānantī vata maṃ bhotīti, bhoti puṇṇike, tvaṃ tam upacitam pāpakammaṃ **rundhantam** nivāraṇasamattham kusalam kammaṃ iminā udakorohanena **karontam** maṃ jānantī vata paripucchasi.

Nanu ayamatto loka pākaṭo eva. Kathāpi mayaṃ tuyham vadāmāti dassento **“yo ca vuḍḍho”** ti gāthamāha. Tassatto- vuḍḍho vā daharo vā majjhimo vā yo koci hiṃsādibhedam **pāpakammaṃ pakubbati** ativiya karoti, sopi bhusam pāpakammanirato **dakābhisecanā** sinānena tato pāpakammā **pamuccati** accantameva vimuccatīti.

Tam sutvā puṇṇikā tassa paṭivacanam denti **“ko nu te”** ti-ādimāha. Tattha **ko nu te idamakkhāsi, ajānantassa ajānakoti** kammavipākam ajānantassa te sabbena sabbam kammavipākam ajānato ajānako aviddasu bālo udakābhisecanahetu pāpakammato pamuccatīti, **idam** atthajātam ko nu nāma akkhāsi, na so saddheyyavacano, nāpi cetam yuttanti adhippāyo.

Idānissa tameva yutti-abhāvam vibhāventī **“saggaṃ nūna gamissanti”** ti-ādimāha. Tattha **nāgāti** vijjhasā. **Susumārāti** kumbhīlā. **Ye caññe udake carāti** ye caññepi vārigocarā macchamakaranandiyāvattādayo ca, tepi **saggaṃ nūna gamissanti** devalokam upapajjissanti maññe, udakābhisecanā pāpakammato mutti hoti ceti attho.

Orabbhikāti urabbhaghātakā. **Sūkarikāti** sūkaraghātakā. **Macchikāti** kevaṭṭā. **Migabandhakāti** māgavikā. **Vajjhaghātāti** vajjhaghātakamme niyuttā.

Puñṇampi mā vaheyanti imā aciravati-ādayo nadiyo yathā tayā pubbe kataṃ pāpam tattha udakābhisecanena sace vahuṃ nīhareyyuṃ, tathā tayā kataṃ puñṇampi imā nadiyo vaheyuṃ pavāheyuṃ. **Tena tvaṃ paribāhiro** (..0212) **assa** tathā sati tena puñṇakammena tvaṃ paribāhiro virahitova bhavyeyyāti na cetam yuttanti adhippāyo. Yathā vā udakena udakorohakassa puñṇapavāhanaṃ na hoti, evaṃ pāpapavāhanampi na hoti eva. Kasmā? Nhānassa pāpahetūnam appaṭipakkhabhāvato. Yo yaṃ vināseti, so tassa paṭipakkho. Yathā āloko andhakārassa, vijjā ca avijjāya, na evaṃ nhānam pāpassa. Tasmā niṭṭhamettha gantabbam “na udakābhisecanā pāpato parimutti” ti. Tenāha bhagavā-

“Na udakena sucī hoti, bahvettha nhāyatī jano;

yamhi saccañca dhammo ca, so sucī so ca brāhmaṇo” ti. (udā. 9; netti. 104);

Idāni yadi pāpaṃ pavāhetukāmosi, sabbena sabbam pāpaṃ mā karohīti dassetum **“yassa, brāhmaṇā”** ti gāthamāha. Tattha **tameva brahme mākāsīti** yato pāpato tvaṃ bhīto, tameva pāpaṃ brahme, brāhmaṇa, tvaṃ mā akāsi. Udakoro-hanaṃ pana īdise sītakāle kevalaṃ sarīrameva bādhati. Tenāha- **“mā te sītaṃ chaviṃ hane”** ti, īdise sītakāle udakābhisecanaena jātasītaṃ tava sarīracchaviṃ mā haneyya mā bādhesīti attho.

Kummaggapaṭipannaṃ manti “udakābhisecanaena suddhi hotī” ti imaṃ kummaggaṃ micchāgāhaṃ paṭipannaṃ paggayha ṭhitaṃ maṃ. **Ariyamaggaṃ samānayīti** “sabbapāpassa akaraṇaṃ, kusalassa upasampadā” ti (dī. ni. 2.90; dha. pa. 183; netti. 30, 116, 124; peṭako. 29) imaṃ buddhādīhi ariyehi gatamaggaṃ samānaya, sammadeva upanesi, tasmā bhoti imaṃ sātakaṃ tuṭṭhidānaṃ ācariya-bhāgaṃ tuyhaṃ dadāmi, taṃ paṭiggaṇhāti attho.

Sā taṃ paṭikkhipitvā dhammaṃ kathetvā saraṇesu sīlesu ca patiṭṭhāpetum **“tuyheva sātako hotu, nāhamicchāmi sātakan”** ti vatvā **“sace bhāyasi dukkhassā”** - ti-ādimāha. Tassattho- yadi tvaṃ sakalāpāyike sugatiyañca aphāsukatādobha-ggatādibhedā dukkhā bhāyasi. Yadi te taṃ appiyaṃ na iṭṭhaṃ. **Āvi vā** paresaṃ pākaṭabhāvena appaṭicchannaṃ (.0213) katvā kāyena vācāya pāṇātipātādiva-sena vā **yadi vā raho** apākaṭabhāvena paṭicchannaṃ katvā manodvāreyeva abhi-jjhādivasena vā aṇumattampi **pāpakaṃ** lāmaṃ kammaṃ **mākāsi** mā kari. Atha pana taṃ pāpakammaṃ āyatīṃ karissasi, etarahi karosi vā, “nirayādīsu catūsu apāyesu manussesu ca tassa phalabhūtaṃ dukkhaṃ ito etto vā palāyante mayi nānubandhissati” ti adhippāyena **upecca** sañcicca palāyatopi te tato pāpato mutti mokkhā natthi, gatikālādipaccayantarasaṃvāyā sati vipaccate evāti attho. “Uppa-cā” ti vā pāṭho, uppattivāti attho. Evaṃ pāpassa akaraṇena dukkhābhāvaṃ dassetvā idāni puñṇassa karaṇenapi taṃ dassetum **“sace bhāyasi”** ti-ādi vuttaṃ. Tattha **tādinanti** diṭṭhādīsu tādibhāvappattaṃ. Yathā vā purimakā sammāsa-mbuddhā passitabbā, tathā passitabbato tādi, taṃ buddhaṃ saraṇaṃ upehīti yojanā. Dhammasaṅghesupi eseva nayo. Tādīnaṃ varabuddhānaṃ dhammaṃ, aṭṭhannaṃ ariyapuggalānaṃ saṅghaṃ samūhanti yojanā. **Tanti** saraṇagamaṇaṃ silānaṃ samādānañca. **Hehitīti** bhavissati.

So brāhmaṇo saraṇesu sīlesu ca patiṭṭhāya aparabhāge satthu santike dhammaṃ sutvā paṭiladdhasaddho pabbajitvā ghaṭento vāyamanto na cirasseva tevijjo hutvā attano paṭipattīṃ paccavekkhitvā udānento **“brahmabandhū”** ti gātha-māha.

Tassattho- ahaṃ pubbe brāhmaṇakule uppattimattena brahmabandhu nāmāsiṃ. Tathā irubbedādīnaṃ ajjhenādīmattena tevijjo vedasampanno sottiyo nhātako ca nāmāsiṃ. Idāni sabbaso bāhitapāpatāya **saccabrāhmaṇo** paramatthabrāhmaṇo, vijjattayādhi-gamena **tevijjo**, maggañāṇasaṅkhātena vedena samannāgatattā **veda-sampanno**, nittharasabbapāpatāya **nhātako** ca amhīti. Ettha ca brāhmaṇena vutta-gāthāpi attanā vuttagāthāpi pacchā theriyā paccekaṃ bhāsītāti sabbā theriyā gāthā eva jātāti.

Puṇṇātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Soḷasanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

13. Vīsatinipāto

1. Ambapālītherīgāthāvaṇṇanā

Vīsatinipāte (..0214) **kāḷakā bhamaravaṇṇasādisā**ti-ādikā ambapāliyā theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpani-ssayaṃ kusalaṃ upacinantī sikhissa bhagavato sāsane pabbajitvā upasampannā hutvā bhikkhunīsikkhāpadaṃ samādāya viharantī, ekadivasaṃ sambahulāhi bhikkhunīhi saddhiṃ cetiyaṃ vanditvā padakkhiṇaṃ karontī puretaraṃ gacchantiyā khīṇāsavattheriyā khipantiyā sahasā kheḷapiṇḍaṃ cetiyaṅgaṇe patitaṃ, khīṇāsavattheriyā apassitvā gatāya ayaṃ pacchato gacchantī taṃ kheḷapiṇḍaṃ disvā “kā nāma gaṇikā imasmiṃ ṭhāne kheḷapiṇḍaṃ pātesī”ti akkosi. Sā bhikkhunikāle sīlaṃ rakkhantī gabbhavāsaṃ jigucchitvā opapātikattabhāve cittaṃ ṭhapesi. Tena carimattabhāve vesāliyaṃ rājuyyāne ambarukkhamūle opapātikā hutvā nibbatti. Taṃ disvā uyyānapālo nagaraṃ upanesi. Ambarukkhamūle nibbattatāya sā **ambapālī**veva vohariyittha. Atha naṃ abhirūpaṃ dassaniyaṃ pāsādikaṃ vilāsakantatādiguṇavisesasamuditāṃ disvā sambahulā rājakumārā attano attano pariggahaṃ kātukāmā aññamaññaṃ kalahaṃ akaṃsu. Tesāṃ kalahavūpasamatthaṃ tassā kammasañcoditā vohārikā “sabbesaṃ hotū”ti gaṇikāṭṭhāne ṭhapesuṃ. Sā satthari paṭiladdhasaddhā attano uyyāne vihāraṃ katvā buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa niyyādetvā pacchā attano puttassa vimalakoṇḍaññattherassa santike dhammaṃ sutvā pabbajitvā vipassanāya kammaṃ karontī attano sarīrassa jarājiṇṇabhāvaṃ nissāya saṃvegajātā saṅkhārānaṃ aniccataṃ vibhāventī-

252. “Kāḷakā bhamaravaṇṇasādisā, vellitaggā mama muddhajā ahuṃ;
te jarāya sāṇavākasādisā, saccavādivacanaṃ anaññathā.

253. “Vāsitova (..0215) surabhī karaṇḍako, pupphapūra mama uttamaṅgajo;
taṃ jarāyatha salomagandhikaṃ, saccavādivacanaṃ anaññathā.

254. “Kānanaṃva sahitaṃ suropitaṃ, kocchasūcivicitaggasobhitaṃ;
taṃ jarāya viralaṃ tahiṃ tahiṃ, saccavādivacanaṃ anaññathā.

255. “Kaṇhakhandhakasuvaṇṇamaṇḍitaṃ, sobhate suveṇihilaṅkataṃ;
taṃ jarāya khalitaṃ siraṃ kataṃ, saccavādivacanaṃ anaññathā.

256. “Cittakārasukatāva lekhikā, sobhare su bhamukā pure mama;
tā jarāya valibhippalambitā, saccavādivacanaṃ anaññathā.

257. “Bhassarā surucirā yathā maṇi, nettahesumabhinīlamāyatā;
te jarāyabhihatā na sobhare, saccavādivacanaṃ anaññathā.
258. “Saṅhatuṅgasadisī ca nāsikā, sobhate su abhiyobbanam pati;
sā jarāya upakūlitā viya, saccavādivacanaṃ anaññathā.
259. “Kaṅkaṇamva sukataṃ suniṭṭhitaṃ, sobhare su mama kaṅṅapāḷiyo;
tā jarāya valibhippalambitā, saccavādivacanaṃ anaññathā.
260. “Pattalīmakulavaṅṅasādisā (..0216), sobhare su dantā pure mama;
te jarāya khaṇḍitā cāsītā, saccavādivacanaṃ anaññathā.
261. “Kānanamhi vanasaṅḍacārini, kokilāva madhuraṃ nikūjhaṃ;
taṃ jarāya khalitaṃ tahiṃ tahiṃ, saccavādivacanaṃ anaññathā.
262. “Saṅhakamburiva suppamajjitā, sobhate su gīvā pure mama;
sā jarāya bhaggā vināmitā, saccavādivacanaṃ anaññathā.
263. “Vaṭṭapalighasadisopamā ubho, sobhare su bāhā pure mama;
tā jarāya yathā pāṭalibbalitā, saccavādivacanaṃ anaññathā.
264. “Saṅhamuddikasuvaṅṅamaṇḍitā, sobhare su hatthā pure mama;
te jarāya yathā mūlamūlikā, saccavādivacanaṃ anaññathā.
265. “Pīnavaṭṭasahibhuggatā ubho, sobhare su thanakā pure mama;
thevikīva lambanti nodakā, saccavādivacanaṃ anaññathā.
266. “Kaṅcanassa phalakaṃva sammaṭṭhaṃ, sobhate su kāyo pure mama;
so valīhi sukhumāhi otato, saccavādivacanaṃ anaññathā.
267. “Nāgabhogasadisopamā (..0217) ubho, sobhare su ūrū pure mama;
te jarāya yathā veḷunāḷiyo, saccavādivacanaṃ anaññathā.
268. “Saṅhanūpurasuvaṅṅamaṇḍitā, sobhare su jaṅghā pure mama;
tā jarāya tiladaṅḍakāriva, saccavādivacanaṃ anaññathā.
269. “Tūlapuṅṅasadisopamā ubho, sobhare su pādā pure mama;
te jarāya phuṭitā valīmatā, saccavādivacanaṃ anaññathā.
270. “Ediso ahu ayaṃ samussayo, jajjaro bahudukhānamālayo;
sopalepapatito jarāgharo, saccavādivacanaṃ anaññathā” ti.-

Imā gāthāyo abhāsi.

Tattha **kāḷakā**ti kāḷakavaṅṅā. **Bhamaravaṅṅasādisā**ti kāḷakā hontāpi bhamarasa-
disavaṅṅā, siniddhanīlāti attho. **Vellitaggā**ti kuñcitaggā, mūlato paṭṭhāya yāva
aggā kuñcitā vellitāti attho. **Muddhajāti** kesā. **Jarāyāti** jarāhetu jarāya upahata-
sobhā. **Sāṇavākasādisā**ti sāṇasadisā vākasadisā ca, sāṇavākasadisā ceva maka-
civākasadisā cātipi attho. **Saccavādivacanaṃ anaññathāti** saccavādino avitatha-
vādino sammāsambuddhassa “sabbaṃ rūpaṃ aniccaṃ jarābhibhūtan” ti-ādiva-
canaṃ anaññathā yathābhūtameva, na tattha vitathaṃ atthīti.

Vāsitova surabhī karaṅḍakoti pupphagandhavāsacuṅṅādīhi vāsito vāsaṃ gāhā-
pito pasādhanasamuggo viya sugandhi. **Pupphapūra mama uttamaṅgajoti** campa-
kasumanamallikādīhi pupphehi pūrito pubbe mama kesakalāpo nimmaloti (..0218)
attho. **Tanti** uttamaṅgajaṃ. **Atha** pacchā etarahi **salomagandhikaṃ** pākatikaloma-
gandhameva jātaṃ. Atha vā **salomagandhikanti** meṇḍakalomehi samānagandhaṃ.
“Eḷakalomagandhan” tipi vadanti.

Kānanamva sahitam suropitanti suṭṭhu ropitam sahitam ghanasannivesam uddhameva utṭhitam ujukadīghasākham upavanaṃ viya. **Kocchasūcivicitaggasobhitanti** pubbe kocchena suvaṇṇasūciyā ca kesajaṭāvijaṭanena vicitaggaṃ hutvā sobhitam, ghanabhāvena vā kocchasadisaṃ hutvā paṇadantasūcīhi vicitaggaṭāya sobhitam. **Tanti** uttamaṅgajam. **Viralam tahiṃ tahinti** tattha tattha viralam vilūna-kesam.

Kaṇhakhandhakasuvaṇṇamaṇḍitanti suvaṇṇavajirādīhi vibhūsitam kaṇhakesapuñjakam. Ye pana “saṇhakaṇḍakasuvaṇṇamaṇḍitan”ti paṭhanti, tesam saṇhāhi suvaṇṇasūcīhi jaṭāvijaṭanena maṇḍitanti attho. **Sobhate suveṇīhilaṅkatanti** sundarehi rājarukkhamālā sadisehi kesaveṇīhi alaṅkataṃ hutvā pubbe virājate. **Tam jarāya khalitam siraṃ katanti** tam tathā sobhitam siraṃ idāni jarāya khalitam khaṇḍitākhaṇḍitam vilūnakesam kataṃ.

Cittakārasukatāva lekhikāti cittakārena sippinā nīlāya vaṇṇadhātuyā suṭṭhu katā lekhā viya sobhate. **Su bhamukā pure mamāti** sundarā bhamukā pubbe mama sobhanaṃ gatā. **Valibhippalambitāti** nalāṭante uppannāhi valīhi palambantā ṭhitā.

Bhassarāti bhāsurā. **Surucirāti** suṭṭhu rucirā. **Yathā maṇīti** maṇimuddikā viya. **Nettahesunti** sunettā ahesuṃ. **Abhinīlamāyatāti** abhinīlā hutvā āyatā. **Teti nettā. Jarāyabhihatāti** jarāya abhihatā.

Saṇhatuṅgasadisī cāti saṇhā tuṅgā sesamukhāvayavānaṃ anurūpā ca. **Sobhate**ti vaṭṭetvā ṭhapitaharitālavaṭṭi viya mama nāsikā sobhate. **Su abhiyobbanam patīti** sundare abhinavayobbanakāle sā nāsikā idāni jarāya nivāritasobhatāya pariseditā viya varattā viya ca jātā.

Kaṅkaṇamva (..0219) **sukatam suniṭṭhitanti** superikammakataṃ suvaṇṇakaṅkaṇam viya vaṭṭulabhāvaṃ sandhāya vadati. **Sobharetī** sobhante. “Sobhante”ti vā pāṭho. **Suiti** nipātamattam. **Kaṇṇapāḷiyoti** kaṇṇagandhā. **Valibhippalambitāti** tahiṃ tahiṃ uppannavalihi valitā hutvā vaṭṭaniyā paṇāmitavatthakhandhā viya bhassantā olambanti.

Pattalīmakulavaṇṇasādisāti kadalimakulasadisavaṇṇasaṅṭhānā. **Khaṇḍitāti** bhedanapatanehi khaṇḍitā khaṇḍabhāvaṃ gatā. **Asitāti** vaṇṇabhedena asita-bhāvaṃ

gatā.

Kānanamhi vanasaṅḍacārīnī, kokilāva madhuraṃ nikūjihanti vanasaṅḍe gocara-
caraṇena vanasaṅḍacārīnī kānane anusamgītanivāsīnī kokilā viya madhurālāpaṃ
nikūjhaṃ. **Tanti nikūjitaṃ ālāpaṃ. Khalitaṃ tahiṃ tahiṃ** khaṅḍadantādibhāvena
tattha tattha pakkhalitaṃ jātaṃ.

Saṅhakamburiva supparamajjitāti suṭṭhu pamajjitā saṅhā suvaṇṇasaṅkhā viya.
Bhaggā vināmitāti maṃsaparikkhayena vibhūtasirājālatāya bhaggā hutvā vinatā.

Vaṭṭapalighasadisopamāti vaṭṭena palighadaṅḍena samasamā. **Tāti tā ubhopi**
bāhāyo. **Yathā pāṭalibbalitāti** jajjarabhāvena palitapāṭalisākhāsadisā.

Saṅhamuddikasuvaṇṇamaṅḍitāti suvaṇṇamayāhi maṭṭhabhāsuraḥi muddikāhi
vibhūsitā. **Yathā mūlamūlikāti** mūlakakaṅḍasadisā.

Pīnavatṭasahituggatāti pīnā vaṭṭā aññamaññaṃ sahitāva hutvā uggatā uddha-
mukhā. **Sobhate su thanakā pure mamāti** mama ubhopi thanā yathāvuttarūpā
hutvā suvaṇṇakalasiyo viya sobhiṃsu. Puthutte hi idaṃ ekavacanaṃ, atītatthe ca
vattamānavacanaṃ. **Thevikīva lambanti nodakāti** te ubhopi me thanā nodakā gali-
tajalā veṇudaṅḍake ṭhapita-udakabhasmā viya lambanti.

Kaṅcanaphalakaṃva (.0220) **sammaṭṭhanti** jātihiṅgulakena makkhitvā cirapari-
majjitasovaṇṇaphalakaṃ viya sobhate. **So valīhi sukhumāhi otatoti** so mama kāyo
idāni sukhumāhi valīhi tahiṃ tahiṃ vitato valittacataṃ āpanno.

Nāgabhogasadisopamāti hatthināgassa hatthena samasamā. Hattho hi idha
bhuñjati etenāti bhogoti vutto. **Teti ūruyo. Yathā veḷunāliyoti** idāni veḷupabbasa-
disā ahesuṃ.

Saṅhanūpurasuvaṇṇamaṅḍitāti siniddhamatṭhehi suvaṇṇanūpurehi vibhūsitā.
Jaṅghāti aṭṭhijaṅghāyo. Tāti tā jaṅghāyo. Tiladaṅḍakārīvāti appamaṃsalohitattā
kisabhāvena lūnāvasiṭṭhavisukkhatiladaṅḍakā viya ahesuṃ. Ra-kāro padasandhi-
karo.

Tūlapuṇṇasadisopamāti mudusiniddhabhāvena simbalitūlapuṇṇapaliguṇṭhita-u-
pāhanasadisā. Te mama pādā idāni phuṭitā phalitā, **valīmatā** valimanto jātā.

Edisoti evarūpo. **Ahu** ahosi yathāvuttappakāro. **Ayaṃ samussayoti** ayaṃ mama
kāyo. **Jajjaroti** sithilābandho. **Bahudukhānamālayoti** jarādihetukānaṃ bahūnaṃ
dukkhānaṃ ālayabhūto. **Sopalepapatitoti** so ayaṃ samussayo apalepapatito abhi-
saṅkhārāleparikkhayena patito pātābhimukhoti attho. Sopi alepapatitoti vā
padavibhāgo, so evattho. **Jarāgharoti** jīṇṇagharasadiṣo. Jarāya vā gharabhūto
ahosi. Tasmā **saccavādino** dhammānaṃ yathābhūtaṃ sabhāvaṃ sammadeva
ñatvā kathanato avitathavādino sammāsambuddhassa mama satthuvacanaṃ ana-
ññathā.

Evam ayaṃ therī attano attabhāve aniccatāya sallakkhaṇamukhena sabbesupi
tebhūmakadhammesu aniccataṃ upadhāretvā tadanusārena tattha dukkhala-
kkhaṇaṃ anattalakkhaṇaṅca āropetvā vipassanaṃ ussukkāpentī maggapaṭipāṭiyā
arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **apadāne** (apa. therī 2.4.204-219)-

“Yo raṃsiphusitāveḷo, phusso nāma mahāmuni;
tassāhaṃ bhaginī āsiṃ, ajāyiṃ khattiye kule.

“Tassa (..0221) dhammaṃ suṇitvāhaṃ, vipprasanna cetasā;
mahādānaṃ daditvāna, patthayiṃ rūpasampadaṃ.

“Ekatiṃse ito kappe, sikhī lokagganāyako;
uppanno lokapajjoto, tilokasaraṇo jino.

“Tadāruṇapure ramme, brahmaññakulasambhavā;
vimuttacittaṃ kupitā, bhikkhuniṃ abhisāpayiṃ.

“Vesikāva anācārā, jinasāsanadūsikā;
evaṃ akkosayitvāna, tena pāpena kammunā.

“Dāruṇaṃ nirayaṃ gantvā, mahādukkhasamappitā;
tato cutā manussesu, upapannā tapassinī.

“Dasajātisahassāni, gaṇikattamakārayiṃ;
tamhā pāpā na muccissaṃ, bhutvā duṭṭhaviṣaṃ yathā.

“Brahmacariyamasevissaṃ, kassape jinasāsane;
tena kammavipākena, ajāyiṃ tidase pure.

“Pacchime bhava sampatte, ahosiṃ opapātikā;
ambasākhantare jātā, ambapālīti tenahaṃ.

“Parivutā pāṇakoṭīhi, pabbajiṃ jinasāsane;
pattāhaṃ acalaṃ ṭhānaṃ, dhītā buddhassa orasā.

“Iddhīsu ca vasī homi, sotadhātuvisuddhiyā;
cetopariyaññassa, vasī homi mahāmuni.

“Pubbenivāsaṃ jānāmi, dibbacakkhu visodhitaṃ;
sabbāsavaparikkhīṇā, natthi dāni punabbhavo.

“Atthadhammaniruttīsu, paṭibhāne tattheva ca;
ñāṇaṃ me vimalaṃ suddhaṃ, buddhaseṭṭhassa vāhasā.

“Kilesā jhāpitā mayhaṃ, bhavā sabbe samūhatā;
nāgīva bandhanaṃ chetvā, viharāmi anāsavā.

“Svāgataṃ (..0222) vata me āsi, buddhaseṭṭhassa santike;
tisso vijjā anuppattā, kataṃ buddhassa sāsanaṃ.

“Paṭisambhidā catasso, vimokkhāpi ca aṭṭhime;
chaḷabhiññā sacchikatā, kataṃ buddhassa sāsanaṃ” ti.

Arahattaṃ pana patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānavasena tā eva
gāthā paccudāhāsīti.

Ambapālītherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Rohinītherīgāthāvaṇṇanā

Samaṇāti bhoti supīti-ādikā rohiniyā theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu
katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī ito ekana-
vutikappe vipassissa bhagavato kāle kulagehe nibbattitvā viññutaṃ patvā, ekadi-
vasaṃ bandhumatīnagare bhagavantaṃ piṇḍāya carantaṃ disvā pattaṃ gahetvā

pūvassa pūretvā bhagavato datvā pītisomanassajātā pañcapatiṭṭhitena vandi. Sā tena puññakammena devamanussesu saṃsarantī anukkamena upacitavimokkha-sambhārā hutvā imasmiṃ buddhuppāde vesāliyaṃ mahāvibhavassa brāhmaṇassa gehe nibbattitvā **rohinī**ti laddhanāmā viññutaṃ patvā, satthari vesāliyaṃ viharante vihāraṃ gantavā dhammaṃ sutvā sotāpannā hutvā mātāpitūnaṃ dhammaṃ desetvā sāsane pasādaṃ uppādetvā te anujānāpetvā sayamaṃ pabbajitvā vipassanāya kammaṃ karontī na cirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ-

“Nagare bandhumatiyā, vipassissa mahesino;
piṇḍāya vicarantassa, pūvedāsimaṃ tadā.

“Tena kammaṃ sukatenā, cetanāpaṇidhīhi ca;
tattha cittaṃ pasādetvā, tāvatiṃsamagacchamaṃ.

“Chattiṃsadevarājūnaṃ (..0223), mahesittamakārayiṃ;
paññāsacakkavattīnaṃ, mahesittamakārayiṃ.

“Manasā patthitā nāma, sabbā mayhaṃ samijjhatha;
sampattiṃ anubhotvāna, devesu manujesu ca.

“Pacchime bhavasampatte, jāto vippakule ahaṃ;
rohinī nāma nāmena, ñātakehi piyāyitā.

“Bhikkhūnaṃ santikaṃ gantvā, dhammaṃ sutvā yathātathaṃ;
saṃviggamānasā hutvā, pabbajiṃ anagāriyaṃ.

“Yoniso padahantīnaṃ, arahattamaṃ pāpuṇiṃ;
ekavutito kappe, yaṃ dānamadadiṃ tadā;
duggatiṃ nābhijānāmi, pūvadānassidaṃ phalaṃ.

“Kilesā jhāpitā mayhaṃ ...pe... kataṃ buddhassa sāsanaṃ”ti.

Arahattaṃ pana patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā pubbe sotāpannakāle pitarā attanā ca vacanapaṭivacanavasena vuttagāthā udānavasena bhāsanti-

271. “Samaṇāti bhoti supi, samaṇāti pabujjhasi;
samaṇāneva kittesi, samaṇi nūna bhavissasi.

272. “Vipulaṃ annañca pānañca, samaṇānaṃ pavecchasi;
rohinī dāni pucchāmi, kena te samaṇā piyā.

273. “Akammakāmā alasā, paradattūpajivino;
āsaṃsukā sādukāmā, kena te samaṇā piyā.

274. “Cirassaṃ vata maṃ tāta, samaṇānaṃ paripucchasi;
tesaṃ te kittayissāmi, paññāsīlaparakkamaṃ.

275. “Kammakāmā analasā, kammasetṭhassa kārakā;
rāgaṃ dosaṃ pajahanti, tena me samaṇā piyā.
276. “Tīṇi pāpassa mūlāni, dhunanti sucikārino;
sabbam pāpaṃ pahīnesaṃ, tena me samaṇā piyā.
277. “Kāyakammaṃ (..0224) suci nesaṃ, vacīkammañca tādisaṃ;
manokammaṃ suci nesaṃ, tena me samaṇā piyā.
278. “Vimalā saṅkhamuttāva, suddhā santarabāhirā;
puṇṇā sukkāna dhammānaṃ, tena me samaṇā piyā.
279. “Bahussutā dhammadharā, ariyā dhammajīvino;
atthaṃ dhammañca desenti, tena me samaṇā piyā.
280. “Bahussutā dhammadharā, ariyā dhammajīvino;
ekaggacittā satimanto, tena me samaṇā piyā.
281. “Dūraṅgamā satimanto, mantabhāṇī anuddhatā;
dukkhassantaṃ pajānanti, tena me samaṇā piyā.
282. “Yasmā gāmā pakkamanti, na vilokenti kiñcanaṃ;
anapekkhāva gacchanti, tena me samaṇā piyā.
283. “Na te saṃ koṭṭhe openti, na kumbhiṃ na khaḷopiyaṃ;
pariniṭṭhitamesānā, tena me samaṇā piyā.
284. “Na te hiraññaṃ gaṇhanti, na suvaṇṇaṃ na rūpiyaṃ;
paccuppanna yāpenti, tena me samaṇā piyā.
285. “Nānākulā pabbajitā, nānājanapadehi ca;
aññaṃaññaṃ pihayanti, tena me samaṇā piyā.
286. “Atthāya vata no bhoti, kule jātāsi rohinī;
saddhā buddhe ca dhamme ca, saṅghe ca tibbagāravā.
287. “Tuvañhetam pajānāsi, puññaṃakhettaṃ anuttaram;
amhampi ete samaṇā, paṭiggaṇhanti dakkhiṇaṃ.
288. “Patiṭṭhito hettha yañño, vipulo no bhavissati;
sace bhāyasi dukkhassa, sace te dukkhamappiyaṃ.
289. “Upehi saraṇaṃ buddhaṃ, dhammaṃ saṅghaṃca tādinaṃ;
samādiyāhi silāni, taṃ te atthāya hehiti.
290. “Upemi (..0225) saraṇaṃ buddhaṃ, dhammaṃ saṅghaṃca tādinaṃ;
samādiyāmi silāni, taṃ me atthāya hehiti.
291. “Brahmabandhu pure āsiṃ, so idānimhi brāhmaṇo;
tevijjo sottiyo camhi, vedagū camhi nhātako”ti.–

Imā gāthā paccudāhāsi.

Tattha ādito tisso gāthā attano dhītu bhikkhūsu sammutiṃ anicchantena vuttā.
Tattha **samaṇāti bhoti supīti** bhoti tvaṃ supanakālepi “samaṇā samaṇā”ti kittentī
samaṇapaṭibaddhaṃyeva kathaṃ kathentī supasi. **Samaṇāti pabujjhasīti** supa-
nato utṭhahantīpi “samaṇā”iccevaṃ vatvā pabujjhasi niddāya vutṭhāsi. **Samaṇā-
neva kittesīti** sabbakālampi samaṇe eva samaṇānameva vā guṇe kittesi abhittha-
vasi. **Samaṇī nūna bhavissasīti** ghirūpena ṭhitāpi cittaena samaṇī eva maññe
bhavissasi. Atha vā **samaṇī nūna bhavissasīti** idāni ghirūpena ṭhitāpi na cireneva

samaṇī eva maññe bhavissasi samaṇesu eva ninnapoṇabhāvato.

Pavecchasīti desi. **Rohinī dāni pucchāmīti**, amma rohini, taṃ ahaṃ idāni pucchāmīti brāhmaṇo attano dhītaraṃ pucchanto āha. **Kena te samaṇā piyāti**, amma rohini, tvaṃ sayantīpi pabujjhantīpi aññadāpi samaṇānameva guṇe kittayasi, kena nāma kāraṇena tuyhaṃ samaṇā piyāyitabbā jātāti attho.

Idāni brāhmaṇo samaṇesu dosaṃ dhītu ācikkhanto “**akammakāmā**”ti gāthamāha. Tattha **akammakāmāti** na kammakāmā, attano paresaṅca atthāvahaṃ kiñci kammaṃ na kātukāmā. **Alasāti** kusītā. **Paradattūpajivinoti** parehi dinneneva upajīvanasīlā. **Āsaṃsukāti** tato eva ghāsacchādanādīnaṃ āsīsanakā. **Sādukāmāti** sāduṃ madhurameva āhāraṃ icchanakā. Sabbametaṃ brāhmaṇo samaṇānaṃ guṇe ajānanto attanāva parikappitaṃ dosamāha.

Taṃ (..0226) sutvā rohinī “laddho dāni me okāso ayyānaṃ guṇe kathetun”ti tuṭṭhamānasā bhikkhūnaṃ guṇe kittetukāmā paṭhamaṃ tāva tesam kittane somanassaṃ pavedentī “**cīrassaṃ vata maṃ, tātā**”ti gāthamāha. Tattha **cīrassaṃ vatāti** cirena vata. **Tātāti** pitaraṃ ālapati. **Samaṇānanti** samaṇe samaṇānaṃ vā mayhaṃ piyāyitabbam paripucchasi. **Tesanti** samaṇānaṃ. **Paññāsīlaparakkamanti** paññaṅca sīlaṅca ussāhaṅca.

Kittayissāmīti kathayissāmi. Paṭijānetvā te kittentī “akammakāmā alasā”ti tena vuttaṃ dosaṃ tāva nibbeṭhetvā tappaṭipakkhabhūtaṃ guṇaṃ dassetuṃ “**kammakāmā**”ti-ādīmāha. Tattha **kammakāmāti** vattapaṭivattādibhedam kammaṃ samaṇa-kiccaṃ paripūraṇavasena kāmenti icchantīti kammakāmā. Tattha yuttappayuttā hutvā uṭṭhāya samuṭṭhāya vāyamanato na alasāti **analasā**. Taṃ pana kammaṃ seṭṭham uttamaṃ nibbānāvahameva karontīti **kammaseṭṭhassa kārakā**. Karontā pana taṃ paṭipattiyā anavajjabhāvato **rāgaṃ dosaṃ pajahanti**, yathā rāgadosā pahīyanti, evaṃ samaṇā kammaṃ karontī. **Tena me samaṇā piyāti** tena yathāvuttena sammāpaṭipajjanena mayhaṃ samaṇā piyāyitabbāti attho.

Tiṇi pāpassa mūlānīti lobhadosamohasaṅkhātāni akusalassa tiṇi mūlāni. **Dhunaṅtīti** nigghātentī, pajahantīti attho. **Sucikārinoti** anavajjakammakārino. **Sabbam pāpaṃ pahīnesanti** aggamaggādhihamena esaṃ sabbampi pāpaṃ pahīnaṃ.

Evaṃ “samaṇā sucikārino”ti saṅkhepato vuttamatthaṃ vibhajitvā dassetuṃ “**kāyakammaṃ**”ti gāthamāha. Taṃ suviññeyyameva.

Vimalā saṅkhamuttāvāti sudhotasaṅkhā viya muttā viya ca vigatamalā rāgādimalarahitā. **Suddhā santarabāhirāti** santaraṅca bāhiraṅca santarabāhiraṃ. Tato santarabāhirato suddhā, suddhāsaya payogāti attho. **Puṇṇā sukkāna dhammānanti** ekantasukkehi anavajjadhammehi paripuṇṇā, asekkhehi sīlakkhandhādīhi samannāgatāti attho.

Suttageyyādibahuṃ (..0227) sutam etesaṃ, sutena vā uppannāti **bahussutā**, pariyaṭṭibāhusaccena paṭivedhabāhusaccena ca samannāgatāti attho. Tameva duvidhampi dhammaṃ dhārentīti **dhammadharā**. Sattānaṃ ācārasamācārasikkhāpadena arīyantīti **ariyā**. Dhammena ñāyena jīvantīti **dhammajīvino**. **Atthaṃ dhammaṅca desentīti** bhāsitatthaṅca desanādhammaṅca kathenti pakāsenti. Atha vā atthato anapetaṃ dhammato anapetaṅca desenti ācikkhanti.

Ekaggacittāti samāhitacittā. **Satimantoti** upaṭṭhitasatino.

Dūraṅgamāti araṅṅagatā, manussūpacāraṃ muñcitvā dūraṃ gacchantā, iddhā-nubhāvena vā yathārucitaṃ dūraṃ ṭhānaṃ gacchantīti dūraṅgamā. Mantā vuccati paññā, tāya bhaṅanasilatāya **mantabhāṇī**. Na uddhatāti **anuddhatā**, uddhaccarahitā vūpasantacittā. **Dukkhassantaṃ pajānantī**ti vaṭṭadukkhassa pariyanta-bhūtaṃ nibbānaṃ paṭivijjhanti.

Na vilokenti kiñcananti yato gāmato pakkamanti, tasmiṃ gāme kañci sattaṃ vā saṅkhāraṃ vā apekkhāvasena na olokenti, atha kho pana anapekkhāva gacchanti pakkamanti.

Na te saṃ koṭṭhe opentīti te samaṇā saṃ attano santakaṃ sāpateyyaṃ koṭṭhe na openti na paṭisāmetvā ṭhapenti tādisassa pariggahassa abhāvato. **Kumbhinti** kumbhiyaṃ. **Khaḷopiyaṃ**ti pacchiyaṃ. **Pariniṭṭhitamesānā**ti parakulesu paresaṃ atthāya siddhameva ghāsaṃ pariyesantā.

Hiraññanti kahāpaṇaṃ. **Rūpiyaṃ**ti rajataṃ. **Paccuppanna yāpentī**ti atītaṃ ananusocantā anāgatañca apaccāsītantā paccuppanna yāpenti attabhāvaṃ pavattenti.

Aññaamaññaṃ pihayaṃtīti aññaamaññaṃ mettiṃ karonti. “Pihāyanti”pi pāṭho, so eva attho.

Evaṃ so brāhmaṇo dhītuyā santike bhikkhūnaṃ guṇe sutvā pasannamānaso dhītaraṃ pasaṃsanto “**atthāya vatā**”ti-ādimāha.

Amhampīti amhākampi. **Dakkhiṇanti** deyyadhammaṃ.

Etthāti (..0228) etesu samaṇesu. **Yaññoti** dānadhammo. **Vipuloti** vipulaphalo. Sesam vuttanayameva.

Evaṃ brāhmaṇo saraṇesu sīlesu ca patiṭṭhito aparabhāge sañjātasamvego pabbajitvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahatte patiṭṭhāya attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānento “**brahmabandhū**”ti gāthamāha. Tassattho heṭṭhā vuttoyeva.

Rohinītherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Cāpātherīgāthāvaṇṇanā

Laṭṭhihattho pure āsīti-ādikā cāpāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī, anukka-mena upacitakusalamūlā sambhatavimokkhasambhārā hutvā imasmiṃ buddhu-ppāde vaṅgahārajanapade aññatarasmiṃ migaluddakagāme jeṭṭhakamigaludda-kassa dhītā hutvā nibbatti, **cāpā**tissā nāmaṃ ahosi. Tena ca samayena upako ājī-vako bodhimaṇḍato dhammacakkaṃ pavattetuṃ bārāṇasiṃ uddissa gacchantena satthārā samāgato “vippasannāni kho te, āvuso, indriyāni, parisuddho chavivaṇṇo pariyodāto, kaṃsi tvaṃ, āvuso, uddissa pabbajito, ko

vā te satthā, kassa vā tvaṃ dhammaṃ rocesi”ti (mahāva. 11; ma. ni. 1.285) pucchitvā-

“Sabbābhibhū sabbavidūhamasmi, sabbesu dhammesu anūpalitto; sabbañjaho taṇhākkhaye vimutto, sayaṃ abhiññāya kamuddiseyyaṃ. (dha. pa. 353; mahāva. 11; kathā. 405; ma. ni. 1.285);

“Na me ācariyo atthi, sadiso me na vijjati; sadevakasmiṃ lokasmiṃ, natthi me paṭipuggalo.

“Ahañhi (..0229) arahā loke, ahaṃ satthā anuttaro; ekomhi sammāsambuddho, sītibhūtomhi nibbuto.

“Dhammacakkaṃ pavattetuṃ, gacchāmi kāsinaṃ puraṃ; andhībhūtasmiṃ lokasmiṃ, āhañchaṃ amatadundubhin”ti. (mahāva. 11; kathā. 405; ma. ni. 1.285)-

Satthārā attano sabbaññubuddhabhāve dhammacakkapavattane ca pavedite pasannacitto so “hupeyyapāvuso, arahasi anantajino”ti (mahāva. 11; ma. ni. 1.285) vatvā ummaggaṃ gahetvā pakkanto vaṅgahārajanapadaṃ agamāsi. So tatha ekaṃ migaluddakagāmaṃ upanissāya vāsaṃ kappesi. Taṃ tatha jeṭṭhakamigaluddako upaṭṭhāsi. So ekadivasam dūraṃ migavaṃ gacchanto “mayhaṃ arahante mā pamajji”ti attano dhītaraṃ cāpaṃ āṇāpetvā agamāsi saddhiṃ puttabhātukehi. Sā cassa dhītā abhirūpā hoti dassaniyā.

Atha kho upako ājivako bhikkhācāraṇāyaṃ migaluddakassa gharaṃ gato parivisitūṃ upagataṃ cāpaṃ disvā rāgena abhibhūto bhujjimpī asakkonto bhājanena bhattaṃ ādāya vasanaṭṭhānaṃ gantvā bhattaṃ ekamante nikkhipitvā “sace cāpaṃ labhissāmi, jīvāmi, no ce, marissāmi”ti nirāhāro nipajji. Sattame divase migaluddako āgantvā dhītaraṃ pucchi- “kiṃ mayhaṃ arahante na pamajji”ti? Sā “ekadivasameva āgantvā puna nāgatapubbo”ti āha. Migaluddako ca tāvadevassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā “kiṃ, bhante, aphāsukan”ti pāde parimajjanto pucchi. Upako nitthunanto parivattatiyeva. So “vadatha, bhante, yaṃ mayā sakkā kātum, sabbaṃ taṃ karissāmi”ti āha. Upako ekena pariyāyena attano ajjhāsayam ārocesi. “Itaro jānāsi pana, bhante, kiñci sippaṃ”ti. “Na jānāmi”ti. “Na, bhante, kiñci sippaṃ ajānantaṃ sakkā gharaṃ āvasitun”ti. So āha- “nāhaṃ kiñci sippaṃ jānāmi, apica tumhākaṃ maṃsahārako bhavissāmi, maṃsañca vikkiṇissāmi”ti. Māgaviko “amhākampi etadeva rucati”ti uttarasāṭakaṃ datvā attano sahāyakaṃ gehe katipāhaṃ vasāpetvā tādisse divase gharaṃ ānetvā dhītaraṃ adāsi.

Atha (..0230) kāle gacchante tesam saṃvāsamanvāya putto nibbatti, **subhaddo**-tissa nāmaṃ akaṃsu. Cāpā tassa rodanakāle “upakassa putta, ājivakassa putta, maṃsahārakassa putta, mā rodi mā rodi”ti-ādinā puttatosanagītena upakaṃ uppaṇḍesi. So “mā tvaṃ cāpe maṃ ‘anātho’ti maññi, atthi me sahāyo anantajino nāma, tassāhaṃ santikaṃ gamissāmi”ti āha. Cāpā “evamayaṃ aṭṭiyati”ti ṇatvā punappunaṃ tathā kathesiyeva. So ekadivasam tāya tathā vutto kujjhitvā gantumā-raddho. Tāya taṃ taṃ vatvā anuniyamānopi saññattim anāgacchanto pacchimadisābhimukho pakkāmi.

Bhagavā ca tena samayena sāvathiyam jetavane viharanto bhikkhūnaṃ

ācikkhi- “yo, bhikkhave, ajja ‘kuhiṃ anantajino’ti idhāgantvā pucchati, taṃ mama santikaṃ pesethā”ti. Upakopi “kuhiṃ anantajino vasati”ti tattha tattha pucchanto anupubbena sāvatthiṃ gantvā vihāraṃ pavisitvā vihāramajjhe ṭhatvā “kuhiṃ anantajino”ti pucchi. Taṃ bhikkhū bhagavato santikaṃ nayiṃsu. So bhagavantam divvā “jānātha maṃ bhagavā”ti āha. “Āma, jānāmi, kuhiṃ pana tvaṃ ettakaṃ kālaṃ vasi”ti? “Vaṅgahārajanapade, bhante”ti. “Upaka, idāni mahallako jāto pabbajitum sakkhissasi”ti? “Pabbajissāmi, bhante”ti. Satthā aññataraṃ bhikkhum āṇāpesi- “ehi tvaṃ, bhikkhu, imaṃ pabbājehi”ti. So taṃ pabbājesi. So pabbajito satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā bhāvanaṃ anuyuñjanto na cirasseva anā-gāmi-phale patiṭṭhāya kālaṃ katvā avihesu nibbato, nibbattakkhaṇeyeva arahattaṃ pāpuṇi. Avihesu nibbattamattā satta janā arahattaṃ pattā, tesam ayaṃ aññataro. Vuttañhetam-

“Avihaṃ upapannāse, vimuttā satta bhikkhavo;
rāgadosaparikkhīṇā, tiṇṇā loke visattikaṃ.

“Upakopalagaṇḍo ca, pakkusāti ca te tayo;

bhaddiyo khaṇḍadevo ca, bāhuraggi ca siṅgiyo;

te hitvā mānusaṃ dehaṃ, dibbayogaṃ upaccagun”ti. (saṃ. ni. 1.105);

Upake (..0231) pana pakkante nibbindahadayā cāpā dāraṃ ayyakassa niyyā-detvā pubbe upakena gatamaggaṃ gacchanti sāvatthiṃ gantvā bhikkhunīnaṃ santike pabbajitvā vipassanāya kammaṃ karonti maggapaṭipāṭiyā arahatte patiṭṭhitā, attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā pubbe upakena attanā ca kathitagāthāyo udānavasena ekajjhaṃ katvā-

292. “Laṭṭhihattho pure āsi, so dāni migaluddako;
āsāya palipā ghorā, nāsakkhi pārametave.

293. “Sumattaṃ maṃ maññamānā, cāpi puttamatosayi;
cāpāya bandhanaṃ chetvā, pabbajissaṃ punopahaṃ.

294. “Mā me kujjhi mahāvīra, mā me kujjhi mahāmuni;
na hi kodhaparetassa, suddhi atthi kuto tapo.

295. “Pakkamissañca nāḷāto, kodha nāḷāya vacchati;
bandhanti itthirūpena, samaṇe dhammajivino.

296. “Ehi kāḷa nivattassu, bhuñja kāme yathā pure;
ahañca te vasikatā, ye ca me santi ñātakā.

297. “Etto cāpe catubbhāgaṃ, yathā bhāsasi tvañca me;
tayi rattassa posassa, uḷāraṃ vata taṃ siyā.

298. “Kāḷaṅginiṃva takkāriṃ, pupphitaṃ girimuddhani;
phullaṃ dālimalaṭṭhiṃva, antodipeva pāṭaliṃ.

299. “Haricandalittaṅgiṃ, kāsikuttamadhāriṃ;
taṃ maṃ rūpavatiṃ santiṃ, kassa ohāyaṃ gacchasi.

300. “Sākuntikova sakuṇiṃ, yathā bandhitumicchati;
āharimena rūpena, na maṃ tvaṃ bādhayissasi.

301. “Imañca me puttaphalaṃ, kāḷa uppāditaṃ tayā;
taṃ maṃ puttavatiṃ santiṃ, kassa ohāya gacchasi.

302. “Jahanti (..0232) putte sappaññā, tato ñāti tato dhanam;
pabbajanti mahāvīrā, nāgo chetvāva bandhanam.
303. “Idāni te imam puttam, daṇḍena churikāya vā;
bhūmiyam vā nisumbhissam, puttasokā na gacchasi.
304. “Sace puttam siṅgālānam, kukkurānam padāhisi;
na mam puttakatte jammi, punarāvattayissasi.
305. “Handa kho dāni bhaddante, kuhiṃ kāḷa gamissasi;
katamam gāmanigamam, nagaram rājadhāniyo.
306. “Ahumha pubbe gaṇino, assamaṇā samaṇamānino;
gāmena gāmam vicarimha, nagare rājadhāniyo.
307. “Eso hi bhagavā buddho, nadiṃ nerañjaram pati;
sabbadukkhappahānāya, dhammam deseti pāṇinam;
tassāham santikam gaccham, so me satthā bhavissati.
308. “Vandanam dāni me vajjāsi, lokanātham anuttaram;
padakkhiṇaṅca katvāna, ādiseyyāsi dakkhiṇam.
309. “Etam kho labbhamamhehi, yathā bhāsasi tvaṅca me;
vandanam dāni te vajjam, lokanātham anuttaram;
padakkhiṇaṅca katvāna, ādisissāmi dakkhiṇam.
310. “Tato ca kāḷo pakkāmi, nadiṃ nerañjaram pati;
so addasāsi sambuddham, desentam amataṃ padaṃ.
311. “Dukkham dukkhasamuppādam, dukkhassa ca atikkamam;
ariyam caṭṭhaṅgikam maggam, dukkhūpasamagāminam.
312. “Tassa pādāni vanditvā, katvāna nam padakkhiṇam;
cāpāya ādisitvāna, pabbajim anagāriyam;
tisso vijjā anuppattā, kataṃ buddhassa sāsanan”ti.-

Imā gāthā abhāsi.

Tattha (..0233) **laṭṭhihatthoti** daṇḍahattho. **Pureti** pubbe paribbājakakāle caṇḍa-
goṇakukkurādīnam pariharaṇattham daṇḍam hatthena gahetvā vicaraṇako ahosi.
So dāni migaluddakoti so idāni migaluddehi saddhiṃ sambhogasamvāsehi miga-
luddo māgaviko jāto. **Āsayāti** taṇhāya. “Āsayā”tipi pāṭho, ajjhāsayahetūti attho.
Palipāti kāmapaṅkato diṭṭhipaṅkato ca. **Ghorāti** aviditavipulānatthāvahattā dāru-
ṇato ghorā. **Nāsakkhi pārametaveti** tasseva palipassa pārabhūtam nibbānam etum
gantum na asakkhi, na abhisambhunīti attānameva sandhāya

upako vadati.

Sumattaṃ maṃ maññaṃānāti attani suṭṭhu mattaṃ madappattaṃ kāmagedha-vasena laggaṃ pamattaṃ vā katvā maṃ sallakkhanti. **Cāpā puttamatosaṃyīti** migaluddassa dhītā cāpā “ājīvakassa puttā”ti-ādinā maṃ ghaṭṭenti puttaṃ tosesi keḷāyasi. “Supati maṃ maññaṃānā”ti ca paṭhanti, supatīti maṃ maññaṃānāti attho. **Cāpāya bandhanaṃ chetvāti** cāpāya tayi uppannaṃ kilesabandhanaṃ chinditvā. **Pabbajissaṃ punopahanti** puna dutiyavārampi ahaṃ pabbajissāmi.

Idāni tassā “mayhaṃ attho natthī”ti vadati, taṃ sutvā cāpā khamāpentī “**mā me kujjhī**”ti gāthamāha. Tattha **mā me kujjhī**ti keḷikaraṇamattena mā mayhaṃ kujjhī. **Mahāvīra, mahāmunī**ti upakaṃ ālapati. Tañhi sā pubbepi pabbajito, idānipi pabbajitukāmoti katvā khantiñca paccāsīsanti “mahāmunī”ti āha. Tenevāha- “**na hi kodha-paretassa, suddhi atthi kuto tapo**”ti, tvaṃ ettakampi asahanto kathaṃ cittaṃ dāme-ssasi, kathaṃ vā tapaṃ carissasīti adhippāyo.

Atha nāḷaṃ gantvā jīvitukāmosīti cāpāya vutto āha- “**pakkamissañca nāḷato, kodha nāḷāya vacchatī**”ti ko idha nāḷāya vasissati, nāḷatova ahaṃ pakkamissāmeva. So hi tassa jātagāmo, tato nikkhamitvā pabbajī. So ca magadharaṭṭhe bodhimaṇḍassa āsannapadese, taṃ sandhāya vuttaṃ. **Bandhanti itthirūpena, samaṇe dhammajīvinoti** cāpe tvaṃ dhammena jīvante dhammike pabbajite attano itthirūpena itthikuttākappehi bandhanti tiṭṭhasi. Yenāhaṃ idāni ediso jāto, tasmā taṃ pariccajāmīti adhippāyo.

Evam (..0234) vutte cāpā taṃ nivattetukāmā “**ehi, kāḷā**”ti gāthamāha. Tassattho-kāḷavaṇṇatāya, **kāḷa**, upaka, ehi **nivattassu** mā pakkami, pubbe viya kāme paribhuñja, ahañca ye ca me santi ñātakā, te sabbeva tuyhaṃ mā pakkamitukāmātāya **vasikatā** vasavattino katāti.

Taṃ sutvā upako “**etto cāpe**”ti gāthamāha. Tattha **cāpeti** cāpe. Cāpasadisa-aṅgalaṭṭhitāya hi sā, cāpāti nāmaṃ labhi, tasmā, cāpāti vuccati. Tvaṃ cāpe, yathā bhāsasi, idāni yādisaṃ kathesi, ito **catubbhāgameva** piyasamudācāraṃ kareyyāsī. Tayi **rattassa** rāgābhibhūtassa purisassa uḷāraṃ vata taṃ siyā, ahaṃ pane-tarahi tayi kāmesu ca viratto, tasmā cāpāya vacane na tiṭṭhāmīti adhippāyo.

Puna, cāpā, attani tassa āsattiṃ uppādetukāmā “**kāḷaṅginin**”ti āha. Tattha, **kāḷāti** tassālapanaṃ. **Āṅgininti** aṅgalaṭṭhisampannaṃ. **Ivāti** upamāya nipāto. **Takkāriṃ pupphitaṃ girimuddhanī**ti pabbatamuddhani ṭhitaṃ supupphitadālima-laṭṭhiṃ viya. “Ukkāgārin”ti ca keci paṭhanti, aṅgathilaṭṭhiṃ viyāti attho. Girimu-ddhanīti ca idaṃ kenaci anupahatasobhatādassanattaṃ vuttaṃ. Keci “kāḷiṅginin”-ti pāṭhaṃ vatvā tassa kumbhaṇḍalatāsadisanti atthaṃ vadanti. **Phullaṃ dālimala-ṭṭhiṃvāti** pupphitaṃ bijapūralataṃ viya. **Antodipeva pāṭalinti** dīpakabbhantare pupphitapāṭalirukkhaṃ viya, dīpaggahaṇaṅcetta sobhāpāṭihāriyadassanatta-meva.

Haricandanalittaṅginti lohitaandanena anulittasabbaṅgiṃ. **Kāsikuttamadhāri-ninti** uttamakāsikavatthadharaṃ. **Taṃ manti** tādisaṃ maṃ. **Rūpavatiṃ santinti** rūpasampannaṃ samānaṃ. **Kassa ohāya gacchasīti** kassa nāma sattassa, kassa vā hetuno, kena kāraṇena, ohāya pahāya pariccajivā gacchasi.

Ito parampi tesam vacanapaṭivacanagāthāva ṭhapetvā pariyosāne tisso gāthā. Tattha **sākuntikovāti** sakuṇaluddo viya. **Āharimena rūpenāti** kesamaṇḍanādinā sarīrajagganena ceva vatthābharaṇādinā (..0235) ca abhisāṅkhārikena rūpena vaṇṇena kittimena cāturiyenāti attho. **Na maṃ tvaṃ bādhayissasīti** pubbe viya idāni maṃ tvaṃ na bādhituṃ sakkhissasi.

Puttaphalanti puttasaṅkhātāṃ phalaṃ puttapasavo.

Sappaññāti paññavanto, saṃsāre ādinavavibhāvinīyā paññāya samannāgatāti adhippāyo. Te hi appaṃ vā mahantaṃ vā ñātiparivaṭṭaṃ bhogakkhandhaṃ vā pahāya pabbajanti. Tenāha- “**pabbajanti mahāvīrā, nāgo chetvāva bandhanan**” ti, ayabandhanaṃ viya hatthināgo ghibandhanaṃ chinditvā mahāvīriyāva pabbajanti, na nihīnavīriyāti attho.

Daṇḍenāti yena kenaci daṇḍena. **Churikāyāti** khurena. **Bhūmiyaṃ vā nisumbhissanti** pathaviyaṃ pātetvā pothānavijjhanādinā vibādhissāmi. **Puttasokā na gacchāsīti** puttasokanimittaṃ na gacchissasi.

Padāhisīti dassasi. **Puttakatteti** puttakāraṇā. **Jammīti** tassā ālapanāṃ, lāmaketi attho.

Idāni tassa gamaṃ anujānitvā gamaṇaṭṭhānaṃ jānituṃ “**handā kho**” ti gāthamāha.

Itaro pubbe ahaṃ anīyānikaṃ sāsanaṃ paggayha aṭṭhāsīṃ, idāni pana niyyānike anantajinassa sāsane ṭhātukāmo, tasmā tassa santikaṃ gamissāmīti dassento “**ahumhā**” ti-ādimāha. Tattha **gaṇinoti** gaṇadharā. **Assamaṇāti** na samitapāpā. **Samaṇamāninoti** samitapāpāti evaṃ saññino. **Vicarimhāti** pūraṇādīsu attānaṃ pakkhipitvā vadati.

Nerañjaraṃ patīti nerañjarāya nadiyā samīpe tassā tīre. **Buddhoti** abhisambodhiṃ patto, abhisambodhiṃ patvā dhammaṃ desento sabbakālaṃ bhagavā tattheva vasīti adhippāyena vadati.

Vandanaṃ dāni me vajjāsīti mama vandanaṃ vadeyyāsi, mama vacanena lokanāthaṃ anuttaraṃ vadeyyāsīti attho. **Padakkhiṇaṅca katvāna, ādiseyyāsi dakkhiṇanti** buddhaṃ bhagavantaṃ tikkhattuṃ padakkhiṇaṃ katvāpi catūsu ṭhānesu (..023) vanditvā, tato puññato mayhaṃ pattidānaṃ dento padakkhiṇaṃ ādiseyyāsi buddhaguṇānaṃ sutapubbattā hetusampannatāya ca evaṃ vadati.

Etaṃ kho labbhamamhehīti etaṃ padakkhiṇakaraṇaṃ puññaṃ amhehi tava dātuṃ sakkā, na nivattanaṃ, pubbe viya kāmūpabhogo ca na sakkāti adhippāyo. **Te vajjanti** tava vandanaṃ vajjaṃ vakkhāmi.

Soti kāḷo, addasāsīti addakkhi.

Satthudesanāyaṃ saccakathāya padhānattā tabbinimuttāya abhāvato “**dukkhan**” ti-ādi vuttaṃ, sesaṃ vuttanayameva.

Cāpātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Sundarītherīgāthāvaṇṇanā

Petāni bhoti puttānī-ādikā sundariyā theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī ito ekatiṃsakappe vessabhussa bhagavato kāle kulagehe nibbattitvā viññutaṃ patvā ekadivasam satthāraṃ piṇḍāya carantaṃ disvā pasannamānasā bhikkhaṃ datvā pañcapatiṭṭhitena vandi. Satthā tassā cittappasādaṃ ñatvā anumodanaṃ katvā pakkāmi. Sā tena puññakammena tāvatimsesu nibbattitvā tattha yāvatāyukaṃ ṭhatvā dibbasampattiṃ anubhavitvā tato cutā aparāparaṃ sugatīsuyeva saṃsāranti paripakkaññā hutvā imasmim buddhuppāde bārāṇasiyaṃ sujātassa nāma brāhmaṇassa dhītā hutvā nibbatti. Tassā rūpasampattiyā **sundarī**ti nāmaṃ ahosi. Vayappattakāle cassā kaniṭṭhabhātā kālamakāsi. Athassā pitā puttasokena abhibhūto tattha tattha vicaranto vāsiṭṭhittheriyā samāgantvā taṃ sokavinodanakāraṇaṃ pucchanto “petāni bhoti puttānī”ti-ādikā dve gāthā abhāsi. Therī taṃ sokābhībhūtaṃ ñatvā sokaṃ vinodetukāmā “bahūni puttasatānī”ti-ādikā dve gāthā vatvā attano asokabhāvaṃ kathesi. Taṃ (..0237) sutvā brāhmaṇo “kathaṃ tvaṃ, ayye, evaṃ asokā jātā”ti āha. Tassa therī ratanattayaguṇaṃ kathesi.

Atha brāhmaṇo “kuhiṃ satthā”ti pucchitvā “idāni mithilāyaṃ viharatī”ti taṃ sutvā tāvadeva rathaṃ yojetvā rathena mithilaṃ gantvā satthāraṃ upasaṅkamtivā vanditvā sammodaniyaṃ kathaṃ katvā ekamantaṃ nisīdi. Tassa satthā dhammaṃ desesi. So dhammaṃ sutvā paṭiladdhasaddho pabbajitvā vipassanaṃ paṭṭhapetvā ghaṭento vāyamanto tatiye divase arahattaṃ pāpuṇi. Atha sārathi rathaṃ ādāya bārāṇasiṃ gantvā brāhmaṇiyā taṃ pavattiṃ ārocesi. Sundarī attano pitu pabbajitabhāvaṃ sutvā, “amma, ahampi pabbajissāmi”ti mātaraṃ āpucchi. Mātā “yaṃ imasmim gehe bhogajātaṃ, sabbam taṃ tuyhaṃ santakaṃ, tvaṃ imassa kulassa dāyādikā paṭipajja, imaṃ sabbabhogaṃ paribhuñja, mā pabbaji”ti āha. Sā “na mayhaṃ bhogehi attho, pabbajissāmevāhaṃ, ammā”ti mātaraṃ anujānāpetvā mahatiṃ sampattiṃ kheḷapiṇḍaṃ viya chaḍḍetvā pabbaji. Pabbajitvā ca sikkhamānāyeva hutvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā ghaṭenti vāyamanti hetusampannatāya ñāṇassa paripākaṃ gatattā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **apadāne**-

“Piṇḍapātaṃ carantassa, vessabhussa mahesino;
kaṭacchubhikkhamuggayha, buddhassetṭhassadāsahaṃ.

“Paṭiggahetvā sambuddho, vessabhū lokanāyako;
vīthiyā saṅghito satthā, akā me anumodanaṃ.

“Kaṭacchubhikkhaṃ datvāna, tāvatimsaṃ gamissasi;
chattimsadevarājūnaṃ, mahesittaṃ karissasi.

“Paññāsaṃ cakkavattīnaṃ, mahesittaṃ karissasi;
manasā patthitaṃ sabbam, paṭilacchasi sabbadā.

“Sampattiṃ anubhotvāna, pabbajissasi kiñcanā;
sabbāsava pariññāya, nibbāyissasināsavā.

“Idaṃ (..0238) vatvāna sambuddho, vessabhū lokanāyako;
nabhaṃ abbhuggamī vīro, haṃsarājāva ambare.

“Sudinnaṃ me dānavaraṃ, suyitṭhā yāgasampadā;
kaṭacchubhikkhaṃ datvāna, pattāhaṃ acalaṃ padaṃ.

“Ekatiṃse ito kappe, yaṃ dānamadadiṃ tadā;
duggatiṃ nābhijānāmi, bhikkhādānassidaṃ phalaṃ.

“Kilesā jhāpitā mayhaṃ ...pe... kataṃ buddhassa sāsanan”ti.

Arahattaṃ pana patvā phalasukhena nibbānasukhena ca viharantī aparabhāge
“satthu purato sīhanādaṃ nadissāmi”ti upajjhāyaṃ āpucchitvā bārāṇasito nikkha-
mitvā sambahulāhi bhikkhunīhi saddhiṃ anukkamena sāvattiṃ gantvā satthu
santikaṃ upasaṅkamtivā satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ ṭhitā satthārā katapaṭisa-
nthārā satthu orasadhītubhāvādivibhāvanena aññaṃ byākāsi. Athassā mātaraṃ
ādiṃ

katvā sabbo ñātigaṇo parijano ca pabbaji. Sā aparabhāge attano paṭipattiṃ pacca-
vekkhitvā pitarā vuttagātham ādiṃ katvā udānavasena-

313. “Petāni bhoti puttāni, khādamānā tuvaṃ pure;
tuvaṃ divā ca ratto ca, atīva paritappasi.

314. “Sājja sabbāni khāditvā, sataputtāni brāhmaṇi;
vāseṭṭhi kena vaṇṇena, na bālham paritappasi.

315. “Bahūni puttāsātāni, ñātisaṅghasātāni ca;
khāditāni atītaṃse, mama tuñhañca brāhmaṇa.

316. “Sāham nissaraṇam ñatvā, jātiyā maraṇassa ca;
na socāmi na rodāmi, na cāpi paritappayim.

317. “Abbhutaṃ vata vāseṭṭhi, vācam bhāsasi edisiṃ;
kassa tvaṃ dhammamaññāya, giraṃ bhāsasi edisiṃ.

318. “Esa brāhmaṇa sambuddho, nagaram mithilam pati;
sabbadukkhappahānāya, dhammam desesi pāṇinam.

319. “Tassa (..0239) brahme arahato, dhammam sutvā nirūpadhiṃ;
tattha viññātasaddhammā, puttasokam byapānudhiṃ.

320. “So ahampi gamissāmi, nagaram mithilam pati;
appeva maṃ so bhagavā, sabbadukkhā pamocaye.

321. “Addasa brāhmaṇo buddham, vippamuttaṃ nirūpadhiṃ;
svassa dhammadesesi, muni dukkhassa pāragū.

322. “Dukkham dukkhasamuppādam, dukkhassa ca atikkamam;
ariyam caṭṭhaṅgikam maggam, dukkhūpasamagāminam.

323. “Tattha viññātasaddhammo, pabbajam samarocayi;
sujāto tīhi rattīhi, tisso vijjā aphasayi.

324. “Ehi sārathi gacchāhi, ratham niyyādayāhimam;
ārogyam brāhmaṇim vajja, pabbaji dāni brāhmaṇo;
sujāto tīhi rattīhi, tisso vijjā aphasayi.

325. “Tato ca rathamādāya, sahassañcāpi sārathi;
ārogyam brāhmaṇimvoca, ‘pabbaji dāni brāhmaṇo;
sujāto tīhi rattīhi, tisso vijjā aphasayi.

326. “Etañcāham assaratham, sahassañcāpi sārathi;
tevijjam brāhmaṇam sutvā, puṇṇapattam dadāmi te.

327. “Tuyheva hotvassaratho, sahassañcāpi brāhmaṇi;
ahampi pabbajissāmi, varapaññassa santike.

328. “Hatthi gavassam maṇikuṇḍalañca, phitañcimagam gahavibhavam pahāya;
pitā pabbajito tuyham, bhuñja bhogaṇi sundarī;
tuvaṃ dāyādikā kule.

329. “Hatthi (..0240) gavassam maṇikuṇḍalañca, rammam cimam gahavi-
bhavam pahāya;
pitā pabbajito mayham, puttasokena aṭṭito;
ahampi pabbajissāmi, bhātusokena aṭṭitā.

330. “So te ijhatu saṅkappo, yam tvaṃ patthesi sundarī;

uttiṭṭhapiṇḍo uñcho ca, paṃsukūlañca cīvaram;
etāni abhisambhontī, paraloke anāsavā.

331. “Sikkhamānāya me ayye, dibbacakkhu visodhitam;
pubbenivāsam jānāmi, yattha me vusitam pure.

332. “Tvaṃ nissāya kalyāṇi, theri saṅghassa sobhane;
tisso vijjā anuppattā, kataṃ buddhassa sāsanaṃ.

333. “Anujānāhi me ayye, icche sāvatti gantave;
sīhanādam nadissāmi, buddhaseṭṭhassa santike.

334. “Passa sundari satthāraṃ, hemavaṇṇaṃ harittacaṃ;
adantānaṃ dametāraṃ, sambuddhamakutobhayaṃ.

335. “Passa sundarimāyantim, vippamuttaṃ nirūpadhim;
vītarāgaṃ viṣaṃyuttaṃ, katakiccamanāsavaṃ.

336. “Bārāṇasito nikkhamma, tava santikamāgatā;
sāvika te mahāvīra, pāde vandati sundarī.

337. “Tvaṃ buddho tvaṃ satthā, tuyhaṃ dhītāmi brāhmaṇa;
orasā mukhato jātā, katakiccā anāsavā.

338. “Tassā te svāgataṃ bhadde, tato te adurāgataṃ;
evañhi dantā āyanti, satthu pādāni vandikā;
vītarāgā viṣaṃyuttā, katakiccā anāsavā”ti.-

Imā gāthā paccudāhāsi.

Tattha (..0241) **petānī**ti matāni. **Bhotī**ti taṃ ālapati. **Puttānī**ti liṅgavipallāsenā vuttaṃ, pete putteti attho. Eko eva ca tassā putto mato, brāhmaṇo pana “cirakālaṃ ayaṃ sokena aṭṭā hutvā vicari, bahū maññe imissā puttā matā”ti evaṃsaññī hutvā bahuvacanenāha. Tathā ca “sājja sabbāni khāditvā sataputtānī”ti. **Khādamānā**ti lokavohāravasena khuṃsanavacanametaṃ. Loke hi yassā itthiyā jātajātā puttā maranti, taṃ garahantā “puttakhādinī”ti-ādiṃ vadanti. **Atīvā**ti ativiya bhusaṃ. **Paritappasī**ti santappasi, pureti yojanā. Ayañhettha saṅkhepattho- bhoti vāseṭṭhi, pubbe tvaṃ mataputtā hutvā socantī paridevantī ativiya sokāya samappitā gāmanigamarājadhāniyo āhiṇḍasi.

Sājjati sā ajja, sā tvaṃ etarahīti attho. “Sajja”ti vā pāṭho. **Kena vaṇṇenā**ti kena kāraṇena.

Khāditānīti therīpi brāhmaṇena vuttapariyāyeneva vadati. Khāditāni vā byagghadīpibiḷārādijātiyo sandhāyevamāha. **Atītaṃseti** atītaḷṭhāse, atikkantabhavesūti attho. **Mama tuyhañcā**ti mayā ca tayā ca.

Nissaraṇaṃ ṇātvā jātiyā maraṇassa cāti jātijarāmarāṇānaṃ nissaraṇabhūtaṃ nibbānaṃ maggañāṇena paṭivijjhivā. **Na cāpi paritappayinti** na cāpi upāyāsasiṃ, ahaṃ upāyāsaṃ na āpajjinti attho.

Abbhutaṃ vatāti acchariyaṃ vata. Tañhi abbhutaṃ pubbe abhūtaṃ abbhutanti vuccati. **Edisinti** evarūpiṃ, “na socāmi na rodāmi, na cāpi paritappayin”ti evaṃ socanādīnaṃ abhāvadīpaniṃ vācaṃ. **Kassa tvaṃ dhammaññāyā**ti kevalaṃ yathā ediso dhammo laddhuṃ na sakkā, tasmā kassa nāma satthuno dhammaññāya giraṃ bhāsasi edisanti satthāraṃ sāsanañca pucchati.

Nirūpadhinti niddukkhaṃ. **Viññātasaddhammā**ti paṭividdha-ariyasaccadhammā. **Byapānudinti** nīhariṃ pajahiṃ.

Vippamuttanti (..0242) sabbaso vimuttaṃ, sabbakilesehi sabbabhavehi ca viṣaṃyuttaṃ. **Svassā**ti so sammāsambuddho assa brāhmaṇassa.

Tatthāti tassaṃ catusaccadhammadesanāyaṃ.

Rathaṃ niyyādayāhimanti imaṃ rathaṃ brāhmaṇiyā niyyādehi.

Sahassañcāpīti maggaparibbayatthaṃ nītaṃ kahāpaṇasahassañcāpi ādāya niyyādehīti yojanā.

Assarathanti assayuttarathaṃ. **Puṇṇapattanti** tuṭṭhidānaṃ.

Evaṃ brāhmaṇiyā tuṭṭhidāne diyyamāne taṃ asampaṭicchanto sārathi “tuyheva hotū”ti gāthaṃ vatvā satthu santikameva gantvā pabbaji. Pabbajite pana sārathimhi brāhmaṇī attano dhītaraṃ sundariṃ āmantetvā gharāvāse niyojenti “**hatthī gavassan**”ti gāthamāha. Tattha **hatthī**ti hatthino. **Gavassanti** gāvo ca assā ca. **Maṇikuṇḍalañcā**ti maṇi ca kuṇḍalāni ca. **Phītañcimam gahavibhavaṃ pahāyā**ti imaṃ hatthi-ādippabhedam yathāvuttaṃ avuttañca khattavatthuhiraññasuvaṇṇā-dibhedam phitaṃ pahūtañca gahavibhavaṃ gehūpakaraṇam aññañca dāsīdāsā-dikaṃ sabbaṃ pahāya tava pitā pabbajito. **Bhuñja bhogāni sundarī**ti sundari, tvaṃ ime bhoge bhuñjassu. **Tuvaṃ dāyādikā kuleti** tuvañhi imasmim kule dāyajjārahāti.

Taṃ sutvā sundarī attano nekkhammajjhāsayaṃ pakāsentī “**hatthīgavassan**”-ti-ādimāha.

Atha naṃ mātā nekkhammeyeva niyojenti “**so te ijhatū**”ti-ādinā diyaḍḍhagāthamāha. Tattha **yaṃ tvaṃ patthesi sundarī**ti sundari tvaṃ idāni yaṃ patthesi ākaṅkhasi. So tava pabbajjāya **saṅkappo** pabbajjāya chando **ijhatu** anantarāyena sijhatu. **Uttiṭṭhapiṇḍoti** ghare ghare patiṭṭhitvā laddhabbabhikkhāpiṇḍo. **Uñchoti** tadatthaṃ gharapaṭipāṭiyā āhiṇḍanaṃ uddissa ṭhānañca. **Etānī**ti uttiṭṭhapiṇḍādīni. **Abhisambhontī**ti anibbinnarūpā jaṅghabalaṃ nissāya abhisambhavanti, sādhe-ntīti attho.

Atha sundarī “sādhu, ammā”ti mātuyā paṭissuṇitvā

nikkhamitvā bhikkhunupassayaṃ gantvā sikkhamānāyeva samānā tisso vijjā sacchikatvā “satthu (..0243) santikaṃ gamissāmi”ti upajjhāyaṃ ārocetvā bhikkhunīhi saddhiṃ sāvattiṃ agamāsi. Tena vuttaṃ “**sikkhamānāya me, ayye**”ti-ādi. Tattha **sikkhamānāya meti** sikkhamānāya samānāya mayā. **Ayyeti** attano upajjhāyaṃ ālapati.

Tuvaṃ nissāya kalyāṇi, theri saṅghassa sobhaneti bhikkhunisaṅghe vuddhatarabhāvena thiraguṇayogena ca saṅghattheri sobhanehi sīlādīhi samannāgatattā sobhane kalyāṇi kalyāṇamitte, ayye, taṃ nissāya mayā tisso vijjā anuppattā kataṃ buddhassa sāsantiyojanā.

iccheti icchāmi. Sāvatti gantaveti sāvattiṃ gantuṃ. **Sihanādaṃ nadissāmīti** aññābyākaraṇameva sandhāyāha.

Atha sundarī anukkamena sāvattiṃ gantvā vihāraṃ pavisitvā satthāraṃ dhammāsane nisinnaṃ disvā uḷāraṃ pītisomanassaṃ paṭisaṃvedayamānā attānameva ālapantī āha “**passa sundarī**”ti. **Hemavaṇṇanti** suvaṇṇavaṇṇaṃ. **Harittacanti** kañcanasannibhattacaṃ. Ettha ca bhagavā pītavaṇṇena “suvaṇṇavaṇṇo”ti vuccati. Atha kho sammadeva ghaṃsitvā jātihiṅgulakena anulimpitvā suparimajjitakañcanādāsasannibhoti dassetuṃ “hemavaṇṇaṃ”ti vatvā “harittacaṃ”ti vuttaṃ.

Passa sundarimāyantinti taṃ sundarināmikaṃ maṃ bhagavā āgacchanti passa. “**Vippamuttan**”ti-ādinā aññaṃ byākarontī pītivipphāravasena vadati.

Kuto pana āgatā, kattha ca āgatā, kīdisā cāyaṃ sundarīti āsaṅkantānaṃ āsaṅkaṃ nivattetuṃ “bārāṇasito”ti gāthaṃ vatvā tattha “sāvikā cā”ti vuttamatthaṃ pākaṭataraṃ kātuṃ “**tuvaṃ buddho**”ti gāthamāha. Tassattho- imasmiṃ sadevake loke tuvameveko sabbaññubuddho, diṭṭhadhammikasamparāyikaparamatthehi yathārahaṃ anusāsanato tuvaṃ me **satthā**, ahañca khīṇāsavabrāhmaṇī bhagavā tuyhaṃ ure vāyāma janitābhijātītāya **orasā**, mukhato pavattadhammaghosena sāsanaṃ ca mukhabhūtena ariyamaggena jātattā **mukhato jātā**, niṭṭhitapariññātādikaraṇiyatāya **katakiccā**, sabbaso āsavānaṃ khepittā **anāsavāti**.

Athassā (..0244) satthā āgamaṃ abhinandanto “**tassā te svāgatan**”ti gāthamāha. Tassattho- yā tvaṃ mayā adhigataṃ dhammaṃ yāthāvato adhigacchi. Tassā te, **bhadde** sundari, idha mama santike āgataṃ āgamaṃ su-āgataṃ. Tato eva taṃ **adurāgataṃ** na durāgataṃ hoti. Kasmā? Yasmā **evañhi dantā āyanti**, yathā tvaṃ sundari, evañhi uttamaṃ ariyamaggadamathena dantā tato eva sabbadhi **vītarāgā**, sabbesaṃ saṃyojanānaṃ samucchinnattā **visaṃyuttā** katakiccā anāsavā satthu pādānaṃ vandikā āgacchanti, tasmā tassā te svāgataṃ adurāgatanti yojanā.

Sundarītherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Subhākammāradhītherīgāthāvaṇṇanā

Daharāhanti-ādikā subhāya kammāradhītāya theriyā gāthā. Ayampi purimabu-

ddhesu katādhikārā tattha tattha bhave vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī anukkamena sambhāvitakusalamūlā upacitavimokkhasambhārā sugatīsuyeva saṃsarantī paripakkaññā hutvā imasmiṃ buddhuppāde rājagahe aññatarassa suvaṇṇakārassa dhītā hutvā nibbatti, rūpasampattisobhāya **subhāti** tassā nāmaṃ ahoṣi. Sā anukkamena viññutaṃ patvā, satthu rājagahappavesane satthari sañjā-tappasādā ekadivasaṃ bhagavantam upasaṅkamtivā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā tassā indriyaparipākaṃ disvā ajjhāsayānurūpaṃ catusaccagabbha-dhammaṃ desesi. Sā tāvadeva saḥassanayapaṭimaṇḍite sotāpattiphale pati-ṭṭhāsi. Sā aparabhāge gharāvāse dosaṃ disvā mahāpajāpatiyā gotamiyā santike pabbajitvā bhikkhunīsīle patiṭṭhitā uparimaggatthāya bhāvanamanuyuñji. Taṃ ñātakā kālena kālaṃ upasaṅkamtivā kāmehi nimantentā pahūtadhanaṃ vibhava-jātañca dassetvā palobhenti. Sā ekadivasaṃ attano santikaṃ upagatānaṃ gharā-vāsesu kāmesu ca ādīnavaṃ pakāsentī “daharāhan”ti-ādīhi catuvīsatiyā gāthāhi dhammaṃ kathetvā te nirāse katvā vissajjetvā vipassanāya kammaṃ karontī indriyāni pariyodapentī (..0245) bhāvanaṃ ussukkāpetvā na cirasseva saha paṭi-sambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Arahattaṃ pana patvā-

339. “Daharāhaṃ suddhavasana, yaṃ pure dhammamassuṇiṃ;
tassā me appamattāya, saccābhisamayo ahu.

340. “Tatohaṃ sabbakāmesu, bhusaṃ aratimajjhagaṃ;
sakkāyasmīṃ bhayaṃ disvā, nekkhamameva pīhaye.

341. “Hitvānaḥaṃ ñātigaṇaṃ, dāsakammakarāni ca;
gāmakhettāni phītāni, ramaṇīye pamodite.

342. “Pahāyahaṃ pabbajitā, sāpateyyamanappakaṃ;
evaṃ saddhāya nikkhamma, saddhamme suppavedite.

343. “Netam assa patirūpaṃ, ākiñcaññañhi patthaye;
yo jātarūpaṃ rajataṃ, chaḍḍetvā punarāgame.

344. “Rajataṃ jātarūpaṃ vā, na bodhāya na santiyā;
netam samaṇasārappaṃ, na etaṃ ariyaddhanaṃ.

345. “Lobhanaṃ madanañcetaṃ, mohanaṃ rajavaḍḍhanaṃ;
sāsaṅkaṃ bahu-āyāsaṃ, natthi cettha dhuvaṃ ṭhiti.

346. “Ettha rattā pamattā ca, saṃkiliṭṭhamaṇā narā;
aññamaññaena byāruddhā, puthū kubbanti medhagaṃ.

347. “Vadho bandho parikleso, jāni sokapariddavo;
kāmesu adhipannānaṃ, dissate byasanaṃ bahuṃ.

348. “Taṃ maṃ ñātī amittāva, kiṃ vo kāmesu yuñjatha;
jānātha maṃ pabbajitaṃ, kāmesu bhayadassiniṃ.

349. “Na hiraññasuvaṇṇena, parikkhīyanti āsavā;
amittā vadhakā kāmā, sapattā sallabandhanā.

350. “Taṃ maṃ ñātī amittāva, kiṃ vo kāmesu yuñjatha;
jānātha maṃ pabbajitaṃ, muṇḍaṃ saṅghāṭipārutaṃ.

351. “Uttiṭṭhapiṇḍo (..0246) uñcho ca, paṃsukūlañca cīvaraṃ;
etaṃ kho mama sārappaṃ, anagārūpanissayo.

352. “Vantā mahesihi kāmā, ye dibbā ye ca mānūsā;
khematṭhāne vimuttā te, pattā te acalaṃ sukhaṃ.
353. “Māhaṃ kāmehi saṃgacchiṃ, yesu tāṇaṃ na vijjati;
amittā vadhakā kāmā, aggikkhandhūpamā dukhā.
354. “Paripantho esa bhayo, savighāto sakaṇṭako;
gedho suvisamo ceso, mahanto mohanāmukho.
355. “Upasaggo bhīmarūpo, kāmā sappasirūpamā;
ye bālā abhinandanti, andhabhūtā puthujjanā.
356. “Kāmapaṅkena sattā hi, bahū loke aviddasū;
pariyantaṃ na jānanti, jātiyā maraṇassa ca.
357. “Duggatigamaṇaṃ maggaṃ, manussā kāmahetukaṃ;
bahuṃ ve paṭipajjanti, attano rogamāvahaṃ.
358. “Evaṃ amittajananā, tāpanā saṃkilesikā;
lokāmisā bandhanīyā, kāmā maraṇabandhanā.
359. “Ummādanā ullapanā, kāmā cittappamāthino;
sattānaṃ saṃkilesāya, khippaṃ mārena oḍḍitaṃ.
360. “Anantādīnavā kāmā, bahudukkhā mahāvisā;
appassādā raṇakarā, sukkapakkhavisosanā.
361. “Sāhaṃ etādisaṃ katvā, byasanaṃ kāmahetukaṃ;
na taṃ paccāgamissāmi, nibbānābhiratā sadā.
362. “Raṇaṃ taritvā kāmānaṃ, sītibhāvābhikaṅkhinī;
appamattā vihassāmi, sabbasaṃyojanakkhaye.
363. “Asokaṃ virajaṃ khemaṃ, ariyaṭṭhaṅgikaṃ ujum;
taṃ maggaṃ anugacchāmi, yena tiṇṇā mahesino.
364. “Imaṃ (..0247) passatha dhammaṭṭhaṃ, subhaṃ kammāradhītaṃ;
anejaṃ upasampajja, rukkhamaṃlamhi jhāyati.
365. “Ajjatṭhamī pabbajitā, saddhā saddhammasobhanā;
vinituppalavaṇṇāya, tevijjā maccuhāyinī.
366. “Sāyaṃ bhujissā aṇaṇā, bhikkhunī bhāvitindriyā;
sabbayogavisamṃyuttā, katakiccā anāsavā.
367. “Taṃ sakko devasaṅghena, upasaṅkamma iddhiyā;
namassati bhūtapati, subhaṃ kammāradhītaṃ”ti.– imā gāthā abhāsi;

Tattha **daharāhaṃ suddhavasanaṃ, yaṃ pure dhammamassuṇinti** yasmā ahaṃ
pubbe daharā taruṇī eva suddhavasanaṃ suddhavatthanivatthā alaṅkatappaṭiyattā
satthu santike dhammaṃ assosiṃ. **Tassā me appamattāya, saccābhisamayo**
ahūti yasmā ca tassā me mayhaṃ yathāsutaṃ dhammaṃ paccavekkhitvā appa-
mattāya upaṭṭhitassatiyā sīlaṃ adhiṭṭhahitvā bhāvanaṃ anuyuñjantiyāva catunnaṃ
ariyasaccānaṃ abhisamayo

“idaṃ dukkhan”ti-ādinā (paṭi. ma. 1.32) paṭivedho ahoṣi.

Tatohaṃ sabbakāmesu, bhusaṃ aratimajjhaganti tato tena kāraṇena satthu santike dhammassa sutattā saccānañca abhisamittā manussesu dibbesu cāti sabbesupi kāmesu bhusaṃ ativiya aratiṃ ukkaṅṭhiṃ adhigacchiṃ. **Sakkāyasmim** upādānakkhandhapañcake, **bhayaṃ** sappatiḥbhayabhāvaṃ ñāṇacakkhunā disvā, **nekkhammeva** pabbajjaṃ nibbānameva, **pīhaye** pihayāmi patthayāmi.

Dāsakammakarāni cāti dāse ca kammakāre ca, liṅgavipallāsena hetamaṃ vuttaṃ. **Gāmakhettāni** gāme ca pubbaṅṇāparaṅṇaviruhanakkhettāni ca, gāmapariyāpannāni vā khettāni. **Phitāni** samiddhāni. **Ramaṇiyeti** manuñṇe. **Pamodite** pamudite, bhogakkhandhe hitvāti sambandho. **Sāpateyyanti** santakamaṃ dhanamaṃ, maṇikanakarajatādipariggahavatthumaṃ. **Anappakanti** mahantaṃ, pahāyāti yojanā. **Evaṃ saddhāya nikkhammāti** “hitvānaḥaṃ ñātigaṇaṃ”ti-ādinā vuttappakārena (..0248) mahantaṃ ñātiparivaṭṭamaṃ mahantañca bhogakkhandhamaṃ pahāya kammakammaphalāni ratanattayañcāti saddheyyavatthumaṃ saddhāya saddahitvā gharato nikkhamma, **saddhamme supavedite** sammāsambuddhena suṭṭhu pavedite ariya-vinaye ahaṃ pabbajitā.

Evaṃ pabbajitāya pana **netamaṃ assa patirūpaṃ**, yadidaṃ chaḍḍitānaṃ kāmānaṃ paccāgamaṃ. **Ākiñcaññañhi patthayeti** ahaṃ akiñcanabhāvaṃ apariggahabhāvameva patthayāmi. **Yo jātarūparajataṃ, chaḍḍetvā punarāgamaṃ** yo puggalo suvaṇṇamaṃ rajataṃ aññaṃpi vā kiñci dhanajātaṃ chaḍḍetvā puna taṃ gaṇheyya, so paṇḍitānaṃ antare kathaṃ sīsaṃ ukkhipeyya?

Yasmā **rajataṃ jātarūpaṃ vā, na bodhāya na santiyā** na maggañāṇāya na nibbānāya hotīti attho. **Netamaṃ samaṇasāruppanti** etaṃ jātarūparajatādipariggahavatthu, tassa vā pariggaṇhanaṃ samaṇānaṃ sāruppaṃ na hoti. Tathā hi vuttaṃ “na kappati samaṇānaṃ sakyaputtiyānaṃ jātarūparajatan”ti-ādi (cūḷava. 446). **Na etaṃ ariyaddhananti** etaṃ yathāvuttapariggahavatthu saddhādidhanaṃ viya ariyadhammamayampi dhanamaṃ na hoti, na ariyabhāvāvahato. Tenāha “lobhana-ti-ādi.

Tattha **lobhananti** lobhuppādanaṃ. **Madananti** madāvahaṃ. **Mohananti** sammo-hajanaṃ. **Rajavaḍḍhananti** rāgarajādisaṃvaḍḍhanaṃ. Yena pariggahitaṃ, tassa āsaṅkāvahattā saha āsaṅkāya vattatīti **sāsaṅkaṃ**, yena pariggahitaṃ, tassa yato kuto āsaṅkāvahanti attho. **Bahu-āyāsanti** sajjanarakkhaṇādivasena bahuparissamaṃ. **Natthi cettha dhuvamaṃ ṭhitīti** etasmim dhane dhuvabhāvo ca ṭhitibhāvo ca natthi, cañcalamanavaṭṭhitamevāti attho.

Ettha rattā pamattā cāti etasmim dhane rattā sañjātarāgā dasakusaladhammesu satiyā vippavāsena pamattā. **Samkiliṭṭhamanā** lobhādisaṃkilesena samkiliṭṭhacittāva nāma honti. Tato ca **aññamaññaṃhi byāruddhā, puthū kubbanti medhagaṃ** antamaso mātāpi puttana, puttapi mātārāti evamaṃ aññamaññaṃ paṭi-ruddhā hutvā puthū sattā medhagaṃ kalahaṃ (..0249) karonti. Tenāha bhagavā-“puna capamaṃ, bhikkhave, kāmahetu kāmanidānaṃ kāmādhikaraṇamaṃ ...pe... mātāpi puttana vivadati puttapi mātārā vivadati”ti-ādi (ma. ni. 1.168, 178).

Vadhoti maraṇamaṃ. **Bandhoti** addubandhanādibandhanaṃ. **Pariklesoti** hattha-

cchedādiparikilesāpatti. **Jānīti** dhanajāni ceva parivārajāni ca. **Sokapariddavoti** soko ca paridevo ca. **Adhipannānanti** ajjhositānaṃ. **Dissate byasanaṃ bahunti** yathāvuttavadhabandhanādibhedamaṃ avuttañca domanassupāyāsādiṃ diṭṭhadhammikaṃ samparāyikañca bahuṃ bahuvidhamaṃ byasanaṃ anatto kāmesu dissateva.

Tamaṃ maṃ ñātī amittāva, kiṃ vo kāmesu yuñjathāti tādisaṃ maṃ yathā kāmesu virattaṃ tumhe ñātī ñātakā samānā anattakāmā amittā viya kiṃ kena kāraṇena kāmesu yuñjatha niyojetha. **Jānātha maṃ pabbajitaṃ, kāmesu bhayadassininti** kāme bhayato passantiṃ pabbajitaṃ maṃ ājānātha, kiṃ ettakaṃ tumhehi anaññāntanti adhippāyo.

Na hiraññasuvaṇṇena, parikkhīyanti āsavāti kāmāsavādayo hiraññasuvaṇṇena na kadāci parikkhayaṃ gacchanti, atha kho tehi eva parivaḍḍhanteva. Tenāha-
“**amittā vadhakā kāmā, sapattā sallabandhanā**” ti. Kāmā hi ahitāvahattā mettiyā abhāvena **amittā**, maraṇahetutāya ukkhittāsikavadhakasadisattā **vadhakā**, anubandhitvāpi anattāvahanatāya verānubandhasapattasadisattā **sapattā**, rāgādīnaṃ sallānaṃ bandhanato **sallabandhanā**.

Muḍḍanti muḍḍitakesaṃ. Tattha tattha nantakāni gahetvā saṅghāṭicivarapāru-panena **saṅghāṭipārutamaṃ.**

Uttiṭṭhapiṇḍoti vivaṭadvāre ghare ghare patiṭṭhitvā labhanakapiṇḍo. **Uñchoti** tadatthamaṃ uñchācariyā. **Anagārūpanissayoti** anagārānaṃ pabbajitānaṃ upagantvā nissitabbato upanissayabhūto jīvitaparikkhāro. Tañhi nissāya pabbajitā jīvanti.

Vantāti (..0250) chaḍḍitā. **Mahesīhīti** buddhādīhi mahesīhi. **Khematṭhāneti** kāma-
yogādīhi anupaddavaṭṭhānabhūte nibbāne. **Teti** mahesayo. **Acalaṃ sukhanti** nibbānasukhamaṃ pattā. Tasmā tamaṃ patthentena kāmā pariccajitabbāti adhippāyo.

Māhamaṃ kāmehi saṃgacchinti ahaṃ kadācīpi kāmehi na samāgaccheyyamaṃ. Kasmāti ce āha- “**yesu tānaṃ na vijjati**” ti-ādi, yesu kāmesu upaparikkhiyamānesu ekasmimpi anattaparittānaṃ nāma natthi. **Aggikkhandhūpamā** mahābhitāpa-ṭṭhena. **Dukhā** dukkhamatṭhena.

Paripantho esa bhayo yadidaṃ kāmā nāma aviditavipulānatthāvahattā. **Savi-
ghāto** cittavighātakarattā. **Sakaṇṭako** vinivijjanattā. **Gedho suvisamo cesoti** giddhihetutāya gedho. Suṭṭhu visamo mahāpalibodho so. Duratikkamanatṭhena **mahanto**. **Mohanāmukho** mucchāpattihetuto.

Upasaggo bhīmarūpoti atibhiṃsanakasabhāvo, mahanto devatūpasaggo viya anattakādīdukkhāvahanato. **Sappasirūpamā kāmā** sappatibhayaṭṭhena.

Kāmapaṅkena sattāti kāmasaṅkhātena paṅkena sattā laggā.

Duggatigamaṃ magganti nirayādi-apāyagāminamaṃ maggaṃ. **Kāmahetukanti** kāmopabhogahetukaṃ. **Bahunti** pāṇātipātādibhedena bahuvidhamaṃ. **Rogamāva-
hanti** rujanatṭhena rogasaṅkhātassa diṭṭhadhammikādibhedassa dukkhassa āva-
hanakaṃ.

Evanti “amittā vadhakā” ti-ādinā vuttappakārena. **Amittajananāti** amittabhā-
vassa nibbattanakā. **Tāpanāti** santāpanakā, tapaniyāti attho. **Samkilesikāti** samki-

lesāvahā. **Lokāmisāti** loke āmisabhūtā. **Bandhaniyāti** bandhabhūtehi saṃyojanehi vaḍḍhitabbā, saṃyojanīyāti attho. **Maraṇabandhanāti** bhavādīsu nibbattinimitatāya pavattakāraṇato ca maraṇavibandhanā.

Ummādanāti (..0251) vipariṇāmadhammānaṃ viyogavasena sokummādarkarā, vaḍḍhiyā vā uparūparimadāvahā. **Ullapanāti** “aho sukhaṃ aho sukhaṃ”ti uddhaṃ uddhaṃ lapāpanakā. “Ullolanā”tipi pāṭho, bhattapiṇḍanimittam naṅguṭṭham ullo-lento sunakho viya āmisahetu satte uparūparilālanā, parābhavāvaññātapāpanakāti attho. **Cittappamāthinoti** pariḷāhuppādanādinā sampati āyatiñca cittassa pamathanasilā. “Cittappamaddino”ti vā pāṭho, so evattho. Ye pana “cittappamādino”ti vadanti, tesam cittassa pamādāvahāti attho. **Samkilesāyāti** vibādhanāya upatāpanāya vā. **Khippaṃ mārena oḍḍitanti** kāmā nāmete mārena oḍḍitam kuminanti daṭṭhabbā sattānaṃ anattāvahanato.

Anantādīnavāti “lobhanaṃ madanañcetan”ti-ādinā, “idha sītassa purakkhato uṇhassa purakkhato”ti-ādinā (ma. ni. 1.167) ca dukkhakkhandhasuttādīsu vuttanayena avariyaṇṇādinavā bahudosā. **Bahudukkhāti** āpāyikādibahuvidhadukkhānubandhā. **Mahāvisāti** kaṭukāsayhaphalatāya halāhalādīmahāvisasasī. **Appassādāti** sathadhārāgatamadhubindu viya parittassādā. **Raṇakarāti** sārāgādisaṃvaḍḍhakā. **Sukkapakkhavisosanāti** sattānaṃ anavajjakotṭhāsassa vināsakā.

Sāhanti sā ahaṃ, heṭṭhā vuttanayeneva satthu santike dhammaṃ sutvā paṭiladdhasaddhā kāme pahāya pabbajitvā ṭhitāti attho. **Etādisanti** evarūpaṃ vuttappakāraṃ. **Katvāti** iti katvā, yathāvuttakāraṇenāti attho. **Na taṃ paccāgamissāmīti** taṃ mayā pubbe vantakāme puna na paribhuñjissāmi. **Nibbānābhiratā sadāti** yasmā pabbajitakālato paṭṭhāya sabbakālam nibbānābhiratā, tasmā na taṃ paccāgamissāmīti yojanā.

Raṇam taritvā kāmānanti kāmānaṃ raṇam taritvā, tañca mayā kātabbamaṃ ariyamaggasaṃpahāraṃ katvā. **Sītibhāvābhikaṅkhinīti** sabbakilesadarathapariḷāhavūpasamena sītibhāvāsaṅkhātamaṃ arahattamaṃ abhikaṅkhanti. **Sabbasaṃyojanakkhāyeti** sabbesaṃ saṃyojanānaṃ khayabhūte nibbāne abhiratā.

Yena (..0252) **tiṇṇā mahesinoti** yena ariyamaggena buddhādayo mahesino saṃsāramahoghaṃ tiṇṇā, ahampi tehi gatamaggamaṃ anugacchāmi, silādipaṭipattiyā anupāpuṇāmīti attho.

Dhammaṭṭhanti ariyaphaladhamme ṭhitamaṃ. **Anejanti** paṭippassaddha ejaṭāya anejanti laddhanāmaṃ aggaphalaṃ. **Upasampajjāti** sampādetvā aggamaggādhi-gamena adhigantvā. **Jhāyatīti** tameva phalajjhānaṃ upanijjhāyati.

Ajjaṭṭhamī pabbajitāti pabbajitā hutvā pabbajitato paṭṭhāya ajja aṭṭhamadivaso, ito atīte aṭṭhamiyaṃ pabbajitāti attho. **Saddhāti** saddhāsammaṇṇā. **Saddhammasobhanāti** saddhammādhigamena sobhanā.

Bhujissāti dāsabhāvasadisānaṃ kilesānaṃ pahānena bhujissā. Kāmacchandā-di-ṇāpagamena aṇaṇā.

Imā kira tisso gāthā pabbajitvā aṭṭhame divase arahattamaṃ patvā aññatarasmiṃ rukkhamūle phalasaṃpattimaṃ samāpajjitvā nisinnaṃ therimaṃ bhikkhūnaṃ dassetvā pasamsantena bhagavatā vuttā.

Atha sakko devānamindo taṃ pavattiṃ dibbena cakkhunā disvā “evaṃ satthārā pasamsīyamānā ayaṃ therī yasmā devehi ca payirupāsitabbā”ti tāvadeva tāvattiṃ-sehi devehi saddhiṃ upasaṅkamtivā abhivādetvā añjaliṃ paggayha aṭṭhāsi. Taṃ sandhāya saṅgītikārehi vuttaṃ-

“Taṃ sakko devasaṅghena, upasaṅkamma iddhiyā;
namassati bhūtapati, subhaṃ kammāradhītan”ti.

Tattha tīsu kāmabhavesu bhūtānaṃ sattānaṃ pati issaroti katvā **bhūtapatī** laddhanāmo sakko devarājā devasaṅghena saddhiṃ taṃ subhaṃ kammāradhī-taraṃ attano deviddhiyā upasaṅkamma namassati, pañcapattiṭṭhitena vandatī attho.

Subhākammāradhītutherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Vīsatinipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

14. Tiṃsanipāto

1. Subhājīvakambavanikātherīgāthāvaṇṇanā

Tiṃsanipāte (..0253) **jīvakambavanaṃ rammanti**-ādikā subhāya jīvakambavani-kāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava viva-ṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī, sambhāvitakusalamūlā anukkamena paribrū-hitavimokkhasambhārā paripakkaññā hutvā, imasmiṃ buddhuppāde rājagahe brāhmaṇamahāsālakule nibbatti, **subhātissā** nāmamahosi. Tassā kira sarīrāvaya-
yavā sobhanavaṇṇayuttā ahesuṃ, tasmā subhāti anvatthameva nāmaṃ jātaṃ. Sā satthu rājagahappavesane paṭiladdhasaddhā upāsikā hutvā aparabhāge saṃsāre jātasaṃvegā kāmesu ādīnavaṃ disvā nekkhammañca khemato sallakkhantī mahāpajāpatiyā gotamiyā santike pabbajitvā vipassanāya kammaṃ karontī katipā-heneva anāgāmi-phale paṭiṭṭhāsi.

Atha naṃ ekadivasaṃ aññataro rājagahavāsī dhuttapuriso taruṇo paṭhamayo-bbane ṭhito jīvakambavane divāvihārāya gacchantiṃ disvā paṭibaddhacitto hutvā maggaṃ ovaranto kāmehi nimantesi. Sā tassa nānappakārehi kāmānaṃ ādī-
navaṃ attano ca nekkhammajjhāsayaṃ pavedentī dhammaṃ kathesi. So dhammakathaṃ sutvāpi na paṭikkamati, nibandhatiyeva. Therī naṃ attano vacane atiṭṭhantaṃ akkhimhi ca abhirattaṃ disvā, “handā, tayā sambhāvitaṃ akkhin”ti attano ekaṃ akkhim uppāṭetvā tassa upanesi. Tato so puriso santāso saṃvega-jāto tattha vigatarāgo va hutvā therim khamāpetvā gato. Therī satthu santikaṃ aga-māsi. Satthuno saha dassanenevassā akkhi paṭipākatikaṃ ahosi. Tato sā buddha-gatāya pītiyā nirantaraṃ phuṭā hutvā aṭṭhāsi. Satthā tassā cittācāraṃ ṇatvā dhammaṃ desetvā aggamaggaṭṭhāya kammaṭṭhānaṃ ācikkhi. Sā pītiṃ vikkha-
mbhetvā tāvadeva vipassanaṃ vaḍḍhetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Arahattaṃ pana patvā phalasukhena nibbānasukhena viharantī attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā attanā tena ca dhuttapurisena vuttagāthā udānavasena-

368. “Jīvakambavanaṃ (..0254) rammaṃ, gacchantiṃ bhikkhuniṃ subhaṃ;
dhuttako sannivāresi, tamenāṃ abravī subhā.

369. “Kiṃ te aparādhitāṃ mayā, yaṃ maṃ ovariyāna tiṭṭhasi;
na hi pabbajitāya āvuso, puriso samphusanāya kappati.

370. “Garuke mama satthusāsane, yā sikkhā sugatena desitā;
parisuddhapadaṃ anaṅgaṇaṃ, kiṃ maṃ ovariyāna tiṭṭhasi.

371. “Āvilacitto anāvilāṃ, sarajo vītarajaṃ anaṅgaṇaṃ;
sabbattha vimuttamānasaṃ, kiṃ maṃ ovariyāna tiṭṭhasi.

372. “Daharā ca apāpikā casi, kiṃ te pabbajjā karissati;
nikkhipa kāsāyacīvaraṃ, ehi ramāma supupphite vane.

373. “Madhurañca pavanti sabbaso, kusumarajena samuṭṭhitā dumā;
paṭhamavasanto sukho utu, ehi ramāma supupphite vane.

374. “Kusumitasikharā ca pādapā, abhigajjantiva māluteritā;
kā tuyhaṃ rati bhavissati, yadi ekā vanamogahissasi.
375. “Vāḷamigasaṅghasevitaṃ, kuṅjaramattakareṇuloḷitaṃ;
asahāyikā gantumicchasi, rahitaṃ bhimsanakaṃ mahāvanaṃ.
376. “Tapanīyakatāva (..0255) dhītikā, vicarasi cittalateva accharā;
kāśikasukhumehi vaggubhi, sobhasī suvasanehi nūpame.
377. “Ahaṃ tava vasānugo siyaṃ, yadi viharemase kānanantare;
na hi matthi tayā piyattaro, pāṇo kinnarimandalocane.
378. “Yadi me vacanaṃ karissasi, sukhitā ehi agāramāvasa;
pāsādanivātavāsini, parikammaṃ te karontu nāriyo.
379. “Kāśikasukhumāni dhāraya, abhiropehi ca mālavaṇṇakaṃ;
kañcanaṃ nimuttakaṃ bahuṃ, vividhaṃ ābharaṇaṃ karomi te.
380. “Sudhotarajapacchadaṃ subhaṃ, gonakatūlikasanthataṃ navamaṃ;
abhīruha sayanaṃ mahārahaṃ, candanaṃ aṇḍitasāragandhikaṃ.
381. “Uppalaṃ cudakā samuggataṃ, yathā taṃ amanussasevitaṃ;
evaṃ tvaṃ brahmacārini, sakesaṅgesu jamaṃ gamissasi.
382. “Kiṃ te idha sāsasammataṃ, kuṇapapūramhi susānavaḍḍhane;
bhedanadhamme kaḷevare, yaṃ disvā vimano udikkhasi.
383. “Akkhīni (..0256) ca tūriyāriva, kinnariyāriva pabbatantare;
tava me nayanāni dakkhiya, bhīyyo kāmaratī pavaḍḍhati.
384. “Uppalasikharopamāni te, vimale hāṭakasannibhe mukhe;
tava me nayanāni dakkhiya, bhīyyo kāmaguṇo pavaḍḍhati.
385. “Api dūragatā saramhase, āyatapamhe visuddhadassane;
na hi matthi tayā piyattaro, nayanā kinnarimandalocane.
386. “Apathena payātumicchasi, candaṃ kiḷanakaṃ gavesasi;
meruṃ laṅghetumicchasi, yo tvaṃ buddhasutaṃ maggayasi.
387. “Natthi hi loke sadevake, rāgo yatthapi dāni me siyā;
napi naṃ jānāmi kīriso, atha maggena hatto samūlako.
388. “Inḅgālakuyāva ujjhito, visapattoriva aggito kato;
napi naṃ passāmi kīriso, atha maggena hatto samūlako.
389. “Yassā siyā apaccavekkhitaṃ, sathā vā anupāsito siyā;
tvaṃ tādisikaṃ palobhaya, jānantiṃ so imaṃ vihaññasi.
390. “Mayhañhi (..0257) akkuṭṭhavandite, sukhadukkhe ca satī upaṭṭhitā;
saṅkhatamasubhanti jāniya, sabbattheva mano na limpati.
391. “Sāhaṃ sugatassa sāvika, maggaṭṭhaṅgikayānāyāyini;
uddhaṭasallā anāsavā, suññāgāragatā ramāmaṃ.
392. “Diṭṭhā hi mayā sucittitā, sombhā dārukapiḷlakāni vā;
tantīhi ca khīlakehi ca, vinibaddhā vividhaṃ panaccakā.
393. “Tamhuddhaṭe tantikhīlake, vissatṭhe vikale parikrite;
na vindeyya khaṇḍaso kate, kimhi tattha maṃ nivesaye.
394. “Tathūpamā dehakāni maṃ, tehi dhammehi vinā na vattanti;
dhammehi vinā na vattati, kimhi tattha maṃ nivesaye.

- 395.** “Yathā haritālena makkhitam, addasa cittikam bhittiyā kataṃ;
tamhi te viparītaḍassanaṃ, saññā mānusikā niratthikā.
- 396.** “Māyaṃ viya aggato kataṃ, supinanteva suvaṇṇapāḍapaṃ;
upagacchasi andha rittakaṃ, janamajjheriva rupparūpakaṃ.
- 397.** “Vaṭṭaniriva (..0258) koṭarohitā, majjhe pubbuḷakā sa-assukā;
piḷakoḷikā cettha jāyati, vividhā cakkhuvidhā ca piṇḍitā.
- 398.** “Uppāṭiya cārudassanā, na ca pajjittha asaṅgamānasā;
handate cakkhuṃ harassu taṃ, tassa narassa adāsi tāvade.
- 399.** “Tassa ca viramāsi tāvade, rāgo tattha khamāpayī ca naṃ;
sotthi siyā brahmacārinī, na puno edisakaṃ bhavissati.
- 400.** “Āsādiya edisaṃ janaṃ, aggim pajjalitaṃva liṅgiya;

gaṇhiya āsīvisam viya, api nu sotthi siyā khamehi no.

401. “Muttā ca tato sā bhikkhunī, agamī buddhavarassa santikaṃ; passiya varapuññalakkhaṇaṃ, cakkhu āsi yathā purāṇakaṃ” ti.-

Imā gāthā paccudāhāsi.

Tattha **jīvakambavananti** jīvakassa komārabhaccassa ambavanaṃ. **Rammanti** ramaṇiyaṃ. Taṃ kira bhūmibhāgasampattiyā chāyūdakasampattiyā ca rukkhānaṃ ropitākārena ativiya manuññaṃ manoramaṃ. **Gacchantinti** ambavanaṃ uddissa gataṃ, divāvihārāya upagacchantiṃ. **Subhanti** evaṃnāmikaṃ. **Dhuttakoti** itthidhutto. Rājagahavāsī kireko mahāvibhavassa suvaṇṇakārassa putto yuvā abhirūpo itthidhutto puriso matto vicarati. So taṃ paṭipathe (..0259) disvā paṭibaddhacitto maggaṃ uparundhitvā aṭṭhāsi. Tena vuttaṃ- “dhuttako sannivāresi” ti, mama gamanaṃ nisedhesīti attho. **Tamenaṃ abravī subhāti** tamenaṃ nivāretvā ṭhitaṃ dhuttaṃ subhā bhikkhunī kathesi. Ettha ca “gacchantiṃ bhikkhuniṃ subhaṃ, abravī subhā” ti ca attānameva therī aññaṃ viya katvā vadati. Theriyā vuttagāthānaṃ sambandhadassanavasena saṅgītikārehi ayaṃ gāthā vuttā.

“Abravī subhā” ti vatvā tassā vuttākāradassanattaṃ āha “**kiṃ te aparādhitaṃ**” ti-ādi. Tattha **kiṃ te aparādhitaṃ mayāti** kiṃ tuyhaṃ, āvuso, mayā aparaddhaṃ. **Yaṃ maṃ ovariyāna tiṭṭhasīti** yena aparādhena maṃ gacchantiṃ ovaritvā gamanaṃ nisedhetvā tiṭṭhasi, so natthevāti adhippāyo. Atha itthīsaññāya evaṃ paṭipajjasi, evampi na yuttanti dassenti āha- “**na hi pabbajitāya, āvuso, puriso samphusanāya kappati**” ti, āvuso suvaṇṇakāraputta, lokiyacārittenapi purisassa pabbajitānaṃ samphusanāya na kappati, pabbajitāya pana puriso tiracchānagatopi samphusanāya na kappati, tiṭṭhatu tāva purisaphusanā, rāgavasena nissaggiyena purisassa nissaggiyassāpi phusanā na kappateva.

Tenāha “**garuke mama satthusāsane**” ti-ādi. Tassattho- **garuke** pāsāṇacchattaṃ viya garukātabbe mayhaṃ satthu sāsane yā sikkhā bhikkhuniyo uddissa **sugatena** sammāsambuddhena **desitā** paññattā. Tāhi **parisuddhapadaṃ** parisuddhakusala-koṭṭhāsaṃ, rāgādi-aṅgaṇānaṃ sabbaso abhāvena **anaṅgaṇaṃ**, evaṃbhūtaṃ maṃ gacchantiṃ kena kāraṇena āvaritvā tiṭṭhasīti.

Āvilacitto cittassa āvilabhāvakarānaṃ kāmavitakkādīnaṃ vasena āvilacitto, tvaṃ tadabhāvato **anāvilam**, rāgarajādīnaṃ vasena **sarajo**, sāṅgaṇo tadabhāvato **vītarajaṃ anaṅgaṇaṃ sabbattha** khandhapañcake samucchadavimuttiyā **vimutta-mānasaṃ**, maṃ kasmā ovaritvā tiṭṭhasīti?

Evaṃ theriyā vutte dhuttako attano adhippāyaṃ vibhāvento “**daharā cā**” ti-ādinā dasa gāthā abhāsi. Tattha **daharāti** taruṇī paṭhame yobbane ṭhitā. **Apāpikā casīti** rūpena alāmikā ca asi (..0260), uttamarūpadharā cāhosīti adhippāyo. **Kiṃ te pabbajjā karissatīti** tuyhaṃ evaṃ paṭhamavaye ṭhitāya rūpasampannāya pabbajjā kiṃ karissati, vuḍḍhāya bībhaccharūpāya vā pabbajitabbanti adhippāyena vadati. **Nikkhipāti** chaḍḍehi. “Ukkhipā” ti vā pāṭho, apanehīti attho.

Madhuranti subhaṃ, sugandhanti attho. **Pavantīti** vāyanti. **Sabbasoti** samantato. **Kusumarajena samuṭṭhitā dumāti** ime rukkhā mandavātena samuṭṭhahamānakusumareṇujātena attano kusumarajena sayam samuṭṭhitā viya hutvā samantato

surabhī vāyanti. **Paṭhamavasanto sukho utūti** ayam paṭhamo vasantamāso sukha-samphasso ca utu vattatīti attho.

Kusumitasikharāti supupphitagga. **Abhigajjantiva māluteritāti** vātena sañcalitā abhigajjantiva abhitthanitā viya tiṭṭhanti. **Yadi ekā vanamogahissasīti** sace tvaṃ ekikā vanamogāhissasi, kā nāma te tattha rati bhavissatīti attanā baddhasukhā-bhirattattā evamāha.

Vālamigasaṅghasevanti sīhabyagghādivālamigasamūhehi tattha tattha upasevitaṃ. **Kuñjaramattakareṇuloḷitanti** mattakuñjarehi hatthinīhi ca migānaṃ cittatāpanena rukkhagacchādīnaṃ sākḥābhañjanena ca āloḷitapadesaṃ. Kiñcāpi tasmīṃ vane īdisaṃ tadā natthi, vanaṃ nāma evarūpanti taṃ bhīṃsāpetukāmo evamāha. **Rahitanti** janarahitaṃ vijanaṃ. **Bhīṃsanakanti** bhayajanakaṃ.

Tapanīyakatāva dhītikāti rattasuvaṇṇena vicaritā dhītalikā viya sukusalena yantācariyena yantayogavasena sajjitā suvaṇṇapaṭimā viya vicarasi, idāneva ito cito ca sañcarasi. **Cittalateva accharāti** cittalatānāmake uyyāne devaccharā viya. **Kāsikasukhumehīti** kāsiraṭṭhe uppannehi ativiya sukhumehi. **Vaggubhīti** siniddhamatṭhehi. **Sobhasī suvasanehi nūpame**ti nivāsanapārūpanavatthehi anupame upamārahite tvaṃ idāni me vasānugo sobhasīti bhāvīnaṃ attano adhippāyavasena ekantikaṃ vattamānaṃ viya katvā vadati.

Ahaṃ tava vasānugo siyanti ahampi tuyhaṃ vasānugo kiṃkārapaṭissāvī bhaveyyaṃ. **Yadi viharemase kānanantareti** yadi mayaṃ ubhopi vanantare (..0261) saha vasāma ramāma. **Na hi matthi tayā piyattaroti** vasānugabhāvassa kāraṇamāha. **Pāṇoti** satto, añño kocipi satto tayā piyatara mayhaṃ na hi atthīti attho. Atha vā **pāṇoti** attano jīvitaṃ sandhāya vadati, mayhaṃ jīvitaṃ tayā piyataraṃ na hi atthīti attho. **Kinnarimandalocaneti** kinnariyā viya mandaputhuvilocane.

Yadi me vacanaṃ karissasi, sukhitā ehi agāramāvasāti sace tvaṃ mama vacanaṃ karissasi, ekāsaṃ ekaseyyaṃ brahmacariyadukkhaṃ pahāya ehi kāmabhogehi sukhitā hutvā agāraṃ ajjhāvasa. “Sukhitā heti agāramāvasanti”ti keci paṭhanti, tesaṃ sukhitā bhavissati, agāraṃ ajjhāvasantīti attho. **Pāsādanivāta-vāsinīti** nivātesu pāsādesu vāsinī. “Pāsādavimānavāsinī”ti ca pāṭho, vimānasadiseseu pāsādesu vāsinīti attho. **Parikammanti** veyyāvaccaṃ.

Dhārayāti paridaha, nivāsehi ceva uttariyañca karohi. **Abhiropehīti** maṇḍanavi-bhūsanavasena vā sarīraṃ āropaya, alaṅkarohīti attho. **Mālavaṇṇakanti** mālañceva gandhavilepanaṃ. **Kañcanamaṇimuttakanti** kañcanena maṇimuttāhi ca yuttaṃ, suvaṇṇamayamaṇimuttāhi khacitanti attho. **Bahunti** hatthūpagādibhedato bahuppakāraṃ. **Vividhanti** karaṇavikatiyā nānāvidhaṃ.

Sudhotarajapacchadanti sudhotatāya pavāhitarajaṃ uttaracchadaṃ. **Subhanti** sobhanaṃ. **Gonakatūlikasanthanti** dīghalomakāḷakojavena ceva haṃsalomādi-puṇṇāya tūlikāya ca santhataṃ. **Navanti** abhinavaṃ. **Mahārahanti** mahagghaṃ. **Candanamaṇḍitasāragandhikanti** gosīsakādisāracandanena maṇḍitatāya surabhigandhikaṃ, evarūpaṃ sayanamāruha, taṃ āruhitvā yathāsukhaṃ sayāhi ceva nisīda cāti attho.

Uppalaṃ cudakā samuggatanti ca-kāro nipātamattaṃ, udakato uggataṃ

uṭṭhitam accuggamma ṭhitam suphullamuppalam. **Yathā taṃ amanussasevanti** tañca rakkhasapariggahitāya pokkharañiyā jātattā nimmanussehi sevitaṃ kenaci aparibhuttameva bhavēya. **Evaṃ tvaṃ brahmacārinī**ti evameva taṃ suṭṭhu phullamuppalam viya tvaṃ brahmacārinī. **Sakesaṅgesu** attano sarīravayavesu kenaci aparibhuttēsuyeva jaraṃ gamissasi, mudhāyeva jarājiṇṇā bhavissasi.

Evaṃ (..0262) dhuttakena attano adhippāye pakāsīte therī sarīrasabhāvavibhāvanena taṃ tattha vicchinentī **“kiṃ te idhā”**ti gāthamāha. Tassattho- āvuso suvaṇṇakāraputta, kesādikuṇapapūre ekantena bhedanadhamme susānavaḍḍhane, **idha** imasmiṃ kāyasaññite asucikaḷevare kiṃ nāma tava sāranti sammataṃ sambhāvitaṃ, yaṃ disvā vimano aññatarasmiṃ ārammaṇe vigatamanasaṅkappo, ettheva vā avimano somanassiko hutvā udikkhasi, taṃ mayhaṃ kathehīti.

Taṃ sutvā dhuttako kiñcāpi tassā rūpaṃ cāturiyasobhitaṃ, paṭhamadassanato pana paṭṭhāya yasmīṃ diṭṭhipāte paṭibaddhacitto, tameva apadisanto **“akkhīni ca tūriyārivā”**ti-ādimāha. Kāmañcāyaṃ therī suṭṭhu saṃyatatāya santindriyā, tāya thiravippasannasommasantanayanānīpātesu kammānubhāvanipphanesu paṣānnapañcappasādapaṭimaṇḍitesu nayanesu labbhamāne pabhāvisiṭṭhacāturiye diṭṭhipāte, yasmā sayaṃ caritabhāvabhāvavilāsādīparikappavañcīto so dhutto jāto, tasmāssa diṭṭhirāgo savisesaṃ vepullaṃ agamāsi. Tattha **akkhīni ca tūriyārivā**ti tūri vuccati migī, ca-saddo nipātamattaṃ, migacchāpāya viya te akkhīnīti attho. **“Koriyārivā”**ti vā pāḷi, kuñcakāraṅkuṭiyāti vuttaṃ hoti. **Kinnariyāriya pabbatanta-**reti pabbatakucchiyaṃ vicaramānāya kinnarivanitāya viya ca te akkhīnīti attho. **Tava me nayanāni dakkhiyā**ti tava vuttaguṇavisesāni nayanāni disvā, **bhiyyo** uparūpari me kāmābhīrati pavaḍḍhati.

Uppalasikharopamāni teti rattuppala-aggasadisāni pamhāni tava. **Vimaleti** nimmale. **Hātakasannibheti** kañcanarūpakassa mukhasadise te mukhe, nayanāni dakkhiyāti yojanā.

Api dūragatāti dūraṃ ṭhānaṃ gatāpi. **Saramhaseti** aññaṃ kiñci acintetvā tava nayanāni eva anussarāmi. **Āyatapamheti** dīghapakhume. **Visuddhadassaneti** nimmalalocane. **Na hi matthi tayā piyattaro nayanā**ti tava nayanato añño koci mayhaṃ piyattaro natthi. Tayāti hi sāmī-atthe eva karaṇavacanaṃ.

Evaṃ (..0263) cakkhusampattiyā ummāditassa viya taṃ taṃ vippalapato tassa purisassa manorathaṃ viparivattenti therī **“apathenā”**ti-ādinā dvādasa gāthā abhāsi. Tattha **apathena payātumicchāsī**ti, āvuso suvaṇṇakāraputta, sante aññasmiṃ itthijane yo tvaṃ **buddhasutaṃ** buddhassa bhagavato orasadhītaraṃ maṃ **maggayasi** patthesi, so tvaṃ sante kheme ujumagge apathena kaṇṭakanivutena sabhayena kummaggena payātumicchasi paṭipajjitukāmosi, **candaṃ kīlanakaṃ gavesasi** candamaṇḍalaṃ kīḷāgoḷakaṃ kātukāmosi, **meruṃ laṅghetumicchasi** caturāsītiyojanasahasubbedhaṃ sinerupabbatarājaṃ laṅghayitvā aparabhāge ṭhātukāmosi, so tvaṃ maṃ buddhasutaṃ maggayasīti yojanā.

Idāni tassa attano avisayabhāvaṃ patthanāya ca vighātāvahataṃ dassetuṃ **“natthi”**ti-ādi vuttaṃ. Tattha **rāgo yatthapi dāni me siyā**ti yattha idāni me rāgo siyā bhavēya, taṃ ārammaṇaṃ sadevake loke natthi eva. **Napi naṃ jānāmi kīrisoti**

naṃ rāgaṃ kīrisotipi na jānāmi. **Atha maggena hato samūlakoti athāti** nipāta-
mattaṃ. Ayonisomanasikārasaṅkhātena mūlena samūlako rāgo ariyamaggena
hato samugghātito.

Īngālakuyāti aṅgārakāsuyā. **Ujjhitoti** vātukkhitto viya yo koci, dahaniyā indhanaṃ
viyāti attho. **Visapattorivāti** visagatabhājanaṃ viya. **Aggito katoti** aggito aṅgārato
apagato kato, visassa lesampi asesetvā apanīto vināsitoti attho.

Yassā siyā apaccavekkhanti yassā itthiyā idaṃ khandhapañcakaṃ ñāṇena
appaṭivekkhitaṃ apariññātaṃ siyā. **Sattā**

vā anusāsito siyāti sattā vā dhammasarīrassa adassanena yassā itthiyā ananusā-sito siyā. **Tvaṃ tādīsikaṃ palobhayāti**, āvuso, tvaṃ tathārūpaṃ aparimadditasa-ñkhāraṃ apaccavekkhitalokuttaradhammaṃ kāmehi palobhaya upagaccha. **Jānantiṃ so imaṃ vihaññasīti** so tvaṃ pavattiṃ nivattiñca (..0264) yāthāvato jānantiṃ paṭividdhasaccaṃ imaṃ subhaṃ bhikkhuniṃ āgamma vihañnasi, sampati āyatiñca vighātaṃ dukkhaṃ āpajjasi.

Idānissa vighātāpattitaṃ kāraṇavibhāvanena dassenti “**mayhaṃ hī**” ti-ādimāha. Tattha **hīti** hetu-atthe nipāto. **Akkuṭṭhavanditeti** akkose vandanāya ca. **Sukhadu-kkheti** sukhe ca dukkhe ca, iṭṭhāniṭṭhavisayasamāyoge vā. **Satī upaṭṭhitāti** paccave-kkhaṇayuttā sati sabbakālaṃ upaṭṭhitā. **Saṅkhatamasubhanti jāniyāti** tebhūmaṃ saṅkhāragataṃ kilesāsucipaggharaṇena asubhanti ñatvā. **Sabbathevāti** sabba-smiṃyeva bhavattaye mayhaṃ mano taṇhālepādinā na upalimpati.

Maggaṭṭhaṅgikayānāyāyinīti aṭṭhaṅgikamaggasaṅkhātena ariyayānena nibbāna-puraṃ yāyinī upagatā. **Uddhaṭasallāti** attano santānato samuddhaṭarāgādisallā.

Sucittitāti hatthapādādamukhādi-ākārena suṭṭhu cittitā viracitā. **Sombhāti** sumbhakā. **Dārukapiḷlakāni vāti** dārudaṇḍādīhi uparacitarūpakāni. **Tantiḥīti** nhāru-suttakehi. **Khīlakehīti** hatthapādāpitiṭṭhikaṇṇādi-atthāya ṭhapitadaṇḍehi. **Viniba-ddhāti** vividhenākārena baddhā. **Vividhaṃ panaccakāti** yantasuttādīnaṃ añchana-vissajjanādinā paṭṭhapitanaccakā, panaccantā viya diṭṭhāti yojanā.

Tamhuddhaṭe tantikhīlaket sannivesavisitṭharacanāvisesayuttaṃ upādāya rūpa-kasamaññā tamhi tantimhi khīlake ca ṭhānato uddhaṭe bandhanto **vissatṭhe**, viṣuṃ karaṇena aññamaññaṃ **vikale**, tahiṃ tahiṃ khipanena **parikrite** vikirite. **Na vindeyya khaṇḍaso kateti** potthakarūpassa avayave khaṇḍākhaṇḍite kate pottha-karūpaṃ na vindeyya, na upalabheyya. Evaṃ sante **kimhi tattha manāṃ nivesaye** tasmimṃ potthakarūpāvayave kimhi kiṃ khāṇuke, udāhu rajjuke, mattikāpiṇḍādike vā manāṃ manasaññaṃ niveseyya, visaṅkhāre avayave sā saññā kadācīpi napa-teyyāti attho.

Tathūpamāti taṃsadisā tena potthakarūpena sadisā. Kinti ce āha “**dehakānī**” -ti-ādi. Tattha **dehakānīti** hatthapādādamukhādidehāvayavā. **Manti** me paṭibaddhā upaṭṭhahanti. **Tehi dhammehīti** tehi pathavi-ādīhi (..0265) ca cakkhādīhi ca dhammehi. **Vinā na vattantīti** na hi tathā tathā sanniviṭṭhe pathavi-ādiddhamme muñcitvā dehā nāma santi. **Dhammehi vinā na vattatīti** deho avayavehi avayava-dhammehi vinā na vattati na upalabbhati. Evaṃ sante **kimhi tattha manāṃ nivesa-yeti** kimhi kiṃ pathaviyaṃ, udāhu āpādike dehoti vā hatthapādādīnīti vā manāṃ manasaññaṃ niveseyya. Yasmā pathavi-ādipasādadhammamate esā samaññā, yadidaṃ dehoti vā hatthapādādīnīti vā sattoti vā itthīti vā purisoti vā, tasmā na ettha jānato koci abhiniveso hotīti.

Yathā haritālena makkhitaṃ, addasa cittikaṃ bhittiyā katanti yathā kusalena cittakārena bhittiyaṃ haritālena makkhitaṃ littāṃ tena lepaṃ datvā kataṃ āli-khitaṃ cittikaṃ itthirūpaṃ addasa passeyya. Tattha yā upathambhanakhepanādi-kiriyāsampattiyā mānusikā nu kho ayaṃ bhitti apassāya ṭhitāti saññā, sā nira-tthakā manussabhāvasaṅkhātassa atthassa tattha abhāvato, mānusīti pana

kevalaṃ taḥiṃ tassa ca viparītaḍassanaṃ, yāthāvato gahaṇaṃ na hoti, dhamma-
puñjamatte itthipurisādigahaṇampi evaṃ sampadamidaṃ daṭṭhabbanti adhippāyo.

Māyaṃ viya aggato katanti māyākārena purato upaṭṭhāpitaṃ māyāsadisāṃ.
Supinanteva suvaṇṇapādapanti supinameva supinantaṃ, tattha upaṭṭhitasuvaṇṇa-
mayarukkhaṃ viya. **Upagacchasi andha rittakanti** andhabāla rittakaṃ tucchakaṃ
antosāraraḥitaṃ imaṃ attabhāvaṃ “etaṃ mamā”ti sāravantaṃ viya upagacchasi
abhinivisasi. **Janamajjheriva rupparūpakanti** māyākārena mahājanamajjhe
dassitaṃ rūpiyarūpasadisāṃ sāraṃ viya upaṭṭhahantaṃ, asāranti attho.

Vatṭanirivāti lākhāya guḷikā viya. **Koṭarohitāti** koṭare rukkhasusire ṭhapitā. **Majjhe
pubbuḷakāti** akkhidalamajjhe ṭhitajalapubbuḷasadisā. **Sa-assukāti** assujalasaḥitā.
Pīlakolīkāti akkhigūthako. **Ettha jāyatīti** etasmiṃ akkhimaṇḍale ubhosu koṭīsu visa-
gandhaṃ vāyanto nibbattati. **Pīlakolīkāti** vā akkhidalesu nibbattanakā pīlakā
vuccati. **Vividhāti** setanīlamaṇḍalānañceva rattapītādīnaṃ sattannaṃ paṭalānañca
vasena anekavidhā. **Cakkhuvividhāti** cakkhubhāgā cakkhuppakārā vā tassa aneka-
kalāpagatabhāvato. **Piṇḍitāti** samuditā.

Evaṃ (..0266) cakkhusmiṃ sārājantassa cakkhuno asubhataṃ anavaṭṭhitatāya
aniccatañca vibhāvesi. Vibhāvetvā ca yathā nāma koci lobhaniyaṃ bhaṇḍaṃ
gahetvā corakantāraṃ paṭipajjanto corehi palibuddho taṃ lobhaniyabhaṇḍaṃ
datvā gacchati, evameva cakkhumhi sārattena tena purisena palibuddhā therī
attano cakkhuṃ uppāṭetvā tassa adāsi. Tena vuttaṃ “**uppāṭiya cārudassanā-**
”ti-ādi. Tattha **uppāṭiyāti** uppāṭetvā cakkhukūpato nīharitvā. **Cārudassanāti** piyada-
ssanā manoharadassanā. **Na ca pajjitthāti** tasmīṃ cakkhusmiṃ saṅgaṃ nāpajji.
Asaṅgamānasāti katthacipi ārammaṇe anāsattacittā. **Handa te cakkhanti** tayā
kāmitaṃ tato eva mayā dinnatā te cakkhusaññitaṃ asucipiṇḍaṃ gaṇha, gahetvā
harassu pasādayuttaṃ icchitaṃ ṭhānaṃ nehi.

Tassa ca viramāsi tāvadeti tassa dhuttapurisassa tāvadeva akkhimhi uppāṭita-
kkhaṇe eva rāgo vigacchi. **Tatthāti** akkhimhi, tassaṃ vā theriyaṃ. Atha vā **tatthāti**
tasmīṃyeva ṭhāne. **Khamāpayīti** khamāpesi. **Sotthi siyā brahmacārinīti** seṭṭhacā-
rini mahesike tuyhaṃ ārogyameva bhavye. **Na puno edisakaṃ bhavissatīti** ito
paraṃ evarūpaṃ anācāracaraṇaṃ na bhavissati, na karissāmīti attho.

Āsādiyāti ghaṭṭetvā. **Edisanti** evarūpaṃ sabbattha vītarāgaṃ. **Aggiṃ pajjalitaṃva
liṅgiyāti** pajjalitaṃ aggiṃ āliṅgetvā viya.

Tatoti tasmā dhuttapurisā. **Sā bhikkhunīti** sā subhā bhikkhunī. **Agamī buddhava-
rassa santikanti** sammāsambuddhassa santikaṃ upagacchi upasaṅkami. **Passiya
varapuññalakkhaṇanti** uttamehi puññasambhārehi nibbattamahāpurisalakkhaṇaṃ
disvā. **Yathā purāṇakanti** porāṇaṃ viya uppāṭanato pubbe viya cakkhu paṭipāka-
tikaṃ ahoṣi. Yamettha antarantārā na vuttaṃ, taṃ vuttanayattā suviññeyyameva.

Subhājīvakambavanikātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Tiṃsanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

15. Cattālīsanipāto

1. Isidāsītherīgāthāvaṇṇanā

Cattālīsanipāte (..0267) **nagaramhi kusumanāmeti-ādikā** isidāsīyā theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhavē purisattabhāve ṭhatvā vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī carimabhavato sattame bhavē akalyāṇasannissayena paradārikakammaṃ katvā, kāyassa bhedā niraye nibbattivā tattha bahūni vassasatāni niraye paccitvā, tato cutā tīsu jātīsu tiracchānayoṇiyaṃ nibbattivā tato cutā dāsīyā kucchismiṃ napuṃsako hutvā nibbatti. Tato pana cutā ekassa daliddassa sākāṭikassa dhītā hutvā nibbatti. Taṃ vayappattaṃ giridāso nāma aññatarassa sathavāhassa putto attano bhariyaṃ katvā gehaṃ ānesi. Tassa ca bhariyā atthi sīlavatī kalyāṇadhammā. Tassaṃ issāpakatā sāmīno tassā viddesanakammaṃ akāsi. Sā tattha yāvajīvaṃ ṭhatvā kāyassa bhedā imasmiṃ buddhuppāde ujjeniyaṃ kulapadesasīlācārādiguṇehi abhisammatassa vibhavasampannassa seṭṭhissa dhītā hutvā nibbatti, **isidāsītissā** nāmaṃ ahosi.

Taṃ vayappattakāle mātāpitaro kularūpavayavibhavādisadisassa aññatarassa seṭṭhiputtassa adāṃsu. Sā tassa gehe patidevatā hutvā māsamattaṃ vasi. Athassā kammabaleṇa sāmīko virattarūpo hutvā taṃ gharato nīhari. Taṃ sabbaṃ pālito eva viññāyati. Tesāṃ tesāṃ pana sāmīkānaṃ aruccaneyyatāya saṃvega-jātā pitaraṃ anujānāpetvā, jinadattāya theriyā santike pabbajitvā vipassanāya kammaṃ karontī nacirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā, phalasukhena nibbānasukhena ca vītināmentī ekadivasāṃ pāṭaliputtanagare piṇḍāya caritvā pacchābhattaṃ piṇḍapāṭapaṭikkantā mahāgaṅgāyaṃ vālukapuline nisīditvā bodhittheriyā nāma attano sahāyattheriyā pubbapaṭipattiṃ pucchitā tamattaṃ gāthābandhavasena vissajjesi “ujjeniyā puravare”ti-ādinā. Tesāṃ pana pucchāvissajjanānaṃ sambandhaṃ dassetuṃ-

402. “Nagaramhi kusumanāme, pāṭaliputtamhi pathaviyā maṇḍe;
sakyakulakulīnāyo, dve bhikkhuniyo hi guṇavatiyo.

403. “Isidāsī (..0268) tattha ekā, dutiyā bodhīti sīlasampannā ca;
jhānajjhāyanaratāyo, bahussutāyo dhutakilesāyo.

404. “Tā piṇḍāya caritvā, bhattattaṃ kariya dhotapattāyo;
rahitamhi sukhanisinnā, imā girā abbhudiresun”ti.-

Imā tisso gāthā saṅgītikārehi ṭhapitā.

405. “Pāsādikāsi ayye, isidāsī vayopi te aparihīno;
kiṃ disvāna byālikaṃ, athāsi nekkhammanuyuttā.

406. “Evamanuyuññijyamānā sā, rahite dhammadesanākusalā;
isidāsī vacanamabravi, suṇa bodhi yathāmi pabbajitā.

Ito param̐ vissajjanagāthā.

407. “Ujjeniyā puravare, mayhaṃ pitā silasaṃvuto seṭṭhi;
tassamhi ekadhītā, piyā manāpā ca dayitā ca.

408. “Atha me sāketato varakā, āgacchumuttamakulīnā;
seṭṭhī pahūtaratano, tassa mamaṃ suṇumadāsi tāto.

409. “Sassuyā sasurassa ca, sāyaṃ pātaṃ paṇāmamupagamma;
sirasā karomi pāde, vandāmi yathāmhi anusitṭhā.

410. “Yā mayhaṃ sāmikassa, bhaginiyo bhātuno parijano vā;
tamekavarakampi disvā, ubbigā āsanaṃ demi.

411. “Annena ca pānena ca, khajjena ca yañca tattha sannihitaṃ;
chāдеми upanayāmi ca, demi ca yaṃ yassa patirūpaṃ.
412. “Kālena upaṭṭhahitvā, gharaṃ samupagamāmi ummāre;
dhovantī hatthpāde, pañjalikā sāmikamupemi.
413. “Kocchaṃ pasādaṃ añjaniñca, ādāsakañca gaṇhitvā;
parikammakārikā viya, sayameva patiṃ vibhūsemi.
414. “Sayameva odanaṃ sādhayāmi, sayameva bhājanaṃ dhovantī;
mātāva ekaputtakaṃ, tathā bhattāraṃ paricarāmi.
415. “Evaṃ (..0269) maṃ bhattikataṃ, anurattaṃ kārikaṃ nihata mānaṃ;
uṭṭhāyikaṃ analasaṃ, sīlavatiṃ dussate bhattā.
416. “So mātarañca pitarañca, bhaṇati āpucchahaṃ gamissāmi;
isidāsiyā na saha vacchaṃ, ekāgārehaṃ saha vatthuṃ.
417. “Mā evaṃ putta avaca, isidāsī paṇḍitā paribyattā;
uṭṭhāyikā analasā, kiṃ tuyhaṃ na rocate putta.
418. “Na ca me hiṃsati kiñci, na cahaṃ isidāsiyā saha vacchaṃ;
dessāva me alaṃ me, apucchāhaṃ gamissāmi.
419. “Tassa vacanaṃ suṇitvā, sassu sasuro ca maṃ apucchiṃsu;
kissa tayā aparaddhaṃ, bhaṇa vissaṭṭhā yathābhūtaṃ.
420. “Napihaṃ aparajjhaṃ kiñci, napi hiṃsemi na bhaṇāmi dubbacanaṃ;
kiṃ sakkā kātuyye, yaṃ maṃ viddessate bhattā.
421. “Te maṃ pitugharaṃ paṭinayiṃsu, vīmanā dukhena adhibhūtā;
puttamanurakkhamānā, jītāmhase rūpiniṃ lakkhiṃ.
422. “Atha maṃ adāsi tāto, aḍḍhassa gharamhi dutiyakulikassa;
tato upaḍḍhasuñkena, yena maṃ vindatha seṭṭhi.
423. “Tassapi gharamhi māsaṃ, avasiṃ atha sopi maṃ paṭiccharayi;
dāsīva upaṭṭhahantiṃ, adūsikaṃ sīlasampannaṃ.
424. “Bhikkhāya ca vicarantaṃ, damakaṃ dantaṃ me pitā bhaṇati;
hohisi me jāmātā, nikkhipa poṭṭhiñca ghaṭikañca.
425. “Sopi vasitvā pakkhaṃ, atha tātaṃ bhaṇati ‘dehi me poṭṭhiṃ;
ghaṭikañca mallakañca, punapi bhikkhaṃ carissāmi’.
426. “Atha naṃ bhaṇatī tāto, amma sabbo ca me ñātigaṇavaggo;
kiṃ te na kīrati idha, bhaṇa khippaṃ taṃ te karihiti.
427. “Evaṃ bhaṇito bhaṇati, yadi me attā sakkoti alaṃ mayhaṃ;
isidāsiyā na saha vacchaṃ, ekagharehaṃ saha vatthuṃ.
428. “Vissajjito (..0270) gato so, ahampi ekākinī vicintemi;
āpucchitūna gacchaṃ, marituye vā pabbajissaṃ vā.
429. “Atha ayyā jinadattā, āgacchī gocarāya caramānā;
tāta kulaṃ vinayadhārī, bahussutā sīlasampannā.
430. “Taṃ disvāna amhākaṃ, uṭṭhāyāsanaṃ tassā paññāpayiṃ;
nisinnāya ca pāde, vanditvā bhojanamadāsiṃ.
431. “Annena ca pānena ca, khajjena ca yañca tattha sannihitaṃ;
santappayitvā avacaṃ, ayye icchāmi pabbajituṃ.

432. “Atha maṃ bhaṇatī tāto, idheva puttaka carāhi tvaṃ dhammaṃ;
annena ca pānena ca, tappaya samaṇe dvijātī ca.
433. “Athahaṃ bhaṇāmi tātaṃ, rodantī añjaliṃ paṇāmetvā;
pāpañhi mayā pakataṃ, kammaṃ taṃ nijjaressāmi.
434. “Atha maṃ bhaṇatī tāto, pāpuṇa bodhiñca aggadhammañca;
nibbānañca labhassu, yaṃ sacchikarī dvipadaseṭṭho.
435. “Mātāpitū abhivāda, yitvā sabbañca ñātigaṇavaggaṃ;
sattāhaṃ pabbajitā, tisso vijjā aphassayiṃ.
436. “Jānāmi attano satta, jātiyo yassayaṃ phalavipāko;
taṃ tava ācikkhissaṃ, taṃ ekamaṇā nisāmehi.
437. “Nagaramhi erakacche, suvaṇṇakāro ahaṃ pahūtadhano;
yobbanamadena matto, so paradāraṃ asevihaṃ.
438. “Sohaṃ tato cavitvā, nirayamhi apaccisaṃ ciraṃ;
pakko tato ca uṭṭhahitvā, makkaṭṭiyā kucchimokkamim.
439. “Sattāhajātakaṃ maṃ, mahākapi yūthapo nillacchesi;
tassetam kammaphalaṃ, yathāpi gantvāna paradāraṃ.
440. “Sohaṃ tato cavitvā, kālaṃ karitvā sindhavāraññe;
kāṇāya ca khañjāya ca, eḷakiyā kucchimokkamim.
441. “Dvādasa (..0271) vassāni ahaṃ, nillacchito dārake parivahitvā;
kimināvaṭṭo akallo, yathāpi gantvāna paradāraṃ.
442. “Sohaṃ tato cavitvā, govāṇijakassa gāvīyā jāto;
vaccho lākhātambo, nillacchito dvādase māse.
443. “Voḍhūna naṅgalamaṃ, sakaṭaṇca dhārayāmi;
andhovaṭṭo akallo, yathāpi gantvāna paradāraṃ.
444. “Sohaṃ tato cavitvā, vīthiyā dāsiyā ghare jāto;
neva mahilā na puriso, yathāpi gantvāna paradāraṃ.
445. “Tiṃsativassamhi mato, sākaṭikakulamhi dārikā jātā;
kapaṇamhi appabhoge, dhanikapurisapātabahulamhi.
446. “Taṃ maṃ tato satthavāho, ussannāya vipulāya vaḍḍhiyā;
okaḍḍhati vilapantiṃ, acchinditvā kulagharasmā.
447. “Atha soḷasame vasse, disvā maṃ pattayobbanam kaññaṃ;
orundhatassa putto, giridāso nāma nāmena.
448. “Tassapi aññā bhariyā, sīlavatī guṇavatī yasavatī ca;
anurattā bhattāraṃ, tassāhaṃ viddesanamakāsīm.
449. “Tassetam kammaphalaṃ, yaṃ maṃ apakīritūna gacchanti;
dāsīva upaṭṭhahantiṃ, tassapi anto kato mayā” ti.

Tattha **nagaramhi kusumanāmeti** “kusumapurāna” ti evaṃ kusumasaddena gahitanāmake nagare, idāni taṃ nagaraṃ **pāṭaliputtamhīti** sarūpato dasseti. **Pathaviyā maṇḍeti** sakalāya pathaviyā maṇḍabhūte. **Sakyakulakulīnāyoti** sakyakule kuladhītarō, sakyaputtassa bhagavato sāsane pabbajitatāya evaṃ vuttaṃ.

Tatthāti tāsū dvīsū bhikkhunīsū. **Bodhīti** evaṃnāmikā therī. **Jhānājjhāyanaratāyoti** lokiyalokuttarassa jhānassa jhāyane abhiratā. **Bahussutāyoti** pariyattibāhusa-

ccena bahussutā. **Dhutakilesāyoti** aggamaggena sabbaso samugghātitakilesā. **Bhattatthaṃ kariyāti** (..0272) bhattakiccaṃ niṭṭhāpetvā. **Rahitamhīti** janarahitamhi vivittaṭṭhāne. **Sukhanisinnāti** pabbajjāsukhena vivekasukhena ca sukhanisinnā. **Imā girāti** idāni vuccamānā sukhā lāpanā. **Abbhudīresunti** pucchāvissajjanavasena kathayiṃsu.

“**Pāsādikāsī**” ti gāthā bodhittheriyā pucchāvasena vuttā. “**Evamanuyuñjyamānā**” - ti gāthā saṅgītikāreheva vuttā. “**Ujjeniyā**” ti-ādikā hi sabbāpi isidāsiyāva vuttā. Tattha **pāsādikāsīti** rūpasampattiyā passantānaṃ pasādāvahā asi. **Vayopi te apari-** **hīnoti** tuyhaṃ vayopi na parihīno, paṭhamavaye ṭhitāsīti attho. **Kim disvāna byāli-** **kanti**

kīdisaṃ byālikaṃ dosaṃ gharāvāse ādīnavaṃ disvā. **Athāsi nekkhammanu-**
ttāti athāti nipātamattaṃ, nekkhammaṃ pabbajjaṃ anuyuttā asi.

Anuyuññiyamānāti pucchiyamānā, sā isidāsīti yojanā. **Rahiteti** suññaṭṭhāne. **Suṇa**
bodhi yathāmhi pabbajitāti bodhittheri ahaṃ yathā pabbajitā amhi, taṃ taṃ
purāṇaṃ suṇa suṇāhi.

Ujjeniyā puravareti ujjenīnāmake avantiraṭṭhe uttamanagare. **Piyāti** ekadhītubhā-
vena piyāyitabbā. **Manāpāti** silācāraguṇena manavaḍḍhanakā. **Dayitāti** anuka-
mpitabbā.

Athāti pacchā mama vayappattakāle. **Me sāketato varakāti** sāketanagarato
mama varakā maṃ vārentā āgacchuṃ. **Uttamakulīnāti** tasmīṃ nagare aggakulikā,
yena te pesitā, so seṭṭhi pahūtaratano. **Tassa mamaṃ suṇhamadāsi tātoti** tassa
sāketaseṭṭhino suṇisaṃ puttassa bhariyaṃ katvā mayhaṃ pitā maṃ adāsi.

Sāyaṃ pātanti sāyanhe pubbaṇhe ca. **Paṇāmamupagamma sirasā karomīti**
sassuyā sasurassa ca santikaṃ upagantvā sirasā paṇāmaṃ karomi, tesaṃ pāde
vandāmi. **Yathāmhi anusitṭhāti** tehi yathā anusitṭhā amhi, tathā karomi, tesaṃ anu-
sitṭhiṃ na atikkamāmi.

Tamekavarakampīti ekavallabhampi. **Ubbiggāti** tasantā. **Āsanaṃ demīti** yassa
puggalassa yaṃ anucchavikaṃ, taṃ tassa demi.

Tatthāti (..0273) parivesanaṭṭhāne. **Sannihitanti** sajjitaṃ hutvā vijjamānaṃ.
Chādemīti upacchādemī, upacchādetvā upanayāmi ca, upanetvā demi, dentiṃ
yaṃ yassa patirūpaṃ, tadeva demīti attho.

Ummāreti dvāre. **Dhovantī hatthapādeti** hatthapāde dhovinī āsiṃ, dhovivā
gharaṃ samupagamāmīti yojanā.

Kocchanti massūnaṃ kesānañca ullikhanakocchaṃ. **Pasādanti** gandhacuṇṇā-
dimukhavilepanaṃ. “Pasādhanan”tipi pāṭho, pasādhanabhaṇḍaṃ. **Añjaninti** añja-
nanāliṃ. **Parikkamakārikā viyāti** aggakulikā vibhavasampannāpi patiparicārikā
ceṭikā viya.

Sādhayāmīti pacāmi. **Bhājananti** lohabhājanañca. Dhovantī paricarāmīti yojanā.

Bhattikantanti katasāmibhatikaṃ. **Anurattanti** anurattavantiṃ. **Kārikanti** tassa
tasseva iti kattabbassa kārikaṃ. **Nihatamānanti** apanītamānaṃ. **Uṭṭhāyikanti** uṭṭhā-
navīriyasampannaṃ. **Analasanti** tato eva akusītaṃ. **Sīlavatinti** silācārasampannaṃ.
Dussateti dussati, kujjhivā bhaṇati.

Bhaṇati āpucchahaṃ gamissāmīti “ahaṃ tumhe āpucchivā yattha katthaci
gamissāmī”ti so mama sāmiko attano mātarañca pitarañca bhaṇati. Kiṃ bhaṇatīti
ce āha- “**isidāsiyā na saha vacchaṃ, ekāgārehaṃ saha vatthun**”ti. Tattha
vacchanti vasissaṃ.

Dessāti appiyā. **Alaṃ meti** payojanaṃ me tāya itthīti attho. **Apucchāhaṃ gamissā-**
mīti yadi me tumhe tāya saddhiṃ saṃvāsaṃ icchatha, ahaṃ tumhe apucchivā
videsam pakkamissāmi.

Tassāti mama bhattuno. **Kissāti** kiṃ assa tava sāmikassa. **Tayā aparaddhaṃ**
byālikaṃ kataṃ.

Napihaṃ aparajjhanti napi ahaṃ tassa kiñci aparajjhīṃ. Ayameva vā pāṭho.

Napi hiṃsemīti napi bādhehi. **Dubbacananti** duruttavacanaṃ. **Kiṃ sakkā kātu-yyeti** kiṃ mayā kātuṃ ayye sakkā. **Yaṃ maṃ viddessate bhattāti** yasmā akāraṇe-
neva bhattā mayhaṃ viddessate viddessaṃ cittappakopaṃ karoti.

Vimanāti (..0274) domanassikā. **Puttamanurakkhamānāti** attano puttaṃ
mayhaṃ sāmikaṃ cittamanurakkhaṇena anurakkhantā. **Jitāmhase rūpinim**
lakkhinti jitā amhase jitā vatāmha rūpavatim sirim, manussavesena carantiyā siri-
devatāya parihīnā vatāti attho.

Aḍḍhassa gharamhi dutiyakulikassāti paṭhamasāmikaṃ upādāya dutiyassa
aḍḍhassa kulaputtassa gharamhi maṃ adāsi, dento ca tato paṭhamasuṅkato upa-
ḍḍhasuṅkena adāsi. **Yena maṃ vindatha seṭṭhīti** yena suṅkena maṃ paṭhamaṃ
seṭṭhi vindatha paṭilabhi, tato upaḍḍhasuṅkenāti yojanā.

Sopīti dutiyasāmikopi. **Maṃ paṭiccharayīti** maṃ nīhari, so maṃ gehato
nikkaḍḍhi. **Upaṭṭhahantinti** dāsī viya upaṭṭhahantiṃ upaṭṭhānaṃ karontiṃ. **Adūsi-**
kanti adubbhanakaṃ.

Damakanti kāruṅṅādhiṭṭhānatāya paresaṃ cittassa damakaṃ. Yathā pare kiñci
dassanti, evaṃ attano kāyaṃ vācaṅca **dantaṃ** vūpasantaṃ katvā paradattabhi-
kkhāya vicaraṅakaṃ. **Jāmātāti** duhitupati. **Nikkhipa poṭṭhiṅca ghaṭikaṅcāti** tayā
paridahitaṃ pilotikākhaṇḍaṅca bhikkhākapālaṅca chaḍḍehi.

Sopi vasitvā pakkhanti sopi bhikkhako puriso mayā saddhiṃ addhamāsamattaṃ
vasitvā pakkāmi.

Atha naṃ bhaṇatī tātoti taṃ bhikkhakaṃ mama pitā mātā sabbo ca me ñātigaṇo
vaggavaggo hutvā bhaṇati. Kathaṃ? **Kiṃ te na kīrati idha** tuyhaṃ kiṃ nāma na
kīrati na sādhiyati, bhaṇa khippaṃ. **Taṃ te karihitīti** taṃ tuyhaṃ karissati.

Yadi me attā sakkotīti yadi mayhaṃ attā attādhīno bhujisso ca hoti, **alaṃ mayhaṃ**
isidāsiyā tāya payojanaṃ natthi, tasmā **na saha vacchaṃ** na saha vasissaṃ, eka-
ghare ahaṃ tāya saha vatthunti yojanā.

Vissajjito gato soti so bhikkhako pitarā vissajjito yathārucci gato. **Ekākinīti** eki-
kāva. **Āpucchitūna gacchanti** (..0275) mayhaṃ pitaraṃ vissajjetvā gacchāmi. **Mari-**
tuyeti marituṃ. **Vāti** vikappatthe nipāto.

Gocarāyāti bhikkhāya, tāta-kulaṃ āgacchīti yojanā.

Tanti taṃ jinadattatheriṃ. **Uṭṭhāyāsanaṃ tassā paññāpayinti** uṭṭhahitvā āsanaṃ
tassā theriyā paññāpesiṃ.

Idhevāti imasmim eva gehe ṭhitā. **Puttakāti** sāmāññavohārena dhītaraṃ anuka-
mpento ālapati. **Carāhi tvaṃ dhammanti** tvaṃ pabbajitvā caritabbaṃ brahmacari-
yādidhammaṃ cara. **Dvijātīti** brāhmaṇajātī.

Nijaressāmīti jīrāpessāmi vināsessāmi.

Bodhinti saccābhisambodhiṃ, maggañāṇanti attho. **Aggadhammanti** phala-
dhammaṃ, arahattaṃ. **Yaṃ sacchikarī dvipadaseṭṭhoti** yaṃ maggaphalanibbāna-
saññitaṃ lokuttaradhammaṃ dvipadānaṃ seṭṭho sammāsambuddho sacchi
akāsi, taṃ labhassūti yojanā.

Sattāhaṃ pabbajitāti pabbajitā hutvā sattāhena. **Aphassayinti** phusiṃ sacchā-
kāsiṃ.

Yassayaṃ phalavipākoti yassa pāpakammaṃ, ayaṃ sāmikassa amanāpabhā-vasaṅkhāto nissandaphalabhūto vipāko. **Taṃ tava ācikkhissanti** taṃ kammaṃ tava kathessāmi. **Tanti ācikkhiyamānaṃ** tameva kammaṃ, taṃ vā mama vacanaṃ. **Ekamanāti** ekaggamaṇā. Ayameva vā pāṭho.

Nagaramhi erakaccheti evaṃnāmake nagare. **So paradāraṃ asevihanti** so ahaṃ parassa dāraṃ aseviṃ.

Ciraṃ pakkoti bahūni vassasatasahassāni nirayagginā daḍḍho. **Tato ca uṭṭhahitvā**ti tato nirayato vuṭṭhito cuto. **Makkaṭṭiyā kucchimokkaminti** vānariyā kucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhiṃ.

Yūthapoti yūthapati. **Nillacchesīti** purisabhāvassa lakkhaṇabhūtāni bījakāni nillacchesi nīhari. **Tassetam kammaphalanti** tassa mayhaṃ etaṃ atīte katassa kammaṃ phalaṃ. **Yathāpi gantvāna paradāranti** yathā taṃ paradāraṃ atikkamitvā.

Tatoti (..0276) makkaṭṭayonito. **Sindhavāraññeti** sindhavaraṭṭhe araññatṭhāne. **Ēlākiyāti** ajiyā.

Dārake parivahitvāti piṭṭhiṃ āruyha kumārake vahitvā. **Kimināvattoti** abhijātaṭṭhāne kimiparigatova hutvā aṭṭo aṭṭito. **Akalloti** gilāno, ahoṣīti vacanaseso.

Govāṇṇijakassāti gāviyo vikkiṇitvā jīvakassa. **Lākhātamboti** lākhārasarattehi viya tambehi lomēhi samannāgato.

Voḍhūnāti vahitvā. **Naṅgalanti** sīraṃ, sakatañca dhārayāmīti attho. **Andhovaṭṭoti** kāṇova hutvā aṭṭo piḷito.

Vīthiyāti nagaravīthiyaṃ. **Dāsiyā ghare jātoti** gharadāsiyā kucchimhi jāto. “Vaṇṇadāsiyā”tipi vadanti. **Neva mahilā na purisoti** itthīpi purisopi na homi, jātina-puṃsakoti attho.

Tiṃsativassamhi matoti napuṃsako hutvā tiṃsavassakāle mato. **Sākaṭṭikakulamhīti** sūtakakule. **Dhanikapurisapātabahulamhīti** iṇāyikānaṃ purisānaṃ adhipatanabahule bahūhi iṇāyikehi abhibhavitabbe.

Ussannāyāti upacitāya. **Vipulāyāti** mahatiyā. **Vaḍḍhiyāti** iṇavaḍḍhiyā. **Okaddhatīti** avakaddhati. **Kulagharasmāti** mama jātakulagehato.

Orundhatassa puttoti assa sathavāhassa putto, mayi paṭibaddhacitto nāmena giridāso nāma avarundhati attano pariggahabhāvena gehe karoti.

Anurattā bhattāranti bhattāraṃ anuvattikā. **Tassāhaṃ viddesanamakāsinti** tassa bhattuno taṃ bhariyaṃ sapattiṃ viddesanakammaṃ akāsiṃ. Yathā taṃ so kujjhati, evaṃ paṭipajjiṃ.

Yaṃ (..0277) **maṃ apakīritūna gacchantīti** yaṃ dāsī viya sakkaccaṃ upaṭṭhahantiṃ maṃ tattha tattha patino apakiritvā chaḍḍetvā anapekkhā apagacchanti. Etaṃ tassā mayhaṃ tadā katassa paradārikakammaṃ sapattiṃ viddesanakammaṃ ca nissandaphalaṃ. **Tassapi anto kato mayāti** tassapi tathā anunayapāpakakammaṃ dāruṇassa pariyaṇto idāni mayā aggamaggaṃ adhigacchantiyā kato, ito paraṃ kiñci dukkhaṃ natthīti. Yaṃ panettha antarantarā na vibhattaṃ, taṃ vuttanayattā uttānatthameva.

Isidāsītherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Cattālīsanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

16. Mahānipāto

1. Sumedhātherīgāthāvaṇṇanā

Mahānipāte (..0278) **mantāvatiyā nagareti-ādikā** sumedhāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī, sakkaccaṃ vimokkhasambhāre sambhārentī koṇāgama-nassa bhagavato kāle kulagehe nibbattitvā viññutaṃ patvā, attano sakhīhi kula-dhītāhi saddhiṃ ekajjhāsayā hutvā mahantaṃ āramaṃ kāretvā buddhappamu-khassa bhikkhusaṅghassa niyyādesi. Sā tena puññakamma kāyassa bheda tāvatimsaṃ upagacchi. Tattha yāvatāyukaṃ dibbasampattiṃ anubhavitvā tato cutā yāmesu upapajji. Tato cutā tusitesu, tato cutā nimmānaratīsu, tato cutā paranimmitavasavattīsūti anukkamena pañcasu kāmasaggesu uppajjitvā tattha tattha devarājūnaṃ mahesī hutvā tato cutā kassapassa bhagavato kāle mahāvibha-vassa seṭṭhino dhītā hutvā anukkamena viññutaṃ patvā sāsane abhippasannā hutvā ratanattayaṃ uddissa uḷārapuññakammaṃ akāsi.

Tattha yāvajivaṃ dhammūpajivinī kusaladhammaniratā hutvā tato cutā tāvatimsesu nibbattitvā aparāparaṃ sugatīsuyeva saṃsarantī, imasmiṃ buddhuppāde mantāvatinagare koṅcassa nāma rañño dhītā hutvā nibbatti. Tassā mātāpitaro **sumedhāti** nāmaṃ akaṃsu. Taṃ anukkamena vuddhippattavayappattakāle mātāpitaro “vāraṇavatīnagare anikarattassa nāma rañño dassāmā”ti sammantesuṃ. Sā pana daharakālato paṭṭhāya attano samānavayāhi rājakaññāhi dāsijanehi ca saddhiṃ bhikkhunupassayaṃ gantvā bhikkhunīnaṃ santike dhammaṃ sutvā cirakālato paṭṭhāya katādhikāratāya saṃsāre jātasamvegā sāsane abhippasannā hutvā vayappattakāle kāmehi vinivattitamānasā ahosi. Tena sā mātāpitūnaṃ ñātīnaṃ sammantaṃ sutvā “na mayhaṃ gharāvāse na kiccaṃ, pabbajissāmahan”ti āha. Taṃ mātāpitaro gharāvāse niyojentā nānappakārena yācantāpi saññāpetuṃ nāsakkhimsu. Sā “evaṃ me (..0279) pabbajituṃ labbhatī”ti khaggaṃ gahetvā sayameva attano kese chinditvā te eva kese ārabha paṭikkūlamanasikāraṃ pavattentī tattha katādhikāratāya bhikkhunīnaṃ santike manasikāravidhā-nassa sutapubbattā ca asubhanimittaṃ uppādetvā tattha paṭhamajjhānaṃ adhi-gacchi. Adhigatapaṭhamajjhānā ca attanā gharāvāse uyyojetuṃ upagate mātāpitaro ādiṃ katvā anto janaparijanaṃ sabbaṃ rājakuḷaṃ sāsane abhippasannaṃ kāretvā gharato nikkhamitvā bhikkhunupassayaṃ gantvā pabbaji. Pabbajitvā ca vipassanaṃ paṭṭhapetvā sammadeva paripakkaññā vimutti paripācaniyānaṃ dhammaṃ visesitāya na cirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **apadāne** (apa. therī 2.1.1-19)-

“Bhagavati koṇāgamane, saṅghārāmamhi navanivesamhi;
sakhiyo tisso janiyo, vihāradānaṃ adāsimha.

“Dasakkhattuṃ satakkhattuṃ, dasasatakkhattuṃ satāni ca satakkhattuṃ;
devesu upapajjimha, ko pana vādo manussesu.

“Devesu mahiddhikā ahumha, mānusakamhi ko pana vādo;
sattaratanassa mahesī, itthiratanam aham āsiṃ.

“Idha sañcitakusalā, susamiddhakulappajā;
dhanañjāni ca khemā ca, ahampi ca tayo janā.

“Ārāmaṃ sukataṃ katvā, sabbāvayavamaṇḍitaṃ;
buddhappamukhasaṅghassa, niyyādetvā pamoditā.

“Yattha yatthūpapajjāmi, tassa kammassa vāhasā;
devesu aggataṃ pattā, manussesu tatheva ca.

“Imasmiṃyeva kappamhi, brahmabandhu mahāyaso;
kassapo nāma gottena, uppajji vadataṃ varo.

“Upaṭṭhāko mahesissa, tadā āsi narissaro;
kāsirājā kikī nāma, bārāṇasipuruttame.

“Tassāsuṃ (..0280) satta dhītarō, rājakaññā sukhedhitā;
buddhopaṭṭhānaniratā, brahmacariyaṃ cariṃsu tā.

“Tāsaṃ sahāyikā hutvā, sīlesu susamāhitā;
datvā dānāni sakkaccaṃ, agāreva vataṃ cariṃ.

“Tena kammena sukatenā, cetanāpaṇidhīhi ca;
jahitvā mānusaṃ dehaṃ, tāvatimṣūpagā ahaṃ.

“Tato cutā yāmagamaṃ, tatohaṃ tusitaṃ gatā;
tato ca nimmānaratiṃ, vasavattipuraṃ gatā.

“Yattha yatthūpapajjāmi, puññakammamasamohitā;
tattha tattheva rājūnaṃ, mahesittamahārayiṃ.

“Tato cutā manussatte, rājūnaṃ cakkavattinaṃ;
maṇḍalīnañca rājūnaṃ, mahesittamakārayiṃ.

“Sampattimanubhotvāna, devesu mānusesu ca;
sabbattha sukhitā hutvā, nekajātīsu saṃsariṃ.

“So hetu so pabhavo, tammūlaṃ sāva sāsane khantī;
taṃ paṭhamasamodhānaṃ, taṃ dhammaratāya nibbānaṃ.

“Kilesā jhāpitā mayhaṃ, bhavā sabbe samūhatā;
nāgīva bandhanaṃ chetvā, viharāmi anāsavā.

“Svāgataṃ vata me āsi, buddhaseṭṭhassa santike;
tisso vijjā anuppattā, kataṃ buddhassa sāsanaṃ.

“Paṭisambhidā catasso, vimokkhāpi ca aṭṭhime;
chaḷabhiññā sacchikatā, kataṃ buddhassa sāsanan”ti.

Arahattaṃ pana patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānavasena-

450. “Mantāvatiyā nagare, rañño koṅcassa aggamaheṣiyā;
dhītā āsiṃ sumedhā, pasāditā sāsanakarehi.

451. “Sīlavatī cittaḥkāṭhā, bahussutā buddhasāsane vinitā;

mātāpitaro upagamma, bhaṇati ubhayo nisāmetha.

452. “Nibbānābhiratāhaṃ (..0281), asassataṃ bhavagataṃ yadipi dibbaṃ;
kimaṅgaṃ pana tucchā kāmā, appassādā bahuvighātā.
453. “Kāmā kaṭukā āsī, visūpamā yesu mucchitā bālā;
te dīgharattaṃ niraye, samappitā haññante dukkhitā.
454. “Socanti pāpakammā, vinipāte pāpavaddhino sadā;
kāyena ca vācāya ca, manasā ca asaṃvutā bālā.
455. “Bālā te duppaññā, acetanā dukkhasamudayoruddhā;
desente ajānantā, na bujjhare ariyasaccāni.
456. “Saccāni ‘amma’ buddhavaradesi, tāni te bahutarā ajānantā ye;
abhinandanti bhavagataṃ, pihenti devesu upapattiṃ.
457. “Devesupi upapatti, asassatā bhavagate aniccami;
na ca santasanti bālā, punappunaṃ jāyitabbassa.
458. “Cattāro vinipātā, duve ca gatiyo kathañci labbhanti;
na ca vinipātagatānaṃ, pabbajjā atthi nirayesu.
459. “Anujānātha maṃ ubhayo, pabbajituṃ dasabalassa pāvacane;
appossukkā ghaṭissaṃ, jātimaraṇappahānāya.
460. “Kiṃ bhavagate abhinandi, tena kāyakalinā asārena;
bhavataṇhāya nirodhā, anujānātha pabbajissāmi.
461. “Buddhānaṃ uppādo, vivajjito akkhaṇo khaṇo laddho;
sīlāni brahmacariyaṃ, yāvajjivaṃ na dūseyyaṃ.
462. “Evaṃ bhaṇati sumedhā, mātāpitaro ‘na tāva āhāraṃ;
āharissaṃ gahaṭṭhā, maraṇavasamaṃ gatāva hessāmi’.
463. “Mātā dukkhitā rodati pitā ca;
assā sabbaso samabhihato;
ghaṭenti saññāpetuṃ, pāsādatale chamāpatitaṃ.
464. “Uṭṭhehi (..0282) puttaka kiṃ soci, tena dinnāsi vāraṇavatimhi;
rājā anīkaratto, abhirūpo tassa tvaṃ dinnā.
465. “Aggamahesī bhavissasi, anikarattassa rājino bhariyā;
sīlāni brahmacariyaṃ, pabbajjā dukkarā puttaka.

466. “Rajje āṇā dhanamissariyaṃ, bhogā sukhā daharikāsi;
bhuñjāhi kāmabhoge, vāreyyaṃ hotu te putta.
467. “Atha ne bhaṇati sumedhā, mā edisikāni bhavagatamasāraṃ;
pabbajjā vā hohiti, maraṇaṃ vā me na ceva vāreyyaṃ.
468. “Kimiva pūtikāyamasuciṃ, savanagandhaṃ bhayānakaṃ kuṇapaṃ;
abhisamvisēyyaṃ bhastaṃ, asakiṃ paggharitaṃ asucipuṇṇaṃ.
469. “Kimiva taḥaṃ jānanti, vikūlakaṃ maṃsasoṇitupalittaṃ;
kimikulalayaṃ sakuṇabhattaṃ, kaḷevaraṃ kissa diyatīti.
470. “Nibbuyhati susānaṃ, aciraṃ kāyo apetaviññāṇo;
chuddho kaḷiṅgaraṃ viya, jigucchamaṇehi ñātīhi.
471. “Chuddhūna naṃ susāne, parabhattaṃ nhāyanti jigucchantā;
niyakā mātāpitaro, kiṃ pana sādharmaṇā janatā.
472. “Ajjhositā asāre, kaḷevare aṭṭhinhārusaṅghāte;
kheḷassuccārassavaparipuṇṇe pūtikāyamhi.
473. “Yo naṃ vinibbhujitvā, abbhantaramassa bāhiraṃ kayirā;
gandhassa asahamānā, sakāpi mātā jiguccheyya.
474. “Khandhadhātu-āyatanaṃ, saṅkhataṃ jātimūlakaṃ dukkhaṃ;
yoniso anuvicinantī, vāreyyaṃ kissa iccheyyaṃ.
475. “Divase divase tisatti, satāni navanavā pateyyuṃ kāyamhi;
vassasatampi ca ghāto, seyyo dukkhassa cevaṃ khayō.
476. “Ajjhupagacche (..0283) ghātaṃ, yo viññāyevaṃ satthuno vacanaṃ;
dīgho tesāṃ saṃsāro, punappunaṃ haññamānānaṃ.
477. “Devesu manussesu ca, tiracchānayanīyā asurakāye;
petesu ca nirayesu ca, aparimitā dissante ghātā.
478. “Ghātā nirayesu bahū, vinipātagatassa piḷiyamānassa;
devesupi attāṇaṃ, nibbānasukhā paraṃ natthi.
479. “Pattā te nibbānaṃ, ye yuttā dasabalassa pāvācane;
apposukkā ghaṭenti, jātimaraṇappahānāya.
480. “Ajjeva tātabhinikkhamissaṃ, bhogehi kiṃ asārehi;
nibbinā me kāmā, vantaṃ samā tālavatthukatā.
481. “Sā cevaṃ bhaṇati pitaramanīkaratto, ca yassa sā dinnā;
upayāsi vāraṇavate, vāreyyamupaṭṭhite kāle.
482. “Atha asitanicitamuduke, kese khaggena chindiya sumedhā;
pāsādaṃ pidahitvā, paṭhamajjhānaṃ samāpajji.
483. “Sā ca taḥiṃ samāpannā, anīkaratto ca āgato nagaraṃ;
pāsāde ca sumedhā, aniccasaññaṃ subhāveti.
484. “Sā ca manasi karoti, anīkaratto ca āruhī turitaṃ;
maṇikanakabhūsitāṅgo, katañjalī yācati sumedhaṃ.
485. “Rajje āṇā dhanamissariyaṃ, bhogā sukhā daharikāsi;
bhuñjāhi kāmabhoge, kāmasukhā dullabhā loke.
486. “Nissatṭhaṃ te rajjaṃ, bhoge bhuñjassu dehi dānāni;
mā dummanā ahosi, mātāpitaro te dukkhitā.

487. “Taṃ taṃ bhaṇati sumedhā, kāmehi anatthikā vigatamohā;
mā kāme abhinandi, kāmesvādīnavamṃ passa.
488. “Cātuddīpo rājā, mandhātā āsi kāmabhoginamaggo;
atitto kālaṅkato, na cassa paripūritā icchā.
489. “Satta (..0284) ratanāni vasseyya, vuṭṭhimā dasadisā samantena;
na catthi titti kāmānaṃ, atittāva maranti narā.
490. “Asisūnūpamā kāmā, kāmā sappasiropamā;
ukkopamā anudahanti, aṭṭhikaṅkalasannibhā.
491. “Aniccā adhuvā kāmā, bahudukkhā mahāvisā;
ayoguḷova santatto, aghamūlā dukhapphalā.
492. “Rukkhaphalūpamā kāmā, maṃsapesūpamā dukhā;
supinopamā vañcaniyā, kāmā yācitakūpamā.
493. “Sattisūlūpamā kāmā, rogo gaṇḍo aghaṃ nighaṃ;
aṅgārakāsusadisā, aghamūlaṃ bhayaṃ vadho.
494. “Evaṃ bahudukkhā kāmā, akkhātā antarāyikā;
gacchatha na me bhavagate, vissāso atthi attano.
495. “Kiṃ mama paro karissati, attano sīsamhi ḍayhamānamhi;
anubandhe jarāmaṇe, tassa ghātāya ghaṭitabbaṃ.
496. “Dvāraṃ apāpurityvānaṃ, mātāpitaro anīkarattañca;
disvāna chamaṃ nisinne, rodante idamavocaṃ.
497. “Dīgho bālānaṃ saṃsāro, punappunañca rodattaṃ;
anamataḅge pitu maṇe, bhātu vadhe attano ca vadhe.
498. “Assu thaññaṃ rudhiraṃ, saṃsāraṃ anamataggato saratha;
sattānaṃ saṃsarattaṃ, sarāhi aṭṭhinañca sannicayaṃ.
499. “Sara caturrodadhī, upanīte assuthaññaṃrudhiraṃhi;
sara ekakappamaṭṭhinaṃ, sañcayaṃ vipulena samaṃ.
500. “Anamatagge saṃsarato, mahiṃ jambudīpamupanītaṃ;
kolaṭṭhimattaguḷikā, mātā mātusveva nappahonti.
501. “Tiṇakaṭṭhasākhāpalāsaṃ, upanītaṃ anamataggato sara;
caturaṅgulikā ghaṭikā, pitupitusveva nappahonti.
502. “Sara (..0285) kāṇakacchapaṃ pubbasamudde, aparato ca yugachiddaṃ;
siraṃ tassa ca paṭimukkaṃ, manussalābhamhi opammaṃ.
503. “Sara rūpaṃ pheṇapiṇḍopamassa, kāyakalino asārassa;
khandhe passa anicce, sarāhi niraye bahuvighāte.
504. “Sara kaṭasiṃ vaḍḍhente, punappunaṃ tāsū tāsū jātīsū;
sara kumbhīlabhayāni ca, sarāhi cattāri saccāni.
505. “Amataṃhi vijjamāne, kiṃ tava pañcakaṭukena pītena;
sabbā hi kāmaratiyo, kaṭukatarā pañcakaṭukena.
506. “Amataṃhi vijjamāne, kiṃ tava kāmehi ye pariḷāhā;
sabbā hi kāmaratiyo, jalitā kuthitā kampitā santāpitā.
507. “Asapattamhi samāne, kiṃ tava kāmehi ye bahusapattā;
rājaggicora-udakappiyehi, sādharmaṇā kāmā bahusapattā.

508. “Mokkhamhi vijjamāne, kiṃ tava kāmehi yesu vadhabandho;
kāmesu hi asakāmā, vadhabandhadukhāni anubhonti.
509. “Ādīpitā tiṇukkā, gaṇhantaṃ dahanti neva muñcantaṃ;
ukkopamā hi kāmā, dahanti ye te na muñcanti.
510. “Mā appakassa hetu, kāmasukhassa vipulaṃ jahī sukhaṃ;
mā puthulomova baḷisaṃ, gilitvā pacchā vihaññasi.
511. “Kāmaṃ kāmesu damassu, tāva sunakhova saṅkhalābaddho;
kāhinti khu taṃ kāmā, chātā sunakhaṃva caṇḍālā.

512. “Aparimitañca dukkhaṃ, bahūni ca cittadomanassāni;
anubhohisi kāmeyutto, paṭinissaja addhuve kāme.
513. “Ajaramhi vijjamāne, kiṃ tava kāmehi yesu jarā;
maraṇabyādhigahitā, sabbā sabbattha jātiyo.
514. “Idamajaramidamaramaṃ, idamajarāmaramaṃ padamasokaṃ;
asapattamasambādhaṃ, akhalitamabhayaṃ nirupatāpaṃ.
515. “Adhigatamidaṃ (..0286) bahūhi, amataṃ ajjāpi ca labhaniyamidaṃ;
yo yoniso payuñjati, na ca sakkā aghaṭamānena.
516. “Evaṃ bhaṇati sumedhā, saṅkhāragate ratiṃ alabhamānā;
anunentī anikarattaṃ, kese ca chamaṃ khipi sumedhā.
517. “Uṭṭhāya anikaratto, pañjaliko yācatassā pitaraṃ so;
vissajjetha sumedhaṃ, pabbajituṃ vimokkhasaccadassā.
518. “Vissajjitā mātāpitūhi, pabbaji sokabhayabhītā;
cha abhiññā sacchikatā, aggaphalaṃ sikkhamānāya.
519. “Acchariyamabbhutaṃ taṃ, nibbānaṃ āsi rājakaññāya;
pubbenivāsacaritaṃ, yathā byākari pacchime kāle.
520. “Bhagavati koṇāgamane, saṅghārāmamhi navanivesamhi;
sakhiyo tisso janiyo, vihāradānaṃ adāsīmha.
521. “Dasakkhattuṃ satakkhattuṃ, dasasatakkhattuṃ satāni ca satakkhattuṃ;
devesu upapajjimha, ko pana vādo manussesu.
522. “Devesu mahiddhikā ahumha, mānusakamhi ko pana vādo;
sattaratanassa mahesī, itthiratanam ahaṃ āsiṃ.
523. “So hetu so pabhavo, taṃ mūlaṃ sāva sāsane khantī;
taṃ paṭhamasamodhānaṃ, taṃ dhammaratāya nibbānaṃ.
524. “Evaṃ karonti ye saddahanti, vacanaṃ anomapaññassa;
nibbindanti bhavagate, nibbinditvā virajjanti” ti.-

Imā gāthā abhāsi.

Tattha **mantavatiyā nagareti** mantavatīti evaṃnāmake nagare. **Raṅṅo koṅca-ssāti** koṅcassa nāma raṅṅo mahesiyā kucchimhi jātā dhītā āsiṃ. **Sumedhāti** nāmena sumedhā. **Pasāditā sāsanakarehīti** satthusāsanakarehi ariyehi dhamma-desanāya sāsane pasāditā sañjātaratanattayappasādā katā.

Sīlavatīti (..0287) ācārasīlasampannā. **Cittakathāti** cittadhammakathā. **Bahussu-
tāti** bhikkhunīnaṃ santike pariyattidhammassutiyutā. **Buddhasāsane vinitāti** evaṃ
pavatti, evaṃ nivatti, iti sīlaṃ, iti samādhi, iti paññāti suttānugatena (dī. ni. 2.186)
yonisomanasikārena tadaṅgato kilesānaṃ vinivattattā buddhānaṃ sāsane vinitā
saṃyatakāyavācācittā. **Ubhaya nisāmethāti** tumhe dvepi mama vacanaṃ nisā-
metha, mātāpitāro upagantvā bhaṇatīti yojanā.

Yadipi dibbanti devalokapariyāpannampi bhavagataṃ nāma sabbampi **asa-
ssataṃ** aniccaṃ dukkhaṃ vipariṇāmadhammaṃ. **Kimaṅgaṃ pana tucchā kāmāti**
kimaṅgaṃ pana mānusakā kāmā, te sabbepi asārakabhāvato tucchā rittā, sattha-
dhārāyaṃ madhubindu viya **appassādā**, etarahi āyatiñca vipuladukkhatāya **bahuvi-
ghātā**.

Kaṭukāti aniṭṭhā. Sappaṭibhayaṭṭhena **āsivisūpamā**. **Yesu** kāmesu. **Mucchitāti** ajjhositā. **Samappitāti** sakammunā sabbaso appitā khittā, upapannāti attho. **Hañña-**
nteti bādhiyanti.

Vinipāteteti apāye.

Acetanāti attahitacetanāya abhāvena acetanā. **Dukkhasamudayoruddhāti** taṇhā-
nimittasaṃsāre avaruddhā. **Desenteti** catusaccadhamme desiyamāne. **Ajānantāti**
atthaṃ ajānantā. **Na bujjhare ariyasaccānīti** dukkhādīni ariyasaccāni na paṭibu-
jjhanti.

Ammāti mātaraṃ pamukhaṃ katvā ālapati. **Te bahutarā ajānantāti** ye abhina-
ndanti bhavagataṃ pihenti devesu upapattiṃ buddhavaradesitāni saccāni ajā-
nantā, teyeva ca imasmiṃ loke bahutarāti yojanā.

Bhavagate aniccāmhitī sabbasmiṃ bhava anicce devesu upapatti na sassatā,
evaṃ santepi na ca **santasanti** bālā na uttasanti na saṃvegaṃ āpajjanti. **Puna-**
ppunaṃ jāyitabbassāti aparāparaṃ upapajjamānassa.

Cattāro vinipātāti nirayo tiracchānayoṇi pettivisayo asurayoṇi ime cattāro
sukhasamussayato vinipātagatiyo. Manussadevūpapattisaññitā (..0288) pana
dveva **gatiyo kathañci** kicchena kasirena labbhanti puññakammassa dukkarattā.
Nirayesūti sukharahitesu apāyesu.

Apossukkāti aññakiccesu nirussukkā. **Ghaṭissanti** vāyamissaṃ bhāvanaṃ anu-
yuñjissāmi, kāyakalinā asārena bhavagate kiṃ abhinanditenāti yojanā.

Bhavataṇhāya nirodhāti bhavagatāya taṇhāya nirodhahetu nirodhatthaṃ.

Buddhānaṃ uppādo laddho, vivajjito nirayūpapatti-ādiko aṭṭhavidho akkhaṇo,
khaṇo navamo khaṇo laddhoti yojanā. **Sīlānīti** catupārisuddhisīlāni. **Brahmacari-**
yanti sāsanabrahmacariyaṃ. **Na dūseyyanti** na kopeyyāmi.

Na tāva āhāraṃ āharissaṃ gahaṭṭhāti “neva tāva ahaṃ gahaṭṭhā hutvā āhāraṃ
āharissāmi, sace pabbajjaṃ na labhissāmi, maraṇavasameva gatā bhavissāmī”ti
evaṃ sumedhā mātāpitāro bhaṇatīti yojanā.

Assāti sumedhāya. **Sabbaso samabhihatoti** assūhi sabbaso abhihatamukho.
Ghaṭenti saññāpetunti pāsādatale chamāpatitaṃ sumedhaṃ mātā ca pitā ca gihi-
bhāvāya saññāpetuṃ ghaṭenti vāyamanti. “Ghaṭenti vāyamanti”tipi pāṭho, so
evattho.

Kiṃ socitenāti “pabbajjaṃ na labhissāmī”ti kiṃ socanena. **Dinnāsi vāraṇavati-**
mhīti vāraṇavatīnagare dinnā asi. “Dinnāsi”ti vatvā punapi “tvaṃ dinnā”ti vacanaṃ
daḥhaṃ dinnabhāvadassanatthaṃ.

Raje āṇāti anikarattassa raje tava āṇā pavattati. **Dhanamissariyanti** imasmiṃ
kule patikule ca dhanaṃ issariyañca, **bhogā sukhā** ativiya iṭṭhā bhogāti sabba-
midam tuyaṃ upaṭṭhitaṃ hatthagataṃ. **Daharikāsīti** taruṇī cāsi, tasmā bhuñjāhi
kāma bhoge. Tena kāraṇena vāreyyaṃ hotu te puttāti yojanā.

Neti mātāpitāro. **Mā edisikānīti** evarūpāni raje āṇādīni mā bhavantu. Kasmāti ce
āha “**bhagavatamasāraṇ**”ti-ādi.

Kimivāti (..0289) kimi viya. **Pūtikāyanti** imaṃ pūtikaḷevaram. **Savanagandhanti**
vissaṭṭhavissagandhaṃ. **Bhayānakanti** avitāragānaṃ bhayāvahaṃ. **Kuṇapaṃ abhi-**

saṃvisēyyaṃ bhastanti kuṇapabharitaṃ cammapasibbakaṃ, **asakiṃ paggharitaṃ asucipuṇṇaṃ** nānappakārassa asucino puṇṇaṃ hutvā asakiṃ sabbakālaṃ adhi-paggharantaṃ “mama idan”ti abhinivesēyyaṃ.

Kimiva taḥaṃ jānanti, vikūlakanti ativiya paṭikkūlaṃ asucihi maṃsapesīhi soṇi-tehi ca upalittaṃ anekesaṃ kimikulānaṃ ālayaṃ sakuṇānaṃ bhattabhūtaṃ. “Kimikulālasakuṇabhattan”tipi pāṭho, kimīnaṃ avasiṭṭhasakuṇānañca bhattabhū-tanti attho. Taṃ ahaṃ kaḷevaraṃ jānanti ṭhitā. Taṃ maṃ idāni vāreyyavasena **kissa** kena nāma kāraṇena diyyatīti dasseti. Tassa tañca dānaṃ kimiva kiṃ viya hotīti yojanā.

Nibbuyhati susānaṃ, aciraṃ kāyo apeta viññāṇoti ayaṃ kāyo acireneva apaga-taviññāṇo susānaṃ nibbuyhati upanīyati. **Chuddhoti chaḍḍito. Kaḷiṅgaram viyāti** niratthakakaṭṭhakhaṇḍasadiso. **Jigucchamānehi ṇātīhīti** ṇātijanehipi jigucchamā-nehi.

Chuddhūna naṃ susāneti naṃ kaḷevaraṃ susāne chaḍḍetvā. **Parabhattanti** paresaṃ soṇasiṅgālādīnaṃ bhattabhūtaṃ. **Nhāyanti jigucchantāti** “imassa pacchato āgatā”ti ettakenāpi jigucchamānā sasīsaṃ nimujjantā nhāyanti, pageva phuṭṭhavanto. **Niyakā mātāpitaroti** attano mātāpitaropi. **Kiṃ pana sādharmaṇā jana-tāti** itaro pana samūho jigucchati kimeva vattabbaṃ.

Ajjhositāti taṇhāvasena abhiniviṭṭhā. **Asāreti** nīccasārādisārarahite.

Vinibbhujitvāti viññāṇavinibbhogaṃ katvā. **Gandhassa asahamānāti** gandhaṃ assa kāyassa asahantī. **Sakāpi mātāti** attano mātāpi jiguccheyya koṭṭhāsānaṃ vinibbhujanena paṭikkūlabhāvāya suṭṭhutaṃ upaṭṭhahanato.

Khandhadhātu-āyatananti (..0290) rūpakkhandhādayo ime pañcakkhandhā, cakkhudhātu-ādayo imā aṭṭhārasadhātuyo, cakkhāyatanādīni imāni dvādasāyata-nānīti evaṃ khandhā dhātuyo āyatanāni cāti sabbamaṃ idaṃ rūpārūpadhammajātaṃ samecca sambhuyya paccayehi katattā **saṅkhataṃ**, tayidaṃ tasmīṃ bhava pavat-tamānaṃ **dukkhaṃ**, jātipaccayattā **jātimūlakanti**. Evaṃ **yoniso** upāyena **anuvici-nantī** cintayantī, **vāreyyaṃ** vivāhaṃ, **kissa** kena kāraṇena icchissāmi.

“Sīlāni brahmacariyaṃ, pabbajjā dukkarā”ti yadetaṃ mātāpitūhi vuttaṃ tassa paṭivacanaṃ dātuṃ “**divase divase**”ti-ādi vuttaṃ. Tattha **divase divase tisattisa-tāni navanavā pateyyuṃ kāyamhīti** dine dine tīṇi sattisatāni tāvadeva pītanisitabhā-vena abhinavāni kāyasmīṃ sampateyyuṃ. **Vassasatampi ca ghāto seyyoti** nira-ntaraṃ vassasatampi patamāno yathāvutto sattighāto seyyo. **Dukkassa cevaṃ khayoti** evaṃ ce vaṭṭadukkassa parikkhaya bhavēyya, evaṃ

mahantampi pavattidukkhaṃ adhivāsetvā nibbānādhigamāya ussāho karaṇīyoti adhippāyo.

Ajjhupagaccheti sampañcicheyya. **Evanti** vuttanayena. Idaṃ vuttaṃ hoti- yo puggalo anamataggaṃ saṃsāraṃ aparimāṇaṅca vaṭṭadukkhaṃ dīpentaṃ satthuno vacanaṃ viññāya ṭhito yathāvuttaṃ sattighātaḍḍukkhaṃ sampañcicheyya, tena ceva vaṭṭadukkhaṃsa parikkhaya siyāti. Tenāha- “**dīgho tesam saṃsāro, puna-ppunaṅca haññamānānan**” ti, aparāparaṃ jātijarābyādhimaraṇādīhi bādhiyamānānanti attho.

Asurakāyeti kālakañcikādi petāsuranikāye. **Ghātāti** kāyacittānaṃ upaghātā vadhā.

Bahūti pañcavidhabandhanādikamma kāraṇavasena pavattiyamānā bahū anekaghātā. **Vinipātagatassāti** sesāpāyasañkhātāṃ vinipātāṃ upagatassāpi. **Pīḷiyamānassāti** tiracchānādi-attabhāve abhighātādīhi ābādhiyamānassa. **Devesupi attānanti** devattabhāvesupi tāṇaṃ natthi rāgapariḷhādīnaṃ sadukkhasavighātābhāvato. **Nibbānasukhā paraṃ natthīti** nibbānasukhato paraṃ aññaṃ uttamaṃ sukhaṃ nāma natthi lokiyasukhaṃ vipariṇāmasañkhārādukkhasabhāvattā (..0291). Tenāha bhagavā- “nibbānaṃ paraṃ sukhaṃ” ti (dha. pa. 203-204).

Pattā te nibbānanti te nibbānaṃ pattāyeva nāma. Atha vā teyeva nibbānaṃ pattā. **Ye yuttā dasabalassa pāvacaṇeti** sammāsambuddhaṃ sāsane ye yuttā payuttā.

Nibbinnāti virattā. **Meti** mayā. **Vantasamāti** suvānavamathusadisā. **Tālavatthukātāti** tālassa patiṭṭhānasadisā katā.

Athāti pacchā, mātāpitūnaṃ attano ajjhāsayaṃ pavedetvā anikarattassa ca āgatabhāvaṃ sutvā. **Asitanicitamuduketi** indanīlabhamarasamānavañṇatāya asite, ghanabhāvena nicite, simbalitūlasamasamphassatāya muduke. **Kese khaggena chindiyāti** attano kese sunisitena asinā chinditvā. **Pāsādaṃ pidahitvāti** attano vasanapāsāde sirigabbhaṃ pidhāya, tassa dvāraṃ thaketvāti attho. **Paṭhama-jjhānaṃ samāpajjīti** khaggena chinne attano kese purato ṭhapetvā tattha paṭikkūla-manasikāraṃ pavattenti yathā-upaṭṭhite nimitte uppannaṃ paṭhamaṃ jhānaṃ vasībhāvaṃ āpādetvā samāpajji.

Sā ca sumedhā taḥiṃ pāsāde samāpannā jhānanti adhippāyo. **Aniccasaññaṃ subhāvetīti** jhānato vuṭṭahitvā jhānaṃ pādakaṃ katvā vipassanaṃ paṭṭhapetvā “yaṃkiñci rūpan” ti-ādinā (a. ni. 4.181; ma. ni. 1.244; paṭi. ma. 1.48) aniccānupassanaṃ suṭṭhu bhāveti, aniccasaññāgahaṇeneva cettha dukkhasaññādinampi gahaṇaṃ katanti veditabbaṃ.

Maṇikanakabhūsitāṅgoti maṇivicittehi hemamālālaṅkārehi vibhūsitagatto.

Rajje āṇāti-ādi yācitākāraṇidassanaṃ. Tattha **āṇāti** ādhipaccaṃ. **Issariyanti** yaso vibhavasampatti. **Bhogā sukhāti** iṭṭhā manāpiyā kāmūpabhogā. **Daharikāsīti** tvaṃ idāni daharā taruṇī asi.

Nissaṭṭhaṃ te rajjanti mayhaṃ sabbampi tiyojanikaṃ rajjaṃ tuyhaṃ pariccattaṃ, taṃ paṭipajjitvā bhoge ca bhuñjassu, ayaṃ maṃ kāmehiyeva nimanteti mā (..0292) dummanā ahoṣi. **Dehi dānāni**ti yathāruciyaṃ mahantāni dānāni samaṇabrāhma-

ṇesu pavattehi, mātāpitaro te dukkhitā domanassappattā tava pabbajjādhippāyaṃ sutvā tasmā kāme paribhuñjanti. Tepi upaṭṭhahanti tesam cittaṃ dukkhā mocehīti evamettha padatthayojanā veditabbā.

Mā kāme abhinandīti vatthukāme kilesakāme mā abhinandi. Atha kho tesu kāmesu ādīnavaṃ dosaṃ mayhaṃ vacanānusārena **passa** ñāṇacakkhunā olokehi.

Cātuddīpoti jambudīpādīnaṃ catunnaṃ mahādīpānaṃ issaro. **Mandhātāti** evaṃ-nāmo rājā, kāmabhogīnaṃ **aggo** aggabhūto āsi. Tenāha bhagavā- “rāhuggaṃ attabhāvīnaṃ, mandhātā kāmabhogīnaṃ”ti (a. ni. 4.15). **Atitto kālaṅkatoti** caturāsītivassasahassāni kumārakīḷāvasena caturāsītivassasahassāni oparajjivasena caturāsītivassasahassāni cakkavattī rājā hutvā devabhogasadise bhoge bhuñjitvā chattiṃsāya sakkānaṃ āyuppamāṇakālaṃ tāvatiṃsabhavane saggasampattiṃ anubhavitvāpi kāmehi atittova kālaṅkato. **Na cassa paripūritā icchā** assa mandhāturañño kāmesu āsā na ca paripuṇṇā āsi.

Satta ratanāni vasseyyāti sattapi ratanāni, **vuṭṭhimā** devo dasadisā byāpetvā, **samantena** samantato purisassa rucivasena yadipi vasseyya, yathā taṃ mandhātumahārājassa evaṃ santepi na catthi titti kāmānaṃ, atittāva maranti narā. Tenāha bhagavā- “na kahāpaṇavassena, titti kāmesu vijjati”ti (dha. pa. 186; jā. 1. 3.23).

Asisūnūpamā kāmā adhikuṭṭhanaṭṭhena, **sappasiropamā** sappatiḥbhayaṭṭhena, **ukkopamā** tiṇukkūpamā anudhanaṭṭhena. Tenāha “**anudahanti**”ti. **Aṭṭhikaṅkalasannibhā** appassādaṭṭhena.

Mahāvisāti halāhalādīmahāvisasadisā. **Aghamūlāti** aghassa dukkhassa mūlā kāraṇabhūtā. Tenāha “**dukkhapphalā**”ti.

Rukkhapphalūpamā aṅgapaccaṅgānaṃ phalibhañjanaṭṭhena. **Mamsapesūpamā** bahusādhāraṇaṭṭhena. **Supinopamā** ittarapaccupaṭṭhānaṭṭhena māyā viya palobhanato. Tenāha (..0293) “**vañcaniyā**”ti, vañcakāti attho. **Yācitakūpamāti** yācitakabhaṇḍasadisā tāvakālikaṭṭhena.

Sattisūlūpamā vinivijjanaṭṭhena. Rujjanaṭṭhena **rogo** dukkhatāsulabhattā. **Gaṇḍo** kilesāsucipaggharaṇato. Dukkhuṭṭhānaṭṭhena **agham**. Maraṇasampāpanena **nighaṃ**. **Aṅgārakāsusadisā** mahābhītāpanaṭṭhena. Bhayaḥhetutāya ceva vadhakapahūtātāya ca **bhayaṃ vadho** nāma, kāmāti yojanā.

Akkhātā antarāyikāti “saggamaggādhigamassa nibbānagāmimaggassa ca antarāyakarā”ti cakkhubhūtehi buddhādīhi vuttā. **Gacchathāti** anikarattaṃ sapaṇisaṃ vassajjeti.

Kiṃ mama paro karissatīti paro añño mama kiṃ nāma hitaṃ karissati attano **sīsamhi** uttamaṅge ekādasahi aggīhi ḍayhamāne. Tenāha “**anubandhe jarāmarañe**”ti. **Tassa** jarāmarañassa sīsaḍāhassa, **ghātāya** samugghātāya, **ghaṭṭitabbaṃ** vāyamiṭtabbaṃ.

Chamanti chamāyaṃ. **Idamavocanti** idaṃ “dīgho bālānaṃ saṃsāro”ti-ādikaṃ saṃvegasaṃvattanakaṃ vacanaṃ avocaṃ.

Dīgho bālānaṃ saṃsāroti kilesakammavipākavaṭṭabhūtānaṃ khandhāyatanā-

dīnaṃ paṭipāṭipavattisaṅkhāto saṃsāro aparīññātavatthukānaṃ andhabālānaṃ dīgho buddhaññāṇenapi aparicchindaniyo. Yathā hi anupacchinnattā avijjātaṅhānaṃ aparicchinnatāyeva bhavapabandhassa pubbā koṭi na paññāyati, evaṃ parāpi koṭīti. **Punappunañca rodatanti** aparāparaṃ sokavasena rudantānaṃ. Imināpi avijjātaṅhānaṃ anupacchinnataṃyeva tesaṃ vibhāveti.

Assu thaññaṃ rudhiranti yaṃ ñātibyaśanādīnā phuṭṭhānaṃ rodantānaṃ assu ca dāraḥkāle mātuthanato pītaṃ thaññañca yañca paccatthikehi ghātītānaṃ rudhiraṃ. **Saṃsāraṃ anamataggato** saṃsārassa anu amataggattā ñāṇena anugantvāpi amata-aggattā aviditagattā iminā dīghena addhunā sattānaṃ **saṃsarataṃ**, aparāparaṃ saṃsarantānaṃ saṃsaritaṃ **sarāhi**, taṃ “kīva bahukaṇ”ti anussarāhi, aṭṭhīnaṃ sannicayaṃ sarāhi anussara, upadhārehīti attho.

Idāni (..0294) ādīnavassa bahubhāvañca upamāya dassetuṃ “**sara caturoda-dhī**”ti gāthamāha. Tattha **sara caturodadhī upanīte assuthaññarudhiramhīti** imesaṃ sattānaṃ anamataggasaṃsāre saṃsarantānaṃ ekekassapi assumhī thaññaṃ rudhiramhi ca pamāṇato upametabbe caturodadhī cattāro mahāsamudde upamāvasena buddhehi upanīte sara sarāhi. **Ekakappamaṭṭhīnaṃ, sañcayaṃ vipulena samanti** ekassa puggalassa ekasmiṃ kappe aṭṭhīnaṃ sañcayaṃ vepullapabbatena samaṃ upanītaṃ sara. Vuttampi cesaṃ-

“Ekassekena kappena, puggalassaṭṭhisañcayo;
siyā pabbatasamo rāsi, iti vuttaṃ mahesinā.

“So kho paṇāyaṃ akkhāto, vepullo pabbato mahā;
uttaro giṃjhakūṭassa, magadhānaṃ giribbaje”ti. (saṃ. ni. 2.133);

Mahiṃ jambudīpamupanītaṃ. Kolaṭṭhimattaguḷikā, mātā mātūsveva nappahontīti jambudīpotisaṅkhātaṃ mahāpathaviṃ kolaṭṭhimattā badaraṭṭhimattā guḷikā katvā tatthekekā “ayaṃ me mātu, ayaṃ me mātumātū”ti evaṃ vibhājiyamāne tā guḷikā mātā mātūsveva nappahonti, mātā mātūsu akhīṇāsveva pariyantikā tā guḷikā parikkhayaṃ pariyādānaṃ gaccheyyuṃ, na tveva anamatagge saṃsāre saṃsarato sattassa mātumātāroti. Evaṃ jambudīpamahiṃ saṃsārassa dīghabhāvena upamābhāvena upanītaṃ manasi karohīti.

Tiṇakaṭṭhasākhāpalāsanti tiṇaṅca kaṭṭhañca sākhāpalāsañca. **Upanītanti** upamābhāvena upanītaṃ. **Anamataggatoti** saṃsārassa anamataggabhāvato. **Caturaṅgulikā ghaṭikāti** caturaṅgulappamāṇāni khaṇḍāni. **Pitupitusveva nappahontīti** pitupitāmahesu eva tā ghaṭikā nappahonti. Idaṃ vuttaṃ hoti- imasmiṃ loke sabbaṃ tiṇaṅca kaṭṭhañca sākhāpalāsañca caturaṅgulikā katvā tatthekekā “ayaṃ me pitu, ayaṃ me pitāmahassā”ti vibhājiyamāne tā ghaṭikāva parikkhayaṃ pariyādānaṃ gaccheyyuṃ, na tveva anamatagge saṃsāre saṃsarato sattassa pitupitāmahāti. Evaṃ tiṇaṅca kaṭṭhañca sākhāpalāsañca saṃsārassa dīghabhāvena upanītaṃ sarāhīti. Imasmiṃ pana ṭhāne-

“Anamataggoyaṃ (..0295), bhikkhave, saṃsāro, pubbā koṭi na paññāyati avijjānīvaraṇānaṃ sattānaṃ taṅhāsaṃyojanānaṃ sandhāvataṃ saṃsarataṃ. Taṃ kiṃ maññatha, bhikkhave, katamaṃ nu kho bahutaraṃ, yaṃ vā vo iminā dīghena addhunā sandhāvataṃ saṃsarataṃ amanāpasampayogā manāpavippayogā

kandantānaṃ rodantānaṃ assupassannaṃ paggharitaṃ, yaṃ vā catūsu mahāsamuddesu udakan”ti-ādikā (saṃ. ni. 2.126)- ‘anamataggapāḷi’ āharitabbā.

Sara kāṇakacchapanti ubhayakkhikāṇaṃ kacchapaṃ anussara. **Pubbasamudde aparato ca yugachiddanti** puratthimasamudde aparato ca pacchimuttaradakkhiṇasamudde vātavegena paribbhamantassa yugassa ekacchiddaṃ. **Siraṃ tassa ca paṭimukkanti** kāṇakacchapassa sīsaṃ tassa ca vassasatassa vassasatassa accayena gīvaṃ ukkhipantassa sīsassa yugacchidde pavesanañca sara. **Manussalābhamhi opammanti** tayidaṃ sabbampi buddhuppādadamadesanāsu viya manussattalābhe opammaṃ katvā paññāya sara, tassa atīva dullabhasabhāvattaṃ sārājjabhayassāpi aticcasabhāvattā. Vuttañhetam- “seyyathāpi, bhikkhave, puriso mahāsamudde ekacchiggaḷhaṃ yugaṃ pakkhipeyyā”ti-ādi (ma. ni. 3.252; saṃ. ni. 5.1117).

Sara rūpaṃ pheṇapiṇḍopamassāti vimaddāsahanato pheṇapiṇḍasadisassa anakānatthasannipātato kāyasaṅkhātassa

kalino, niccasārādivirahena **asārassa** rūpaṃ asuciduggandhaṃ jegucchapaṭikkūla-bhāvaṃ sara. **Khandhe passa anicce**ti pañcapi upādānakkhandhe hutvā abhāva-ṭṭhena anicce passa ñāṇacakkhunā olokehi. **Sarāhi niraye bahuvighā**teṭi aṭṭha mahāniraye soḷasa-ussadaniraye ca bahuvighāte bahudukkhe mahādukkhe ca anussara.

Sara kaṭasiṃ vaḍḍhenti punappunaṃ tāsū tāsū jāṭisū aparāparaṃ uppattiyā punappunaṃ kaṭasiṃ susānaṃ āḷahanaṃ eva vaḍḍhenti satte anussara. “Vaḍḍhanto”ti vā pāḷi, tvaṃ vaḍḍhantoti yojanā. **Kumbhīlabhayānī**ti udaraposa-natthaṃ akiccakāritāvasena odarikattabhayāni. Vuttañhi “kumbhīlabhayanti kho, bhikkhave, odarikattassetāṃ adhivacanan”ti (a. ni. 4.122). **Sarāhi cattāri** (..0296) **saccānī**ti “idaṃ dukkhaṃ ariyasaccaṃ ...pe... ayaṃ dukkhanirodhagāminipaṭi-padā ariyasaccaṃ”ti cattāri ariyasaccāni yāthāvato anussara upadhārehi.

Evam rājaputtī anekākāravokāraṃ anussaraṇavasena kāmesu saṃsāre ca ādī-
navam pakāsetvā idāni byatirekenapi taṃ pakāsetuṃ “**amatamhi vijjamāne**”ti-ādi-
māha. Tattha **amatamhi vijjamāne**ti sammāsambuddhena mahākaruṇāya upanīte
saddhammāmate upalabbhamāne. **Kiṃ tava pañcakaṭukena pītenā**ti pariyesanā
pariggaho ārakkhā paribhogo vipāko cāti pañcasupi ṭṭhānesu tikhiṇataradukkhānu-
bandhatāya savighātattā sa-upāyāsattā kiṃ tuyhaṃ pañcakaṭukena pañcakāma-
guṇarasena pītena? Idāni vuttamevatthaṃ pākaṭataraṃ karontī āha- “**sabbā hi**
kāmaratiyo, kaṭukatarā pañcakaṭukenā”ti, ativiya kaṭukatarāti attho.

Ye pariḷāhāti ye kāmā sampati kilesapariḷāhena āyatim vipākapariḷāhena ca
sapariḷāhā mahāvighātā. **Jalitā kuthitā kampitā santāpitāti** ekādasahi aggīhi pajja-
litā pakkuthitā ca hutvā taṃsamaṅginam kampanakā santāpanakā ca.

Asapattamhīti sapattarahite nekkhamme. **Samāne**ti sante vijjamāne. “Bahusa-
pattā”ti vatvā yehi bahū sapattā, te dassetuṃ “**rājaggi**”ti-ādi vuttaṃ. Rājūhi ca
agginā ca corehi ca udakena ca dāyādādi-appiyehi ca rājaggicora-udakappiyehi
sādhāraṇato tesvevopamā vuttā.

Yesu vadhabandhoti yesu kāmesu kāmanimittam maraṇapothanādiparikkilesa
andubandhanādibandho ca hotīti attho. **Kāmesū**ti-ādi vuttassevatthassa pākaṭaka-
raṇam. Tattha **hī**ti hetu-atthe nipāto. Yasmā kāmesu kāmahetu ime sattā vadhaba-
ndhanadukkhāni anubhavanti pāpuṇanti, tasmā āha- “**asakāmā**”ti, kāmā nāmete
asanto hīnā lāmakāti attho. “Ahakāmā”ti vā pāṭho, so evattho. Ahāti hi lāmakapari-
yāyo “ahalokitthiyo nāmā”ti-ādīsu viya.

Ādīpitāti (..0297) pajjalitā. **Tiṇukkāti** tiṇehi katā ukkā. **Dahanti ye te muñcantī**ti ye
sattā te kāme na muñcanti, aññadatthu gaṇhanti, te dahantiyeva, sampati āyatiñca
jhāpenti.

Mā appakassa hetūti pupphassādasadisassa parittakassa kāmasukhassa hetu
vipulaṃ uḷāraṃ paṇitañca lokuttaraṃ sukhaṃ **mā jahi** mā chaḍḍehi. **Mā puthulo-**
mova baḷisaṃ gilitvāti āmisalobhena baḷisaṃ gilitvā byasanaṃ pāpuṇanto “puthu-
lomo”ti laddhanāmo maccho viya kāme apariccajivā **mā pacchā vihaññasi**
pacchā vighāṭam āpajjasi.

Sunakhova sañkhalābaddhoti yathā gaddulena baddho sunakho gaddulaba-

ndhena thambhe upanibaddho aññato gantum asakkonto tattheva paribbhamati, evam tvam kāmataṇhāya baddho, idāni **kāmaṃ** yadipi kāmesu tāva **damassu** indriyāni damehi. **Kāhinti khu taṃ kāmā, chātā sunakhaṃva caṇḍālāti khūti** nipāta-mattam. Te pana kāmā taṃ tathā karissanti, yathā chātājhattā sapākā sunakhaṃ labhitvā anayabyasanaṃ pāpentīti attho.

Aparimitaṅca dukkhanti aparimāṇaṃ “ettakan”ti paricchindituṃ asakkuṇeyyaṃ nirayādīsu kāyikaṃ dukkhaṃ. **Bahūni ca cittadomanassānīti** citte labbhamānāni bahūni anekāni domanassāni cetodukkhāni. **Anubhohisīti** anubhavissasi. **Kāmayuttoti** kāmehi yutto, te appaṭinissajjanto. **Paṭinissaja addhuve kāmeti** addhuvehi aniccehi kāmehi vinissaja apehīti attho.

Jarāmaraṇabyādhigahitā, sabbā sabbattha jātiyoti yasmā hīnādibhedabhinnā sabbattha bhavādīsu jātiyo jarāmaraṇabyādhinā ca gahitā, tehi aparimuttā, tasmā **ajaramhi** nibbāne vijjamāne jarādīhi aparimuttehi kāmehi kiṃ tava payojananti yojanā.

Evam nibbānaguṇadassanamukhena kāmesu bhavesu ca ādīnaṃ pakāsetvā idāni nibbattitaṃ nibbānaguṇameva pakāsentī **“idamajaran”**ti-ādīnā dve gāthā abhāsi. Tattha **idamajaranti** idamevekaṃ attani jarābhāvato adhigatassa ca jarābhāvahetuto ajaraṃ. **Idamamaranti** etthāpi eseva (..0298) nayo. **Idamajarāmaranti** tadubhayamekajjhaṃ katvā thomanāvasena vadati. **Padanti** vaṭṭadukkhato muccitukāmehi pabbajitabbato paṭipajjitabbato padaṃ. Sokahetūnaṃ abhāvato sokābhāvato ca **asokaṃ**. Sapattakaradhammābhāvato **asapattaṃ**. Kilesasambādhābhāvato **asambādhaṃ**. Khalitasaṅkhātānaṃ duccharitānaṃ abhāvena **akhalitaṃ**. **Attānuvādādibhayānaṃ vaṭṭabhayassa ca sabbaso abhāvā abhayaṃ**. Dukkūpa-tāpassa kilesasāpi abhāvena **nirupatāpaṃ**. Sabbametaṃ amatamahānibbāna-meva sandhāya vadati. Tañhi sā anussavādisiddhena ākārena attano upaṭṭhahantī tesam paccakkhato dassentī viya “idan”ti avoca.

Avigatamidam bahūhi amatanti idaṃ amataṃ nibbānaṃ bahūhi ananta-aparimāṇehi buddhādīhi ariyehi adhigataṃ ñātaṃ attano paccakkhaṃ kataṃ. Na kevalaṃ tehi adhigatameva sandhāya vadati, atha kho **ajjāpi ca labhaniyaṃ** idānipi adhigamanīyaṃ adhigantuṃ sakkā. Kena labhaniyanti āha **“yo yoniso payuñjati”**ti, yo puggalo yoniso upāyena sathārā dinna-ovāde ṭhatvā yuñjati sammāpayogañca karoti, tena labhaniyanti yojanā. **Na ca sakkā aghaṭamānenāti** yo pana yoniso na payuñjati, tena aghaṭamānena na ca sakkā, kadācīpi laddhuṃ na sakkā-yevāti attho.

Evam bhaṇati sumedhāti evaṃ vuttappakārena sumedhā rājakaññā saṃsāre attano saṃvegadīpaniṃ kāmesu nibbedhabhāginiṃ dhammakathaṃ katheti. **Saṅkhāragate ratim alabhamānāti** aṇumattepi saṅkhārapavatte abhiratiṃ avindantī. **Anunentī anikarattanti** anikarattaṃ rājānaṃ saññāpentī. **Kese ca chamaṃ khipīti** attano khaggena chinne kese ca bhūmiyaṃ khipi chaḍḍesi.

Yācatassā pitaraṃ soti so anikaratto assā sumedhāya pitaraṃ koñcarājānaṃ yācati. Kinti yācatīti āha **“vissajjetha sumedhaṃ, pabbajituṃ vimokkhasaccadassā”**-ti, sumedhaṃ rājaputtiṃ pabbajituṃ vissajjetha, sā ca pabbajitvā vimokkhasacca-

dassā aviparītanibbānadassāvīni hotūti attho.

Sokabhayabhītāti (..0299) ñātiviyogādihetuto sabbasmāpi saṃsārabhayato bhītā ñāṇuttaravasena utrāsītā. **Sikkhamānāyāti** sikkhamānāya samānāya cha abhiññā sacchikatā, tato eva aggaphalaṃ arahattaṃ sacchikataṃ.

Acchariyamabbhutaṃ taṃ, nibbānaṃ āsi rājakaññāyāti rājaputtīyā sumedhāya kilesehi parinibbānaṃ acchariyaṃ abbhutañca āsi. Chaḷabhiññāva siddhiyā kathanti ce **pubbenivāsacaritaṃ, yathā byākari pacchime kāleti**, pacchime khandhaparīnibbānakāle attano pubbenivāsapariyāpannacaritaṃ yathā byākāsi, tathā taṃ jānitabbanti.

Pubbenivāsaṃ pana tāya yathā byākataṃ, taṃ dassetuṃ “**bhagavati koṇāgama-ne**”ti-ādi vuttaṃ. Tattha **bhagavati koṇāgamaneti** koṇāgamane sammāsa-mbuddhe loke uppanne. **Saṅghārāmaṃhi navanivesamhīti** saṅghaṃ uddissa abhinavanivesite ārāme. **Sakhiyo tisso janiyo, vihāradānaṃ adāsīmhāti** dhana-ñjāni khemā ahañcāti mayaṃ tisso sakhiyo ārāmaṃ saṅghassa vihāradānaṃ adama.

Dasakkhattuṃ satakkhattunti tassa vihāradānassa ānubhāvena dasavāre devesu upapajimha, tato manussesu upapajitvā puna satakkhattuṃ devesu upapajimha, tatopi manussesu upapajitvā puna dasasatakkhattuṃ sahasavāraṃ devesu upapajimha, tatopi manussesu upapajitvā puna satāni satakkhattuṃ dasasahasavāre devesu upapajimha, ko pana vādo manussesu. Evaṃ manussesu uppannavāresu kathāva natthi, anekasahasavāraṃ upapajimhāti attho.

Devesu mahiddhikā ahumhāti devesu upapannakāle tasmim tasmim devanikāye mahiddhikā mahānubhāvā ahumha. **Mānusakamhi ko pana vādoti** manussattalābhe mahiddhikatāya kathāva natthi. Idāni tameva manussattabhāve ukkaṃsataṃ mahiddhikataṃ dassenti “**sattaratanassa mahesī, itthiratanam aham ān**”ti āha. Tattha cakkaranādāni satta ratanāni etassa santīti sattaratano, cakkavattī, tassa sattaratanassa. Chadosarahitā (..0300) pañcakalyāṇā atikkantamanussavaṇṇā apattadibbavaṇṇāti evamādiguṇasamannāgamena itthīsu ratanabhūtā aham ahoṣim.

So hetūti yaṃ taṃ koṇāgamanassa bhagavato kāle saṅghassa vihāradānaṃ kataṃ, so yathāvuttāya dibbasampattiyā ca hetu. **So pabhavo taṃ mūlanti** tasseva pariyaṇavacanaṃ. **Sāva sāsane khantīti** sā eva idha satthusāsane dhamme nijjhānakkhantī. **Taṃ paṭhamasamodhānanti** tadeva satthusāsanadhammena paṭhamaṃ samodhānaṃ paṭhamo samāgamo, tadeva satthusāsanadhamme abhiratāya pariyaṇāne nibbānanti phalūpacārena kāraṇaṃ vadati. Imā pana catasso gāthā theriyā apadānassa vibhāvanavasena pavattattā apadānapāli-yampi saṅghaṃ āropitā.

Osānagāthāya **evaṃ karontīti** yathā mayā purimattabhāve etarahi ca kataṃ paṭipannaṃ, evaṃ aññepi karonti paṭipajjanti. Ke evaṃ karontīti āha- “**ye sadda-hanti vacanaṃ anomapaññassā**”ti, ñeyyapariyantikaññatāya paripuṇṇapaññassa sammāsa-mbuddhassa vacanaṃ ye puggalā saddahanti “evametan”ti okappanti, te evaṃ karonti paṭipajjanti. Idāni tāya ukkaṃsagatāya paṭipattiyā taṃ

dassetuṃ “**nibbindanti bhavagate, nibbinditvā virajjanti**” ti vuttaṃ. Tassattho- ye bhagavato vacanaṃ yāthāvato saddahanti, te visuddhipaṭipadaṃ paṭipajjantā sabbasmiṃ bhavagate tebhūmake saṅkhāre vipassanāpaññāya nibbindanti, nibbinditvā ca pana ariyamaggena sabbaso virajjanti, sabbasmāpi bhavagatā vimuccantīti attho. Virāge ariyamagge adhigate vimuttāyeva hontīti.

Evametā therikādayo sumedhāpariyosānā gāthāsabhāgena idha ekajjhaṃ saṅgahaṃ ārūḷhā “tisattatiparimāṇā” ti. Bhāṇavārato pana dvādhikā chasatamattā theriyo gāthā ca. Tā sabbāpi yathā sammāsambuddhassa sāvikābhāvena ekavidhā, tathā asekhabhāvena ukkhittapalighatāya saṃkiṇṇaparikkhatāya abbūḷhesikatāya niraggalatāya pannabhāratāya visaññuttatāya dasasu ariyavāsesu vuṭṭhavāsatāya ca, tathā hi tā pañcaṅgavippahīnā chaḷaṅgasamannāgatā ekārakkhā caturāpassenā (..0301) paṇunnapaccekasaccā samavayasaṭṭhesanā anāvilasaṅkappā passaddhakāyasaṅkhārā suvimuttacittā suvimuttapaññā cāti evamādinā (dī. ni. 3.360) nayena ekavidhā.

Sammukhāparammukhābhedato duvidhā. Yā hi satthudharamānakāle ariyāya jātiyā jātā mahāpajāpatigotami-ādayo, tā sammukhāsāvikā nāma. Yā pana bhagavato khandhaparinibbānato pacchā adhigatavisesā, tā satipi satthudhammasarīrassa paccakkhabhāve satthusarīrassa apaccakkhabhāvato parammukhāsāvikā nāma. Tathā

ubhatobhāgavimuttipaññāvimuttitāvasena. Idha pāḷiyāgatā pana ubhatobhāgavi-
muttāyeva. Tathā sāpadānanāpadānabhedato. Yāsañhi purimesu sammāsambu-
ddhesu paccekabuddhesu sāvakabuddhesu vā puññakiriyāvasena katādhikāratā-
sañkhātamaṃ atthi apadānaṃ, tā sāpadānā. Yāsaṃ taṃ natthi, tā nāpadānā. Tathā
satthuladdhūpasampadā saṅghato laddhūpasampadāti duvidhā. Garudhammapa-
ṭiggahaṇamaṃhi laddhūpasampadā mahāpajāpatigotamī satthusantikāva laddhūpa-
sampadattā satthuladdhūpasampadā nāma. Sesā sabbāpi saṅghato laddhūpasam-
padā. Tāpi ekato-upasampannā ubhato-upasampannāti duvidhā. Tattha yā tā
mahāpajāpatigotamiyā saddhiṃ nikkhantā pañcasatā sākiyāniyo, tā ekato-upasa-
mpannā bhikkhusaṅghato eva laddhūpasampadattā mahāpajāpatigotamiṃ
ṭhapetvā. Itarā ubhato-upasampannā ubhatosaṅghe upasampadattā.

Ehibhikkhuduko viya ehibhikkhuniduko idha na labbhati. Kasmā? Bhikkhunīnaṃ
tathā upasampadāya abhāvato. Yadi evaṃ yaṃ taṃ therigāthāya subhaddāya
kuṇḍalakesāya vuttaṃ-

“Nihacca jāṇuṃ vanditvā, sammukhā añjaliṃ akaṃ;
ehi bhaddeti maṃ avaca, sā me āsūpasampadā”ti. (therīgā. 109);

Tathā apadānepi-

“Āyācito tadā āha, ehi bhaddeti nāyako;
tadāhaṃ upasampannā, parittaṃ toyamaddasan”ti. (apa. therī 2.3.44);

Taṃ (..0302) kathanti? Nayidaṃ ehibhikkhunibhāvena upasampadaṃ
sandhāya vuttaṃ. Upasampadāya pana hetubhāvato yā satthu āṇatti, sā me āsū-
pasampadāti vuttaṃ.

Tathā hi vuttaṃ atthakathāyaṃ “ehi, bhadda, bhikkhunupassayaṃ gantvā
bhikkhunīnaṃ santike pabbajja upasampajjassūti maṃ avoca āṇāpesi. Sā satthu
āṇā mayhaṃ upasampadāya kāraṇattā upasampadā ahoṣī”ti. Eteneva apadāna-
gāthāyapi attho saṃvaṇṇitoti daṭṭhabbo.

Evampi bhikkhunivibhaṅge ehi bhikkhunīti idaṃ kathanti? Ehibhikkhunibhāvena
bhikkhunīnaṃ upasampadāya asabhāvajotanavacanaṃ tathā upasampadāya
bhikkhunīnaṃ abhāvato. Yadi evaṃ, kathaṃ ehibhikkhunīti vibhaṅge niddeso
katoti? Desanānayasotapatitabhāvena. Ayañhi sotapatitatā nāma katthaci labbha-
mānassāpi anāhaṃ hoti.

Yathā abhidhamme manodhātuniddese (dha. sa. 566-567) labbhamānampi
jhānaṅgaṃ pañcaviññāṇasotapatitatāya na uddhaṃ katthaci desanāya asa-
mbhavato. Yathā tattheva vatthuniddese hadayavatthu, katthaci alabbhamāna-
ssāpi gahaṇavasena. Tathā ṭhitakappiniddese. Yathāha-

“Katamo ca puggalo ṭhitakappī? Ayañca puggalo sotāpattiphalasacchikiri-
yāya paṭipanno assa, kappassa ca uḍḍayhanavelā assa, neva tāva kappo uḍḍa-
yheyya, yāvāyaṃ puggalo na sotāpattiphalamaṃ sacchikarotī”ti (pu. pa. 17).

Evamidhāpi alabbhamānagahaṇavasena veditabbaṃ, parikappavacanañhetamaṃ
sace bhagavā bhikkhunibhāvayogyaṃ kañci mātugāmaṃ ehi bhikkhunīti vadeyya,
evampi bhikkhunibhāvo siyāti. Kasmā pana bhagavā evaṃ na kathesīti? Tathā
katādhikārānaṃ abhāvato. Ye pana “anāsannasannihitabhāvato”ti kāraṇamaṃ vatvā

“bhikkhū eva hi satthu āsannacārī sadā sannihitāva, tasmā te ‘ehibhikkhū’ti vatta-
bbataṃ arahanti, na bhikkhuniyo”ti vadanti, taṃ tesam matimattaṃ. Satthu āsa-
nnadūrabhāvassa bhābhābhābhābhāvāsiddhattā. Vuttañhetam bhagavatā-

“Saṅghāṭikaṇṇe (..0303) cepi, bhikkhave, bhikkhu gahetvā piṭṭhito piṭṭhito
anubandho assa pade padaṃ nikkhipanto, so ca hoti abhijjhālu kāmesu tibbasā-
rāgo byāpannacitto paduṭṭhamanasaṅkappo muṭṭhassati asampajāno asamā-
hito vibbhantacitto pākatindriyo, atha kho so ārakāva mayham, ahañca tassa.
Taṃ kissa hetu? Dhammañhi so, bhikkhave, bhikkhu na passati, dhammaṃ apa-
ssanto na maṃ passati.

“Yojanasate cepi so, bhikkhave, bhikkhu vihareyya. So ca hoti anabhijjhālu
kāmesu na tibbasārāgo abyāpannacitto appaduṭṭhamanasaṅkappo upaṭṭhita-
ssati sampajāno samāhito ekaggacitto saṃvutindriyo, atha kho so santikeva
mayham, ahañca tassa. Taṃ kissa hetu? Dhammañhi so, bhikkhave, bhikkhu
passati, dhammaṃ passanto maṃ passati”ti (itivu. 92).

Tasmā akāraṇam desato satthu āsannānāsannatā. Akatādhikāratāya pana
bhikkhunīnam tattha ayogyatā. Tena vuttaṃ- “ehibhikkhuniduko idha na labbhati”-
ti. Evaṃ duvidhā.

Aggasāvikā, mahāsāvikā, pakatisāvikāti tividhā. Tattha khemā, uppalavaṇṇāti
imā dve therīyo aggasāvikā nāma. Kāmaṃ sabbāpi khīṇāsavattherīyo sīlasu-
ddhi-ādike sampādentīyo catūsu satipaṭṭhānesu supaṭṭhitacittā sattabojjhaṅge
yathābhūtam bhāvetvā maggapaṭipāṭiyā anavasesato kilese khepetvā aggaphale
patiṭṭhahanti. Tathāpi yathā saddhāvimuttato diṭṭhippattassa paññāvimuttato ca
ubhatobhāgavimuttassa pubbhāgabhāvanāvisesasiddho icchito viseso, evaṃ
abhinīhāramahantatāpubbayogamahantatāhisasantāne sātīsayaguṇavisesassa
nippādītattā sīlādīhi guṇehi mahantā sāvīkāti mahāsāvikā. Tesuyeva pana bodhi-
pakkhiyadhammesu pāmokkhabhāvena dhurabhūtānam sammādiṭṭhisammāsa-
mādhīnam sātīsayakiccānubhāvanibbattiyā kāraṇabhūtāya tajjābhinīhāratāya
sakkaccaṃ nirantaram cirakālasambhūtāya sammāpaṭipattiyā yathākkamaṃ
paññāya samādhimhi ca ukkaṃsapāramippattiyā savisesaṃ (..0304) sabbagu-
ṇehi aggabhāve ṭhitattā tā dvepi aggasāvikā nāma. Mahāpajāpatigotami-ādayo
pana abhinīhāramahantatāya pubbayogamahantatāya ca paṭiladdhaguṇavisesa-
vasena mahatiyo sāvīkāti mahāsāvikā nāma. Itarā therīkā tissā vīrā dhīrāti evamā-
dikā abhinīhāramahantatādīnam abhāvena pakatisāvikā nāma. Tā pana aggasā-
vikā viya mahāsāvikā viya ca na parimitā, atha kho anekasatāni anekasahassāni
veditabbāni. Evaṃ aggasāvikādibhedato tividhā. Tathā suññatavimokkhādibhe-
dato tividhā.

Paṭipadādivibhāgena catubbidhā. Indriyādhikavibhāgena pañcavidhā. Tathā
paṭipattiyādivibhāgena pañcavidhā. Animittavimuttādivasena chabbidhā. Adhimu-
ttibhedena sattavidhā. Dhurapaṭipadādivibhāgena aṭṭhavidhā. Vimuttivibhāgena
navavidhā dasavidhā ca. Tā panetā yathāvuttana dhurabhedena vibhajjāmānā
vīsati honti, paṭipadādivibhāgena vibhajjāmānā cattālīsa honti. Puna paṭipadābhe-
dena dhurabhedena vibhajjāmānā asīti honti. Atha vā suññatāvimuttādivibhāgena

vibhajjamānā cattālisādhikāni dvesatāni honti. Puna indriyādhikavibhāgena vibhajjamānā dvisatuttarasahassaṃ hontīti. Evametāsaṃ therīnaṃ attano guṇavase-
neva anekabhedabhinnatā veditabbā. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana heṭṭhā
theragāthāsaṃvaṇṇanāyaṃ vuttanayeneva gahetabboti.

Sumedhātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Mahānipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

Nigamanagāthā

Ettāvatā (..0305) ca-

“Ye te sampannasaddhammā, dhammarājassa satthuno;
orasā mukhajā puttā, dāyādā dhammanimmitā.

“Sīlādiguṇasampannā, katakiccā anāsavā;
subhūti-ādayo therā, theriyo therikādayo.

“Tehi yā bhāsītā gāthā, aññabyākaraṇādinā;
tā sabbā ekato katvā, theragāthāti saṅgahaṃ.

“Āropesaṃ mahātherā, therīgāthāti tādino;
tāsaṃ atthaṃ pakāsetuṃ, porāṇaṭṭhakathānayaṃ.

“Nissāya yā samāraddhā, atthasaṃvaṇṇanā mayā;
sā tattha paramatthānaṃ, tattha tattha yathārahaṃ.

“Pakāsanā **paramatthadīpanī**, nāma nāmato;
sampattā pariniṭṭhānaṃ, anākulavinicchayā;

dvānavutiparimāṇā, pāḷiyā bhāṇavārato.
“Iti taṃ saṅkharontena, yaṃ taṃ adhigataṃ mayā;
puññaṃ tassānubhāvena, lokanāthassa sāsanaṃ.

“Ogāhetvā visuddhāya, sīlādipaṭṭipattiyā;
sabbepi dehino hontu, vimuttirasabhāgino.

“Ciraṃ tiṭṭhatu lokasmiṃ, sammāsambuddhasāsanaṃ;
tasmīṃ sagāravā niccaṃ, hontu sabbepi pāṇino.

“Sammā vassatu kālena, devopi jagatīpati;
saddhammanirato lokaṃ, dhammeneva pasāsātū”ti.

Badaratitthavihāravāsinā **ācariyadhammapālattherena**

Katā

Therīgāthānaṃ atthasaṃvaṇṇanā niṭṭhitā.

Therīgāthā-aṭṭhakathā niṭṭhitā.

